

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİ HALK PLASTİK SANATLARI

H.Örcün Barışta

T. C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

H. Örcün Barışta

1942 yılında Adana'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini T.E.D. Ankara Koleji'nde tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden mezun oldu. "İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi'nden 16. Yüzyıla Ait Bitkisel Bezemeli" yüksek lisans tezinden sonra aynı üniversitede "16. Yüzyıldan Bu Yana Türk Saray ve Saray Dışı İşlemeleri Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar" konulu teziyle sanat tarihi doktoru unvanı aldı. Doçent olduktan sonra Selçuk Üniversitesi'nde 1988 yılında profesörlüğe yükseldi. 1992-1999 yılları arasında Gazi Üniversitesi Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi Dekanı olarak görev yaptı. 1992 yılında Gazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Bölümü'ne profesör ve bölüm başkanı olarak atandı. 1992 yılında Gazi Üniversitesi Türk El Sanatları Araştırma ve Uygulama Merkezi Başkanı oldu. Bu görevi 2003 yılına kadar sürdürdü.

2002 yılında Folklor Araştırmaları Kurumu'ndan 2001 Yılı Türk Halk Kültürüne Hizmet Ödülü ve Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik ve Spor Kulübü'nden 2003 Maddi Folklor Ürünlerini Derleme Ödülü aldı.

2005 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Geleneksel Türk El Sanatları Üretici ve Sanatkarlarının Sorunlarını Araştırmalarak, El Sanatlarının Geliştirilmesi, Korunması ve Gelecek Kuşaklara Aktarılması İçin Alınması Gerekli Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu (10/128)'nda uzman olarak görev yaptı.

© T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜTÜPHANELER VE YAYIMLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
3045

SANAT ESERLERİ DİZİSİ

452

ISBN 975-17-3175-5

www.kulturturizm.gov.tr
e-posta: kygm@kulturturizm.gov.tr

Barişta, H. Örcün

Türkiye Cumhuriyeti dönemi halk plastik
sanatları / H. Örcün Barişta.- Ankara : Kültür ve
Turizm Bakanlığı, 2005.

416 s. : 980 rnk. res. , 45 çizim ; 31 cm.- (Kültür
ve Turizm Bakanlığı yayınları; 3045. Kütüphaneler ve
Yayımlar Genel Müdürlüğü sanat eserleri dizisi; 452)
ISBN 975-17-3175-5

I. k.a. II. Seriler.
730.0956102

TASARIM- RENK AYRIMI - BASKI - CİLT

Kozan Ofset Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Büyük Sanayi 1. Cad. 95/11 İskitler - Ankara
Tel: (0.312) 384 20 03 (Pbx) • Fax: (0.312) 341 28 60
E-mail : kozan@kozanofset.com.tr

BİRİNCİ BASKI

2.000 Adet

BASIM YERİ, TARİHİ

ANKARA-2005

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİ

HALK PLASTİK SANATLARI

H. Örcün Barışta

T. C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI

Ö n s ö z

Yaşadığımız yeni bin yıl, düşüncede, bilim ve kültürde katma değer yaratamayan toplumların, atılım yapma potansiyelini de kaybettiği, küreselleşen dünyada eriyip yok olmaya doğru gittiği bir dönem olacaktır.

Milletlerin hayatında kültürün önemi; toplumsal kalkınmanın asıl gücünün kültürel kalkınmadan geçtiğinin anlaşılmasında yatmaktadır. Kültürler arası iletişim ve etkileşimin yoğun yaşandığı küreselleşen dünyamızda, toplumların yapacağı atılımın bu gerçeğe bağlı olduğunun farkındayız.

Bu anlayışla Türk kültür, sanat ve edebiyatının seçkin eserlerinin dünyanın çeşitli dillerinde yayınlanmasına yönelik "Çeviri Destek Projesi"ni uygulamaya geçirdik. Bu proje ile kültürel mirasımızın ve tarihten gelen birikimimizin ülkemiz dışındaki geniş kitlelere ulaşması ve paylaşılması yolunda dünya kültürüne yapacağımız önemli katkılar olacaktır.

Kurumlarımız "değer üreten" kurumlar haline geldikçe, düşüncenin önündeki engeller aşıldıkça, kurumlarla bireylerin etkileşimi artıkça, düşünsel birikimin ekonomik birikim kadar hayati öneme sahip olduğu genel kabule dönüştükçe ve hepsinden önemlisi bu yaklaşım bir "toplumsal irade" biçimini aldıkça, toplum olarak hedeflerimize daha hızlı ve daha kolay ulaşacağız.

Çabamız; okuyan, düşünen ve üreten bireylerin oluşturduğu, kendi değerleriyle tanışık ve barışık bir topluma ulaşmaktır. Bunu sağlamak için de dışa dönük ve evrensel kültüre katkıda bulunan bir yayın politikası ve sektörleşmiş bir yayın dünyasının oluşmasını sağlamaktır.

Atilla KOÇ

Kültür ve Turizm Bakanı

S u n u ş

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi plastik sanatlarının mimari, resim, heykel gibi güzel sanatlar kapsamı dışında kalan halk plastik sanatları hem halkbilimin hem sanat tarihinin zengin kaynaklarından biridir.

Yaşama biçimi konusunda bir maddi kaynak oluşturan, yaşam için gereken, yaşamı kolaylaştıran, rahatlaştıran, güzelleştiren ürünlerin yapımı yanı sıra bunların niçin, ne ile, nasıl, kimin tarafından yapıldığı konusunda bilgi veren bu alan kültür tarihinin de veri tabanını oluşturmaktadır. Yaşamı estetize eden ona renk katan bu örnekler gösterdikleri süreklilik ve farklılıklarıyla tarih sürecinin de değerli belgeleridir. Aynı zamanda uygulamalı sanatlar ve teknolojinin de farklı açılardan odak noktasını oluşturan, Türk halkının kültür yaratmalarının görsel bir göstergesi olan bu alan barındırdığı sanat dalları, becerili işçi, usta, sanatçının yanı sıra iş ürününden artistik el sanatlarına kadar ulaşan estetik kategorilerde örneklerle sanat tarihinde de kendine özgü bir yer tutmaktadır.

Bu bağlamda bu denli çok yönlü odak noktaları oluşturan Anadolu ve çevresinde 11. yüzyıldan günümüze dek, Selçuklu Dönemi, Beylikler Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi gibi güçlü kaynaklardan beslenen, geçmişi seksen yılı aşan Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde yaşanan ve yeni imajlar kazanarak bu dönem kanalıyla 21. yüzyıla taşınan Türk halk plastik sanatlarını örnekleriyle kayıt etmek bunlara toplu bir bakış yaparak bir durum saptaması yapılması gerekmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde halk plastik sanatları örnekleri üzerinde çeşitli kurum ve özel kuruluş ve kişilerce farklı disiplinlere yönelik çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bunların bir kısmı Kültür ve Turizm Bakanlığı ve üniversitelerce yayına dönüştürülmüştür. Ancak günümüze değin bu dönemin halk plastik sanatlarına toplu bir bakış getiren, uygulanan meslek dallarını nitelikleriyle gözler önüne görselleriyle seren bir Türk halk plastik sanatları atlası yapılamamıştır. Yapılan yayınlarda genellikle 20. yüzyılda el sanatları kapsamında ele alınan bu dalların bir alanı, bir yöresi ya da bir grup örneği üzerinde durulmuş bir genellemeye, durum saptamasına, görsellerle bütünün sunulduğu yabancı dilde bir albüm bir rekord düzenlenememiştir.

Bu bilimsel açığın bir boşluğunu doldurmak, hazırlanacak bir atlasa bir albüme bir rekorla aktarılabilecek bilgiler ve sergilenecek görsellerle veri tabanı oluşturmak, bu dalları belgelemek, tanıtmak ve genç kuşakların eğitim ve öğrenimine katkıda bulunmak amacıyla bu kitap hazırlanmıştır.

Burada halk plastik sanatları tamlaması çatısı altında kurumsal eğitim dışında ya evde ya çarşıda uygulanan genellikle geleneksel teknik bilgi ile yönlendirilmiş doğaçlama el becerisi yanı sıra bazen yaratıcı güçle beslenerek uygulanan ve güzel sanatlar dışında kalan çoğu kez yöresel olma özelliğini taşıyan plastik sanatlar ele alınmıştır. Farklı estetik kategorilerdeki örnekleri başka deyişle iş ürününden artistik el sanatları düzeyine ulaşan otantik parçalara kadar çok geniş bir alanı kapsayan dallar belli bir sistematikte belgelenmeye çalışılmıştır. Bilindiği gibi 20. yüzyıl anlayışında bu estetik kategorilerdeki kavramlar ya yaratıcı güçle tasarlanan ürünün niteliği ya ürünün oluşum sürecinde uygulamada izlenen işlem basamaklarında gözlenen doğaçlama, ya da eğitilerek kazandırılmış teknik beceri düzeyi ile iş yapma olgusundan yola çıkılarak adlandırılmıştır.

Başka deyişle ya üründen ya da ürünün yapılış biçimindeki uygulama becerisiyle bağlantılı olarak genellikle el sanatları, iş ürünü ya da zanaatkar usta kavramlarıyla isimlendirilmiştir. Giderek sanat teriminin yerini güzel sanatlar tamlaması alması ve zanaat teriminin yerini sanat terimine bırakması ve el sanatları kapsamına giren pek çok ürünün makine ile yapılması 21.yüzyılda sanat kavramı üzerine yeniden eğilmeyi gerektirmiştir. Yapılan gözlem ve incelemelerde uygulama sürecinde teknik beceri sergileyen, başka adlarla isimlendirilmiş meslek gruplarının plastik nitelikli iş ürünlerinin genellikle sanatla ilgili çalışmaların el sanatları adlandırması altında kümelenerek plastik sanatlar kapsamı dışında bırakıldığı ortaya çıkmıştır.

El sanatları adlandırmasının çok geniş kapsamlı oluşu, meslek dallarında uğraş veren ustaların yapmış olduğu ürünlerin görsel nitelikli olmaları göz önüne alınarak yapılan dökümde yeniden dallara ve kategorilere ayrılmış plastik sanatlar ailesinin kapsamında yer aldığı görülmüştür. Bu durumda halkın hem verilen ürün hem de ürünün yapılış sürecindeki becerili eylem başka deyişle teknik uygulamadan yola çıkarak plastik sanat ürünlerinin isimlerine lık, lik, luk ekleriyle bütünleştirerek adlandırmış ve iş koluna dönüştürmüş olduğu gözlenmiştir. Meslek grupları bir bütün olarak ele alınarak ve kullanılan gereçlerden yola çıkılarak yapılan dökümde beliren dallar alfabetik sırayla şöyle sıralanmıştır. Ağaç işleri, bastonculuk, beşikçilik, boya işleri yapımcılığı, dülgelik, kaşıkcılık, künde-kârî işleri, marangozluk, oymacılık, sandıkçılık, sedefçilik, semercilik, sepet örücülüğü, tespihçilik;

alçı işleri; boynuz işleri; cam işleri: boncukçuluk camaltı resmi yapımıcılığı, mahya işleri; deri işleri: çarıkçılık, Karagöz oyunu karakter ve göstermelik yapımıcılığı, koşumculuk, kunduracılık, saraçlık, terlikçilik; iplik işleri: dokumacılık, halıcılık, işlemecilik, kilimcilik, kolan dokumacılığı, nakışlı çul dokumacılığı, oyacılık, örgücülük, örücülük, tentenecilik, tülü yapımıcılığı, yazmacılık, yorgancılık; kağıt işleri: ebruculuk; keçe işleri; metal işleri: alemcilik, bakırcılık, bıçakçılık, demir işleri, gümüşçülük, kalay işleri, kuyumculuk, nalbatlık, pirinç işleri, teneke işleri; ot işleri: hasırcılık, kamış diziciliği, sepetçilik, süpürgecilik, urgancılık, üzerlik otu işleri; sabun işleri; taş işleri: Eskişehir taşı işçiliği, mezar taşçılığı, Oltu taşı işlemeciliği, taş yontuculuğu, taşçılık; toprak işleri: çinicilik-seramik, çömlekçilik resticilik.

Böylece oluşturulan araştırmanın evreninden sağlanan veri tabanı ile Türkiye Cumhuriyeti Dönemi halk plastik sanatlarının belirlenmesi, bir durum saptaması yapılmasına ve verilerden elde edilen bulguların değerlendirmesine çaba harcanmıştır. Giriş, Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatlarına Toplu Bakış, Türkiye Cumhuriyeti Halk Plastik Sanatları Dalları, Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatlarının Genel Değerlendirmesi ve Sonuç, Notlar, Kaynakça ana başlıkları altında gelişen kitapta ürünler ve ürünlerin yapılış biçimleri görsellerle desteklenerek özellikleriyle anlatılmaya, kayıt edilmeye çalışılmıştır. Görselleri olumsuz yönde etkileyen son notların Notlar başlığı altında verildiği çalışmanın kaynakça ünitesinde bilgi ve birikimleriyle halk plastik sanatlarına katkıda bulunanlara yer verilmiş ve konunun zenginliği gözler önüne serilmiştir.

Prof.Dr. H. Örcün BARIŞTA

İçindekiler

Giriş / 13

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk
Plastik Sanatları Tanım ve Sınıflaması / 15

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk
Plastik Sanatların Önem ve Yeri / 17

Çalışmanın Sınırı, Amacı ve
Uygulanan Yöntem / 17

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatlarına Toplu Bakış / 19

Cumhuriyet Dönemi Türk Halk
Plastik Sanatlarının Başvuru Kaynakları / 20

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi
Halk Plastik Sanatları / 23

Halk Plastik Sanatlarında
Kullanılan Türler / 40

Halk Plastik Sanatlarında Kullanılan
Gereçler ve Teknikler / 58

Türk Halk Plastik Sanatlarında
Gözlenen Biçimler / 66

Halk Plastik Sanatları
Bezemelerinde Seçilen Konular / 68

Halk Plastik Sanatları
Bezemelerinde Biçimlendirme / 76

Halk Plastik Sanatları
Bezemelerinde Renklendirme / 81

Halk Plastik Sanatları
Bezemelerinde Kompozisyon / 84

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi
Halk Plastik Sanatları Dallar / 93

Ağaç İşleri / 94

Bastonculuk / 95

Beşikçilik / 97

Boya işleri / 98

Dülgerlik / 103

Kaşıkcılık / 107

Kündekâri İşleri / 109

Marangozluk / 110

Oymacılık / 118

Sandıkçılık / 124

Sedefçilik / 128

Semercilik / 129

Sepetçilik / 135

Tespihçilik / 140

Alçı İşleri / 144

Boynuz İşleri / 145

Cam İşleri / 146

Boncukçuluk / 148

Camaltı Resmi / 152

Mahya İşleri / 156

Deri İşleri / 158

Cami Kapısı Perdesi Yapımı / 160

Çarıkçılık / 166

Karagöz Oyunu Karakter ve
Göstermelik Yapımı / 168

Koşumculuk / 170
Köşgerlik (Yemenicilik) / 171
Mestçilik / 175
Kunduracılık / 176
Saraçlık / 177
Terlikçilik / 179
İplik İşleri (Tekstil) / 180
Dokumacılık / 181
Halıcılık / 201
İşlemecilik / 208
Kilimcilik / 215
Kolan Dokumacılığı / 221
Nakışlı Çul Dokumacılığı / 224
Oyacılık / 231
Örgücülük / 234
Örücülük / 242
Tentenecilik / 244
Tülü Yapımı / 252
Yazmacılık / 254
Yorgancılık / 258
Kâğıt İşleri / 260
Ebruculuk / 260
Keçe İşleri / 262
Metal İşleri / 266
Alemcilik / 266
Bakırcılık / 270
Bıçakçılık / 278
Demir İşleri / 280
Gümüşçülük / 286
Kalay İşleri / 293
Kuyumculuk / 296

Nalbantlık / 299
Pirinç İşleri / 300
Teneke İşleri / 302
Ot İşleri / 306
Hasırcılık / 307
Hızıman Yapımı / 313
Kamış Diziciliği / 314
Süpürgecilik / 315
Urgancılık / 319
Üzerlik İşleri / 320
Sabun İşleri / 322
Taş İşleri / 324
Eskişehir Taşı İşçiliği / 325
Mezar Taşçılığı / 326
Oltu Taşı İşlemeciliği / 328
Taş Yontuculuğu / 330
Taşçılık / 332
Toprak İşleri / 338
Çinicilik - Seramik / 338
Çömlekçilik - Testicilik / 344
Türkiye Cumhuriyeti Dönemi
Halk Plastik Sanatlarının
Genel Değerlendirilmesi ve Sonuç / 351
Notlar - Kaynakça
Fotoğraflar Listesi Çizimler Listesi /375
Notlar / 376
Kaynakça / 387
Fotoğraflar Listesi / 404
Çizimler Listesi / 415

GİRİS

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları Tanım ve Sınıflaması

Türk halk sanatı halk edebiyatı, halk müziği v.b. gibi işitsel (fonetik) sanatlar, halk oyunları, halk dansları vb. gibi hareketli (dramatik) sanatlar ve el sanatları, el işi olarak isimlendirilmiş olan halk resmi, tekstil işleri v.b. gibi iki boyutlu, çömlekçilik, metal işleri, ağaç işleri v.b. gibi üç boyutlu örnekler içeren görsel (plastik) halk sanatlarından oluşmaktadır. Göz duyumu ile algılanan mekânda yer kaplayan bir kitlesi hacmi olan güzel sanatlar dışında kalan halk plastik sanatları ya bir ya da birden fazla kişinin hem yararlı hem güzel biçimler oluşturmak için teknik bilgi, el becerisiyle çeşitli araç, gereç kullanarak uyguladığı sanatlardır. Kurumsal eğitim almadan dededen, nineden, babadan, anadan, ustadan öğrenilen ev ve çarşıda bir iş bir uğraş olarak uygulanan bu sanat dallarının örneklerinin çoğu yinelenen kolektif çalışma ürününden oluşmaktadır. Büyük bir grubu anonim olan parçaların pek azı imzalıdır. Bu sanatlar doğaçlama biçimlendirilmiş iş ürününden yaratıcı gücün de devreye girdiği artistik el sanatları niteliği arz eden parçalara kadar ulaşan farklı estetik kategorilerde örnekler içermektedir. Her kategorilerdeki kavramlar ya yaratıcı güçle tasarlanan ürünün niteliği ya ürünün oluşum sürecinde izlenen işlem basamaklarında gözlenen doğaçlama iş yapma, başka deyişle teknik uygulama becerisiyle bağlantılı olarak isimlendirilmektedir. Gerek iş ürünlerinin gerek artistik el sanatlarının ortak noktası ürün oluşumunda başvurulmuş kişisel ya da toplu hareket ögesidir. Ustaların, sanatçıların hem üç boyutlu biçimi oluştururken uyguladıkları dövme, vurma, oyma, çekme, yuvarlama, üfleme, örme v. b. gibi üçüncü boyutu kavramış hareketleri hem iki boyutlu süsleme aşamasında oluşturdukları motifler, motiflerin kurgusu, kompozisyonun serilişi, çerçeveleme aşamasında gerçekleştirilen motif dizgisi, köşe dönme vb. gibi aşamaların akış çizgisinde sergiledikleri bazen otomasyona dönüşmüş hareketin bir göstergesi olan ritmi gözler önüne sermektedir. Dramatik sanatların en önemli ögesi olan hareketin uygulama aşamasında bir süreç içindeki akış çizgisi halk plastik sanatlarına farklı bir boyut kazandırmaktadır.

Günümüzde halk sanatlarının plastik (görsel) ürünler veren ve el sanatları olarak isimlendirilen bu alanının tanımı

konusunda bir birliğe ulaşılmamıştır. 20. yüzyılda Bauhaus okulunun getirdiği yeni bakış açısı, klasik estetik değer yargılarındaki değişiklikler yanı sıra teknolojiye hızla gelişim ve iletişim bu yüzyılda uygulanan el sanatlarını, el işlerini yeni bir vizyona taşımıştır. Bugün alemcilik, boncukçuluk, bastonculuk, demircilik, semercilik, nalbantlık, kalaycılık v.b. gibi mesleklerde el sanatları kapsamında ele alınmaktadır.

Bilindiği gibi el sanatlarının farklı disiplinlerce yapılmış farklı tanımları vardır.

Encyclopedia Britanica'da el sanatları el becerisi, elle yapılan becerili iş, genellikle elle uygulanan ev dekorasyonu ya da giyim donatımı ile ilişkili görsel sanatlar için seçilmiş bir tanımdır. Bir görüşle el sanatları sanat ve zanaatın eş anlamlısı olarak ele alınabilir. Ancak daha serbest görüşlüdür' şeklinde tanımlanmaktadır.

Encyclopedia Of World Art'da ise şöyle tanımlanmaktadır. El sanatları kelimesi bir işçinin elleriyle ya da araç kullanarak işlem süresince kontrolü altında oluşturduğu yararlı ve süsleyici özellikte ürün ifade eden bir terimdir. Bu terim aynı zamanda üretim metoduna da işaret etmektedir. Anlamı küçük sanatlar (minor arts) kelimesine yakındır. Çünkü el sanatları tarihinde prototip ve modellerin taklidi ve yinelenmesi eğilimi göze çarpar. Modern tipik terminoloji ise ifadeyi aynı zamanda resim, heykel ve mimarinin belli bazı örneklerini nitelik (kalite) gelişiminde kullanmıştır. Bu biçimde kullanıldığında bu ürünler sanatın en üst düzeyine kronolojik bir düzenle ulaşmadığından ait olduğu zamana özgü, orta düzeyde bir randıman olarak belirtilmektedir. Çeşitli uygarlıkların el sanatları dünyasında kullandıkları teknikler, malzemeler ve pazarlama değişik özellikler gösterdiğinden bir genelleme yapmak zordur. Bu görüş açısından belli başlı el sanatları şu başlıklar altında ele alınabilir: Seramik, para, madalyalar, mine işi, tüy işi, mobilya, cam, altın ve gümüş işçiliği, oymacılık, bebek, kukla, stuko, dokuma, nakış ve dantel.²

Bunlardan başka bir tanım şöyledir. Klasik estetik kurallarına göre el sanatları güzel sanatlar düzeyine ulaşmamış hem güzel hem yararlı olma niteliğini taşıyan birden fazla kişinin oluşturduğu yinelenen plastik sanat ürünlerinden oluşmaktadır.

El sanatlarının başka bir tanımı resim heykel ve mimari gibi plastik sanatlar kapsamı dışında kalan, güzel sanat düzeyine ulaşmamış, artistik ve taşınabilir nitelikteki plastik sanatlardır. El sanatları bir sanat yapısına ya da herhangi bir ürüne estetik değer kazandırmak amacı ile bir ya da birkaç kişinin bir arada çalışmasıyla oluşturulan ve çevresinde kavram kargaşası gözlenen süsleme sanatları yanı sıra yalnız teknik beceriyi ön planda tutan yaratıcılığa önem vermeyen işten farklıdır, şeklidir.

Bir başka tanım ise el sanatları plastik sanatların dışında araç gereç ve teknik yönden genellikle geleneksel yolları tercih eden ve bir toplumun geleneksel kültürünü yansıtan ürünlerdir.

Daha bir başka tanım ise el sanatları üretimi çarşı ya da çarşı ile bağlantılı atölye ve evler aracılığıyla yapılan ürünlerden oluşan ülke ve aile ekonomisine katkıda bulunan, mevsimlik işsizliği önleyen plastik halk sanatlarıdır. Bu bağlamda da yapılmış bazı tanımlar bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Küçük Sanayi ve El sanatları isimli araştırmada³ el sanatları, köy sanatları, ev sanatları, küçük sanatlar bir bütün olarak el sanatları tamlaması ile ifade edilmektedir. Burada el sanatları - küçük sanatlar (craftsman), köy sanatları, ev sanatları, el sanatları (artisan) ve küçük sanatlar şöyle tanımlanmaktadır.

El sanatları - küçük sanatlar (craftsman) bir ustanın başlı başına kendi sorumluluğu altında ister evinde ya da atölyesinde ister seyyar bir şekilde ya yalnız ya da ailesi ile olan ya da olmayan kalfa ve çıraklarla birlikte herhangi bir sanatı piyasa için el emeği deneyim ve beceri kullanarak yapması ya da sorumluluğu altında yaptırmasıdır.

Köy sanatları (cottage industry - village industry) asıl işi tarım olan ve tarımsal üretim nedeniyle geniş ölçüde boş zamanları olan kişilerin mevsimlik ya da kısmi statüde (part time) uyguladıkları küçük sanatlar ve el sanatları olarak adlandırılmaktadır.

Ev sanatları (household industry) aile bireylerinin kendi başlarına ve ücretli işçi kullanarak bağımsız bir işyerine sahip olmadan bir tüccar ya da işveren için (doğrudan doğruya piyasa için değil) yaptıkları uygulamalar ev sanatları olarak isimlendirilmektedir.

El sanatları (artisan) kişilerin yaşam için zorunlu olmayan gereksinimlerini(süs eşyası, hediyeelik eşya ve turistik eşya gibi) karşılayan, lüks sayılabilen emtea imal eden küçük sanatların bu etkinlikleride hakiki anlamda el sanatlarıdır.

İkincisi ise Hasan Çalış'ın Köy El Sanatları Kılavuzu isimli çalışmasında yer almaktadır. Burada el sanatları tüketim maddeleri, süs ve hediyeelik eşya yapan, işçileri ailedeki fertlerle bazı durumlarda çok az sayıda çıraklar olan, makine ve sermayeden çok el emeğinin geçtiği ve sahibinin üretime doğrudan doğruya katıldığı sanat koludur. Küçük sanatlar ve el sanatlarının kuruluş yerleri köylere kadar inmekte ve çalışma çok zaman sahibinin evinde yapılmaktadır. Sermaye ve kredi imkanları yok denecek kadar azdır. Üretimleri genellikle sipariş üzerinedir. Stok imkânları sınırlıdır, teknik bilgileri çok kere geleneksel bilgi ve görgüyle sınırlıdır.⁴

Yukarda sıralanan bazı tanımlarda görüldüğü gibi halk sanatlarının plastik (görsel) örnekler üretilen el sanatları alanı ve altında kümelenen ana dallar, dalların nitelikleri çağdaş estetik kuramları ve farklı disiplinlerce yapılan farklı el sanatları tanımlarının getirdiği bakış açılarıyla daha da büyümekte ve estetik bir değer yargısı olan güzellik kavramına bağlı olarak kişiden kişiye değişmekte gelişen teknoloji doğrultusunda yeni nitelikler arz etmektedir. Bu üretilen örneklerin dağılımı ve bunların geçen zaman için-

deki akışı başka deyişle tarih boyutu da bunlara eklenince alan çok fazla genişlemektedir. Bu denli birbirinden farklı tanımda beliren farklılık sınıflamaya da yansımıştır.

Günümüzdeki gidiş yeniden el becerisi olan ustanın değer kazanmasına makineleşme sürecinde zanaat kelimesinin yerini sanat kelimesinin almasına neden olmuştur. Bu durum önceleri zanaat olarak isimlendirilen sonra el sanatları tamlaması altında kümelenen bir grup işin sanat kavramı ile ifade edilir olmasını sağlamış ve güzel sanatlar dışında kalan dallar sanat kavramı çevresinde kümelenmiştir.

Önceden değinildiği gibi el sanatları farklı disiplinlerin çeşitli bakış açılarından sınıflandırılmaktadır. Yaşamın üç ana döneminden yola çıkılarak yapılan sınıflamada doğum, evlenme ve ölüm olayları çevresinde kümelenen ürünlerin türleri göz önüne alınarak yapılan bir sınıflamada günlük eşyalar ve özel günler için yapılan eşyalar; üretildiği merkeze dayanarak yapılan bir sınıflamada ev işleri ve çarşı işleri biçiminde iki ana başlık altında kümelenmektedir.

Yapılan işten başka deyişle meslekten yola çıkılarak yapılan bir sınıflamada bu dallar alemcilik, bastonculuk, bakırcılık, beşikçilik, bıçakçılık, boncukçuluk, boyacılık, cam altı ressamlığı, çarıkçılık, çinicilik, çömlekçilik, demircilik, dericilik, dokumacılık, dülgerlik, halıcılık, işlemecilik, kalaycılık, kaşıkçılık, keçecilik, kilimcilik, koşumculuk, köşkerlik, kuyumculuk, nakışlı çul dokumacılık, nalbantlık, oyacılık, örgücülük, örücülük, saraçlık, semercilik, sepetçilik, süpürgecilik, taşçılık, tenekecilik, tentenecilik, urgancılık, üzerlik işçiliği, yazmacılık ve yorgancılık olarak dizilmektedir.

Diğer bir bakış açısından bu dallar yapılan ürünle bağlantılı olarak alemcilik, bastonculuk, beşikçilik, bıçakçılık, boncukçuluk, çarıkçılık, çömlekçilik, dericilik,

ebruculuk, halıcılık, işlemecilik, kaşıkçılık, keçecilik, kilimcilik, koşumculuk, oyacılık, tentenecilik, sandıkçılık, sepetçilik, süpürgecilik, tenekecilik, tespihçilik, urgancılık, yazmacılık, yorgancılık, testicilik biçiminde sınıflandırılmaktadır.

Öte yandan kullanılan ortak gereçler doğrultusunda ağaç işleri, alçı işleri, boynuz işleri, cam işleri, deri işleri, keçe işleri, kemik işleri, metal işleri, ot işleri, sabun işleri, taş işleri, toprak işleri ve bileşik gereçlerle yapılan halk sanatları biçiminde sınıflandırılmaktadır. Bu bağlamda adını kullanılan gereçten alan dallar ise şöyle sıralanmaktadır. Bakırcılık, boyacılık, demircilik, gümüşçülük, hasırcılık, kalaycılık, sedefçilik, taşçılık.

Uygulanan teknikten yola çıkılarak yapılan sınıflamada ise dallar oymacılık, kakmacılık, dokumacılık, örgücülük, örücülük, yazmacılık v.b. dizilmektedir.

Halk plastik sanat dallarında kullanılan gereçler ve temelde bu gereçler çevresinde kümelenen meslek dallarına dayanarak ise aşağıda sıralanan başlık ve alt başlıklar altında alfabetik bir dizinle şöyle sıralanmaktadır. Ağaç işleri: bastonculuk, beşikçilik, boya işleri yapımıcılığı, dülgerlik, kaşıkçılık, marangozluk, oymacılık, sandıkçılık, sedefçilik, semercilik, tespihçilik; alçı işleri; cam işleri: boncukçuluk, cam altı resmi yapımıcılığı, mahya işleri; deri işleri: cami perdesi yapımıcılığı, çarıkçılık, Karagöz oyunu karekter ve göstermelik yapımıcılığı, koşumculuk, köşkerlik (yemenicilik), saraçlık; iplik işleri: dokumacılık, halıcılık, işlemecilik, kilimcilik, kolan dokumacılığı, nakışlı çul dokumacılığı, oyacılık, örgücülük, örücülük, tentenecilik, tülü yapımıcılığı, yazmacılık, yorgancılık; kâğıt işleri: ebruculuk, keçe işleri; metal işleri: alemcilik, bakırcılık, bıçakçılık, demir işleri, gümüşçülük, kalaycılık, nalbantlık, pirinç işleri, teneke işleri; ot işleri: hasırcılık, kamış diziciliği, sepetçilik, süpürgecilik, urgancılık; üzerlik otu işleri; sabun işleri; taş işleri: taşçılık, Eskişehir taşı işleri, Oltu taşı işleri; toprak işleri: çinicilik seramik, çömlekçilik- testicilik.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatların Önem ve Yeri

Yüzyılların süzgecinden geçerek günümüze çok zengin dallar ve örneklerle ulaşan halk plastik sanatlarının hem yaşamı sürdürmek amacıyla uygulanan bir iş hem yaşamı ve çevreyi güzelleştirmek için bir uğraş olarak her kültürde ayrı bir konumu vardır. İnsanoğluna çalışacak bir meslek, içindeki duygu ve düşüncelerini yansıtacak bir plastik alan kazandıran bu sanat dalı bazı kültürlerce fazla benimsenmiş ve çok geniş bir tabana yayılmıştır. Güzel sanatlar gibi toplumun bir kesimi yerine her kesiminde uygulanan bu sanatlar kanalıyla insanoğlu aş, iş bulmuş, karnını doyurmuş, el becerisini kullanmak ve daha üst düzeyde etkiliklere başka deyişle sanatın dünyasına bir pencere açmak, estetize edilmiş duygularını aktarmak için bir araç bulmuştur. Bu kültürlerden biride Türk kültürüdür. Gerek Anadolu dışında gerek Anadolu ve çevresinde yaşayan Türkler klasik estetik kurallarına göre güzel sanatlar kapsamı dışında bırakılan ağaç, metal, cam, alçı, deri, taş, toprak, kâğıt, tekstil işleri ve bileşik gereçlerle yapılan işlerden oluşan zengin bir koleksiyonu dünya kültürüne armağan etmişlerdir. Türklerin yaşadığı farklı coğrafyalar, farklı zaman dilimlerinin ürünleri olan bu koleksiyonun Anadolu ve çevresinin son dönemine ait örneklerini Türkiye Cumhuriyeti Dönemi kapsamaktadır. Selçuklular Dönemi, Beylikler Dönemi ve Osmanlı İmparatorluğunu izleyen sanat literatürüne Cumhuriyet Dönemi olarak geçmiş olan bu dönem yüzyıllar boyu akıp gelen kültürel birikim zincirinin son halkasını tamamlamakta ve 11. yüzyıldan 21. yüzyıla taşımaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde kurumsal sanat eğitimi almamış pek çok insan plastik sanat dallarına ilgi duymakta bazıları becerili el hareketlerinin yardımıyla bir işe, mesleğe bazıları kendi görüşlerine göre daha güzel bir ortam oluşturmak kendilerini çevrelerini süslemek amacıyla bazıları ise duygu ve düşüncelerini yaratıcı güçleriyle şekillendirerek plastik anlatımla, yansıtmaya, aktarmaya yönelmektedir. Çeşitli araç, gereç ve teknik kullanarak bazılarının çarşıda, dükkânda, işlikte bazılarının evde bazılarının avluda, samanlıkta sürdürdüğü bütün bu etkinlikler Türk kültürünün önemli bir alanını oluşturmaktadır.

Halk plastik sanatlarının bir iğne ile iplikle bez üzerine her yerde yapılabilecek işlemekten belli bir işlik, fırın gerektiren çömlekçiliğe kadar geniş bir uygulama alanı bulunmaktadır. Bu sanatın alanları arasında en çok uygulanan dallar araçları taşınabilir nitelikte olan işlemecilik yanı sıra örücülük, örgücülüktür. 20. yüzyılın ilk yarısında halk plastik sanatlarının genellikle yöredeki gereksinim ve malzeme ile bağlantılı olarak dağıldığı görülmektedir. Kuşkusuz teknoloji, ulaşım ve iletişimin sağladığı olanaklarla zamanla değişen bu dağılımda bu alanda yetişmiş insan gücünün ve geleneksel yolla gelen kültürel birikimin de payı vardır.

Çalışmanın Sınırı, Amacı ve

Uygulanan Yöntem

Bu çalışma Anadolu ve Rumeli'nin toprakları üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923'ten bu yana yaşamış ve yaşayan kurumsal eğitimle bir sanat dalını öğrenmemiş meslek gruplarından işçi, usta, sanatçı ve herhangi bir meslek dışında geleneksel yolla öğrendiği el sanatları alanlarında uğraş veren usta, sanatçı ve artisanların yaptığı uygulamalar, oluşturdukları ürünler, artistik el sanatları ile sınırlıdır. Kurumsal eğitim veren kurumlar bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır. Bilindiği gibi 20. Yüzyılda el sanatları adı altında uygulanan halk sanatlarının bazı dalları ev, çarşı dışında yaygın eğitim kurumları yanı sıra orta öğretim yüksek öğretim kurumlarında birbirinden farklı tanım ve sınıflamalardan yola çıkılarak, bazıları çarşıdaki meslek adından başka bir isimle yapılmaktadır. Orta öğretimde meslek liselerinde dokuma, nakış, dekoratif eşya vb. gibi isimler altında çeşitli programlarla yürütülen, el sanatları eğitimi yüksek öğrenimde ya el sanatları, ya geleneksel Türk el sanatları ya da işleme eğitimi, örgü eğitimi, dokuma eğitimi, halıcılık, kilimcilik v.b. gibi isimler altında sürdürülmekte ve iki ile dört yıllık bir süreyi kapsamaktadır. Lisans programları üstünde yüksek lisans programları uygulayan üniversiteler de vardır.

Bu kitapta amacımız Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde uygulanan halk plastik sanatlarının saptanabildiği kadarıyla dökümünü yapmak onları tanıtmak ve çok sayıda görselle sergilemektir. Bu yolla hem günümüzde alanda bir durum saptaması yapmak hem 20. yüzyılın bir sanat dalını örnekleriyle ustalarıyla 21. yüzyıla taşımak hem de Cumhuriyet Dönemi halk plastik sanatlarının Türk kültüründe gereken yeri almasına, örneklerin belirlenmesinin, değerlendirmesinin yapılmasına ve köklü bir geçmişin ürünü olan parçaları bize kazandıran meslekler, yanı sıra halk plastik sanatlarını kayıt dışı kalmış bazı örneklerle gözler önüne sermeye ve bu alanda sağlıklı bir veri tabanı oluşturmaya başlamaya çaba harcamaktır.

Böylece kısa bir geçiş döneminden sonra bir bağlamda güncelleşerek Osmanlı İmparatorluğu Dönemi örneklerinden ayrılarak yeni bir imaj kazanan Cumhuriyet Dönemi'nde kurumsal eğitim dışında uygulanan plastik halk sanatlarını başka deyişle evdeki amatör uygulamacıdan çarşıdaki meslek gruplarının ürettiği çeşitli düzeydeki halk plastik sanatlarını ağaç işleri: bastonculuk, beşikçilik, boya işleri yapımcılığı, dülgelik, kaşıkcılık, marangozluk, oymacılık, sandıkçılık, sedefçilik, semercilik; alçı işleri; cam işleri: boncukçuluk, cam altı resmi yapımcılığı, mahya işleri; deri işleri: çarıkçılık, koşumculuk, köşkerlik (yemenicilik), saraçlık; iplik işleri (tekstil): dokumacılık, halıcılık, işlemecilik, kilimcilik, kolan dokumacılığı, nakışlı çul dokumacılığı, örgücülük, örücülük, tülü yapımcılığı, yazmacılık, yorgancılık; keçe işleri; metal işleri: alemcilik, bakırcılık, bıçakçılık, demir işleri, gümüşçülük, kalaycılık, kuyumculuk, nalbantlık, pirinç işleri, teneke işleri; ot işleri: hasırcılık, kamyş diziciliği, sepetçilik, süpürgecilik, urgancılık, üzerlik otu işleri; sabun işleri; taş işleri: taşçılık, Eskişehir taşı işleri; toprak işleri: çinicilik, seramik, çömlekçilik, testicilik ana ve alt başlıkları altında alfabetik bir sıra ile tanıtmak, bazı üretim merkezleri ile ustalarını görselleriyle kayıt etmek, belgelemektir.

Burada seksen yılı aşan bir zaman dilimindeki güzel sanatlar dışında kalan halk plastik sanatlarının çeşitli dallarından oluşan sanat etkinliklere eğilinmiş ve Giriş, Türkiye Cumhuriyeti Halk Plastik Sanatlarına Toplu Bakış, Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları Dalları, Türkiye Cumhuriyeti Halk Plastik Sanatlarını Genel Değerlendirmesi ve Sonuç ile Kaynakça ana başlıkları altında ulaşılan bilgiler görsellerle desteklenerek aktarılmıştır. Bu çalışmada konunun tanımı, sınıflaması üzerinde durulan ve halk sanatlarının Türk kültüründe yeri, önemi belirtilen amaçları ile birlikte sınırları çizilerek uygulanan yöntem açıklanan giriş bölümünden sonra genel bir değerlendirme sunulan ikinci bölüme geçilmiştir. İkinci bölümde bu dönemde gözlenen halk plastik sanatlarına toplu bir bakış yapılarak bütün dallardaki süreklilik ve kültürel değişimle yeni beliren araç, gereç, teknik yanı sıra konu seçimi, biçimlendirme, renklendirme, kompozisyon başka deyişle üslup gibi ortak özellikler aktarılmıştır. Böylece hem toplu bir durum saptaması yapılmış hem de üçüncü bölümde aynı özelliklerin yinelenmesinden kaçınılmıştır. Üçüncü bölümde güzel sanatlar dışında kalan plastik sanatlar mesleklere yönelen bir yaklaşımla ele alınmış ve kullanılan temel gereçlerle onların çevresinde kümelenen yan dallar alfabetik bir sistematikle sıralanmış ve her dalın ürünlerin türleri, araçları, gereçleri, teknikleri, uygulanan yöreler ustalarıyla bu dallarda aktarılmış araştırmalardan yola çıkılarak yapılmış yayınlara atıflar yapılarak tanıtılmıştır. Dördüncü bölümde genel bir değerlendirme ile sonuca ulaşılmağa çalışılmıştır. Kaynakça bölümünde bu alanda yapılan yayınlardan yararlanılan çalışmalara yer verilmiştir. Yayınlanmayan araştırmalar bu konuda Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü'nce yayınlanmış, Esat Bozyiğit'çe hazırlanmış, Üniversitelerde Yapılan El Sanatları Konulu Tezler⁵, isimli çok kapsamlı kitap bulunduğundan ve bu çalışmada, bu kaynaklardan yararlanılmadığından kaynakça kapsamı dışında bırakılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatlarına Toplu Bakış

Cumhuriyet Dönemi Türk Halk Plastik Sanatlarının Başvuru Kaynakları

Cumhuriyet Dönemi halk plastik sanatlarının başvuru kaynakları yazılı kaynaklar, görsel kaynaklar ve sanal kaynaklardan oluşmaktadır.

Bilindiği gibi ülkemizde el sanatları ile ilgili yayınların bir grubu kitaplardan oluşmaktadır. Kitaplar, el sanatları ile ilgilenen sanatseverler ve bu konuda araştırma ve çalışmalar yapan bilim adamları, tekniker sanatçı ve konuya ilgi duyanların hazırlamış olduğu tek yazarlı, kişisel kitaplar ile ya bir yörenin ya bütün yörelerin el sanatlarının çeşitli alanlarını belgelemeye, değerlendirmeye ya problemlerini çözümlemeye yönelik bir yaklaşımla konunun ele alındığı birden fazla katılımcının sunduğu bildirilerin toplandığı sempozyum, kongre, seminer vb. gibi etkinlikler sonunda yayınlanan bildirilerinin toplandığı çok yazarlı kitaplardır. Bunlar kişisel yapılan yayınlar ve üniversiteler, bakanlıklar, valilikler, kaymakamlıklar, belediyeler, vakıf ve dernekler vb. gibi kamu ve diğer kurum yayınları olarak başlıca iki ana başlık altında kümelenmektedir. Kişisel yayınlar ya bütün bir başlık biçiminde el sanatları, köy sanatları biçiminde bütün alanı kapsayan bir başlık altında ya da halı, kilim, işleme, yazma, oya vb. gibi bir alana yönelik genel bir başlık altında bir disiplinin bakış açısından konu ile ilgili bilgiler veren kaynaklardan oluşmaktadır. Bu tür kitapların kamu ve diğer kurum yayınları arasında başta Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü kitapları olmak üzere yayınlanan örnekleri de bulunmaktadır. Disiplinler arası (interdisiplin) bir yaklaşım sergilenen bildiriler içeren çok yazarlı yayınlarda ise ya bir ya birden fazla yörenin el sanatlarının farklı disiplinlerin sistematığı

2 Tokat Latifoğlu Konağı
Müzesi'nden bir sofa
düzenlemesi.

1 Afyon, Bolvadin Müzesi'nden mutfak araçları ile düzenlenmiş bir köşe.

ile kaleme alınmış, betimlenmiş başka deyişle ya konuya genel bir çerçeve içinde eğilinmiş ya da monografik bir çalışma yapılmış olduğu gözlenmektedir. Bunlar arasında bazı kongre ve sempozyum bildiri kitaplarının süreli yayınlara dönüştüğü fark edilmektedir. Cumhuriyet Dönemi el sanatları konusunda bilgi vermeyi, onları belgelemeyi ve gelecek yüzyıla taşımayı amaçlayan bütün bu kitaplar kapsamında Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca desteklenerek gerçekleştirilen Dokuz Eylül Üniversitesi El Sanatları Sempozyum Bildirilerini içeren yedi kitap, konuya toplu bir bakış yapma olanağı vermektedir. Benzer bir durum önceden değinilen Kültür Bakanlığı'nca yayımlanmış, "Üniversitelerde El Sanatları Konulu Tezler Bibliografyası" için söz konusudur. Bu çalışma da 1992 yılına değin bu konuya toplu bir bakış yapma olanağı vermektedir. Kuşkusuz el sanatlarının konusunda ilgi çeken bir başka organ da görsel ve sanal medya ile yeni boyutlar kazanmış olan yazılı basındır. İnsanogluna haberleri yansıtmayı, onları olaylar açısından bilgilendirmeyi, onların yaşamına bir şeyler katmayı bu yolla onları eğitmeyi, yönlendirmeyi amaçlayan çeşitli gazete ve dergilerde bazen fotoğraflar eşliğinde yayınlanan makaleler aracılığıyla ulaştığı bilgileri aktaran, onlara sanat penceresinden yaşamın renklerini tanıtmayı amaçlayan yazılı basın kronik bir başvuru kaynağıdır.

3 - 4 Yozgat Müzesi'nden mutfak araçları düzenlenmiş bir köşe ve sahanlardan ayrıntılar.

Yazılı kaynaklar dışında bazı müzeler görsel örneklerle bu dönem parçaları üzerinde çalışma yapanlara, bilgi edinmek isteyenlere değerli bir kaynak oluşturmaktadır. Bilindiği gibi ülkemizde Kültür ve Turizm Bakanlığı, özel idareler, kaymakamlıklar, köyler, vakıflar, eğitim ve özel kuruluşlarca oluşturulmuş etnografya müzeleri vardır. Kültür Bakanlığı'na bağlı kırk bir etnografya müzesi bulunmaktadır. Bunlar Kültür Bakanlığı'nca yayınlanan Türkiye Müzeleri isimli kitaba² dayanarak alfabetik bir dizinle şöyle sıralanmaktadır. Adana Etnografya Müzesi, Amasya Hazeranlar Konağı, Ankara Etnografya Müzesi, Alanya Kızıl Kule, Burdur Taşoda Etnografya Müzesi, Bursa Osmanlı Evi Müzesi, Diyarbakır Cahit Tarancı Kültür Müzesi, Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Erzurum Türk İslam Eserleri ve Etnografya Müzesi, Gaziantep Hasan Süzer Etnografya Müzesi, İzmir Etnografya Müzesi, Kastamonu Liva Paşa Konağı Etnografya Müzesi, Kayseri Güpgüpoğlu Konağı Etnografya Müzesi, İzmit Kocaeli Saatçi Efendi Konağı Etnografya Müzesi, Konya Etnografya Müzesi, Nevşehir Hacı Bektaş Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Ordu Paşaoğlu Konağı ve Etnografya Müzesi, Rize Müzesi(Sarı Ev), Samsun Arkeoloji ve Etnografya Müzesi, Sinop Arslan Torunlar Evi Etnografya Müzesi, Sivas Atatürk - Kongre ve Etnografya Müzesi, Tokat La-

tıfoğlu Konağı, Uşak Atatürk Evi ve Etnografya Müzesi. 1927 yılında Ankara Etnografya Müzesi ile ilki açılan etnografya müzelerinin sayısı artmıştır. Bu müzelerin bazılarında Osmanlı İmparatorluğu Dönemi örnekleri yanı sıra Cumhuriyet Dönemi örnekleri de sergilenmektedir. Benzer bir olgu Kültür Bakanlığı'na bağlı on yedi, arkeoloji tamlamasıyla adlandırılan müze, il adlarıyla isimlendirilen elli yedi müze ve Atatürk Evi olarak hizmet veren on altı müze için söz konusudur. Bu müzelerde çeşitli uygarlıklara ait arkeolojik parçalar ile Anadolu ve çevresinden derlenen Selçuklu Dönemi, Beylikler Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi'nde oluşturulmuş taşınır kültür varlıkları bir arada sanat severlerin beğenisine sunulmuştur. Bütün bu müzeler arasında İstanbul Türk İslam Eserleri Müzesi, Alanya Kızıl Kule, İzmir Etnografya Müzesi, Kastamonu Liva Paşa Konağı, Tokat Latıfoğlu Konağı, Ankara Beypazarı Kültür ve Tarih Müzesi, Afyon Bolvadin Müzesi ve Karadeniz Ereğlisi Belediye Koleksiyonu Cumhuriyet Dönemi örneklerinin çokluğu ve sergileme grafiğiyle ilde kayda değer. Örnekler çoğaltılabilir. Bunlara adı arkeoloji müzesi olmasına karşın barındırdığı Cumhuriyet Dönemi örnekleriyle Antalya Arkeoloji Müzesi ve Başbakanlığa bağlı Vakıflar Müzesi eklenebilir.

Görsel örneklerle ilgi çeken bir başka etkinlik son yıllarda giderek sayısı artan sergilerdir. Özellikle il kültür müdürlükleri, kaymakamlıklar ve belediyelerce düzenlenen kültür gün ve haftalarında çevreden derlenmiş folklorik ürünlerle oluşturulan sergiler müzelere ulaşmamış sandıklarda, samanlıklarda korunan malzemeyi gün ışığına çıkarması açısından önem taşımaktadır.

5 Ankara 2002 İller El Sanatları Fuarı'ndan Şanlıurfa çadırından kahve takımları.

Benzer bir olgu Kültür Bakanlığı'nın katkısıyla Ankara'da birkaç yıldır üst üste düzenlenen el sanatları fuarları için söz konusudur.

Görsel kaynaklar arasında fotoğraf, ve akar film arşivi ile Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü ile Gazi Üniversitesi'nin iki arşivi dikkat çekmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı dışındaki arşivlerden birincisi, 1930'lu yıllardan başlayan halkbilim taramaların ürünü orijinal çizimli lisans tezleri bulunan, şimdiki adı Gazi Eğitim Fakültesi olan Gazi Eğitim Enstitüsü Resim - İş Eğitimi Bölümüdür.³ İkincisi ise halk kültürünün çeşitli alanlarında yapılmış araştırmaların ürünü olan çizim, kalıp ve birebir aynen hazırlanmış bulunan reproduksiyonlarıyla tamamlanmış uygulamalı lisans tezlerini içeren, Prof. Dr. Enver Hasanoğlu Belgeliği bulunan 1992 yılında Mesleki Eğitim Fakültesi'yle birleşerek adı değişen Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi'dir. Öte yandan görsel medya el sanatlarını tanıtmaya ve yöresel platformdan ulusal ve uluslararası düzeye ulaştırma amacıyla hazırladığı belgesel programlarının film kayıtlarıyla arşiv açısından değer arz etmektedir.

20. yüzyılın ondan önceki yüzyıllara en önemli katkısı sanal kaynaklardır. Bu bağlamda yeni kurulan sitelerle gerek Kültür ve Turizm Bakanlığı gerek üniversiteler ve gerekse

sanal medya bir hizmet vermeğe yönelik etkinlikler yapma süreci içindedirler.

6 Adana, Karaisalı 2002 Kuvayi Milliye Şöleni'nden heybe tezgâhı kurulmuş bir köşe.

7 - 8 Ankara 2002 İller El Sanatları Fuarı'ndan Giresun köşesinden bir mısır ve bir kahve değirmeni.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatları

Anadolu ve çevresinde Selçuklu Dönemi, Beylikler Dönemi ve Osmanlı İmparatorluğu Dönemi gibi çok engin bir tarihi perspektifle gelişen Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde süregelen Türk halk plastik sanatları⁴ başka deyişle görsel halk sanatları Türk sanatının fonetik, dramatik sanatlar gibi zengin örnekleri olan alanlarından biridir. İlk yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'ndan devir alınan güçlü bir mirasın bazı dallarla süregeldiği bu dalda bir geçiş döneminden sonra bazı dalların kaybolduğu, bazı dalların nitelik değiştirdiği bazı dalların ise yeni boyutlar kazandığı gözlenmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde Anadolu ve Rumeli'nin sayıda çok kent ve beldesinin bazı evlerinde, samanlıklarında, dükkânlarında, göçerlerin yurt tuttuğu yaylalarda ya açık havada ya işlik, kaşık evi vb. gibi isimlerle adlandırılan atölyelerde çeşitli dallarda el işlerinden artistik el sanatları düzeyine ulaşan örnekler yapılmış ve yapıla gelmektedir. Yayınlanmış araştırma ürünü olan çalışmalara dayanarak uygulanan dalları ile belgelenmiş el sanatları üretim merkezleri alfabetik bir dizinle şöyle sıralanmaktadır. Adana/ Karaisalı/Örcün-dokumacılık, nakışlı çul doku-

9 Adana, Karaisalı 2002 Kuvayi Milliye Şöleni'nden heybe tezgâhı kurulmuş bir köşe.

10 Örselli'den çocukların oyuncak olarak oluşturdıkları bir halı tezgâhı.

11 Aydın'dan cami motifli bir kilimden ayrıntı.

macılık, oyacılık, işlemecilik, çarşaf bağlamacılık; Afyon keçecilik; Afyon/Emir-
dağ kilimcilik; işlemecilik, örgücülük,
oyacılık, kolan dokumacılığı yorgancılık;
Aksaray/Taşpınar-halıcılık; Ankara/Ayaş
tıftık çorap örücülüğü, testicilik, işlemecilik,
oyacılık, tentenecilik; Ankara / Beypazarı-
bakırcılık, telkari, işlemecilik - tel kırma işi,
ipek dokumacılık; Antalya-ağaç işleri hece
tahtaları, nalbantlık, taş işleri; Antalya /
Alanya-ağaç işleri-hece tahtaları, taş işleri
say taşı, ipek dokumacılık, işlemecilik;
Antalya / Döşeme altı-halıcılık; Antalya /
Gömbe kilimcilik; Bartın - işlemecilik tel
kırma, yazmacılık; Bartın / Devrek - baston-
culuk; Bolu-ağaç işleri; Burdur / Arvalı -
işlemecilik Çanakkale / Akköy testicilik;

12 Aksaray'dan bir örnek halı bezi.

Denizli / Buldan - dokumacılık, işlemecilik;
Denizli / Çivril / Gümüşsu - hasır
dokumacılık; Edirne-sabun işleri yapımcılığı;
Eskişehir-Eskişehir taşı işleri; Erzurum-Oltu
taşı işçiliği; Erzurum / Bayburt - ehram doku-
macılığı; Erzurum / Yiğitbaşı-çömlekçilik;
Elazığ-çit basmacılık, iğne oyası; Gaziantep-
dokumacılık-kutnu kumaşlar; Gaziantep-
ağaç işleri; Gaziantep/Kilis-köşkerlik; İçel
dokumacılık, işlemecilik, oyacılık; İçel/Ken-
zin-tırlık dokuma; İçel/Tarsus-işlemecilik,
dokumacılık, nakışlı çul dokumacılık,
oyacılık, çarşaf bağlama, kolan dokumacılığı,
oyacılık, yorgancılık, semercilik; İstanbul-
çömlekçilik, karagöz oyunu karakter ve
göstermelik yapımcılığı; Isparta halıcılık,
hasır dokumacılığı; İzmir/Görece boncukçu-

13 - 14 - 15 Yahyalı'da ayak olarak isimlendirilen suyla
bezenmiş, bir halı ve bu örneklerden alınmış sular.

16 Konya Sille'de bir evden örneğine bakılarak dokunmuş bir halı.

luk; İzmir/Dikili ağaç boyamacılık; Kastamonu dokumacılık, yazmacılık, işlemecilik, çarşaf bağcılık, oyacılık; Kastamonu / Tosya semercilik, dokumacılık; Kırıkkale-dokumacılık, işlemecilik, oyacılık; Kırşehir kilimcilik; Konya ağaç işleri, keçecilik, kaşıkçılık, halıcılık, dokumacılık; Konya/Hadim dokumacılık; Kütahya/Tavşanlı-oyacılık, kaşıkçılık; Malatya - yazmacılık, halıcılık; Malatya / Arapkir - dokumacılık; Muğla/Bodrum dokumacılık, boncukçuluk; Muğla/Üzümlü dokumacılık; Nevşehir/Avanos çömlekçilik; Rize dokumacılık, işlemecilik, oyacılık, örgücülük, örücülük, beşikçilik, yorgancılık; Sivas - çorap örücülüğü, ağızlıkçılık; Sivas / Divriği - demircilik; Sivas / Zara çarıkçılık; Şanlıurfa dokumacılık; Trabzon hasır işi, telkâri, bakırcılık, dokumacılık, örücülük; Tokat / dokumacı, yazmacılık; Uşak / Eşme kilimcilik; Yalova semercilik. Bütün bu farklı disiplinlerin farklı bakış açılarından bakılarak yapılmış belgelemeye, tanıtmaya yönelik çalışmalar el sanatları olarak isimlendirilen halk plastik sanatlarının ya boş zamanları değerlendirme amacıyla amatörce bir uğraş ya da bir iş bir meslek olarak oldukça yaygın bir biçimde sürdürüldüğünü gözler önüne sermektedir.

Ağırlıklı olarak tekstil dallarında uğraş verilen illerde uygulanan dallar arasında hem artistik, boş zamanları değerlendirme amacıyla yapılan etkinlikler hem de çarşıya da ürün hazırlayan iş kolları bulunmaktadır. Burada eğitim nine, ana tarafından çocuğa küçük yaşta verilmekte ve çocuğun bir iş öğrenmesine özen gösterilmektedir. Herhangi bir teknik öğrenen kişi yapmak istediği ürün için ya yakın çevresinde bulunan eski bir parçadan örnek çıkarmakta ya o yöreye ulaşmış bir örnek sayfasından ve kartonlara çizilmiş desenlerle yararlanmakta ya da kendi örneğini kendi yapmaktadır. Bazı yörelerde teknikleri öğrenmek hem de bir tür yarış (motif), su (bordür) kataloğu oluşturmak için örnek bezleri ve ör-

nek çulları yapıldığı görülmektedir. İşleme dalında Rumeli ve Anadolu'da örnek bezleri oldukça yaygındır. Kırkitli dokumalar alanında ise Van çevresinde ilginç bir uygulama çıkmaktadır. Burada kırkitli dokumanın değişik teknikleri ile yapılmış birbirinden kopuk farklı motiflerle dokunmuş bir grup ince uzun dikdörtgen biçimli çul dikkat çekmektedir.

Genellikle kadın, genç kız ve çocuklar evlerde düğün, bayram v.b. gibi özel günler için üretim yapılmaktadır. Bu üretimin çeyiz eşyası çevresinde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Günlük yaşamın gerektirdiği ürünler ise iş kapasimında yürütölmektedir. Bazı evlerde çarşının verdiği siparişle dağıtılan tezgâhlarda kompozisyonun bir karton üzerine çizilip boyanarak hazırlanmış örneğine bakılarak halı, kilim dokumakta bazı evlerde halılardan kesilmiş parçalar örnek olarak kullanılmaktadır. Bazı evlerde doğaçlama nakışlı çul, sava, heybe, kumaş ve hasır dokuma, vb. gibi türler yapılmaktadır. Bazı evlerde tentene, oya, işleme, çorap v.b. gibi tezgah, ışık gerektirmeyen daha serbest konumda yapılan ürünler oluşturulmakta ve bunlar bazı yörelerin kadın pazarlarında satılmaktadır. Bazı evlerde ise testicilik, çömlekçilik v.b. ışık gerektiren dallara da rastlanmaktadır. Bu tür ışık gerektiren iş kollarında erkekler de eğitimci olarak çalışmaktadır.

Çarşı ise evlere kıyasla daha organize olmuş, çeşitli kategorilerde ürün yapan mesleklerin bulunduğu aynı zamanda satış da yapılan bir merkezdir. Başka deyişle çarşı işçi, usta ve sanatçının yaşamını sürdürmek amacıyla emeği ile hizmet vererek ürün üretmek için profesyonelce halk dilinde ekmek parası kazanmak için çalıştığı yerdir. Satış aşamasında yöre ve kentlerin semt pazarlarını da içine alan çarşı bu alandaki arz ve talebin daha kolay gözlenebileceği bir yerdir. Genellikle erkek ve erkek çocukların çalıştığı çarşıda meslekler usta çırak ilişkisiyle öğ-

17 Konya Sille'de bir evde halı dokuyan bir hanım.

18 - 19 Konya Sille'de bir evden halı dokunan bir oda ve halı örneği.

renilmektedir. Bazı durumlarda dede, baba ve ağabeyin de usta olduğu görülmektedir.

Seksen yıllı aşan geçmişi olan bu dönemin örnekleri üzerinde yapıldığı yıl, yapıldığı yer, yapan ve yaptıran kişi ile ilgili yazılı bilgiler veren kitabeler kimliğinin belgelenmesi ve tarihlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Günümüze ulaşan kitabeli ve kitabesiz halk plastik sanatları örnekleri bulunmaktadır. Büyük bir grubu kitabesiz olan örnekler arasında bir grup değişik tasarlanmış kitabeleriyle fark edilmektedir. Bunlar önceleri kitabelerin Arap harf ve sayılarıyla Harf İnkılabından, başka deyişle 1 Kasım 1928'den sonra Latin alfabesiyle kaleme alınmış olduğunu ortaya koymaktadır. Ya tarih ya isim biçiminde beliren kitabeler arasında etiket biçiminde yapılmış düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu konuda erken tarihli bir örnek bir cam altı resmidir. Çevresi perde ile kuşatılmış "Re'sul - hükmü muhafettullah" yazısı istiflenmiş (ayet) bir madalyonla bezenmiş bu panoda 346 (1927 M.) tarihi okunmaktadır. Başka bir örnek Alanya Atatürk Evi'nden metal iplik ve pullarla işlenmiş, "Maşallah" 1928 yazısı ve bitkisel bezemelerle süslenmiş bir ocak yaşıdır.

1929 tarihini veren iki örnek benzer yazılı bezemeleriyle dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi İstanbul'daki Ferruh Kethuda Camisi'nin deriden yapılmış kapı perdesidir. Perdenin üzerine oturtulmuş metal levhada "La İllahe İllallah Muhammeden Resullullah" (kelime-i tevhid), Mehmed Nuri (büyük bir olasılıkla hattatın adı), 1929 yazılıdır. İkinci örneğe Antakya Müzesi'nde sergilenen, üzerinde "Antakya, Sene 929 Siddık" yazısı okunan el dokuması bir cepkendir.

Latin rakkamları ile tarihlenmiş başka ilginç bir örnek bir duvar panosudur. Koza işi ile işlenmiş bu parça ortasına bir ay yıldız oturtulmuş bir asma çelenkle bezenmiştir. Latin alfabesiyle tarih atılmış ilgi çeken başka iki örnek Eşme Takımlı Köyü

20 Antakya Müzesi'nden "929 Siddık", yazısı okunan bir cepkenin arkasından ayrıntı.

21 346 (1927 M.) tarihli bir cam altı resmi.

Camisi'nde serili yörede "altınbaş" olarak isimlendirilen iki kilimdir. Bunlardan birincisi 1938 ikincisi 1953 tarihli. Benzer bir durum Malatya Ulu Camisi'nde serili bir grup halı için söz konusudur. Burada da 1992, 1993 tarihli iki halı bulunmaktadır. Örnekler çoğaltılabilir.

Daha başka örneklerse Mersin'den 28. 3. 1953 tarihini taşıyan bir halı yastık⁵, Konya Yükselen Hacı Mehmet Ağa Camisi'nden 1973 tarihli bir seccade⁶, Konya Karapınar'dan 1968 Aysel ve Karaman'dan Fadima 1968 yazısı okunan kaneviçe örnekli atmalılardır. Örnekler çoğaltılabilir ve

bunlara Isparta'da beliren bir grup tarih yanı sıra "İstanbul Boğaziçi" ve iyi dilek yazı şeritleriyle bezenmiş halılar eklenebilir.

Tarih bulunmayan yalnız isim yazılı parçalara Konya Hadim'den "Remziye" adı bulunan çapraz iğne (kaneviçe) ile işlenmiş, karanfillerle bezenmiş Hadim dokuması peşkir ve "Bilal Altan" adı ve soyadı yer alan bakır tepsi örnek verilebilir.

Firma etiketine dönüşmüş kitabelerin erken örneklerine

22 İstanbul Ferruh Kethuda Camisi'nden Mehmet Nuri adı geçen 1927 tarihli levha ile bezenmiş deri kapı perdesinden ayrıntı.

23 Isparta'dan 1943 tarihli
bir duvar halısı.

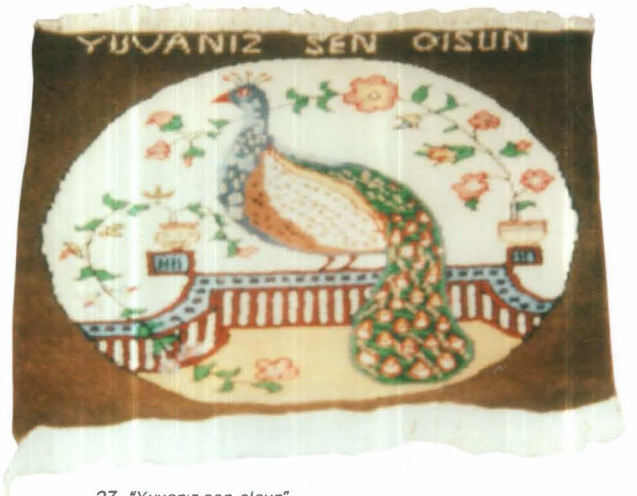
24 Silifke'den 29. 3. 1953
tarihli bir halı yastık.

25 Eşme Takmaklı
köyünden 1953,
tarihli kilim.

26 Eşme Takmaklı
köyünden 1938,
tarihli kilim.

27 "Yuvanız şen olsun",
yazı şeritleriyle bezenmiş
bir duvar halısı.

28 - 29 "Bilal Altan"
ismi okunan bir bakır
tepsi.

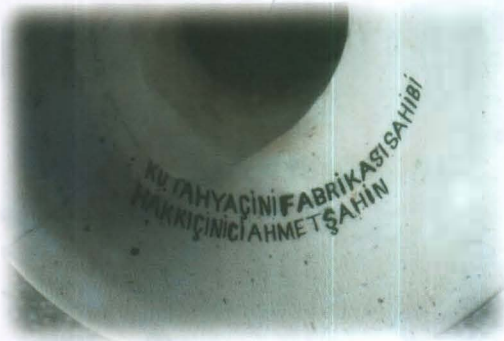

30 1973'te Aslan
motifiyle bezenmiş
bir duvar halısı.

31 Afyon 'Müzesi'nde
Kocataş yazılı bir aba.

32 - 33 Ağzında 'Kütahya Çini Fabrikası
sahibi çinici "Ahmet Şahin" yazılı bir
Kütahya vazosu.

34 "En iyi Üsküdar işi" damgalı yazma.

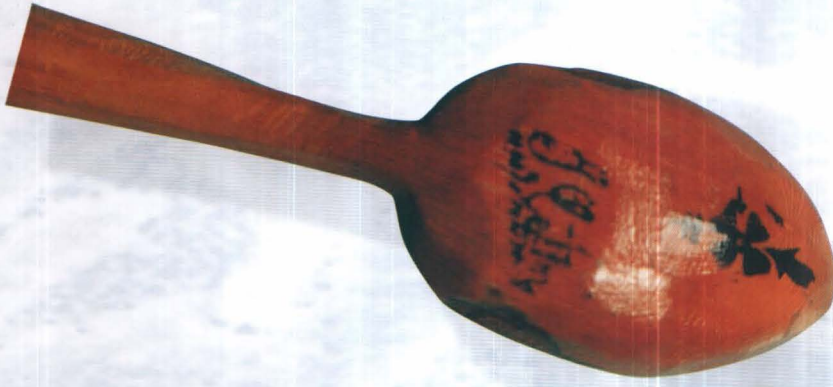
35 Afyon'dan, "Ali Korkmaz" yazılı keçe yayğı.

36. "Yeni Kapi Has Iskoç" damgalı yazma.

37 Konya'dan 'Boyacı Ferhat', yazılı at arabası.

38 Konya'dan "Çetin" soyadı okunan kaşıklar.

39 "A.Üstün, Korucu Avcağı", yazılı oyun kaşıkları.

40 İstanbul, Eyüpsultan'dan "Eyüp", yazılı bir testi.

41 Afyon'dan, "Kardeş Boya" yazılı at arabası.

ise üzerine Y. Köy (Yeniköy), Hisaryolu Has İş, Üsküdar, Üsküdar işi, Yeni Kapı Has İskoç v.b. gibi damgalarla bir grup İstanbul yazması ile "Kütahya Çini Fabrikası Sahibi Çinici Ahmet Şahin" yazılı Kütahya çini vazo ve Afyon'dan "Kocataş Afyon", yazılı çoban abası ile "Ali Korkmaz" adı okunan yaygı örnek gösterilebilir.

Daha geç örnekler olarak Konya'dan "Çetin," soyadı okunan kaşıklarla "A. Üstün Korucu Avcağı (Balıkesir)" oyun kaşıkları ve "Başköy (Kastamonu - Cide) Mehmet Genç" yazısı okunan yazmalara dikkat çekilebilir.

42 Tokat Gazioğlu Han'dan yazmacı ustalarının elleri basılmış duvardan ayrıntı.

Örnekler ürünün yapıldığı yer ve yapan kişilerin adının belirtildiği Konya, Karaman, Afyon v.b. gibi merkezlerde yapılmış Konya'dan "Güven Boya Evi," "Sedef Boya Evi," "Boyacı Ferhat," Afyon'dan "Kardeş Boya" - "Mustafa Gülle" yazısıyla at arabaları, Afyon Emirdağ Evşinli köyünde iki evde sıvasına kazınmış "Garip 6. 8. 1981", "Bayram" kelimeleri v. b. gibi bazı yapılarda görülen usta adlarıyla ve "Eyüp", "Gelibolu" yazılı testiler, "Sivas Hatırası" ya da isim yazılı ağızlıklar' "Devrek, Tukey. M. Çelebi" yazılı Devrek bastonları daha da zenginleştirilebilir. Bu yazılı kitabeler yanı sıra bazı yapılarda

43 - 44 Afyon, Emirdağ, Elhan Evşinli'den "Garip 6-8-1981" ve "Bayram", yazılı iki evden ayrıntılar.

45 Çanakkale'den "Gelibolu", yazılı bir başka testi.

46 Çanakkale, Süleymanköy'den bir evde asılan çeyizden, heybeler.

rastlanan taşı işaretlere ve bir tür yazmacılar hanı olarak işlev yapan Tokat Gazioğlu Hanı'nın girişindeki duvar üzerine yazmacı ustaların imza yerine elleriyle bastıkları damgalara dikkat çekilebilir.

Halk Plastik Sanatlarında Kullanılan Türler

Bu dönemde el işlerinin yanı sıra artistik el sanatları düzeyinde örnekleri bulunan halk plastik sanatları türleri çok geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Çeşitli gereçler ve teknikler kullanarak yapılmış

47 Ankara, Ayaş'tan serili
çeyizden bir köşe.

farklı nitelikte halk sanatı türleriyle ilmeleri artan bu yelpaze geleneksel yolla süregelen türlerine iletişimin katkısıyla bir de çağdaş yaklaşımlar eklenince çok zengin bir repertuvara ulaşılmıştır.

Türler günlük yaşam ve özel günler çevresinde kullanılmak için üretilen eşyalardan oluşmaktadır. Günlük eşyalar bazı meslek sahiplerinin yaptığı el işi ürünlerinden özel günler için hazırlanmış ürünler ise hem bazı meslek sahiplerinin hem de amatörlerin tasarladığı el işlerinden artistik el sanatı düzeyine ulaşan ürünlerden oluşmaktadır. Bunların ilgi çeken örnekleri doğum olayı çevresinde beliren beşik, beşik takımları, lohusa yatak ve yatak takımları, nazarlıklar; evlenme çevresinde kümele-nen kadın erkek giysileri ve çamaşırları, duvak, terlik, ta-

48 Afyon, Emirdağ'da hazırlanan bir çeyiz
köşesinden boğazsız çoraplar.

49 - 50 Afyon, Emirdağ'dan çeyiz sergilenen
bir köşe.

kunya, havlu v.b. gibi giyim ve giyim donanımı türleri; karyola, karyola takımı, masa, koltuk, sandalye, lamba, soba vb. gibi ev eşyası; tabak, bardak, tencere, helke, ibrik, tava, küp, kahve takımları, ocak, mangal, maltız, v.b. gibi mutfak eşyası v.b. gibi sıralanabilir. Kırsal kesimde bunlara divan, sedir, minder, yastık, çuval ve heybeler eklenebilir. Bütün bu örnekler ölüm olayı çevresinde gözlenen sal ağacı, tabut örtüsü, yazma, bohça, halı, kilim, çul ve mezar taşlarıyla tamamlanabilir.

Bütün bu türler arasında kuşkusuz en güzel parçalar çeyiz için hazırlanan eşyalardır. Düğün aşamasında Af-

51 - 52 - 53 Karaman'dan bir çeyiz köşesi.

54 - 55 Burdur, Arvali'dan bir damat donu ve işlemlerinden ayrıntı.

yon'da dalbara asılarak yüklüğe; Konya'da bucağa dizilen ya da çakıya yerleştirilerek gerçekleştirilen ceyiz sergileme yoluyla çevreye de gösterilen çeyiz bir genç kızın işlediği, oyaladığı, ördüğü, dokuduğu, diktiği ürünler yanı sıra anasının, nenesinin kendilerinin yaparak ona vermiş olduğu ürünler dışında çarşıdan, pazardan alınmış ev eşyalarından oluşmaktadır. Kentlerde eski ağırlığını yitirmiş çeyiz hazırlama ve serme geleneği kırsal kesimde önemini korumaktadır.

Hem kentlerde hem kırsal kesimde gözlenen bir başka sergileme sünnet düğünleri çevresinde gözlenmektedir. Erkek çocuk için hazırlanan yeni giysi takımları dışında karyola takımları yanı sıra ailede bulunan işlemeli örtüler ile süslenen sünnet çocuğu yatakları kayda değer. Ankara, Yozgat yöreleriyle ilgili düzenlemelerin güzel iki örneği İstanbul Sadberk Hanım Müzesi ve Yozgat Müzesi'nde sergilenmektedir.

Geleneklerin korunması açısından benzer bir olgu ölüm

olayı çevresinde gelişen ölüyü camiye ve mezara götürme âdetiyle süregelmektedir. Bilindiği gibi bazı yörelerde örneğin Afyon Emirdağ'da ölü bir kilime sarılarak üstü açık bir sal ağacı ile camiye ve oradan mezarlığa taşınmaktadır. Defin işlemi bittikten sonra ölünün sarılmış olduğu kilim camiye armağan edilmektedir. Bu yolla camilere insanların namaz kılabilimleri için yaygılar, seccadeler serilmekte ve seçkin kilimlerden koleksiyonlar oluşmaktadır. Bu koleksiyonlar cami ve türbelere namaz kılmak için armağan edilen yaygılarla daha da gelişmektedir.

Doğum, evlenme ve ölüm gibi yaşamın üç ana dönemi çevresinde kümelenen olayların gereksinimi ile beslenen bu türler giderek çağdaş teknolojinin getirdiği olanaklarla biçimlenen yeni yaşam biçiminin etkisi ve moda dürtüsüyle bir değişim sürecine girmiştir. Cumhuriyet'ten günümüze akan zaman dilimi içinde bu olgu kentlerde daha güçlü kırsal kesimde daha ağır geçişlerle izlenebilmektedir. Kuşkusuz bu olgunun göstergelerinin özellikli bir parçasını da kişinin giyimi, kuşamı ve yaşama biçimi çevresinde

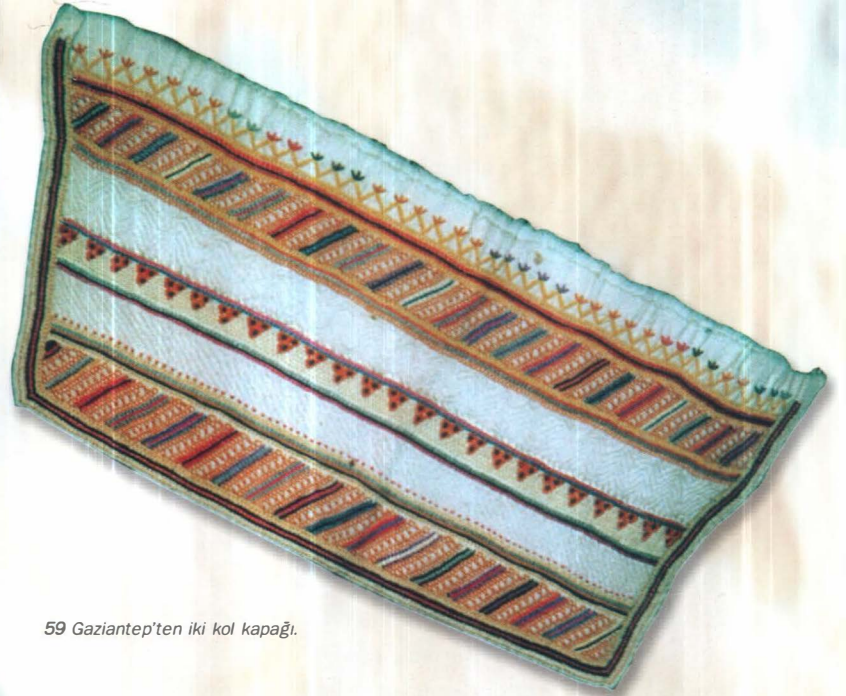
56 Yund Dağından işleme bir önlük.

57 Çorum, Alacahöyük Müzesi'nden
bir hayvan süsü.

58 Karaisalı'dan bir terk heybesi.

59 Gaziantep'ten iki kol kapağı.

60 Afyon, Emirdağ,
Bademli Camisi'nden
bir halı.

kümelenen el sanatları türleri barındırmaktadır. Bu bağlamda yaşamın önemli bir gereksinimi olan giyim kuşamdan barınağa, barınaktan barınağı süsleyen eşyalara kadar uzanan bir değişim süreci gözlemektedir. Örneklersek yirminci yüzyıl ikinci çeyreğinde elle kesilen, dikilen ve işlenen giysilerin ve bunlarla bağlı olarak giysi donanımlarının giderek konfeksiyona dönüştüğü yörelere ve kişilere özgün özelliklerin söz gelişi gelin, damat giysilerinin yavaş yavaş eridiği, makineyle bir örnekten yapılan çoğaltmaların farklı renk ve beden ölçülü hazır giyim ürünlerinin yaygınlaştığı görülmektedir. Bu durum önceleri hayvanını bile süsleyen insanların ilgi ve beğenilerinin bir değişim sürecine girdiğine işaret etmektedir.

Paralel bir çizgi izlenebilen konut mimarisinde ise kullanılan malzeme uygulanan teknik ve işlevsel planlamaların değiştiği eskiden bazı yörelerde ağaçtan yapılan evlerin betondan inşa edildiği bazı yörelerde çorak adı verilen toprakla bazı yörelerde marla taşı olarak isimlendirilen taşla örtülen damların kiremitle örtüldüğü bazı yörelerde evlerin damında, bir cephesinde, avlusunda yer alan çardakların, haymelerin, bahçeleri bezeyen nayla, serander mısır ambarı v. b. gibi kuru-

luşlar ve portatif konut olarak nitelendirilebilecek çadırların giderek kaybolduğu ve bir tür ambar, kiler işlevi gören serander gibi bazı servis ünitelerinin, çeşitli türde çadırların parklarda kent möblesine dönüştüğü ve böyle bir gereksinimi karşılamak amacıyla bazı yeni örneklerinin yapıldığı fark edilmektedir.

Bu arada şehir, kasaba, köy dokularının değiştiği, şehirlerde Bakırcılar Çarşısı, Kunduracılar Çarşısı, Kazancılar Yokuşu, vb. gibi eski çarşı ve sokaklarda farklı işlevli dükkânların olduğu, kasabalarda, köylerde imece yoluyla yapılan çalışmalarda kullanmak için tasarlanan meydan-

61 Seydişehir
Muallime Camisinden
bir cenaze salı.

62 Afyon, Emirdağ Karacalar'daki Şeyh Halil Hacı
Türbesi'nden bir seleser kilim şaki.

63 - 64 İnebolu'dan çatısı marla taşı ile örtülü bir ev ve aynı evden detay.

65 - 66 Karaisalı'dan bir çardak ve aynı çardaktan bir ayrıntı.

ların bazı küçük yerleşim merkezleri dışında yavaş yavaş terk edildiği bazı yörelerde buradaki yunak, harmanlık vb. gibi yapı ve ocak, taş dibek, döveç vb. toplu kullanım için tasarlanmış gereçlerin belediyelerce oluşturulan yeni düzenlemelerle yeşil alanlarda sergilendiği böylece büyük boyutlu taş dibekler, döveçlerin de bir tür şehir kasaba möblesine dönüştürüldüğü görülmektedir. Giderek kasaba möblesine dönüşen türlerin arasına çadırların da katıldığı fark edilmektedir. Ya geçici ya da sürekli sergilenen çadırların kafe,büfe vb. işlevlerinin yanı sıra sergilerde bir tür stand ya da küçük bir sergi salonu olarak kullanıldığı gözlenmektedir. Bu arada eski örneklerin yanı sıra yeni yapılan çadırların da devreye girdiği Isparta'da Veli Tombul gibi kimi üreticilerin çeşitlenmeler ürettiği gözden kaçmamaktadır.

Benzer bir olgu kentlerde ev eşyaları ve evlerin mutfak, kiler, misafir ve yatak odası planlaması açısından geçerlidir. Evlerin sedir,

67 Karaisalı'daki bir çardaktan başka bir ayrıntı.

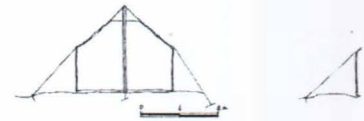
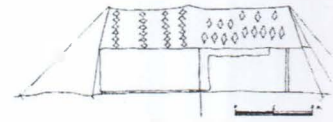

68 - 69 Alanya Akseki yolu üstündeki bir çardağın (dalbar) ön ve yan cepheden görünüşü.

70 - 71 Adana Karaisalı'da 2002 Kuvayi Milliye Şenlikleri'nde kurulmuş bir kıl çadır ve aynı çadırdan ayrıntı.

1. Çizim: Adana, Nuhlu'dan nakışlı bir kıl dokuma çadır ve aynı çadırdan ayrıntılar.
Çizen ,Muhammed Görür.

72 - 73 Adana, Örcün köyüne Nuhlu'dan getirilmiş nakışlı
bir kıl dokuma çadır ve aynı çadırdan ayrıntı.

74 - 75 Izmit, Derbent'ten
bir mısır ambarı.

76 Safranbolu, Bulak'dan imece yöntemiyle çalışmak
için kullanılan bir harman meydanı ve dövenlikler.

77 - 78 Kayseri, Develi'den küçük meydanı bezeyen bir dibek taşı ve tahta tokmak.

79 Safranbolu, Bulak'daki bir evden ocak başı düzenlemesi.

divan v. b. gibi oturma, sofra gibi yemek yeme gereçlerinin yerini koltukların, masaların aldığı ve bu yolla divan örtülerinin, sırt yastıklarının bazı yörelerde sofra olarak adlandırılan sofra altlarının dışlandığı görülmektedir. Yeni planlanan evlerde ocaksız, tandırsız mutfak, bir tür banyo işlevini gören dolapsız yatak odası v.b. gibi yeni programlanmış projelere uygun yapılaşmalar vardır. Buna bazı kasaba ve köylerde eski mutfak ve ev döşeme biçimlerinin devam ede geldiği gözlenmektedir.

Halk dilinde beyaz eşya olarak isimlendirilen elektrik ile çalışan eşyalar, otomotiv sanayi ürünleri, fabrikasyon yeni ev eşyası modellerinin etkili olduğu bu durum ya yeni türlerin devreye girmesine ya da eski türlerin işlev değiştirmesine neden olmuştur.

80 Kayseri, Develi, Şıhlı'dan bir evin köşesi.

Örneklersek evlerde dikiş makinelerine, buz dolaplarına, çamaşır makinelerine, televizyonlara örtüler işlenmesi, koltuk takımları, masa sehpa ve büfelerin örtülerle bezenmesiyle tür sayısı artmıştır. Önceden kullanılan eşya türlerinin işlev değiştirmesine gelince otomobil, minibüs, kamyon ve otobüslerin minder tipi halı ve kilimler yanı sıra işlemeli, oyali örtülerle donatılması ile yeni arayışlar içine girilmiştir.

81 Aksaray'dan bir evin köşesi.

82 Konya, Hadim'den eski bir konaktan bir ocak.

85 Develi, Sindel Höyük'den bir ocak ve bir kapalak (yufka sofrası).

83 Konya, Yükselen'den bir tandır.

84 Konya, Sarayönü'nden bir tandır.

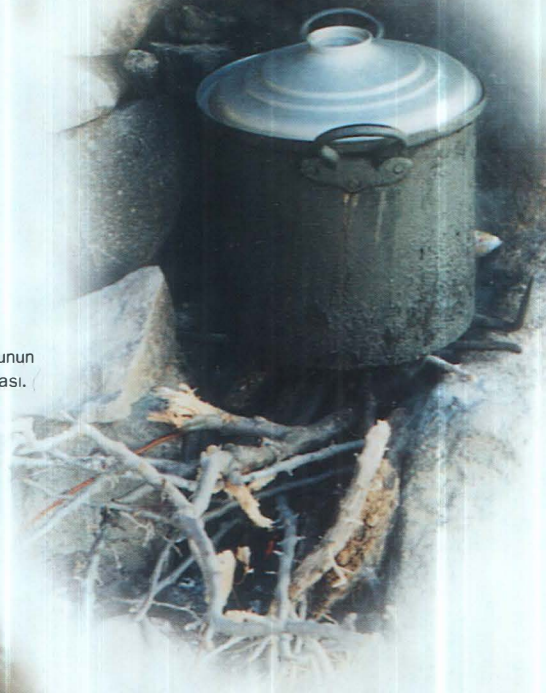

86 Antalya, Döşemealtı'nda bir ocak.

87 Van, Hoşap'tan bir tandır.

88 Develi'den bir evin avlusunun köşesinde pişen yarma çorbası.

89 Afyon, Emirdağ, Bademli'den bir aşure kazanı.

90 Kastamonu, Tosya'dan açık havada pişirilecek yemek için hazırlanmış bir kapaklı helke.

91 Afyon, Emirdağ Karacalar'dan bir ocak.

92 Birgi ve Bolu'dan tentene yapan bir hanım.

Halk Plastik Sanatlarında Kullanılan Gereçler ve Teknikler

*H*alk plastik sanatlarında kullanılan gereçlerin erken örnekleri genellikle elle işlenmiş doğal, geç örnekleri ise makine ile yapılmış doğal ve yapay bileşimli ya da yapay malzemelerdir. Önceleri çeşitli ağaç, metal, cam, deri, tekstil dallarında yün, pamuk, ipek, keten, deri, boya v.b. gibi doğal gereçler yeğlenmiştir. Doğal gereçlerin işlemeye hazırlanması ayrı iş kollarına gereksinim duyulmuştur. Zamanla yapay gereçlerdeki ilerleme ve el işindeki makineleşme doğal gereçlerin ve elle yapılan işlerin bir tarafa itilmesine ve yapay gereçlerin örneğin ağaç türleri, aliminyum, pyrex, plastik v.b. gibi gereçler yanı sıra sentetik iplik, deri, boya vb. gibi gereçlerin beğeni kazanmasına neden olmuştur. Yapay gereçlerin hafif, kırılmaz, yıkaması kolay,

93 Bolu'dan tentene yapan bir hanım.

94 Inebolu'dan tentene perdeli bir ev.

ütü istemez, boyamaz, kalay istemez oluşu başka deyişle kullanım rahatlığı ve uygulamacılarca daha kolay sağlanması, diğerine kıyasla ucuz oluşu böyle bir seçimi güçlendirilmiştir.

Örneklersek Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde en yaygın biçimde uygulanan iplik işlerinde (teks-til) önceleri elde bükülmüş keten, pamuk, ipek, yün ve kıldan yapılmış iplikler ya da bunların bileşimi kullanılırken günümüzde bunlara sentetik elyaflı iplikler eklenmiş ve giderek elde yapılan bu iplikler yerini çarşıdan alınan hazır ipliklere bırakmıştır. Bugün elle bükülen yün ipinin örneklerine koyunları ile ünlü Konya, Karaman, kıl ipinin örneklerine keçileriyle bilinen Ankara - Ayaş, Antalya, Yahyalı, Tarsus ve Silifke'de rastlanmaktadır.

95 Safranbolu, Yörük köyünden bir evin penceresinden ayrıntı.

96 Safranbolu'dan tentene perdeli bir ev.

97 Karaman, Taşkale'den koyunlar.

99 - 100 Çanakkale, Ayvacık pazarından işlemler ve çeşitli iplikler.

Karapınar, Karaman Aksaray vb. gibi yörelerde genellikle elle taranan, eğrilen yünlerin çevrede bilinen bir eğiriciye eğritilip dükkân sahibi bir taramacıya tarattığı gözlenmektedir.⁸ İpler arasında bir grup metal iplik fark edilmektedir. Bazı kilimlerde ara ara metal iplik de kullanıldığı gözlenmektedir. Bunların Malatya Ulu Camisi'nde serili seçkin örnekler vardır.

İplerin boyamasına gelince yün ipler ya yün sahibi dokuyucular ya da boyacılar tarafından boyanmıştır. Bu konuda yapılan

98 Antalya Serik'den keçiler.

101 - 102 Çanakkale, Süleymanköy'den Dobak projesine doğal boya yapan ustalar.

araştırmalar Yenikent⁹, Nevşehir¹⁰, Mut¹¹, Karapınar¹², Antalya¹³, Bodrum¹⁴ vb. gibi yörelerde boya işlerinin yapıldığını ortaya koymaktadır. Yün sahibi dokuyucuların yaptığı boyalar giderek azalmıştır. Bunlara örnek olarak yukarda sıralanan yöreler dışında Ankara - Ayaş ve Karaman - Taşkale'de ceviz kabuğundan yapılan renklendirmeler Ankara Beypazarı Gündül'de ise taş kınası - kaya küfü adı verilen bir tür kaya yosunundan yapılan renklendirmeler, Gaziantep çevresinden biberle yapılan kırmızı renklendirmeler verilebilir. Bilindiği gibi yakın bir zamana kadar

büyük bir kısmı yöre yöre, yurt yurt gezen gezginci boyacılar aracılığıyla doğal boyalarla boyanan el bükümü iplikler yapılmaktaydı. Bu tür iplerin bir grubu Karaman, Aksaray vb. gibi merkezlerde görüldüğü gibi bir süre çarşıdaki boyacılar boyatılmış ve zamanla çarşı pazarda satılan boyanmış hazır iplerle yer değiştirmiştir.¹⁵ Günümüzde yaşatılmaya çalışılan doğal yün boyacılığına Çanakkale Süleymanköy'de Marmara Üniversitesi DOBAK projesi¹⁶ desteği ile yöre köylüsünün yaptığı uygulamalarla örnekler verilmektedir.

103 Aksaray'da bir boyahaneden yün iplikler.

104 Ipeğin kozadan çekilişi.

Az sayıda ipek ipin örneklerine Bursa, Denizli, Bilecik, Ödemiş, Alanya, ve Antakya'da karşılaşılmaktadır. Bursa, Bilecik Orhan Gazi Söğüt'de ipek böcekçiliği yapılmaktadır. Bolu Göynük, Adapazarı Taraklı ve Bilecik Yeniköy'de de yakın zaman dilimine kadar ipek böcekçiliği yapılmaktaydı. Bu yörelerde çatı arasına ya da samanlığa serilen hasır üzerinde dut yaprağı ile beslenen beyaz ve pembe ipek böcekleri atılan funda dalına konarak koza oluşturmaktaydı. Toplanan böcek kozaları sönmüş ekmek ocağının ısısında 15 - 20 dakika fırınlanmakta sonra odun ateşinde kaynayan suya atılmakta ve suya daldırılan çalı süpürgesiyle telleri çekilmekte ve çıkırğa bağlanmaktaydı. Çekilirken sertleşen ipek iplik telleri çilelenmekteydi. İzmir- Ödemiş, Denizli -Buldan ve Antakya-Harbiye'de hâlâ bazı işliklerde de ipek böceği kozalarının sıcak suda kaynatılması ve çalı süpürgesiyle dövülerek liflendirilmesi yoluyla elle çekilmiş ipek iplik kullanıldığı gözlenmektedir. Alanya'da genellikle hazır ipek ipi yaygındır. Burada Trablus kuşak ve dede kuşakların çeşitlemeleri yeni yaklaşımlarla sürdürülmekte ve Ödemiş Antakya'da ham ipek kumaş olarak isimlendirilen kumaşlar Bursa'da ipek kumaşlar dokunmaktadır.

Benzer bir durum pamuk üretimiyle tanınan Çukurova'nın pamuk ipleri için söz konusudur. Örneğin Adana Karaisalı'nın Hacı Hasanlı (Aktaş) köyünde çufırlık adını verilen çukur tezgahlarda pamuklu iplikle yapılan

105 Bursa'dan ipek böcekleri ve ipek kozası.

106 Karaisalı'dan tırlık olarak isimlendirilen pamuk iplik kukaları.

107 Adana'dan bir sepet pamuğu.

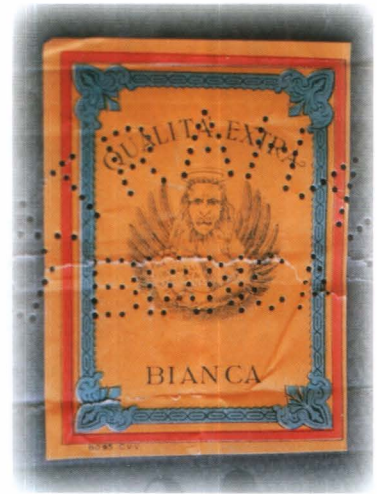

108 - 109 - 110 - 111 Karaisali'dan pamuk eğiren kadınlar.

çarşaf, bez, beyaz çadır savanı, haral, vb. gibi dokumaların pamuk iplerinin niteliği değişmiştir. Burada önceleri eğirilip pamuk iplikten kelefe yapıldıktan ve suya ıslayıp tokuşlanan daha da sonra un bulamacı ile haşıllanan ip dolapta çözülerek kullanılmaktaydı. Günümüzde Denizli - Tavas'ta pamuk iplikle nikfer bezi dokunmaktadır. Giderek bu tür dokumaların çarşıdan alınan hazır iplerle yapılmaları gözlenmektedir. Örneğin Ödemiş, Buldan v.b. gibi merkezlerde hazır ipele ham bez ya da köylü bezi olarak isimlendirilen fabrikasyon kumaşlar da dokunmaktadır. Bunlar arasında bir grupta çağdaş yaşam koşulları doğrultusunda değişen ev donanım örtüleri bir grubunda nazar boncuğu v.b. gibi süsleyici gereçlere de yer verildiği dikkat çekmektedir. Durum böyle olunca ipekçilik, yüncülük, kenevircilik, pamukçuluk, boyacılık v. b. gibi tekstil alanının yan dalları işlevini yitirme yoluna girmiştir. 20. yüzyılın son çeyreğinde Konya'dan getirilen yünle Çanakkale'de, Uşak'ta hazırlanan yünle İsparta'da yün düğümlü halılar; Afyon - Emirdağ - Yunak'ta Çin'den getirtilen ipek iplikle ipek halılar dokunmuştur. Günümüzde ise, Van'da İran'dan getirilen yün, İzmir - Ödemiş'te Çin ve Özbekistan'dan getirilen ipek iplikle de kumaş dokunduğu görülmektedir.

112 Ödemiş pazarından
Özbekistan'dan getirildiği söylenen
ipek iplikler.

113 Kastamonu'da sandıklarda kalmış bir
İtalyan iplik etiketi.

114 - 115 - 116 Develi Sultan Sazlığı'ndan kındıra ve berdi otları.

Paralel bir akış çizgisi ağaç işleri, bakırcılık, demir işleri, teneke işleri, v.b. gibi diğer halk plastik sanatlarında da fark edilmektedir. Pek çok dalda ya fabrikalarda üretilen ya da yabancı ülkelerden satın alınan örneğin 20. yüzyılın son çeyreğine değin İngiltere'den gelen bandon teneke (bir tür kalaylı teneke) vb. gibi malzeme ile hazır gereç kullanma alışkanlığı gelişmiştir. Yüzyılın ikinci çeyreğinde genellikle ağaç, deri, bakır v. b. gibi yöresel gereçlerle üretim yapılırken günümüzde mermer, Eskişehir taşı, Oltu taşı, kındıra v.b. gibi bir yöreye özgü malzeme ile yapılan uygulamalar dışında çalışma kalmamıştır.

117 Kastamonu, Küre çevresinden çam ağaçları.

118 Eşme,Çivril yolu kenarından mermer yatakları.

Makineleşme süreci halk plastik sanatlarının ağaç işleri, alçı işleri, deri işleri, iplik işleri, kağıt işleri, keçe işleri, metal işleri, mahya işleri, ot işleri, taş işleri, toprak işleri vb. gibi dallarında elle uygulanan çok sayıdaki tekniklere de yansımıştır. İlerleyen teknoloji ile bağlantılı olarak elle bükülen, boyanan iplikler fabrikasyona dönüşmüş, baskı yapılan çeşitli kalıplar, çeşitli torna tezgahları, dokuma tezgahları elektiriğe bağlanmıştır. Bu arada elle yapılan işlemler, halılar, çoraplar makinelerde dokunur, yazmalar film yoluyla basılır (serigrafi), çeşitli elle döndürülen çıkıncıklar tornaya dönüştürülmüş, metal ve cam örnekleri bilgisayar programlarıyla dökülür olmuştur.

Üretimde yapay gereçler zenginleştikçe ve makineleşme hız kazanınca, çarşı kesiminde bazı ustalar, makineleşme yoluna girip fabrikasyon olarak ya hazır ya yapay malzemeye üretime yönelmişler ve hem eski örneklerin modellerini hem de yeni örnekler yaparak piyasaya sürmüşlerdir.

Teknoloji güçlendikçe elle yapılan işler ve doğal gereçli ürünler azalmış ve bazı doğal gereç kullanarak elle çalışan ustalar, sanatçılar dar bir boğaza girmiştir. Günümüzde tespih tanesinin tezgahta tıraşlanmasından süpürge dikişine kadar elektrikli makineler kullanılmaktadır. Elle uygulanan dallarda uğraş veren ustalar sanatçılar mesleklerini değiştirerek yeni arayışlar içine girmişlerdir. Büyük bir grubu hazır ürün satan tüccarlık mesleğine geçen ustaların eski mesleklerini boş zamanlarını değerlendirici bir uğraş (hobi) biçimine dönüştürmüştür.

121 Beypazarı'nda bir kalaycı dükkânı önünden elde yapılmış bakır kaplar.

122 Göynük pazarında satılan fabrikasyon bir ibrik.

119 - 120 Tokat'tan serigrafi ile bezenmiş yazmalar.

123 Amasya'da bir kalaycı dükkânı önünden el yapımı bakır kaplar ve leğenler.

124 Tosya çarşısından fabrikasyon bakır kaplar ve leğenler.

Türk Halk Plastik Sanatlarında Gözlenen Biçimler

Halk plastik sanatları örnekleri güzel sanatlarda olduğu gibi yapılış biçimi göz önüne alınarak üç boyutlu çalışmalar ve iki boyutlu çalışmalar olarak iki ana başlık altında kümelenmektedir. Mekânda yer kaplayan genişliği, yüksekliği ve derinliği olan üç boyutlu çalışmalar kürsü, rahle, mangal, kazan, maşrapa, vazo, boyacı sandığı, salep güğümü, havan, testi, lâmba, sürahi, bardak v.b. gibi birden fazla yüzeyli, oylum içinde bir yer tutan ve bütün çevresi algılanabilecek ürünlerden oluşmaktadır. Bir tür bir kuruluş (strüktür) çalışması olan bu üç boyutlu uygulamalarda farklı genişlik, yükseklik ve derinlikte başka deyişle boyutlarda oluşturulmuş türler bulunmaktadır.

İki boyutlu örnekler ise yüksekliği, genişliği olan buna

karşılık derinliği olmayan cam altı resmi, ağaç boyama, çini, işleme, halı, kilim, örgü, tentene, yazma, oya v.b. gibi bir yüzeyli, bir yüzeyi gözlenebilen ürünlerden oluşmaktadır. Derinliği olmayan bir tür yüzey (tekstür) çalışması olan iki boyutlu çalışmaların bir grubunda derinlik başka deyişle üçüncü boyut perspektif kurallarına başvurularak sağlanmıştır. Gerek üç boyutlu gerek iki boyutlu örneklerin mimariyle bağlantılı ve mimariyle bağlantısız örnekleri vardır. Başka deyişle bunlar minber, korkuluk, tavan göbeği, kapı v.b. gibi taşınmaz ve kürsü, rahle, küp, abak, sini v.b. gibi taşınır ürünler olarak iki grupta toplanmaktadır.

Hem üç boyutlu hem iki boyutlu çalışmaların yalın ifadeli ve bezemeli örnekleri vardır. Yalın ifadeli olanlarının yalnız yapılış biçimi bezemeli örneklerin ise yapılış ve bezeme biçimleri çeşitlemeler içermektedir. Bunların bir grubu bir aşamada bir grubu iki aşamada bazıları bir bazıları birden fazla uygulamacı ile oluşturulmuştur.

İki boyutlu parçalarda genellikle süsleme ön planda yer almaktadır. Ya kâğıt, cam, metal, taş, toprak, v.b. gibi gereçle yapılmış bir ürüne uygulanan ya da halı, kilim, tentene, oya v.b. gibi ürün oluşurken gerçekleştirilen bezemeler temelde kullanılan ana gereçle ya sonradan ya da uygulama sürecinde bütünleştiği düz bir yüzey başka deyişle tekstür çalışması olan iki boyutlu parçalarda ise özellikle iplik işleri (tekstil) renk ve doku açısından olağanüstü bir zenginlik arz etmektedir. Bu zenginliğin ilmelerini oya ve işlemlerle devreye giren üç boyutlu uygulamalar arttırmaktadır.

Bazı örneklerde söz gelimi tabaklarda, vazolarda biçimin bezemelerle tamamlandığı görülmekte ve bu

127 İstanbul, Mısırlı Çarşısı Hasırcılar Kapısı'nın yanında yer alan bir dükkândan 1970'li yıllarda yapılmış bakır panolardan birinden Boğaziçi Köprüsü betimlemesi.

125 Karaman, Taşkale'den İbrıklar.

kez parçanın yüzeyinin bazen bütünleştirici bazen ayrı bir anlayışla yeniden ele alındığı gözlenmektedir. Bu durum bazı örneklerde ürünün yapılış ve bezemesinden oluşan iki aşamayı bazen bir elin bazen farklı ellerin uyguladığını ortaya koymaktadır.

Üç boyutlu yalın ifadeli parçalarda örneğin türünün biçimi ön planda tutulmuştur. Usta, çarkçı tornacı, çıkırkçı, sanatçı bütün hünerini ürünün yapılışındaki biçimlendirme ile yansıtmıştır. Parçaların kaide, gövde, boyun, kulp, sap, ağız bağlantısı, boyut, oran ilişkisi, simetri v.b. gibi öğelerin problemleri uygulama aşamasında farklı yaklaşımlarla çözümlenmiştir. Ağaç, metal, cam, taş, toprak işleri v.b. gibi bezemesiz üç boyutlu, yalın ifadeli biçimlerde bütünü oluşturan parçalar çeşitli biçimlerle karşımıza çıkmaktadır. Bu grupta her ürünün oluşumundaki parçalarla bağlantılı gruplamalar çeşitli arayış ve çözümlemeleri gözler önüne sermektedir. Üç boyutlu plastik anlatımla sergilenen bir bütünün oylum içindeki konumu başka deyişle strüktürünün, bütünü tamamlayan öğeler zinciriyle yapılan analizleri farklı ustaların farklı estetik yaklaşımlarının göstergeleriyle konunun boyutlarını genişletmektedir.

126 Bursa'dan Gaziantep'ten getirilmiş bir boyacı sandığı.

128 Kütahya'da Çini Müzesi'ne dönüştürülen Yakup Külliyesi İmaret'i'nden bir çini fiskeye.

Halk Plastik Sanatları Bezemelerinde

Seçilen Konular

*H*alk plastik sanatlarının bezemesiz ve bezemeli örneklerinde konular ya türden, türün benzediği nesneden, türün işlevinden ya ürünü yapıldığı yerden, ürünü bezeyen kişinin adından ya da ürünü bezeyen yanı (motif), su (bor-dür), kompozisyonda algılanan biçim ve biçimin anlam yükünden yola çıkılarak isimlendirilmiştir.

Örneklesek üç boyutlu örneklerde genellikle saksı, küp gibi toprak işleri, batarya musluk v.b. gibi metal işlerinde ürünün türünün konuyu oluşturduğu gözlenmektedir. Bazı yörelerde karyola, yolluk v.b. gibi halı, küstüm yastık gibi işleme v.b. gibi iki boyutlu örneklerde de ürünün kullanım biçiminden yola çıkılarak yapılan konu belirlemelerine de rastlanmaktadır. Türün benzetildiği şeylere Beypazarı kemer tokalarından büyük kafa, kurbağa kafa, oyalardan Nuri Hoca muskası¹⁷, Türkan Şoray'ın kirpiği; türün işleviyle yapılan isimlendirmelere geline takılan tılsım (metal ma-dalyon), kahveci yedeği olarak adlandırılan çay kazanı örnek gösterilebilir. Ürünün üretildiği yerden yola çıkılarak

yapılan isimlendirmeye bir grup İstanbul yazması güzel örnekler oluşturmaktadır.¹⁸ Bunların bazılarının isimleri şöyledir. Çengelköy, Çengelköy kenarı, Yeniköy, Yeniköy kenarı, Rumeli işi ve kenarı, Şileli kenarı.¹⁹ Türü bezeyen kişinin adından yola çıkılarak yapılan isimlendirmeye ise Denizli işlemelerinde beliren "Yıldızlı Bahri" örneği²⁰ ilginç bir örnek vermektedir.

İki ve üç boyutlu parçaların bezemeli örneklerine gelince bunlarda konu yüzeyde gözlenen biçimlerle bağlantılı olarak adlandırılmakta ve görsel algılama ile gruplamalar yapılmaktadır. Bezemelerde bitkisel bezemeler, geometrik bezemeler, figürlü bezemeler, nesneli bezemeler, yazılı bezemeler ve bileşik bezemeler konu olarak seçilmiştir. Ya doğadaki güzellikleri yansıtmak ya duygu ve düşünceleri aktarmak ya da estetize edilmiş duygularla bir nesneyi bezemek amacıyla ele alınmış bu konular somut konular ve soyut konular olarak iki ana başlık altında kümelenmektedir. Bunlardan bitkisel bezemeler, nesneli bezemeler, figürlü bezemeler ve karışık bezemeler görselleştirilmiş biçimi ile algılanan somut konuları; geometrik bezemeler ile yazılı bezemeler ise algılayanın yorumu ile yönlenebilecek soyut konuları oluşturmaktadır. Başka deyişle somut konular figüratif soyut konular ise non-figüratif yaklaşımların ifadesidir. Somut konular arasında bir

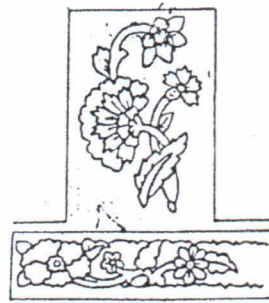
2. Çizim: Çengelköy motifi.
Çizen Canan Suner.

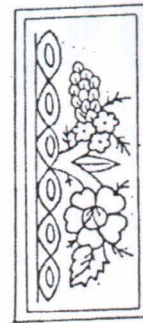
3. Çizim:
Çengelköy kenarı suyu.
Çizen Canan Suner.

4. Çizim:
Çengelköy kenarı suyu.
Çizen Canan Suner.

5. Çizim:
Rumeli işi motifi ve Rumeli kenarı suyu.
Çizen Canan Suner.

6. Çizim:
Şileli kenar suyu.
Çizen Canan Suner.

7. Çizim: Yeniköy kenar suyu.
Çizen Canan Suner.

129 - 130 Yeniköy yazılı
bir yemeni ve aynı
yemeniden bir ayrıntı.

131 Adana, Örcün köyünden gül oyalari.

132 - 133 Adana, Örcün köyünden papatya oyaları ile bezenmiş bir yemeni ve aynı yemeniden ayıntı.

134 Elazığ'dan bülbül dala konmuş motifleriyle bezenmiş oyalı bir yemeniden detay.

135 Kayseri'den el motifleriyle bezenmiş bir kilimden ayrıntı.

136 Sivas
Müzesi'nden
hayvan figürleriyle
bezenmiş 1768
envanter numaralı
çoraplar.

137 Çanakkale, Behramkale'den geometrik
bezemeli boğazsız çoraplar.

grubu yansıttığı tasardan farklı anlam yüklüdür. Özellikle tekstil alanında yaygın beliren anlam yüklü konular halkbilim açısından önemli örnekler oluşturmaktadır.

Bitkisel bezemeler: asma gülü, gül, çardak gülü, menekşe, papatya, karanfil, kır çiçekleri, sümbül, kasımpatı, armut çiçeği, nergis, akasya, bahar dalı, ay çiçeği, üzüm, armut, çilek, elma, karpuz, nar, kiraz, selvi, kavak, salkım söğüt, zeytin dalı, tütün yaprağı, asma yaprağı; geometrik bezemeler: üçgen, kare, dikdörtgen, daire, çokgen, haç, zincir; figürlü bezemeler insan, kuş, at, arslan, balık, horoz, kelebek kurbağa, şahmeran; nesneli bezemeler : nazarlık, vazo, saksı, ev, cami, kale, köprü, kayık, gemi, lokomotif ²¹ vb. şeklinde sıralanabilir. Ya bütün ya da el, göz v.b. gibi bir uzuv biçiminde beliren insan figürleri arasında Karagöz oyunu karakterleri ve bir tür fantastik yaratık olan şahmeran figürleri dikkat çekmektedir. Cami, ev, kale sepet, tabak, vazo, kayık, saat, v.b. gibi nesneli bezemeler genellikle manzaralarda tabakta meyve - tabakta çiçek, vazoda çiçek, v.b. gibi konular ölü doğalarla (naturmort) karşımıza

çıkılmaktadır. Yazılı bezemelerde önceleri Arap harfleriyle oluşturulan kelimelerin, atılan tarihlerin giderek Latin alfabesine dönüştüğü gözlenmektedir. Bu harflerle yapılmış bir grup marka monogram ilgi çekmektedir. Bazen bir dua şeridi, bazen bir şiir, bazen bir isim olarak dizilen harflerden ya da sayılardan oluşan yazılı bezemeler çoğunlukla karışık bezemeli parçalarda belirmektedir. Anlam yüklü konulara gelince bunlara işlemelerde: yarım elma gönül alma, ladesli, subay şapkası, kurbanlık koyun, üç çiçek, üç kurşun, çalma yastık, ıstar aşitmanı, ivdirme, iki tel, gelin yanağı, kurbacık, simit, sıradağ ²²; bağ işinde: Doktor gözlüğü, katip defteri, zengin penceresi, hanım göbeği, kabak çiçeği, sarhoş yolu, kazan kulbu, reçel tabağı, muhallebi kaşığı ²³, cilveli, deli ırmak, eğri ırmak, egseran, hasırlı katip defteri, kervan yolu, kesme şeker, kuş dili, limonlu meşe yaprağı, lokum, patlaklı muhallebi kaşığı, yılan eğrisi . ²⁴ örnek verilebilir. Örnekler çoğaltılabilir ve bunlara yorganlar, keçeler, oyalar ve çoraplardan bazı eklemeler yapılabilir. Yorganlara Rize'den çavuş, şemsiye, tren yolu, Adana, dünya olarak adlandırılmış parçalar ²⁵, Afyon - Emirdağ'dan gelin tacı,

138 Kastamonu'dan kazan kulpu, motifleriyle bezenmiş çarşaf başları.

gölgeli menekşe, beş orta ²⁶ ve Tarsus'tan yaprak güzeli, göbekli, baklava dilimi, ²⁷ vb. gibi isimlendirilmiş parçalar; nakışlı - benli keçelere başka deyişle çok renkli ala keçelere naniş (Balıkesir), yıldızlı (Balıkesir), kuşlu (Tire)²⁸ hurma dalı (Afyon) dört tavanlı (Sandıklı) - nalçalı ve baklavalı -, deve boynu (Konya)²⁹, üç göbek(Yalvaç), Tosbağa (Konya), Eşek geçti (Afyon), üç gül (Sandıklı), dama göbekli (Akhisar), iki göbek (Bergama), üç göbek (Tire) dal göbek (Bigadiç)³⁰ olarak adlandırılmış parçalar örnek gösterilebilir. Oyalara vapur kayası, zilli maşa, zengin salatası, küs kardeşler, yandım varamadım³¹ çoraplara gelin öldüren, el ele kızlar, güveyli, yandım alamadım, zampara bıyığı³² şeklinde isimlendirilmiş motifler örnek olarak verilebilir. Bezemelerde seçilen bu konular Kabe betimlemeleri, cami tasvirleri ve deve sırtında Hz. Ali vb. gibi dinsel içerikli konular dışında hikâyeci bir anlayışla betimlenmiş Sührabın ejderha ile boğuşması, Rüstem'in dev Şefik'i yenmesi, arslanla Demir pehlivanın güreşmesi vb. gibi halk hikâyelerini³³

yansıtan cam altı resimleri yanı sıra resimsel bir yaklaşımla oluşturulmuş, Karagöz tasvirleri ve manzara, portre konuları sergilenen bir grup işleme, halı ile zenginleştirilebilir.

139 Kastamonu'dan sarhoş yolu motifleriyle bezenmiş çarşaf başları.

140 Kastamonu'dan reçel tabağı motifleriyle bezenmiş çarşaf başları.

141 Karaman'dan antinaturalist üslûpla oluşturulmuş bir motifle bezenmiş bir nakışlı çuldan ayrıntı.

142 Kayseri, Yahyalı'dan soyut konulu bir perdeden detay.

Halk Plastik Sanatları Bezemelerinde Biçimlendirme

Seçilen konuların biçimlendirmesinde üç ayrı yol gözlenmektedir. Bunlardan birincisi geleneksel örneklerden yararlanma biçimindedir. Bu gruptaki becerili uygulamacılar çevrelerindeki örneklerden öykünmeler yapmaktadır. Benzer el becerili ikinci gruptaki ustalar yabancı kaynaklı örneklerle baş vurmaktadır.

Yaratıcı gücünü de becerisine katan üçüncü gruptakiler ise kendi örneklerini kendileri tasarlamaktadır. Her üç grupta uğraş verenler bezemelerin biçimlendirmesinde ya soyut ya somut bir yol izlenmiştir.

Soyut biçimlendirmelerde geometrik birimlerin yardımıyla bezemeler gerçekleştirilmiş böylece çevrede gözlenen doğa elemanlarından ve nesnelerden farklı non-figüratif düzenlemeler sergilenmiştir. Bu bağlamda kâğıt işlerinde ebruculuk, işlemelerde yama işleri (kırk pare) yanı sıra keçecilik, kilimcilik ve tülü yapımı v.b. gibi dallar özellikli parçaları kapsamaktadır. Bu parçalar-

143 Kayseri'den soyut konulu bir kilimden ayrıntı.

da geometrik biçimlerle oluşturulmuş çeşitlenmeler vardır.

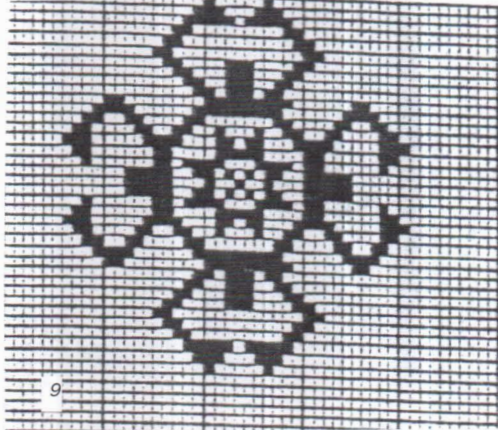
Somut bezemelerde naturalist, anti-naturalist, realist, ekspresyonist tavırlarla yapılmış biçimlendirmeler bulunmaktadır. Gerek birinci gerek üçüncü grupta genellikle doğaya antinaturalist bir yaklaşımla oluşturulmuş birimler vardır. Doğadaki konuları göz ardı, biçimleri stilize edilmiş, sert geometrik çizgilerle oluşturulmuş bitkiler, soyutlanmış nesneler yeğlenmiştir. İç konturlara özen gösterilmeden dış konturlara ve bazı detaylara ağırlık verilerek orantısız oluşturulmuş biçimler böyle bir anlayışın ifadesidir. Batının klasik estetik kuralları dışında oluşturulan bu biçimlendirmeler arasında özgürce biçimlendirilmiş naiv nitelikli perspektiften yoksun parçalar ilgi çekmektedir. İşlemeler, halılar,

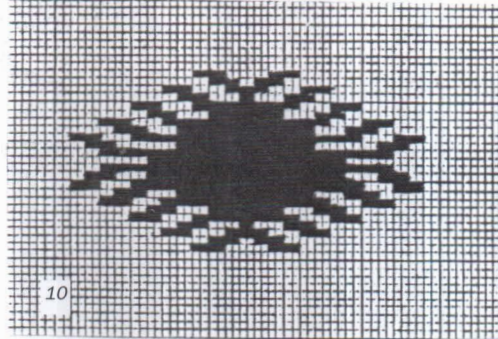
144 Cami tasvirli bir camaltı resmi.(Fotoğraf Hakkı Acun'dan alınmıştır.)

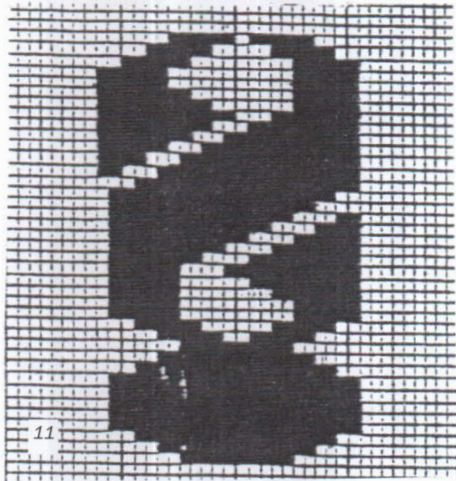
8

9

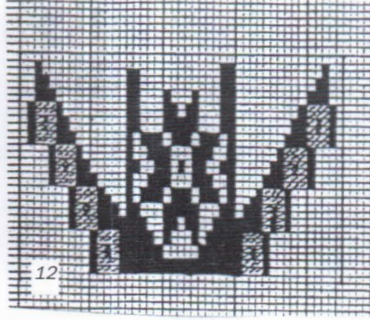

10

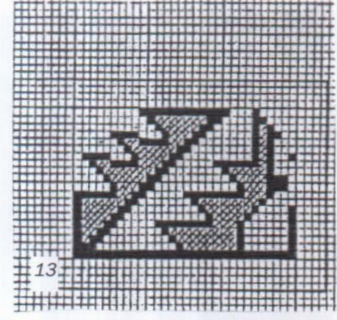

11

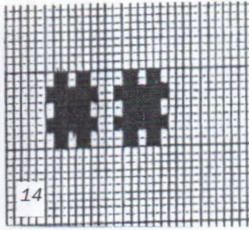
8 - 11. Çizim: Döşemealtı'ndan dallı isimli halıdan motifler. Çizen Aysen Soysaldı.

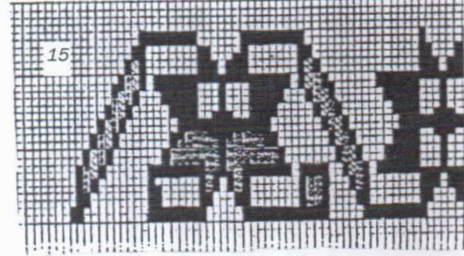
12

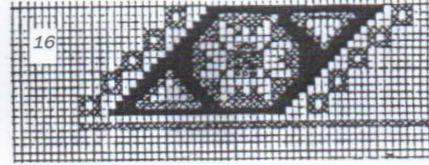
13

14

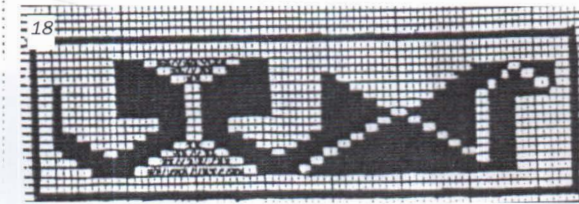
15

16

17

18

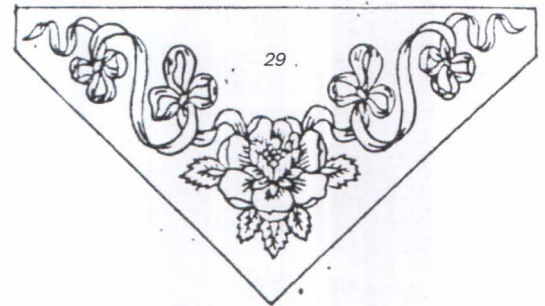
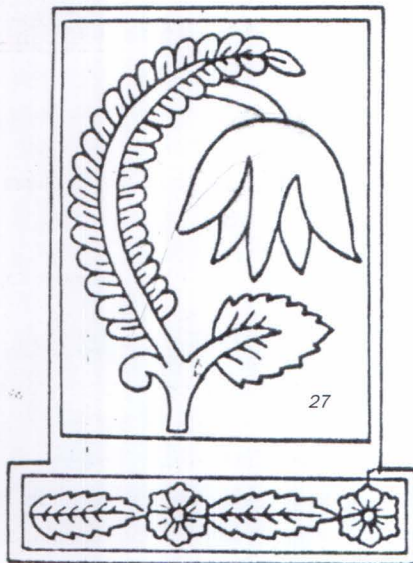
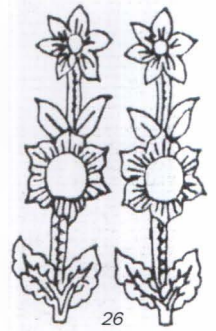
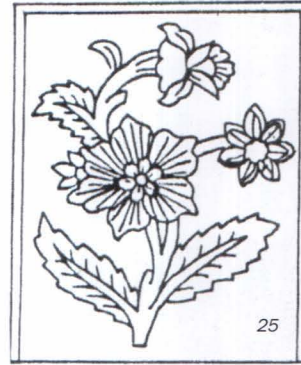
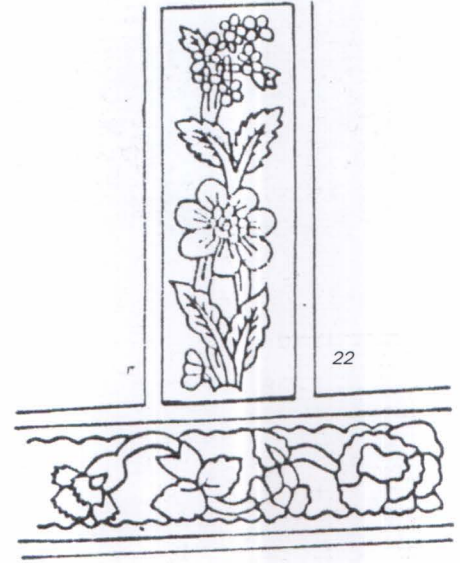
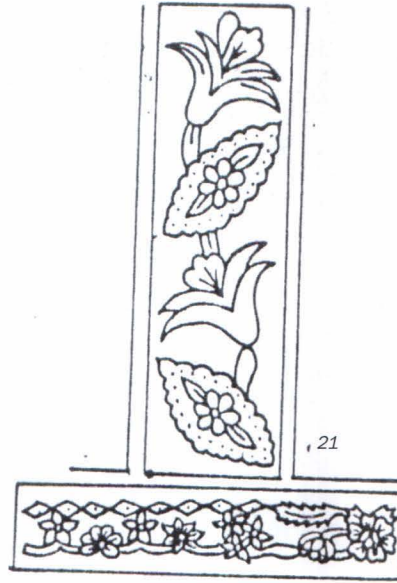

19

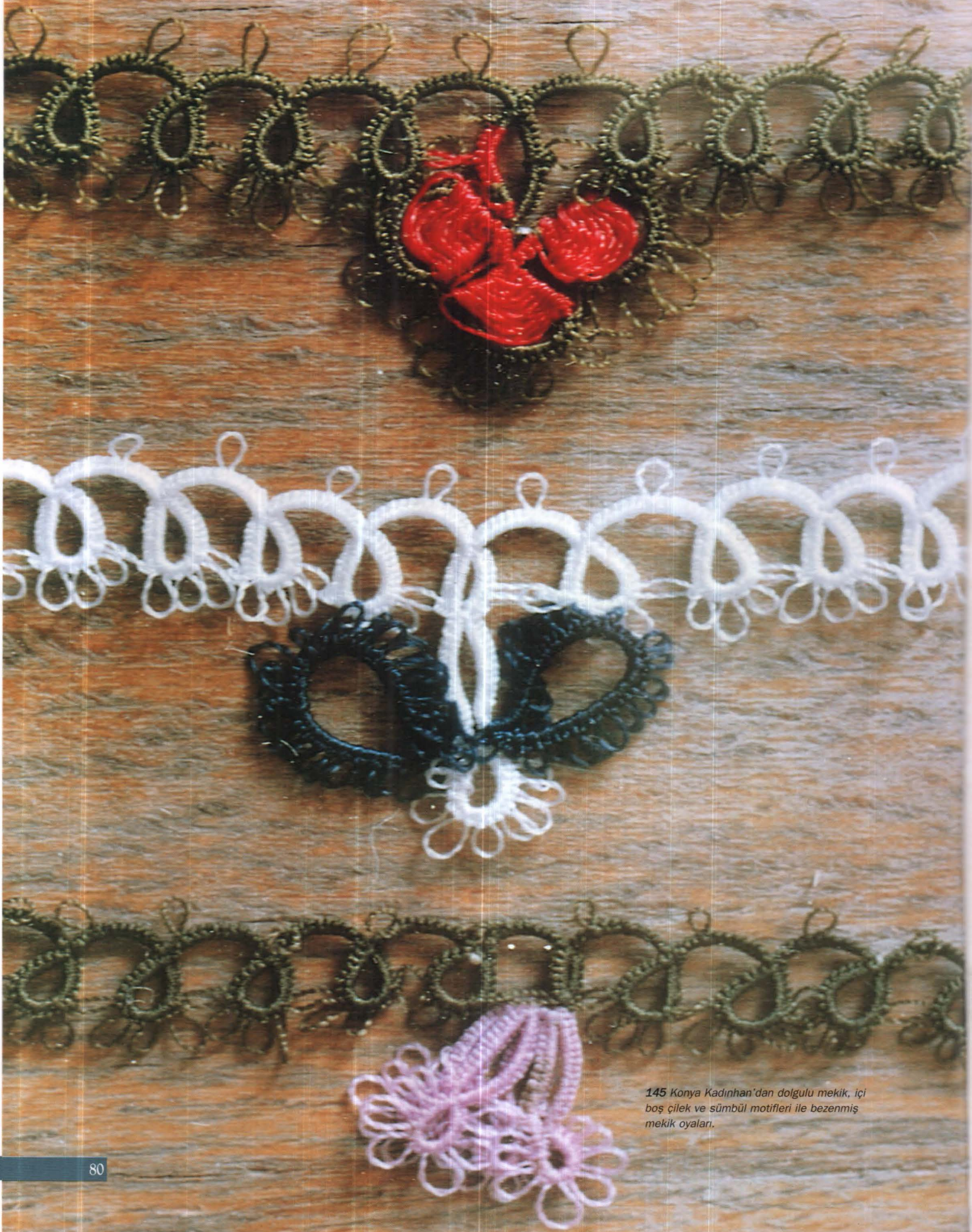
12 - 19. Çizim Döşemealtı'ndan koyun gözü, heybe suyu, tutmaç, heybe suyu, deve suyu, deve suyu kanca ve toplu motifleri. Çizen Aysen Soysaldı.

nakışlı çullar ve çoraplar bu konuda zengin örnekler içermektedir.

Batıdaki klasik kurallara uygun biçimlendirilmiş örnekler kapsamında ise ilginç uygulamalar göze çarpmaktadır. Genellikle halka ulaşan modellerden yararlanılarak tasarlanmış bu örnekler arasında naturalist, realist biçimlendirmelere rastlanmaktadır. Biçimlendirmeler arasında ilginç bir durum seçmeci bir yaklaşımla Batının klasik estetik kuralları dışında ve bu kurallara uyum sağlayan farklı iki yolu izleyerek oluşturulmuş biçimlerin bir arada karışık bir üslupla yansıtılmasıyla karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerdeki motifler bağlantı ve dizgilerinden şaşırtıcı izlenimler algılanmaktadır.

20 - 29. Çizim: İstanbul yazmalarından hamamiye, Trabzon kenarı, parçalı, kenar, girland, kestaneli, tek ağaç, tek ağaç kenarı, horoz kuyruğu, kaynana yumruğu ve havuz, Çizen Canan Suner.

145 Konya Kadınhan'dan dolgulu mekik, içi boş çiçek ve sümbül motifleri ile bezenmiş mekik oyları.

Halk Plastik Sanatları Bezemelerinde Renklendirme

*H*alk plastik sanatlarının örnekleri tek renkli (monokrom) ve çok renkli (polikrom) bir seçim uygulanarak renklendirilmiştir. Gözlenen renkler beyaz, kırmızı, mercan rengi, turuncu, kurmay rengi, yakut rengi, pembe, mavi, lacivert, turkuaz, yeşil, nefti, kahverengi, sarı, gri, mor, eflatun, altın rengi, gümüş rengi şeklinde sıralanmaktadır. Bu renkler ya bir zemin üzerinde tek başına ya da bir arada kullanılmıştır. Genellikle biçimlendirme doğrultusunda ona paralel yaklaşımlar söz konusudur. Başka deyişle renklendirmede çizgiyi tamamlayıcı bir anlayışla ele alınarak uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

Biçimlendirmelerde olduğu gibi renklendirme sisteminde de batının klasik estetik kurallarına uyan ve bu kurallara karşı çıkan iki temel yol izlenmiştir.

Genel eğilim klasik estetik kurallarına karşı çıkılan antinaturalist renklendirme sisteminde yoğunlaşmaktadır. Doğadaki gerçek yansımayı ön plana almadan, ışık gölge vb. gibi öğeler önemsizmeden kişinin kendi yorumu ile antinaturalist bir yaklaşımla yapılmış renklendirmelerde biçimler ya bir renk ya bir rengin sıralı tonları kullanılmadan ton atlamalarıyla ya da farklı renkler serilerek renklendirilmiştir. Bu biçimlerde ya renk lekeleri ya renk blokları biçiminde dağıtılan renklerde sert kontrastlar vardır. Çizgisel ya da paralel bloklar serilerek renklendirilmiş biçimlerde ise aynı rengin sıra atlayan tonlarıyla daha yumuşak geçişler sağlanmıştır. Bu grupta mavi yapraklar, pembe kırmızı atlar v. b. gibi antinaturalist yaklaşımla sergilenen biçimlerde optik değerlerleri yanıltan ve bu yolla çizgi ile başlatılan hareket olgusunun sert kontrastların da katkısıyla güçlendiği görülmektedir. Parlak, canlı renklerin seçimi ve uygulandığında

146 Afyon, Emirdağ Bademli'den farklı iki üslupla oluşturulmuş motiflerle bezenmiş bir keçe yaygı.

147 Kayseri, Develi Şihli'da dokunmuş, bir koç motifi ile bezenmiş halı çantadan ayrıntı.

148 Afyon'dan Yaşar Kocataş'ın yapmış olduğu tek renkli bir keçe örtüden ayrıntı.

149 - 150 Batman'dan bir rengin tonlarının sırası atlanarak yapılmış renklendirme ile çapraz iğne ile işlenmiş bir örtü ve aynı örtüden bir ayrıntı.

optik değerleri farklı yönlere, boyutlara çeken, durduran, uzatan ve genişleten bir yaklaşım söz konusudur.

Batıda uygulanan klasik estetik kurallarına uyum sağlayan renklendirmelerde doğanın görüntüsünü yansıtan naturalist eğilimler görülmektedir. Bu gruptaki örneklerde tonlamalarla sağlanan ışık gölge ve perspektif gibi öğeler kendini göstermekte ve bazı çizgisel üslûpla renklendirilmiş biçimlerde yakın renk tonlarıyla oluşturulmuş valörler ilgi çekmektedir.

Bir başka grupta ise Batıdan gelen klasik estetik kurallarına uygun biçimlendirilmiş örneğin bu kurallara uyum sağlamadan özgür bir seçim ve dağılımla serildiği gözden kaçmamaktadır. Kuşkusuz en ilginç uygulamalar iki yolun karma olarak bir parça üzerinde belirdiği parçalarda gözlenmektedir.

151 - 152 Batı estetik kurallarına uygun bir anlayışla renklendirilerek bezenmiş bir plak ve arka yüzü.

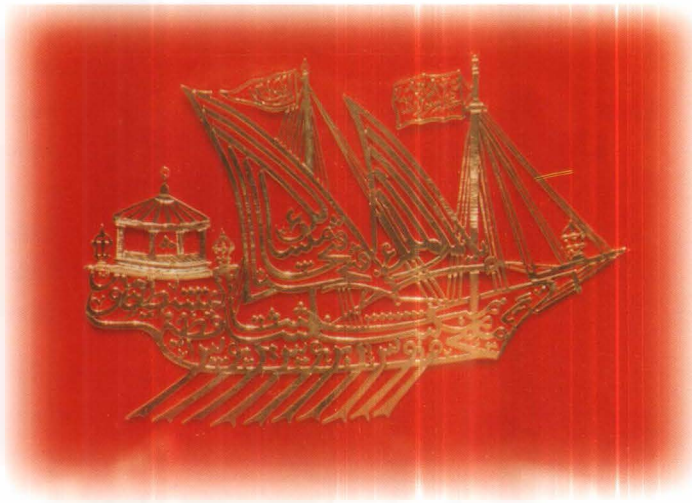

153 - 154 Mısırlı Çarşısı'nın Hasircılar Kapısındaki dükkânı bezemek için, 1970'li yıllarda yaptırılmış İstanbul yapılarıyla bezenmiş bakır levhalar.

Halk Plastik Sanatları Bezemelerinde Kompozisyon

*H*alk plastik sanatlarında üç ve iki boyutlu parçaların işlevi göz önüne alınarak oluşturulan kompozisyonlar ya kendi başlarına bir bütünlük arz eden bir motif, bir bordür

yerleştirilerek ya da motifler, bordürler bir yüzey üzerine serilerek açık, kapalı kompozisyonlar biçiminde tasarlanmıştır. Üç boyutlu ve iki boyutlu bezemeli biçimlerde süslenecek yüzey göz önüne alınarak yapılan bezemeler ya bir motif ya bir su ya da bir yüzeyi bezeyen motif ve sularla oluşturmuştur. Yuvarlak, kare, dikdörtgen, çokgen v.b. biçimli üç boyutlu parçaların ya bir cephesi ya da birden fazla cephesi başka deyişle çevresi bir bütün, iki boyutlu parçaların ise bir cephesi ele alınarak bezenmiştir. Birincisi birden fazla yüzeyli ikincisi bir yüzeyli çeşitlenmeler içermektedir.

155 Mehmet Köseoğlu'nun Pirinçten yapmış olduğu tek motiften oluşturulmuş bir kompozisyonla tasarlanmış metal pano.

Hem üç boyutlu hem iki boyutlu parçaların yüzeylerini bezemek için tasarlanan kompozisyonlar bir motiften oluşan kompozisyonlar ve birden fazla motifin yinelenmesinden oluşan kompozisyonlar olarak iki başlık altında kümelenebilir. Bir motiften oluşan kompozisyonlarda motif çoğu kez bir desen, bir kompozisyon ağırlığıyla ele alınmıştır ve yinelenmemiştir. Ya açık kompozisyon ya kapalı kompozisyon biçiminde beliren örneklerde resim etkisi kendini hissettirmektedir.

Birden fazla motifin ya da birden çok ana ve

156 Kapalı kompozisyon biçiminde düzenlenmiş, "Bismillahirrahmanirrahim" yazısı ve çiçeklerle bezenmiş bir camaltı resmi.

yardımcı motifin yinelenmesi ile oluşturulmuş kompozisyonlarda süsleyici niteliklerin önemsendiği gözden kaçmamaktadır. Bu kompozisyonlar ya ürünün belli bir ünitesini bir su (bordür) biçiminde ya da bütünü süslemektedir. Bordür biçiminde olanlar ya birbirinden kopuk ya birbiriyle bağlantılı ya da birbiri ile iç içe oturtulmuş motiflerden meydana gelmektedir. Bunların kurgusu ya parçanın bütün çevresini ya bir cephesini dolaşacak bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir.

157 - 158 Hakkari'den sularla tasarlanmış kompozisyonla bezenmiş çoraplar.

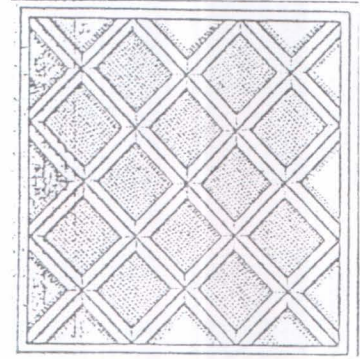
159 Afyon, Emirdağ Çarşı Camisinden bir kara döşeme kiliminden ayrıntı.

Örneklerin bütün yüzeyi kaplayan bu kompozisyonlarda motiflerin sıralanmasıyla yapılmış düzenlemeler gözlenmektedir. Ya birbirinden kopuk tek tek düzgün sıralamalarla oturtulmuş motifler ya birbiri üstünden atlayarak sıralamalarla dizilmiş motifler yada birbiriyle bağlantılı sıralamalarla yerleştirilmiş motifler yüzeyi kaplamaktadır. Birden fazla yüzeyli üç boyutlu parçalarda örneğin kare, dikdörtgen, daire v.b. gibi biçimine göre motifler, sular kesintili ya da

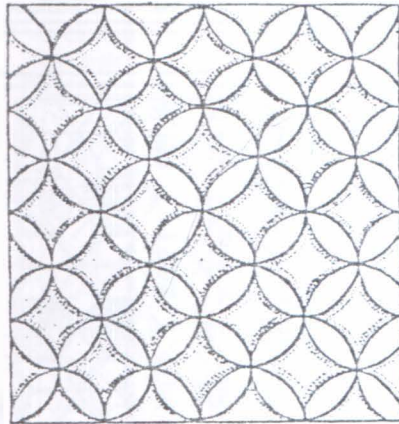
kesintisiz bir yaklaşımla bütün yüzeylere buna karşılık yalnız bir yüzeyli iki boyutlu örneklerde motifler bir yüzeye dağıtılmaktadır. Bir yüzey çalışması olan iki boyutlu örneklerde motiflerin serilişi kompozisyon şemalarını oluşturmaktadır. Ya yatay ya dikey ya da hem yatay hem dikey ekseninde gelişen motifler yanı sıra bir merkezden dağılan, bir merkeze yönelen ve bir merkez çevresinde dönen motiflerle oluşturulmuş çeşitlenmeler bulunmaktadır.

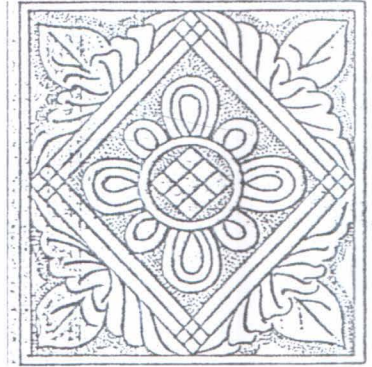
160 Afyon, Emirdağ Bademli Camisi'nden bir namazla türü kilim.

33.Çizim: Rize'den çerçeve motifli yorgan. Çizen Özlem Uslu.

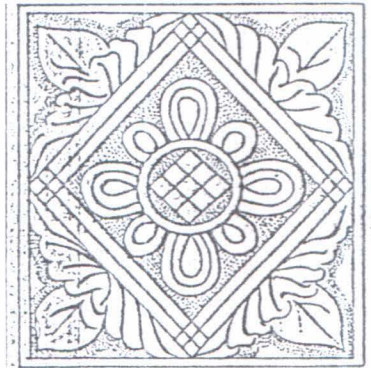
30.Çizim: Rize'den mekik motifli yorgan. Çizen Özlem Uslu.

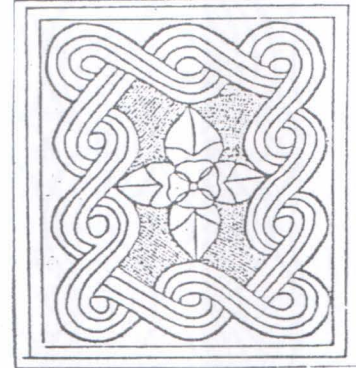
31.Çizim: Rize'den fiyok adlı motifli yorgan. Çizen Özlem Uslu.

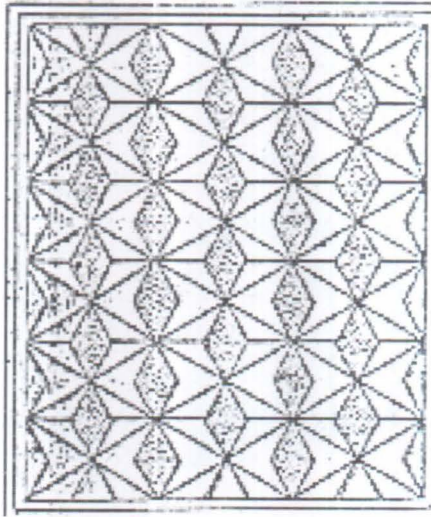
34.Çizim: Rize'den pervane motifli yorgan. Çizen Özlem Uslu.

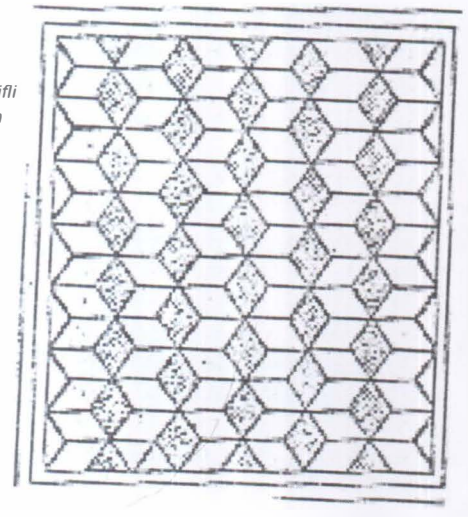
32.Çizim: Rize'den dünya adlı yorgan. Çizen Aysin Tapiş Çetin.

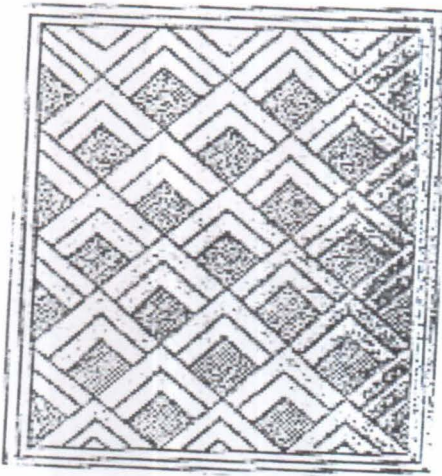
35.Çizim: Rize'den tren yolu motifli yorgan. Aysin Tapiş Çetin.

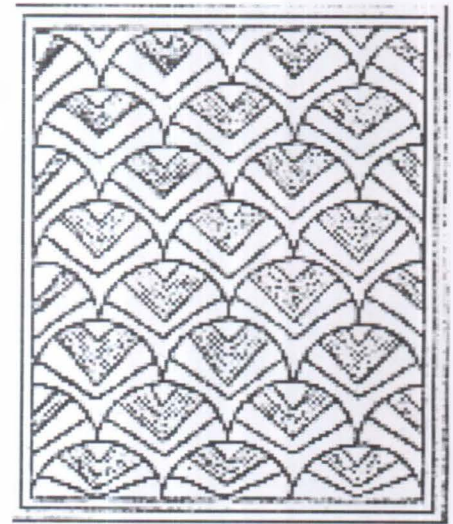
36. Çizim:
Rize'den
kelebek motifli
yorgan.
Çizen Aysin
Tapiş Çetin.

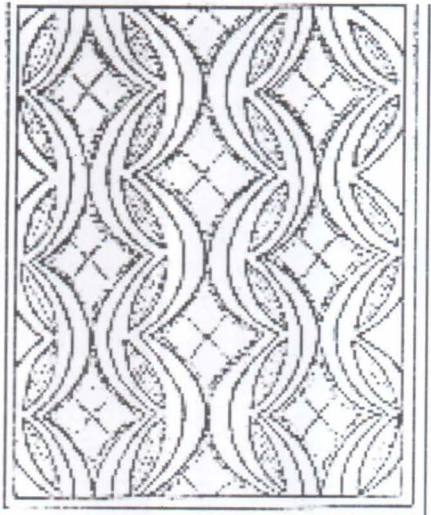
39. Çizim:
Rize'den
kırlangıç motifli
yorgan. Çizen
Özlem Uslu
Çetin.

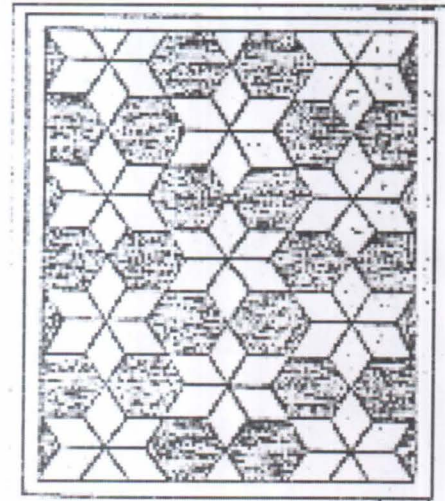
37. Çizim:
Rize'den çavuş
motifli yorgan.
Çizen Aysin
Tapiş Çetin.

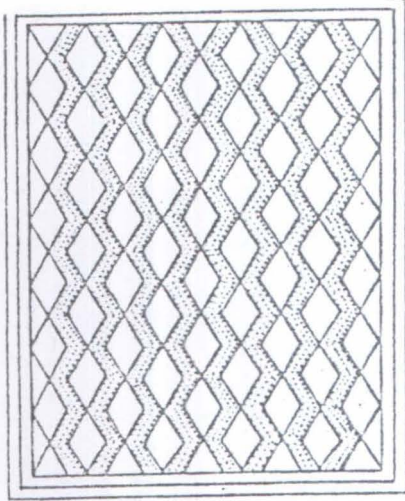
40. Çizim:
Rize'den
şemsiye motifli
yorgan. Çizen
Aysin Tapiş
Çetin.

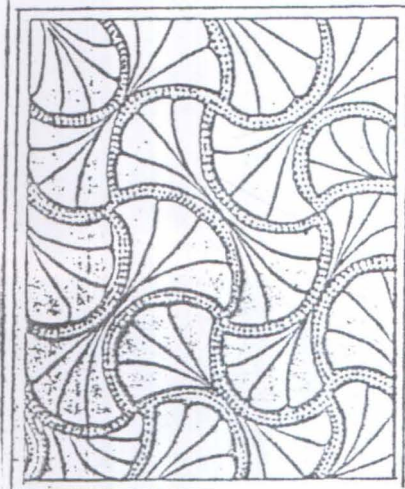
38. Çizim:
Rize'den yarım
ay motifli
yorgan. Çizen
Özlem Uslu
Çetin.

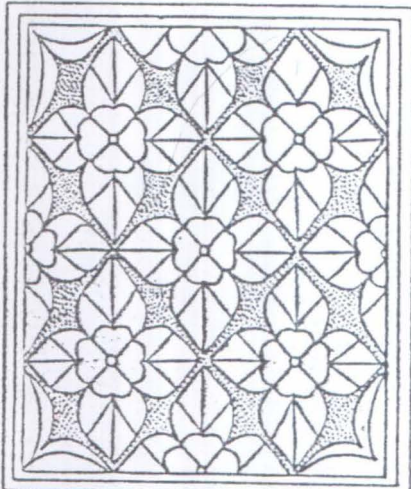
41. Çizim:
Rize'den küp
yıldız motifli
yorgan. Çizen
Aysin Tapiş
Çetin.

42. Çizim: Rize'den baskılı baklava motifli yorgan. Çizen Aysin Tapiş Çetin.

43. Çizim: Rize'den Adana isimli motifli yorgan. Çizen Aysin Tapiş Çetin.

44. Çizim: Rize'den beş orta isimli motifli yorgan. Çizen Aysin Tapiş Çetin.

161 Konya'dan bir aleyçikten ayrıntı.

Kuşkusuz kompozisyonları açısından ilgi çeken örnekler çadırlardır. Ayrı ayrı parçalardan oluşan kurulduğu zaman bütünlük arz eden çeşitlemeleriyle özellikle keçe, nakışlı çul ve yünle sarılmış kamış ve sazlarla yapılmış parçalar göz kamaştırmaktadır. Afyon Emirdağ, Konya, Ereğli Bekdik, Silifke ve Şanlı Urfa örnekleri kayda değer olanlardır.

162 Konya'dan geometrik sularla bezenmiş keçe aleyçikten ayrıntılar.

163 - 164 Konya'dan geometrik sularla bezenmiş keçe aleyçikten ayrıntılar.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİ HALK PLASTİK SANATLARI DALLARI

AĞAÇ İŞLERİ

El sanatları arasında önemli dallardan biri ahlat, ardıç, armut, ceviz, çam, fındık, kadrın, kestane, köknar, meşe, sedir, şimşir v.b. gibi ağaç türleri kullanarak oyma, geçme, kakma v.b. gibi teknikler uygulayarak yapılan ağaç işleridir. Gerek mimari gerek mimariyi tamamlayıcı öğelerde kullanılmasıyla gerekse taşınır nitelikteki ürünlerin yapımında gereç olarak kullanılan ağaç, halk plastik sanatları kapsamı içinde geniş bir alana yayılmaktadır. Hayatın üç ana geçiş dönemi doğum, evlenme ve ölüm çevresinde kümelenen olaylar çevresinde Yunus'un bir dörtlüğüne dayanarak hece tahtası¹ olarak isimlendirilen mezar başına dikilen ağaç şahideden günümüzde yeni boyutlara taşınmış ve kendi başına ayrı bir konu oluşturan cura, ud, saz, bağlama, kemençe, kanun, kaval, zurna v.b. gibi müzik aletlerine kadar zengin çeşitlendirmelerle karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Turhan Telli'nin yaptığı kanunlar, Sivaslı Mustafa Ustanın yaptığı cura, bağlama, sazlar ve Mehmet Ali Üstürk, Mesut

165 Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndan bir hece tahtalı mezar.

166 Ayvalık Mezarlığı'ndan bir kadına ait hece tahtası.

167 İstanbul Kapalı Çarşı'daki bir dükkândan bir kanundan ayrıntı.

168 İstanbul Kapalı Çarşı'da bir dükkândan cura, bağlama ve sazlar.

Uz, Ümit Uz'un yaptığı zurna ve kavallar ile Rize'de Musa Agun'un yaptığı kemençeler kayda değer. Benzer bir durum Alanya, Antalya, Burdur, Muğla, Bursa, Bolu,² Çorum ve Kastamonu'daki bazı mezarlıklardaki hece tahtaları, her yörede karşımıza çıkan ağaçtan yapılmış mimari türleri ve taşınır nitelikteki günlük ve özel günler için tasarlanmış profan ve dinsel nitelikli pek çok ürün ilgi çekmektedir.

Ya üretilen ürünün yapılışı ya süslenişi ya kullanılan gereç ya uygulanan tekniğe dayanarak ya da günümüzdeki mesleklerin oluşumu doğrultusunda belirlenmiş ve isimlendirilmiş ağaç işleri meslekleri alfabetik bir sıralama ile bastonculuk, beşikçilik, boya işleri, dülgelik, kaşıkçılık, kündekâri işleri, marangozluk, oymacılık, sandıkçılık, sedefçilik, semercilik sepet örücülüğü ve tespihçilik başlıkları altında kümelenmektedir.

Bastonculuk

Ağaç işleri kapsamında ilgi çeken bir alan kızılıçık, meşe, gürgen, kestane v.b. gibi ağaçlar yanı sıra siyah manda boynuzu, sıgırın ön bacağından alınan beyaz kemik, sedef, bakır tel v. b. gibi bileşik malzemeyle yapılan bastonculuktur. Kullanacak kişinin boy, kilo, el biçimi ve boyutları göz önüne alınarak tasarlanan bastonlar çerken olarak isimlendirilen elle tutulan sap, değnek olarak isimlendirilen gövde ve uç ünitelerinden oluşmakta-

169 - 170 Gaziantep'ten kaval ve zurnalar.

dır. Genellikle gövdesinin uzunluğu 75-95 cm. çapı 20-28 mm. ve sapının (çerken) uzunluğu 15-18 cm. genişliği 2-4 cm. arasında değişen boyutlardaki bastonların bazılarının gövdesi ağaçtan, uçları boynuzdan yapılmaktadır. Bazılarının uçlarına yuvarlak lastik zarf geçirilmektedir. Bunların bazılarının çerkenlerinde de farklı malzeme de kullanılmaktadır. "Bastonlar değnek kısmının şekline göre düz, burmalı, yarı oyma-yarı burma ve oymalı olarak adlandırılmaktadır. Sap kısmının şekline göre ise kartal başı, yılan başı, at başı gibi isimler almaktadır.³ Genellikle bastonculuk yapılan iş yerlerinde asa olarak isimlendirilen sap kısmı küre biçiminde değnek ünitesi bastona kıyasla daha kalın tutulmuş ürünler de yapılmaktadır.

Baston ve asa üreten merkezler İstanbul Beykoz, Bartın, Tokat, Bolu, Göynük, Devrek, Bitlis -Ahlat, İzmir, Balıkesir Kozak Yaylası olarak sıralanabilir. Bu örneklerle bir tür endüstriyel sanata dönüşmüş sedef süslemeli Gaziantep örnekleri eklenebilir. Günümüzde bu merkezlerde yapılan

örnekleri kendi yöreleri dışında örneğin İstanbul Mısır Çarşısı, İzmir Kestane Pazarı Ankara Samanpazarı'v. b. gibi büyük kentlerin çarşılarında da bulunabilmektedir.

İstanbul, Beykoz Dereseki köyü kestane ağacından yapılmış ve yuvarlak biçimli çerkeni gövdesi üzerine bütün olarak döndürülmüş bastonlarıyla ünlüdür. Burada bazı ustalar çeşitli boyutlarda, kahverengi sarı harelî, üzeri çeşitli geometrik biçimlerden oluşan dikey ve yatay sularla süslenmiş bastonlar yapmaktadır. Bunlar arasında bu işi bir baba mesleği olarak sürdüren Osman Usta'nın oğlu Özcan Şenoğlu'nun torna kullanmadan elle yaptığı bastonlar dikkat çekmektedir.

Benzer biçimde sapıyla birlikte tek ağaç parçasından oyulmuş bastonlarıyla ünlü başka bir merkez Balıkesir Kozak Yaylasıdır. Burada agu (ahı-zehir ağacından) tasarlanan üzeri çeşitli motiflerle dağlanarak bezenmiş bastonlar yapılmaktadır. Bu bastonlar süslemeleri yanı sıra 180 gram, 200 gram v.b. gibi ağırlıkta olması başka deyişle hafif ve sağlamlığı ile dikkat çekmektedir.

171-172 Mısırlı Çarşısı'nda bir dükkândan Beykoz bastonlarının çerken ve uçlarından ayrıntılar.

173 İstanbul, Beykoz Dereseki köyünden bastonlar ve ustanın bir bastonu eğeleyişinden ayrıntı.

Bartın, Tokat, Göynük - Ahlat v.b. gibi yörelerde gürgenden tasarlanmış, gövdenin üzerine oturtulmuş avuç içi ve baş parmağın kavrayabileceği iki yönde dış bükey bir çizgide gelişen çerkenli bastonlar yapılmaktadır. Bunların bazılarının gövdeleri yer yer kahverengi bileziklerle ayrılmış kabartma izlenimi veren geometrik bezemelerle süslenmiştir.

Bastonculuk merkezleri arasında ün yapmış yörelerden bir başkası da Devrek'tir.⁴ Burada pek çok usta gürgen ve kızılçık ağacından çerkenleri Beykoz'dan farklı diğer yöre örneklerine benzeyen bastonlar yapmaktadır. Üzeri çeşitli bitkisel bezemeler ve geometrik bezemelerle süslenmiş çeşitlemeler ustaların bu konudaki çalışmalarını gözler önüne sermektedir. Devrekli ustalar arasında Münteka Çelebi'nin ayrı bir yeri vardı.

Bu alanda uğraş veren ustalardan sağlanan bilgilere göre önceleri ceviz kullanılırken günümüzde kızılçık ve gül yeğlenmektedir. Kızılçık dalı kış aylarında ağacın suyu çekilince kesilmekte bir yıl kapalı bir yerde bekletilmekte sonra fırınlanıp düzeltilmekte ve tornada oklava gibi çekilmektedir. Çekim işi bitince tel sıra ile motif yeri kesilip törpülenmektedir. En son olarak da silsile çekilip zımpara yapılmakta ardından boyama işlemine geçilmekte ve cilalanmaktadır.⁵

Beşikçilik

Türk kültüründe çocuğa verilen önem beşikçiliğin ayrı bir iş kolu olarak köyden kente kadar uzanan bir çizgiyle bazı yörelerde süregelmesine neden olmuştur. Afyon, Adana, Bolu, Gaziantep ve Rize v.b. gibi yörelerde ustalar ya yalnız ağaçtan yapılan ya da sedef kakma, boya v.b. gibi süs-

174 - 175 İzmir Kestane Pazarı'nda bir dükkandan Kozak Yaylası'nda yapılan bastonlar.

176 Adana'dan bir çocuk beşiği.

177 Afyon Bademli'den bir çocuk beşiği.

178 - 179 Karadeniz Ereğlisi Etnografya Müzesi'nden bir beşik ve aynı beşikten bir ayrıntı.

leyici gereçlerle bezenmiş beşiklerin biçim ve süslemele-riyle çeşitlemeler sergilemektedir. Biçim açısından dö-şek altına gelen ünitesi bir oturma yeri ile belirlenmiş, Ereğli örnekleri ve beşik sallandıkça ses çıkaran top ve halkalarıyla Rize ve Bolu örnekleri kayda değer.

Rize'de çam ağacından hazırlanan ağaç konsk-
trüksiyonu tutmak için geçirilen sap ünitesi tornada ka-
lipsız kesilen ahşap boncuk ve halkaları çeşitli sayılarda
dizerek bezenen bu beşikler gerek diğer ünitelerinin bir-
birine çakılmasındaki ustalık gerek canlı renkli boyalar-
la yapılmış süslemeleriyle ilgi çekmekteydi. Günümüzde
oyuncak boyutlarıyla süregelen Rize beşikçiliğinin 1988
yılında Hasan Yıldırım bilinen ustalarından biriydi. ⁶
1996 yılında bu işle uğraşan bir başka usta ise Nazım
Kurt'tu.

Boya işleri

Ağaç üzerine genellikle yağlı boya ile yapılan bo-
ya işleri önceden belli bir astar çekilerek hazırlanan
ağaç yüzeyinin çeşitli fırçalarla boyanmasıyla uygulan-
maktadır. Bu işler süsleme sanatından halk ressamlığına
doğru farklı estetik kategorilerde ürünleri kapsamakta-
dır. Bunlar arasında 1940'lı yıllarda İstanbul'da Kapalı
Çarşı'da ince dilimler biçiminde kesilmiş ağaç kütük
parçaları üzerine yağlı boya ile yapılmış bir grup manza-

180 İstanbul'dan Kızılçam üzerine resimle bezenmiş manzaralar.

181 - 182 İstanbul Kapalı Çarşı'da 1950'li yıllarda yapılmış çam ağacı kütüğü parçası üzerine bir manzara ile pano ve panonun arka yüzü.

ra ilgi çekmektedir. Aralarında "H" harfi biçiminde imza kullanan örneklerin de bulunduğu bu çalışmalar 20. yüzyıl ortalarına değin beğeni kazanmıştı.

Devamını 2002 yılında İstanbul'da Kemal Cinel'le izleyebildiğimiz bu tür çalışmalar bir süre Trabzon'da uygulanmaktaydı. Cinel'in bugün İstanbul manzaraları ile bezediği çalışmalarını Trabzon'dan getirilen kızıl ağaçtan kesilen oval biçimli kütük parçaları üzerine su bazı boyalarla yapmaktadır. Bu tür pano niteliğindeki çalışmalar dışında ev, cami v.b. gibi mimari türlerinin gibi bazı üniteleri ve sandık, rahle, at arabaları ve önceden değinilen beşik v.b. gibi taşınabilir nitelikteki eşya türleri boya ile yapılan süslemeler açısından çeşitlemeler sergilemektedir.

Örnekler arasında Ankara İlyakut Köyü Camisi'nde karşımıza çıkan rahle günlük ve özel günler için tasarlanmış sivil eşya türleri yanı sıra dinsel ürünlerde de boyama işlerinin beğeni ile uygulandığını ortaya koymaktadır. Benzer bir durum mimariyle bağlantılı örnekler açısından Eşme Takmak Cami için söz konusudur. Bu caminin minber, tavan ve kadınlar mahfili korkulukları çeşitli renklerle boyanmış geometrik bezemeler, bitkisel bezemeler ve yazılı bezemelerle süslenmiştir. Minberin kapısını taşıyan levhada Arap harfleriyle kaleme alınmış yazısı 1382 (1962 M.) tarihi okunmaktadır.

Örnekler çoğaltılabilir. Kuşkusuz boyama işleri arasında en zengin örnekler at arabalarında karşımıza çıkmaktadır. Zaman zaman at arabalarına eklenen kamyon kasa-

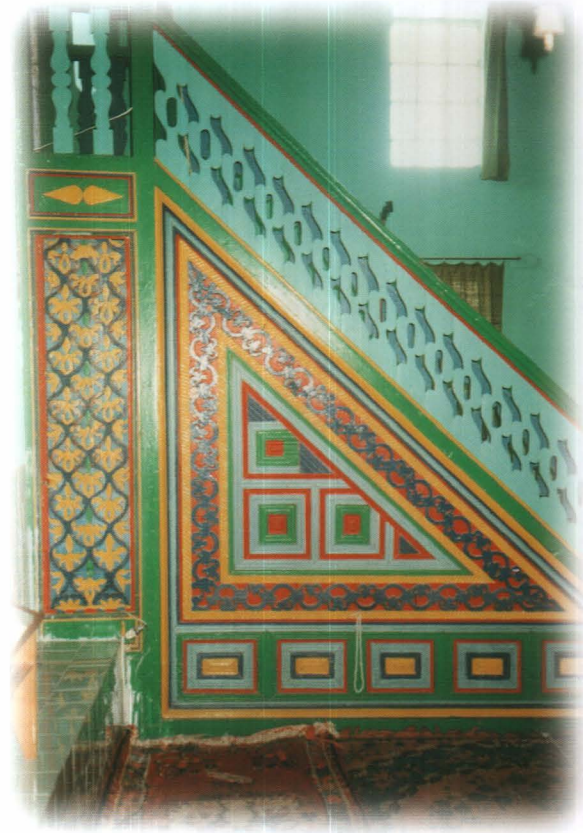

183 Ankara İlyakut Köyü Camisi'nden boyanarak bezenmiş bir rahle.

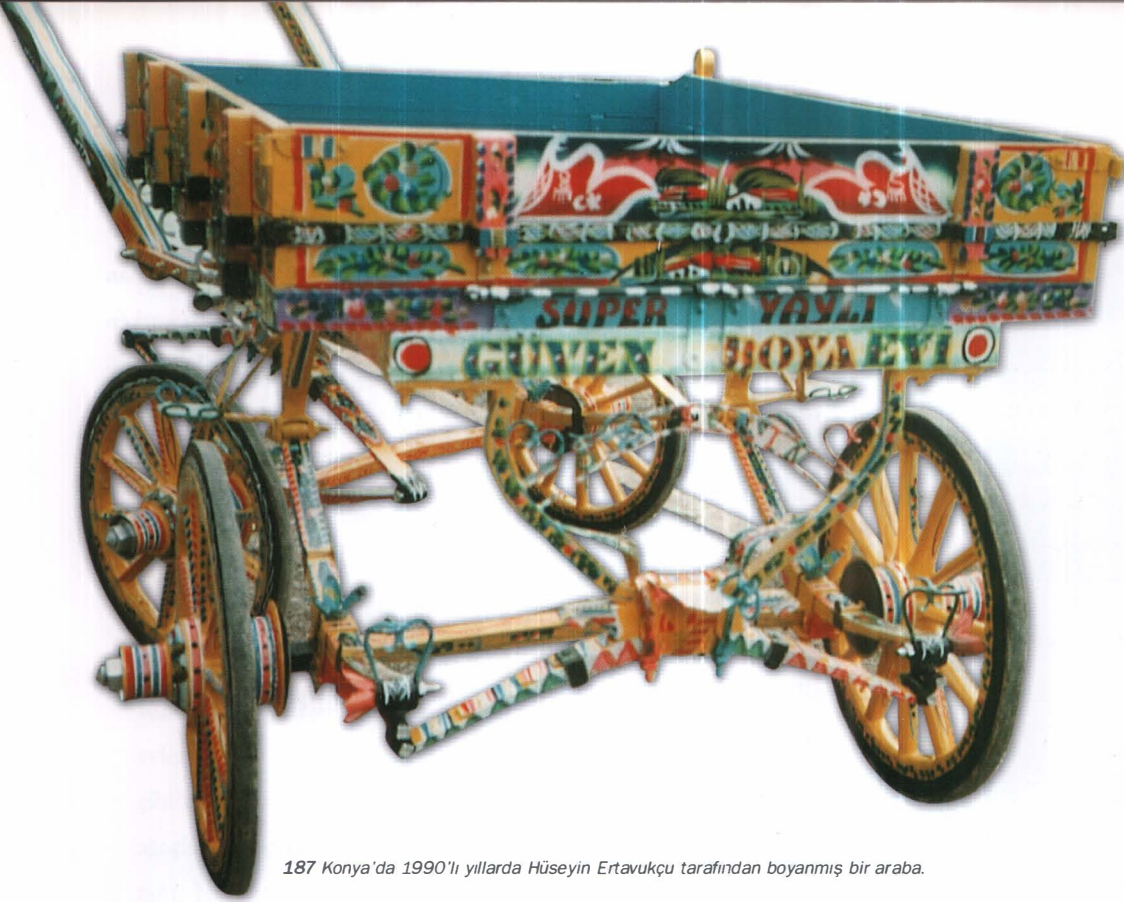
ları ve halk dilinde “naylon” adı verilen römorklarla reper-
tuvar daha da genişlemektedir. Bu alanda Konya, Karaman,
Afyon çarşısında yapılmış at arabalarını çeşitli bitkisel beze-
meler, figürlü bezemeler, manzaralar yanı sıra folklorik değeri
olan yazılı bezemelerle süsleyen İsmail Toruk, Hüseyin Er-
tavukçu, Rifat Serin, M. Emin Eberdes ustalar dışında Kara-
man’da Ali Şen ünlüydü.⁷ 1990’lı yıllarda bu alanda uğraş
veren bu ustalar önceden bo-yanacak kasaya bezir yağı vu-
rurlar, kuruyan bezir yağının üzerine üstübeç ve macunla ya-
pılan bir astar çeker sonra zemini zımparalarlar ve bir renge
boyayarak resimlemeye hazırlarlardı.

Belli bir kalıp başka deyişle şablon kullanmadan do-
ğaçlama resimleme yapan ustalar önce tasarladıkları ana
motifleri yerleştirecek biçimde araba ya da kamyon kasasını
ünitelere ayırırlardı. Sonra bir renkle başlayarak kasanın

çevresini dolaşır ana motifin temel öğelerini boyarlardı. Ör-
neğin önce maviyi alarak ya bulutları ya da su, dere, göl, de-
niz v.b. gibi birimleri boyamaktaydılar. İkinci dönüşünde bu
bulutları ya da gölün üstüne beyazla ikinci bir bulut ya da

184 - 185 - 186 Eşme, Takmaklı Köyü Camisi’nden boyanarak bezeñmiş tavan göbeği ve minberden ayrıntılar.

187 Konya'da 1990'lı yıllarda Hüseyin Ertavukçu tarafından boyanmış bir araba.

dalga, köpük yapmaktaydılar. Üçüncü dönüşünde bulutlardaki kuşları ya da göldeki ördeklerin siyahını vurmaktaydılar. Kuşkusuz en büyük maharet çiçeklemede karşımıza çıkmaktaydı. Genellikle çerçeve bordürü ya da doldurma motifi olarak uygulanan çiçeklerin yapımında çiçeklerin koyu ve açık renkleri bir defada vurulmaktaydı. Top gül olarak isimlendirilen çiçeklerde fırçanın bir ucu açık renge bir ucu ko-

yu renge batırılmakta ve bir sürülüşte pembe, mavi, sarı tonlu çiçekler oluşturulmaktaydı.⁸

Bu halk ressamaları başka il ve ilçelere de araba göndererek Konya ve Karaman'ın bu alanda tanımını sağlamıştır. Konya ve Karaman'da boyanmış arabalara Akşehir, Bolvadin, Tokat v.b. gibi yerlerde de rastlanmaktaydı. Bu arada

188 Konya'da bir işliğin duvarına seçim için yapılmış örnekler.

189 İstanbul, Samatya'da Rahmi Ustanın bezediği at arabasından ayrıntı.

190 Konya'dan 1990'lı yıllarda Mehmet Emin Eberdes tarafından boyanmış bir at arabası.

191 Karaman'da 1990'lı yıllarda at arabası, römork ve kamyon nakışlayan Ali Şen Usta'nın boyaları.

önceden de belirtildiği gibi Afyon'da Mustafa Gülle, Kardeş Boya ve Akhisar'da arabacı Yakup Durmur v.b. gibi bu işi yapan yerel ustalar ve önceleri araba boyarken sonra mobilya boyacılığı yapan Dikili'de çalışan Bergama'lı Tefik Gülcüler⁹ v.b. gibi ustalar da vardı. Benzer bir durum İstanbul, İzmir, Çanakkale, Bandırma, Manisa, Kırklareli ve Edirne için söz konusudur. Örnekler çoğaltılabilir.

Bunlara günümüzde bu işi Isparta-Yalvaç'ta sürdüren Yaşar Küçüker eklenebilir.

192 Konya'dan 1990'lı yıllarda Mehmet Emin Eberdes tarafından boyanmış bir at arabası tekerleklerinden ayrıntılar.

Dölgerlik

Yapıların kaba ağaç ve tahta işlerini yapan kimse olarak tanımlanan dölgerlerin ve onların yaptığı zanaat olarak tanımlanan dölgerliğin¹⁰ kapsadığı alan daralmıştır. Günümüzde giderek sayısı azalan dölgerlerin oluşturmuş olduğu ağaç işleri ürünleri çantı evler, naylalar, çardaklar v.b. gibi mimari ve çatı, cumba, balkon, kapı, pencere, samanlık kilidi v.b. gibi mimariyi tamamlayıcı ürünler dışında at arabası, kamyon kasası vb. gibi ulaşım araçları v.b. gibi ürünlerle sınırlanmıştır.

Mimari örnekleri arasında Karadeniz Bölgesi'nde Rize, Çamlı Hemşin v.b. gibi yörelerde rastlanan çantı evler, kafesli cepheli Rize Beşikçi evleri, naylalar v.b. gibi örnekler gerek yonularak kabuğu soyulmuş cam ağaçları ile çatılan konstrüksiyonları gerek kesilerek tahta biçimine dönüştürülmüş ağaç parçalarından oluşturulmuş öğeleriyle üst düzeyde bir işçiliğe işaret etmektedir

Benzer bir durum İç Anadolu'da Ankara çevresinde, Gündül, Kızılçhamam ve Bolu çevresindeki çantı evler için söz konusudur. Gündül'de bazı yapıların sıvalarının döküldüğü ünitelerde izlenen yapısal ayrın-

193 - 194 Rize Beşikçi'den kafesli cepheli bir ev ve aynı evden bir ayrıntı.

195 - 196 Ankara, Gdl'den dökülmüş sıvaları mimari' kuruluş ayrıntılarını izlememize olanak veren bir evin yan cephesinden ayrıntılar.

197 İnebolu, Başköy Camisi'nin onarım görmüş çatı kuruluşundan ayrıntılar.

tılar ve çatılmış pencere kafesleri güçlü dölgerlerin varlığını ortaya koymaktadır. İç Anadolu evlerinde görülmeyen naylalar yerine Beypazarı, Bolu çevresinde bazı evlerin önüne oturtulmuş ağaç korkuluklu balkonlar ve kafesli pencereler dölgerlerin yapım işçiliği yanı sıra süsleme alanında da seçkin parçalar yaptıklarına işaret etmektedir.

Akdeniz Bölgesi'nde ise Antalya, Tarsus, Adana Karaisalı ve Alanya Karaboynuzlar v.b. gibi yörelerde güzel örneklerine rastlanan hayme olarak da isimlendirilen çardaklar farklı yöre dlgerlerinin doğa ile bütünleşen kuruluşları olarak ilgi çekmektedir. Gelin duvaı, katır

198 Tarsus, Aziz Gürses Camisi'nin bir dam üstü çardağı.

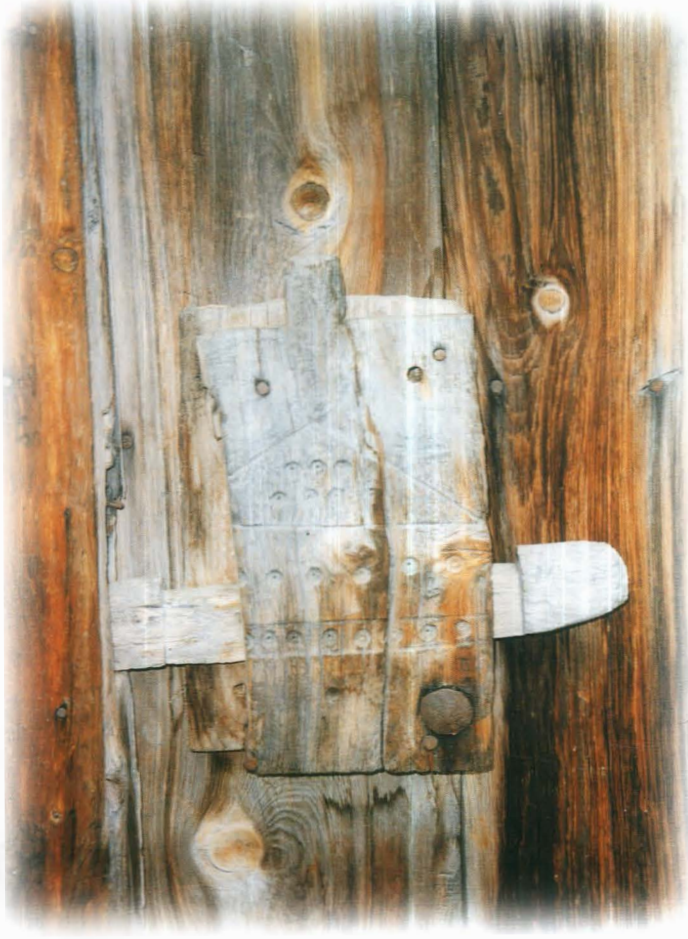
tırnağı, çardak gülü gibi çiçekler asma ve asma kabağı sarmaşiğı ile tamamlanan çardakların dam, yapı önü ve avluda yapılmış çeşitlemeleri göz kamaştırmaktadır.

Mimariyi tamamlayan ağaç işleri arasında özellikle

Karadeniz bölgesinde çatılan çatı konstrüksiyonlarının ayrı bir yeri vardır. Bir gemi iskeleti gibi çatılmış çatı kuruluşları arasında marla taşı ile kaplanmış İnebolu yapıları gerek biçim gerek taşıdıkları ağırlık açısından dikkat çeken örnekler oluşturmaktadır.

199 Karaisalı'dan yapı cephesine yerleştirilmiş bir çardak.

Mimariyle ilintili olarak bir grup bağ kilidi olarak da isimlendirilen samanlık kilitleri fark edilmektedir. Karadeniz Bölgesi'nde özgün örnekleriyle karşılaşılan bu kilitler kalın köknar ya da çam ağaçları oluk keserleri ile oyularak yapılmaktaydı. Günümüzde Safranbolu'nun Yörük Köyü'ndeki samanlıklarda bu tür kilitlere ve avlu kapılarında kullanılan kaldıraçlı bir sistemle işleyen bu tür kilitleri yapan Mehmet Maden Usta gibi ustalara rastlanmaktadır. Benzer kapı kilitlerine başka yörelerde örneğin Malatya'da da yapılmaktadır. Burada bu kilitlere "pağa" adı verilmektedir. ¹¹

200 - 201 Safranbolu Yörük Köyü'nden bir samanlık kilidi ve bir samanlık kapısı.

202 Konya Çarşısı'ndan tahta kaşıklar.

Kaşıkcılık

Ağaçla yapılan ürünler kapsamında ayrı bir serbest meslek dalı olarak uygulanan kaşıkcılık özellikle orman köylerinde yapılmaktadır. 1983 yılında yapılan bir saptamada Konya, Korucu (İvrindi Balıkesir), Taraklı (Geyve Sakarya), Çan (Çanakkale) Bademli (Çevizli Akseki Antalya)¹², Isparta Yalvaç¹³, Trabzon (Köprübaşı Göneşara)¹⁴ vb gibi yörelerde kaşık yapılmakta olduğu; 1985 yılında yapılan bir belirlemeden boyasız kaşıkların Bademli (Akseki, Antalya), Kemaller, Alballar, Esenyurt, Uğurlu (Taraklı, Geyve, Sakarya) Saruhanlar, Köpenez (Gediz, Kütahya) Kılıçlar, İkizce (Korucu, İvrindi, Balıkesir) köylerinde de yapıldığı ve bunların Konya, Korucu ile Taraklı'da boyandığı¹⁵ anlaşılmaktadır.

203 - 204 - 205 - 206 - 207 Taraklı'da kaşığın yapılışı.

Bilindiği gibi Konya kaşıkları 1990'lı yıllara kadar bazılarında gözlenen elle yapılmış süslemeleriyle ünlüydü. Akseki ve Bademli ormanlarında yetişen şimşir, gürgen ve armut ağacından oyulan kaşıkların sap, kepçe içi ve sırtı Konya'daki atölyelerde fonetik değeri olan yazılı bezemeler ve çeşitli bezemelerle bezenirdi. Bunların bir grubunun kepçe içi Mevlâna betimlemeleri ile Mevlâna'nın sözleri ile süslenir ve saplarının arkasına 'Yeşil Konya', Konya Hediye-si yazı şeritleri oturtulurdu. Bu arada turistik amaçla eski Osmanlı arması motifleriyle bezenmiş bir grup dikkat çekmekteydi. Nakışların çoğu kalıp haline getirilmişti. Kalıplar boyalı keçeyle bastırılarak nakışların kaşığa geçmesi sağlanır ve sırlanırdı. 1950'li yıllarda bunların turistik eşya olarak canlandırılması yönünde bir atılım olmuştu.¹⁶ Bunlar halk dilinde lastikten yapılmış baskı kalıplarıyla kaşıkların ağız ve saplarına basılan motiflerin ince fırçalarla içi doldurulup boyanması ve çam reçinesi ile bezirin karıştırılması ile elde edilen ruan yedi kat çekilerek kurutulması (cilalanması) yoluyla yapılmaktaydı.¹⁷

Bir başka kaşık yapım ve süsleme merkezi ise Kütahya Tavşanlı idi. Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında de ününü koruyan Tavşanlı Mali 13391341 (1925 M.) tarihinde Tavşanlı Bostancızade Mehmet Efendi Bursa'da sergilenen boyalı ve yazılı kaşığıyla gümüş madalya

209 İzmir, Kestane Pazarı'nda bir dükkânda satılan kaşıklar.

kazanmıştı.¹⁸ Sap ve ağız üniteleri bitkisel bezeme ve yazılı bezemelerle süslenmiş Tavşanlı kaşıklarının aynı zamanda bozulmayan cilalarıyla önemliydi. Ağustos ayında kaşıklarını evlerinin avlularındaki ruan ocaklarında yaptıkları sırlarla cilalayan ustaların büyük bir grubu berberdi ve bu işi sanatsal bir etkinlik olarak yapıyorlardı.¹⁹

208 Bucalan Köyünden kaşıklar.

Günümüzde Akseki Bucakalan Köyünde Mevlut Kundakçı Akseki kaşıklarını yeni biçimlerle yapmaya devam etmektedir. Taraklı'nın Albollar Köyünde kendi kaşık odasında kayın ağacından keser ve iğnele (bir tür keskiyontma bıçağı) kaşık oyan kendi tanımıyla yonan Ziyattin Işık bu ustalardan biridir. Usta 40x43 cm. boyutlarındaki dikdörtgen bir kayın parçasını iki yönde keserle yonduktan

210 - 211 Kündekâri tekniğinin Mevlüt Çiller tarafından uygulanışı ve ustanın yaptığı bir kündekâri tavandan ayrıntı.

sonra pavlayarak (çıtlatıp ikiye ayırarak) oluşturduğu iki taslak üzerinde iğnele oyarak iki kaşık yapmaktadır. Usta, yaklaşık on beş dakikada oluşturduğu, sonradan her biri yalakanacak, törpülenecek ve kazınacak başka deyişle başka işlemlerle düzeltilecek, törpülenecek bu kaşıkların oluşum sürecinde el becerisi hayranlık uyandırmaktadır.

Böylece oluşturulan kaşıklar sonradan boyanmaktadır. Önceleri daha çok yapılan boya ile yapılan süslemeciliğin giderek azaldığı gözlenmektedir. Benzer bir durum Akseki ve Balıkesir Korucu Avcağı için söz konusudur. Akseki'de yapılan kaşıklılığın İmralı Havzası Bucakalan köyünde Mevlut Kundakçı devam edegeldiği, Balıkesir'de yapılan boyalı kaşıkların A. Üstün vb. gibi ustalar tarafından oyun kaşıklarına dönüştürülmüş olarak sürdürüldüğü fark edilmektedir.

Kündekâri İşleri

Kündekâri tekniği önceden kesilerek sekizgen, altıgen, yıldız, üçgen, dikdörtgen biçimli hazırlanan ağaç parçaları ile bunları birbirine bağlamak

amacıyla tasarlanmış oluklu ağaç kirişleri çivi kullanmadan, birbirinin içine geçirerek yapılmaktadır. Çivi ya da tutkal kullanmadan uygulanan bu tekniğin çakılarak ve yapıştırılarak yapılan yalancı künde-kari olarak isimlendirilen bir çeşitlemesi vardır.

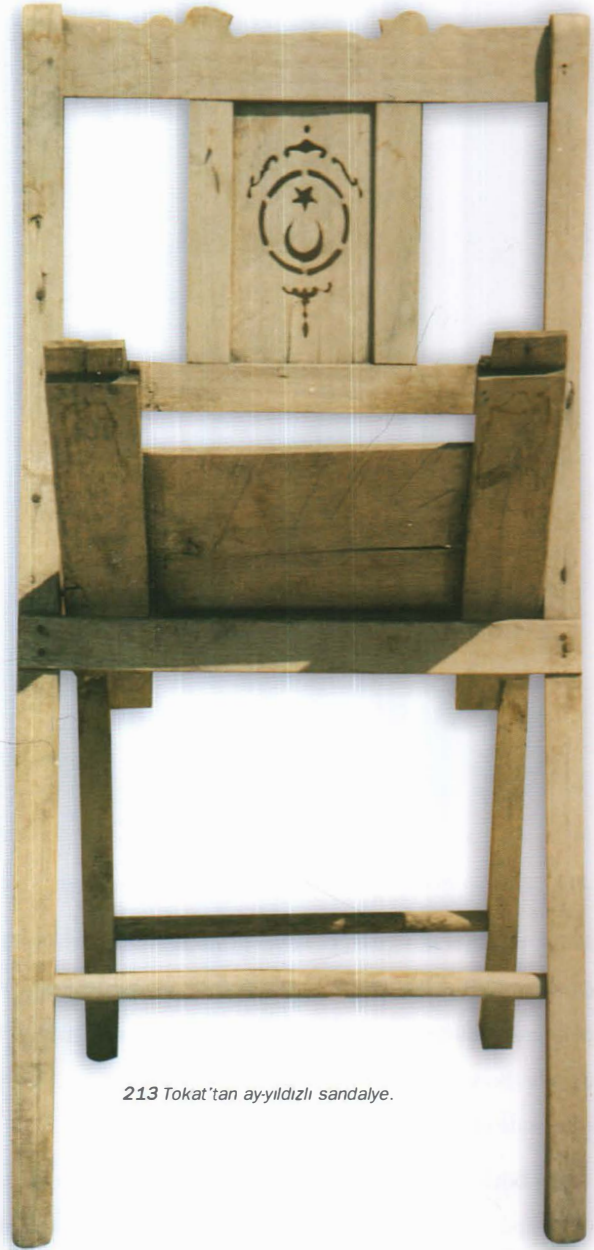
Künde-kari tekniğini günümüzde uygulayanlardan biri de Konya'da çalışan Mevlut Çiller Ustadır. Ankara'da Kocatepe Camisi'nin kapıları yanı sıra bazı camilerin kapılarını yapan usta aynı zamanda oyma tekniği ile oluşturulmuş rahleleriyle ün yapmıştır. Bir başkası ise Ahmet Yılçay'dır.

Marangozluk

Fo-zlükte dolap, masa gibi tahta işleri yapan usta olarak tanımlanan marangoz ve onun uyguladığı zanaat olarak tanımlanan marangozluğun²⁰ ürünleri mimariye bağlı raf, dolap vb. büyük boyutlu parçalardan saç tarağına kadar yayılan çeşitlemeler içermektedir. Dinsel nitelikli minber,

212 Diyarbakır'dan tabureler.

213 Tokat'tan ay-yıldızlı sandalye.

kürsü, rahle v.b. gibi örneklerle bu çeşitlemeler daha da artmaktadır. Dolap, sandalye, sandık, ayna, konsol, kutu, minber, kürsü, rahle v.b. gibi eşya türlerinin yapımında bazı eşya türlerin, süslenmesinde uzmanlaşmalar, işlik, araç, gereç, becerili usta v.b. gibi gereksinimler doğrultusunda oluşturulmuş atölyeler bu dalın boyutlarını daha da genişletmiş

214 - 215 İzmit'ten hece tahtaları ve mezar kapakları.

giderek beşikçilik, kaşıkçılık, kündekâri işçiliği, oymacılık, sandıkçılık ve sedefçilik v.b. gibi bazı meslek dallarının marangozluktan ayrılmasına neden olmuştur.

Bu arada bazı yöresel gereksinimleri karşılamak amacıyla tabure, elek, kalbur, senit (yer sofrası), kasnak, havan, beşik, topaç, oturak gibi bazı ürünlerin Nizip, Diyarbakır, Gaziantep, Bolu, Konya gibi merkezlerde ya marangozluk ya da başka işlik adıyla üretim yapan ustalarla bir yandalarak sürdürüldüğü gözlenmektedir. Örneklerssek Nizip'teki bir marangoz işliğı taht (bir tür sedir) Gaziantep'te bir külek ustası olan Ökkeş Murat Yasemin aynı zamanda elek de yapmaktadır. Konya'da ise "çıkırıkçılık" adı verilen iş kolunda senit, kasnak, topaç, beşik oturak gibi ürünler yapılmaktadır. Önceleri kemane adı verilen elektriksiz torna ile ürünlerin biçimlendirildiğı bu iş kolunu bir baba mesleğı olarak İsmail Işıkçeviren sürdürmektedir.

216 Gaziantep Nizip'ten bir taht.

217 Sivas'tan pilli kalemle çalışan bir usta.

218 Bursa'dan nalınlar.

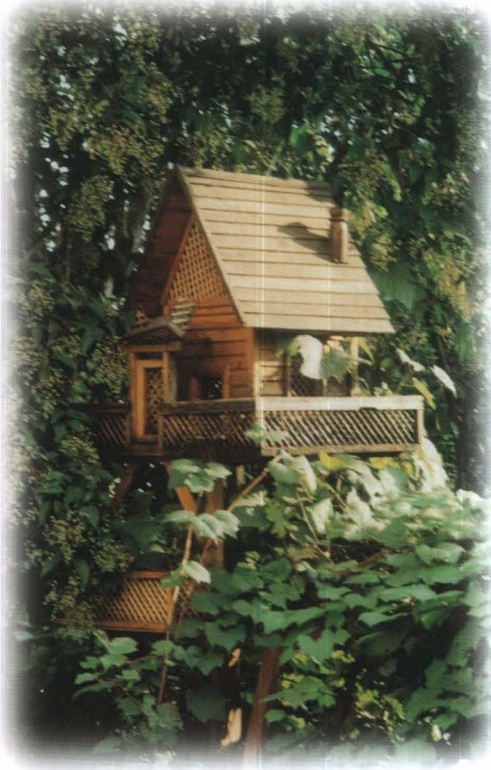
219 Sivas'tan ipek iplik kullanılarak süslenmiş bir kalemlik.

Benzer bir olgu hece tahtaları için de söz konusudur. Bursa, Ayvalık, Bolu, Gerede, Eskişehir, Lüleburgaz, Erzurum ve Çanakkale, İzmit gibi merkezlerde mezarların başına dikilen bu ağaçtan yapılmış mezar tahtalarına rastlanmaktadır. İzmit'te hece tahtaları mezar yatağının üzerine yerleştirilen çamdan yapılmış on bir tane silinmiş kalas parçası ile birlikte mezarlıclardan ve mermercilerden de sağlanabilmektedir.

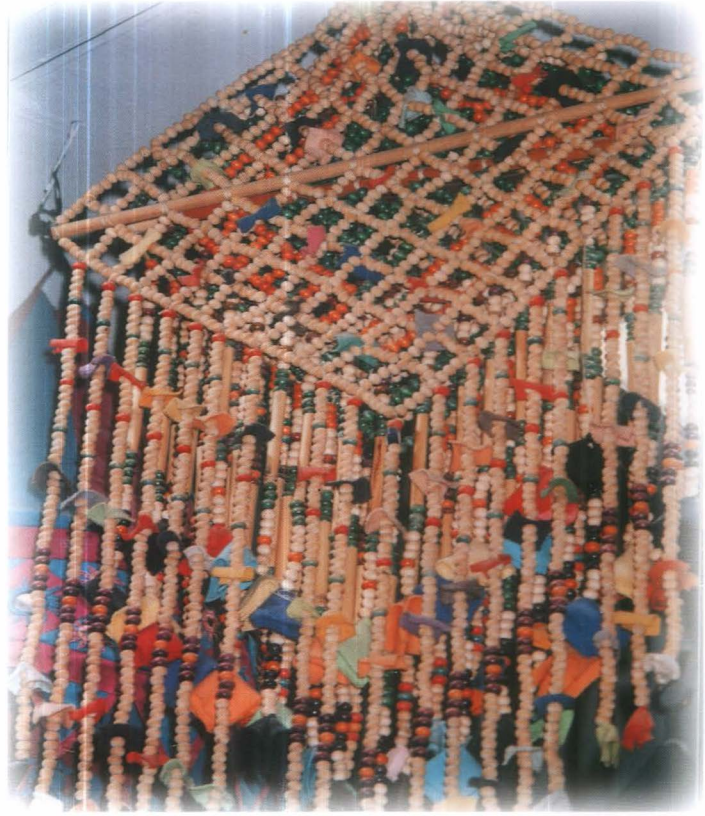
Bu arada takunya, ağızlık, kalem gibi bir grup ağaç ürününün ağaçtan başka gereçler de kullanılarak yapıldığına rastlanmaktadır. Bu örnekler arasında

Bursa'da Ali Kılıçtepe'nin, İzmir Ödemiş'de Mustafa Mermer'in yaptığı takunyalar geleneksel çizgisiyle, Sivas'da ipek iplik kullanılarak yapılmış ağzılık, tıglık ve kalemlikler ise hem elektrikli - pilli kalem kullanılarak oyulmuş düğmeli, burgulu olarak isimlendirilen sularıya hem de elde yapılmış ipek iplik sarma süslemelerindeki yeni arayışlarla kayda değer.

Kuşkusuz marangozhanelerde uğraş veren ustalar arasında iş ürünü yanı sıra artistik çalışmalar yapanlar da bulunmaktadır. Bu konuda Recai Ender ve Tuğrul Ender'in İstanbul Selimiye Parkı'nı bezemek amacıyla yapmış olduğu kuşevleri dikkat çekmektedir.

220 - 221 Recai ve Tuğrul Ender'in yaptığı İstanbul, Selimiye Parkı'ndaki kuşevleri.

222 Ağaç toplar ve çaput parçaları ile tasarlanmış bir nazarlık.

223 Kahramanmaraş'dan yaygı ve kürekler.

225 İzmir, Kestane Pazarı'ndan bir marangoz dükkânında satılan kaşık, tokmak, havan (dövec) ve topaçlar.

224 Pireyit olarak isimlendirilen ekmek kalıpları.

Günümüzde kentlerde günlük ev eşyası, çocuk oyuncakı v.b. gibi marangozluk ürünlerinin taşınabilir nitelikteki örneklerinin büyük bir gurubunun çarşılardaki dükkânların bir ünitesine yerleştirilmiş ya elektrikli bağlanmış keski makinaları, tornalar ya da elle çalışan işkence, testere v.b. gibi araçların yardımıyla üretildiği gözlenmektedir. Önceleri yapılan araba, fırıldak, topaç v.b. gibi çocuk oyuncaklarının eski beğenisini yitirdiği gözlenmektedir. Oyuncakçılık bağlamında İstanbul Eyüpsultan'ın yerini bir süre Sinop'a sonra Devrek'e bıraktığı, kırsal kesimde de bu alandaki çalışmaların taşınır nitelikte üç boyutlu günlük eşya türleri yapımında yoğunlaştığı fark edilmektedir.

Ya evlerin ya da çarşıdaki fırın, hamam v.b. gibi iş yerlerinin gereksinimi doğrultusunda üretilen ürünler fırın küleği, hamur tahtası, oklava, döveç, tokmak, tekne, yal külekleri, süt yoğurt peynir ve ayran külekleri, yayıklar, turşu küpleri, yağ kavanası²¹, çekme sofra, kovan, ağaçtan yapılmış kova çeşitlemeleri olan kadı, gerdel, ezmelik, su kabı olan çutura şeklinde sırlanabilir. Fırın külekleriyle Bursa'da Ali Kalatepe, Balbaş külekleriye Kahramanmaraş'ta Hacı Külekçi ile Ökkeş Murat Yasemin ve Adana

226 - 227 Bursa, Tuz Pazarı'nda fırın külekleri ve sap takılmak üzere mengeneye sıkıştırılmış bir fırın küleğinden bir ayrıntı.

228 Bursa'da bir fırından ekmek küleği.

Osmaniye Kadirli'de Mehmet Türkmenoğlu ilgi çekmektedir.

Bunlara Kahramanmaraş'ta Veysel Gülaçtı'nın şimşir ve demircik ağacından yaptığı iki yönü dişli taraklar eklenebilir.

Bölgenin doğal bitki örtüsüne göre seçilen ağaç türleri ile uygulanan bu dalda Karadeniz Bölgesi, örneğin Rize'de kızıl ağaç (kızılçam), şimşir, ıhlamur, kestane, ceviz, çınar, kavak, çıtlak, kayısı, fındık, gürgen, erik ve elma v. b gibi ağaçlar, çeşitli metallere yapılmış kuşaklar, çiviler ve değişik bileşimli tutkallar, boyalar da gereç olarak kullanılmaktadır. Oyma, çakma, bükme, dizme, çatma ve boyama teknikleri uygulanmaktadır.²² Genellikle halk dilinde yonma olarak isimlendirilen oyma ile yapılan örnekler arasında Bolu, Taraklı v.b. gibi merkezlerde karşımıza çıkan "sinek" adı verilen ağaç sürahiler ilginçtir. Çamdan oluşturulan bu sürahiler ağız ünitesinden başlayarak tek bir ağaç parçasından oyulmakta dibinde açık kalan ünite başka bir ağaç parçası ile kapatılmaktadır.

230 Tokat'tan bir sinek.

229 Samsun'dan bir sofrası.

231 Gaziantep'ten elekler.

232 - 233 Taraklı'dan çam sinek ve aynı sineğin dibinin görünüşü.

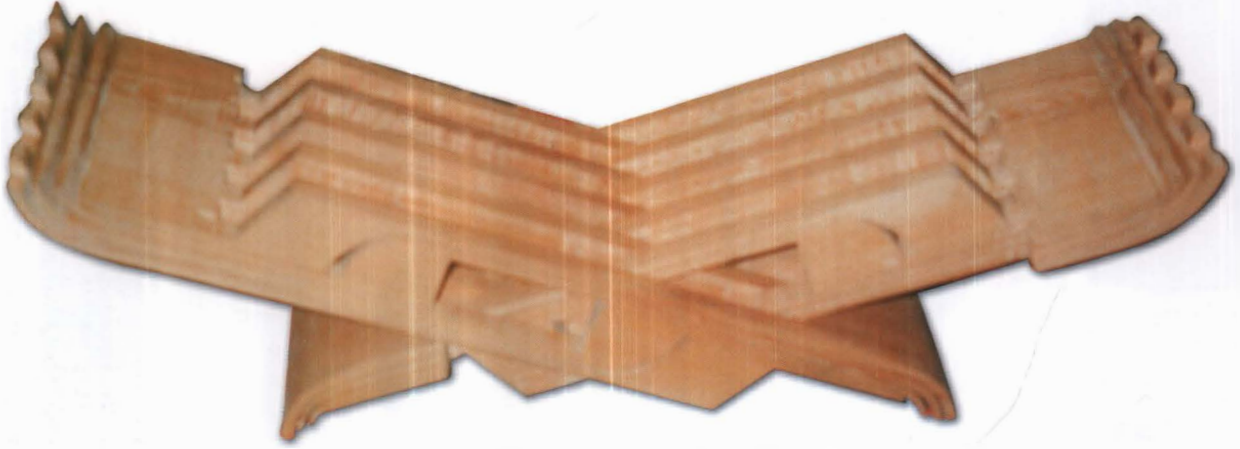

235 - 236 Tokat'tan hamur yoğuran bir hanım ve bir hamur teknesi.

234 Bolu'dan bir çutura.

237 - 238 Oyma bir rahle ve aynı rahlenin kapalı biçimi.

Oymacılık

Oymacılık ağaçtan ürün oluşturmayı başka deyişle yapmayı amaçlayan marangozluktan daha çok süslemeciliği ön planda tutan ve giderek ince işçiliğiyle ondan ayrı bir dal olarak ayrılmış bir iş koludur. Mimariyi tamamlayan minber, kürsü v.b. gibi ürünler yanı sıra mücevher kutusu, sandık, rahle, sehpa, masa, koltuk v.b. gibi taşınabilir nitelikte ürünler oluşturulan bu dalda kolektif bir çalışma uygulanmaktadır. Genellikle bu dalda ürünün kesimini bir usta birleştirmesini bir usta yapmaktadır. Bilindiği gibi oyma ya belli bir ze-

mine ya da zeminden içeri doğru çeşitli ağaç kalemleriyle ağacı oyarak uygulanan bir tekniktir.

Oyma uygulamalarıyla Kastamonu'da çalışmış, Hacı Mehmet Ali Özeftani Kastamonu, İnebolu ve Ankara'daki bazı camiler için tasarladığı minberleriyle tanınmaktadır.²³ Konya'da çalışan Mevlut Çiller ve başka bir isim Mehmet Nalbant Ustadır. Urfa'da Osman Nergiz, Kayseri'de de Metin Ünver tanınan ustalardır. Bilindiği gibi oymacılık işlerinde Kahramanmaraş ünlüdür. Burada rahle, mücevher kutusu ve sandıklar yapılmaktadır. Fazlı Karpuzoğlu ile Mustafa Akkök bu sanatta çeşitli örnekler sunmaktadır.

239
Malatya Ulu
Cami
Minber'inden
ayrntı.

240 - 241 Edremit Pazarcık Camisi'nin minberinin külâh ve tacının görünüşü ve ay yıldız motifi ile süslenmiş dolabından ayrıntı.

242 Kahramanmaraş'tan, oyma bıçakları.

Kitabeli minberi ile ilgi çeken bir cami Malatya Ulu Camisi'dir. Bu camiye sonradan yerleştirilmiş minber üzerinde 1344 tarihi ve evkaf müdürü Hasan Tahsin'in yaptırdığı açıklaması yanı sıra Tecdeli Oğuzzade Hasan inşaata memur Nebizade Hacı Mustafa biraderleri Hacı Muhammed ve İsmail Hakkı, İmamoglu Mustafa Nazilli Netuzade Emir isimleri okunmaktadır.

243 Kahramanmaraş'tan, oyma bıçakları.

Bu arada pek çok anonim parçanın ustaları bilinmemektedir. Bu bağlamda İstanbul Kadıköy'deki IV. Mustafa Camisi'nin (İskele) 1975 yılında yapılan onarımı sırasında yapılmış minberi ile Edremit'deki ay yıldız motifleriyle bezenmiş Pazarcık Cami minberi ve 20. yüzyılın ortalarında İstanbul'da satılan ceviz oyma koltuk takımları, sehpalar ve masa büfe takımları güzel örnekler oluşturmaktadır.

Günümüzde oymacılık alanında Kahramanmaraş, Urfa, Mardin, Midyat ve İnegöl'de bazı işlikler dikkat çekmektedir. Bunlar arasında Kahramanmaraş'ta kabartma

Mardin Midyat örnekleri ise Kahramanmaraş'tan farklı olarak oyma yanı sıra uygulanan delik işi (ajur işi) ile farklılık göstermektedir. Burada yapılan taht adı verilen koltuklar sırtlarındaki delik işi üniteleriyle kayda değer. Bilindiği gibi temelde oyma ile yapılan delik işi (ajur) ağaç yüzüne çizilmiş desenin bazı ünitelerini oyduktan sonra çıkartarak yapılmakta ve bu yolla ağaç yüzeyinde boş ve dolu üniteler oluşturulmaktadır. Bu tekniğin bir de kıl testeresiyle uygulanan çeşitlemesi vardır.

245 - 246 Bursa'dan ön yüzü bir cami biçimiyle bezenmiş bir sandık ve sandıktan ayrıntı.

görünümü veren derin oyma için en az iki ay en fazla beş yıl bekletilmiş ceviz ağacı ve kalınlıkları ve ağız biçimleri farklı düz, ve, açık hilal, yuvarlak ve çengel ağızlı oyma bıçakları, zımpara kullanılmaktadır.²⁴

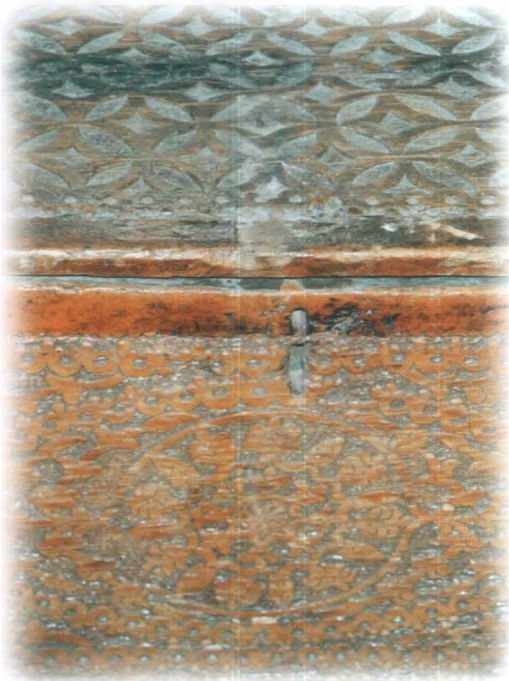
Önce kâğıda çıkarılan motif ağaca çeşitli kalınlıklarda ve biçimlerde oyma bıçakları ile işlenmektedir. Ağaç 45 cm. derinliğinde oyulmakta ve zımpara ile şekillendirme yapmakta boşluk boşaltımı ise frezya makineleri ile gerçekleştirilmektedir.²⁵

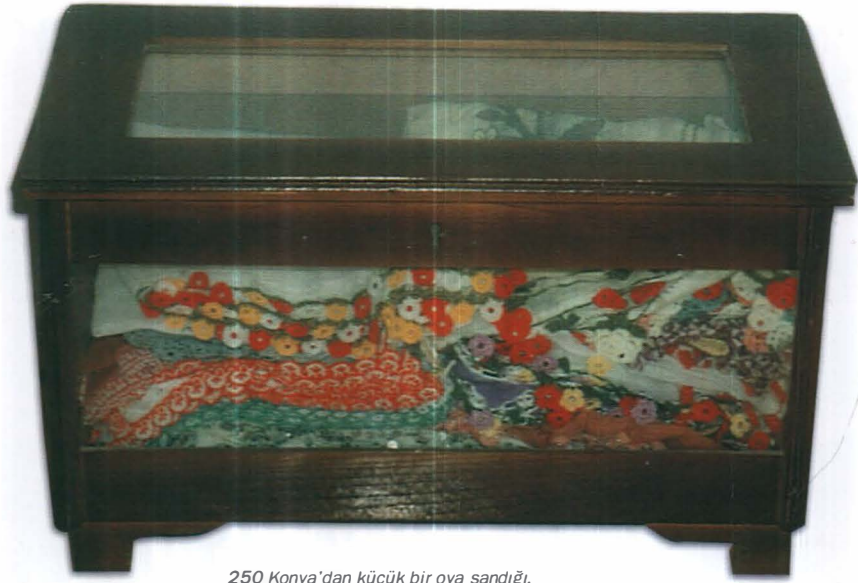
Sandıkçılık

Evlenme çevresinde kümelenen çeyiz adeti sandık yapımının bu güne dek hem endüstriyel bir ürün hem de elle yapılan bir iş kolu niteliğiyle ayrı bir meslek dalı olarak süregelmesine neden olmuştur. Çeşitli boyutlarda yapılan sandıkların dikdörtgen gövdeli üstten kapaklı ve önceleri çekmece olarak da isimlendirilen dikdörtgen gövdeli, içi çekmeceli önden kapaklı iki ana türü vardır. 20. yüzyılın

247 - 248 - 249 Şanlıurfa'dan yüzeyden içe doğru oyularak bezenmiş bir sandık ve aynı sandıktan iki ayrıntı.

250 Konya'dan küçük bir oya sandığı.

ikinci yarısından sonra dikdörtgen gövdeli üstten kapaklı sandıkların beğeni kazandığı çekmecelerin azaldığı gözlenmektedir.

Günümüzde Toros'ların orman bölgelerinde Çamalan, İnköy gibi Tahtacı köyleri ²⁶ dışında Karaisalı, Tarsus, Tokat, Konya, Midyat, Kahramanmaraş, Urfa, Diyarbakır, Trabzon²⁷ v.b. gibi merkezlerde sandık yapılmaktadır. Bölgenin bitki örtüsüne bağlı olarak çam, ardıç, sedir,

kadran, ceviz, karaağaç, dut v.b. gibi ağaçlardan yapılan farklı biçimli sandıklar kapsamında Trabzon sandıkçılar arasasında düz ceviz, aslan ayaklı, göbekli, kabaralı, çekmeci ve gübuk gibi çeşitlemeleri saptanmıştır.²⁸ Konya'da ise İsmail Hakkı Güzelkara'nın yaptığı gelin sandıkları yanı sıra küçük boyutlu, kenarları camdan yapılmış oya sandıkları da yapılmaktadır.

Sandıklar arasında Adana Toros Dağları'nda Tah-

251 Bursa'dan bir kabaralı sandık.

252 - 253 iç kapağı gemi tasvirli sandıklar.

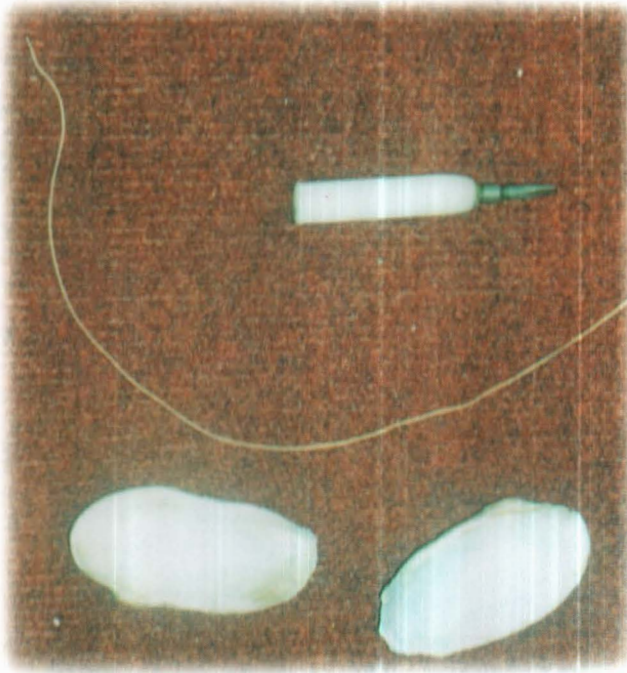

tacıların ardıc ağacından yaptıkları kapağını açınca içi kokan çeyiz sandıklarının ayrı bir yeri bulunmaktadır. Benzer bir durum üzeri oyma, boyama ve teneke ile bezenmiş aynalı ve kabarıklı sandıklar için söz konusudur. Bunlar farklı estetik yaklaşımları gözler önüne sermektedir. Günümüzde oya sandıklarıyla Kahramanmaraş ünlüdür.

Sedefçilik

Bir ağaç süsleme sanatı olan sedefçilik diğer dallardan farklı malzeme ve teknik uyguladığı başka deyişle farklı donanımlı işlik ve becerili usta gerektirdiği için ayrılmıştır.

Bilindiği gibi süslenmek istenen nesnenin yüzeyine çizilen motiflerin çevresine teller kakılıp içinde kalan ünitelerinin biçimlerine göre oyulmuş yuvalarına motifleri oluşturan birimlerin biçiminde sedef parçalarının yapıştırılarak oturtulması ile uygulanan sedef kakma tekniğinin bir de nesnenin yüzeyine çizilen kompozisyon üzerine ağaca yuva açılmadan mozaik biçiminde, birbirine değen sedeflerin yapıştırılması ile yapılmaktadır. Eğitim kurumlarında masif ya da kaplamalı yüzeylere değişik renkte masif ağaç, ağaç kaplama, sedef, bağa, fildişi metal v.b. gibi malzeme gömülerek uygulanan bir süsleme sanatı olarak tanımlanan ve masif ağaç ve kaplamalarla yapılan, bakır, pirinç gibi madeni gereçlerle özellikle kenar filato şeritlerinin çekilmesi v.b. gibi kısımlarında ağaç kaplamalarla

254 - 255 Sedef kakma tablanın hazırlanışı ve sehpayı süslemede kullanılan sedef, tel ve oyma bıçağı.

256 Gaziantep'ten sedef kakma eşyalar.

birlikte kullanılmasıyla da uygulanan kakma²⁹ bu kurumlar dışında süslenmek istenen ağaç yüzeyinde açılan yuvalara başka bir ağaç türü ya da sedef, kemik v.b. gibi süsleyici gereç yerleştirmek olarak tanımlanmakta ve bütün yüzeye yapılan ise sıvama olarak isimlendirilmektedir.

1985 yılında yapılan örnekler arasında İskenderun ve Gaziantep'te üretilerek piyasaya sürülen mücevher kutuları, ayna çerçeveleri, sehpa, lambalıklar, tabanca ve silahlar dikkati çekmekteydi. Genellikle İskenderun çevresinde eski kayıklardan alınan parçalardan ve sarı çamdan yapılan örneklerin ceviz boyası ile renklendirildiği ve bir grubunda plastik sedeflerle bezendiği görülmekteydi. Gaziantep örnekleri diğerlerinden daha kıvrık çalan bir cila ile ayrılmaktaydı.³⁰

Ankara piyasasında turistik eşya satan dükkânlarda bol bol rastlanan bu örneklerin İskenderun'dan Abdülkadir Ersoy, Gaziantep'ten Mustafa Türkmen gibi ustalar aracılığıyla getirilenleri ilgi çekmekteydi.

Günümüzde sedefçilik alanında Gaziantep, Antakya ve Kilis çevresinde bazı kuruluşlar zengin çeşitlenmeler gözlere önüne sermektedir.

257 Tokat'dan bir semerci dükkânının önünden semerler.

258 Kahramanmaraş'tan bir semer.

Bu dalda uğraş veren sedefkâr olarak isimlendirilen Mehmet, Hüseyin Bıyık ile Fikret ve Muzaffer Demir gibi ustalar ya yeni ürünler üretmekte ya da eski örneklerin bakım ve onarım işlerinde çalışmaktadır. Onarım ve bakım alanında uğraş veren ustalar arasında Salih Tükenmez, Turan Erdinar, Mustafa Koçak, Fatih Toker ve Zafer Karazeybek sayılabilir.

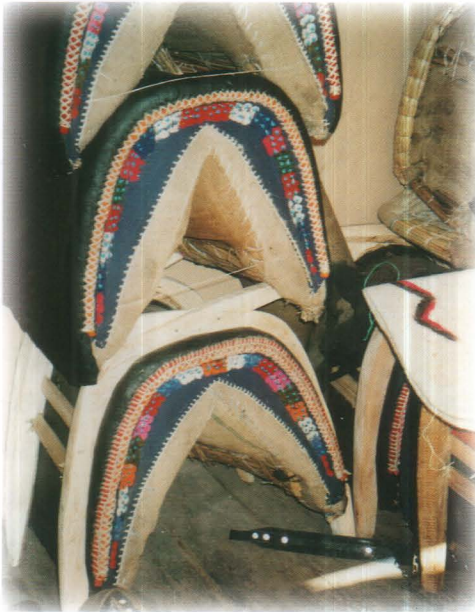
Semercilik

Şişek, beygir ve katır, v.b. gibi binek hayvanlarının sırtına yerleştirilen yük ve insan oturtulmak için tasarlanmış bir nesne olan semer bazı yörelerde palan olarak isimlendirilmektedir. Bazı yörelerde, benzer işlevle devenin sırtına yerleştirilen bir tür eğir için de palan kelimesi kullanılmaktadır. Bazı yörelerde ise palandan daha büyük bir tür eğere semer denilmektedir. Temelde ağaç iskelet yanı sıra dokuma, keçe, deri v. b. gibi gereçler de kullanılarak yapılan semer ağaç ve yatak ünitesi olmak üzere iki ana üniteden meydana gelmektedir. Bir semerin ağaç ünitesi ön ağacı, arka ağacı, yan tahtalar, kocacık ağacı ve balık ağacı

259 - 260 Tire'den bir ustanın iş sandığından bir ayrıntı ve semerler.

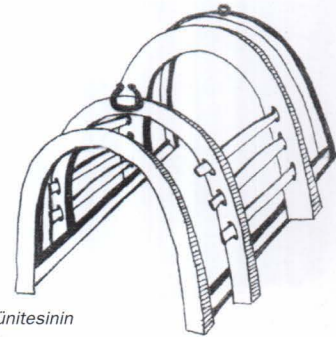
parçalarının³¹ birleştirilmesi ile oluşturulmaktadır. Çatılan iskelet başka deyişle sal (Tosya'da kullanılan bir terim) sazla beslenerek doldurulmakta ve üzeri keçe, deri v.b. gibi gereçlerle kaplanmakta ve çeşitli bezemelerle süslenmektedir. Ergonometrik bilgi de gerektiren ve hayvanın yığıtlık ölçüsüne göre çeşitli boyutlarda tasarlanan ağaç çatı benzerlik göstermesine karşın kaplama ve süsleme biçimlerinde bazı bölgesel farklılıklar göze çarpmaktadır.

261 Beypazarı'ndan semerler.

Gökçeagaç, bozağaç, karaagaç, meşe, dardağan ağacı, çınar, v.b. gibi sert dokulu farklı ağaçlar kullanarak uygulanan semercilik bazı merkezlerde süregelmektedir. Üzerinde yapılmış araştırmalar ve gözlemler semerciliğin Tosya³², Adapazarı, Taraklı, Tarsus³³, Yalova³⁴ Tokat, Beypazarı, Mudurnu, Kayseri - İncesu, Çankırı - Yapraklı, Kastamonu - Devrekani, Tire, İvrindi, Konya, Afyon, Kahramanmaraş, Isparta - Yalvaç v.b gibi merkezlerde yapıldığını, ustaların farklı estetik beğeniyle bunları süslediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Mudurnu'da Mustafa İbrahim Soygür, Devrekani'de Süleyman Kadirustaoğlu, Taraklı'da İbrahim Turoğlu, Beypazarı Mustafa Atıcı, İncesu'da Mehmet Turunç Kahramanmaraş'ta Ali Özen, Durmuş Cömert, Tire'de Mehmet Şerbetçi, İvrindi'de Mehmet Ali

45. Çizim: Semerin ağaç ünitesinin çizimi. Çizen Murat Çerkez.

262 Taraklı'dan deri de kullanarak yapılmış bir semer.

Usta çeşitlemeler sergilemektedir. Bazı örnekler Konya'da halı; Tarsus'ta nakışlı çul (cicim); Kayseri'de kilim; Bey-pazarı, Taraklı, Tosya, İvrindi'de derinin keçe ile birlikte kullanıldığına ve Tire ile Kahramanmaraş'ta ise deri ve keçe yanı sıra boncuklu süslemelerin de yapıldığına işaret etmektedir.

263- 264 İvrindi'den semerler.

Semerler dışında binek hayvan donanımları arasında deve üzerine oturtulan Fethiye çevresinde halık, Antalya Mersin çevresinde palan olarak isimlendirilen³⁵ bir grup havut ilgi çekmektedir. Bunlar diğer semer ve palanlardan yan tahtalarının dikey çatılması ve çatılan bu ağaç iskelete devenin hörgücüne gelen ünitesi yuvarlak biçimde kesilerek içi sazla doldurularak hazırlanmış oval biçimli bir çul başka deyişle bir döşek giydirilerek yapılmasıyla ayrılmaktadır. Çan yanı sıra üstüne serbest atılan haşa olarak isimlendirilen dikdörtgen biçimli ya işleme ya kilim ya da nakışlı çul bir yaygılarıyla bezenen bu havut ve palanlar çeşitlemeler içermektedir. Bu bağlamda Bodrum, Fethiye çeşitli dokumalar üzerine yapılmış işlemeli örtüleriyle, Antalya ve Alanya halı, Silifke ve Tarsus ise nakışlı çullarıyla ayırt edilmektedir.

265 - 266 - 267 - 268. Kayseri İncesu'dan ustanın yaptığı kilimli bir semer ve ustanın semeri sarışı ve başka bir ustanın işleyişinden ayrıntılar.

269 - 270 - 271 Tarsus'dan havutu bir halı ile örtölmüş bir deve ve havutundan ayrıntılar.

272 - 273 - 274 Silifke'den havutu kilim ve nakışlı çulla örtülmüş bir deve.

275 - 276 İstanbul'da işlenen, Çanakkale Biga'dan getirilmiş söğüt dallar ve bu dallardan ayrıntı.

Sepetçilik

Ülkemizin çeşitli yörelerinde halk dilinde çubuk olarak isimlendirilen çeşitli ağaç dallarından yapılan sert hasırla sepet örücülüğü yapılmaktadır. Ya yük ya yiyecek taşımak ya da yiyecek yerleştirmek, saklamak v.b. gibi gereksinimlerle çeşitli boyutlarda ve biçimlerde ya kapaklı ya da kapaksız ya kulplu ya da kulpsuz oluşturulan sepetlerin yumurta sepetinden hamal küfesine kadar değişik türleri vardır. Bunların ilgi çeken bir türü de farklı işlevle balık tutmak için oluşturulmuş Giresun'da balık çörtene olarak isimlendirilen balık sepetleridir. Balık tutma sepetleri arasında Giresun sepetleri dışında önceleri borotu denilen bir bitkiden örülürken 1985'te Mersin çubuğundan yapılan Bodrum ve çevresi balık sepetleri³⁶ güzel örnekler oluşturmaktadır. Günümüzde sepet türleri açısından zengin çeşitlemeler getiren başka bir merkez İstanbul'dur. Burada Çanakkale Biga'nın köylerinden getirilen söğüt dallarıyla sert hasır olarak isimlendirilen çalışmalar kapsamında beşikten lamba karpuzlarına kadar ev eşyası çeşitlemeleri yapılmaktadır. Bu konuda Orhan ve İkrâm Parlak kardeşler yeni biçimlerle ilgi uyandırmaktadır.

Ağaç dallarıyla yapılan sepet örücülüğünde kullanılan gereç açısından diğer örneklerden farklı olarak Tire'de sepetleri ilgi çekmektedir. Bunlarda süsleyici gereç olarak renkli boncuklar kullanılmıştır. Tire'nin boncuklarla bezenmiş semerlerini anımsatan bu seçimde zamanla cam boncukların yerini plastik boncukların aldığı fark edilmektedir.

Ege Bölgesi'nde kayda değer bir başka sepet örücülük merkezi Selçuk Şirince'dir. Burada dere kenarlarından toplanan halk dilinde çubuk adı verilen dallarla tek ve iki renkli kapaklı ve kapaksız değişik türde sepetler yapılmaktadır.

Sepet örücülüğünde ilgi çeken iki başka merkez Kastamonu ve Bolu'dur. Bu yörelerde fındık dallarıyla yapılan kapaklı, kapaksız ve saplı sepet çeşitlendirmeleri arasında Kastamonu yöresi sepetleri ayrıt edilmektedir.

Karadeniz Bölgesi'nin Rize Gündoğdu³⁷ yanı sıra Ordu Gülyarı ve Giresun Piraziz³⁸ fındık dallarından örülen sepetlerin ayrı bir yeri vardır. Fındık dalları çıtlatılıp kabuklarından çakıyla kesilerek oluşturulan şeritlerle örülen sepetler çeşitlendirmeler içermektedir. Halk dilinde topuklu olarak isimlendirilen ayaklı ve ayaksız iki türü bulunan bu sepetlerin topuksuz tasarlananları yavvan gövdeli ve saplıdır. Topukluları ise bir topuklu ve birden fazla topuklu olarak iki ana başlık altında kümelenmektedir. Bunlar arasında üzüm toplamada kullanılan, tek topuklu, ağız kısmına

277 - 278 - 279 Giresun'dan bir balık çörteni ve bu çörtenin ağız ve dibinden ayrıntılar.

280 Şirince'den sepetler.

doğru ince gövdesi genişleyen tiyeterler ve ona kıyasla daha büyük boyutlu, ağız kısmına doğru ince gövdesi genişleyen, iki topuklu, topuklarına ip bağlanarak sırtta taşınan çay sepeti olarak da isimlendirilen sırt sepetleri ve üç topuklu çay sepetinden daha küçük, saplı yük sepetleri dikkat çek-

mektedir. Gerek yüksekliği 50cm. den aşağı olmayan tiyeterler gerek yüksekliği 55 cm. ağız çapı 40 cm. çevresinde olan çay sepetleri ve gerekse yüksekliği 35 cm. ağız çapı 28 cm. çevresinde olan üç topuklu sepetlerin tek renkli ve iki renkli türleri bulunmaktadır. Bunlar fındık

281 - 282 Tire'den boncuklarla bezenmiş sepetler.

283 Bolu'dan bir sepet.

284 Rize'den bir tietr.

285 Şirince'den sepetler.

286 Rize'den değişik dipli sepetler.

287 - 288 Giresun'dan fındık dallarıyla örölmüş sepetler.

289 Tespihlerden örnekler.

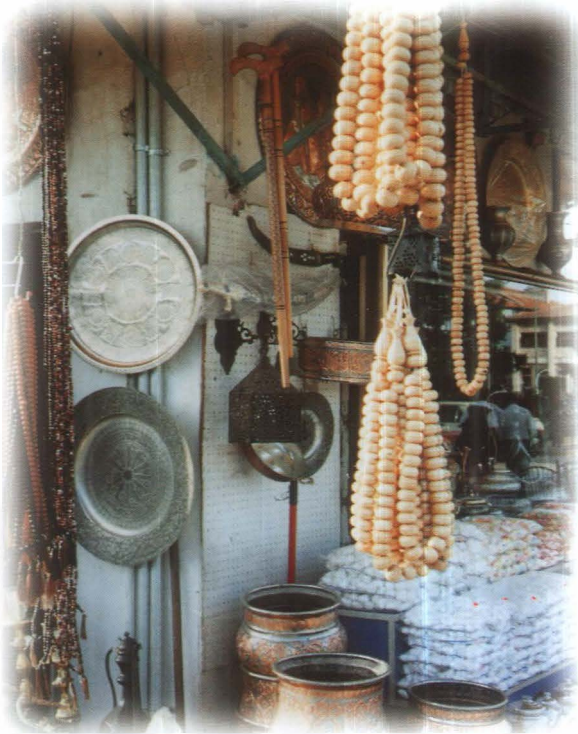
ağacının doğal renkleri olan kahverengi ve beyaz şeritlerle örülmektedir. Bu gün turistik eşya niteliğinde de küçük sepetler yapılmaktadır. Sele, karnal, şekek, sırt sepeti, meyva sepeti, üç dipli sepet, fındık, çay toplama sepeti, kaşık sepeti, kıdık / gıdık adıyla bilinen bu sepetler büyük ürünlerin küçük birer kopyasıdır ³⁹.

Tespihçilik

Ağaç, hayvansal ürünler, taş, cam v.b. gibi gereçlerle yapılan tespihlerin ülkemizde bir halk sanatı olarak uygu-

291 Tarsus, Sağlıklı köyü Merkez Camisi'nden bir tespihlik.

290 Konya'da bir dükkândan, ağaçtan yapılmış zikir tespihleri.

lanan çeşitlemeleri ağaç, boynuz, kemik ile Oltu ve Eskişehir taşından yapılmaktadır. Ağaçtan tasarlanan tespihler arasında Kozan'da andız ağacından yapılan örneklerle camuz ve ceylan boynuzundan yapılan kök tespihler dikkat çekmektedir. Kürevi, beyzi, zeytuni, armudi, şalgamı v.b. gibi biçimlerde kesilen tane olarak isimlendirilen toplardan oluşan tane, imame ve kamçı ünitelerinden oluşan bir tespih ya otuz üç ya da doksan dokuz topla tasarlanmaktadır. Otuz üç taneli tespihlerde imameler tepelikle sonuçlanan kamçı ile tamamlanmaktadır. Doksan dokuz topla tasarlananlarda ise tane ünitesinde pul adı verilen duraklar içermekte ve imameden sonra ara tane, düğümlük nişangâh ve tepelik şeklinde gelişmektedir. Başka deyişle kamçı (imameden sonra gelen ünite) de nişangâh adı verilen bir durak bulunmaktadır. Tespihlerin elle tornada ve elektrige bağlanmış tornada

292 İstanbul, Mısırlı Çarşı'sında bir dükkândan tespihler.

293 Develi Çarşısı'ndan çeşitli tespihler ve Kozan'da andız ağacından yapılan el sürdükçe kızaran açık kahverengi tespihler.

çekilen tane, pul, imame, tepelik v.b. gibi birimleri çekilen iki türü vardır. Elle çekilen ve taneleri delikleri konik biçimli halk dilinde makinede çekilenlerin ki ise düzgün silindirik biçimindedir. Günümüzde Kozan, Konya, İstanbul, Eskişehir ve Erzurum Oltu v.b. gibi merkezler tespih yapımı ile ünlüdür. Erzurum'da Sebahattin Beyit, Oltu'da İhsan Çelik İstanbul'da ise Hüseyin Çelik, Zekai Şenyurt, Fezullah Kalaycı ve İbrahim Usta, Konya'da İbrahim Menekşe, Ahmet Aydın Bolak, Nurettin Küçükova bilinen sanatçılardır. Tespih tanelerinin yapılış biçimi konusunda bilgi aldığımız Zekai Şenyurt manda boynuzu ve andız gibi ağaçlar dışında tespihlerin yapıldığı kuka (bir tür ağaç mey-

vası) pelesenk, öd, yılan ağacı, sırçalı kuka gibi bitkisel kökenli gereçlerin ve mors dişi (bir tür fok) deniz aslanı, sedef, bağ v.b. gibi deniz ürünlerinin fildişi, kehribar v.b. gibi gereçlerin yurt dışından geldiğini belirtmiştir.

Usta tespih yapmak için gereken araçları şöyle sıralamıştır. Kompas (ölçmek için kullanılan bir tür pergel), ustanın genellikle kendi yaptığı hava çelik testereden kesilmiş bıçak, biley, torna tezgâhı, zımpara⁴⁰.

Usta bir tespih oluşturmak için taneleri şöyle yapmaktadır. Önceden küçük parçalara ayrılmış ağaç parçalarını torna tezgâhının miline sıkıştırmakta ve çarkı

294 - 295 - 296 2000 yılında yapılmış olan "Tesbih Sanat Olunca" Sergisi'nden torna tezgahı, tespih yapımında kullanılan kompas, testere çeşitli bıçaklar.

çevirerek bıçakla tıraşlamakta ve böylece ağaç parçasını doğaçlama yuvarlatmaktadır. Bu işlemi yaparken bir elini altına bir elini üste yerleştirerek ağaç parçasını kavramakta ve onun fırlamasını önlemektedir. Böylece oluşturduğu taneyi kompasla ölçmekte sonra zımparalayarak yüzeyini temizlemektedir. En son olarak keçeli cila makinesi ile taneler parlatmaktadır.

Tespihçiliğin bir yan dalı onarım işleridir. Tespih onarımında pek çok usta uğraş vermektedir. Bunlar arasında Konya'da aynı zamanda tespih tanesi dizen İbrahim Menekşe işliğinin çalışmaları ilgi çekmektedir.

297 Konya'dan bir tespihçi dükkânı köşesi.

298 Tespih tanesinin yapılışı ve torna tezgahı başında tane yuvarlanması.

ALÇI İŞLERİ

Alçı malzeme kullanarak yapılan alçı işleri mimariyle bağlantılı duvar, tavan, ocak v.b. gibi ünitelerde görülen süslemeler, “revzen” olarak isimlendirilen pencereler ve alçı bileşimli kireçle dökülen biblolar olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde alçı işleri halk dilinde kartonpiyer olarak isimlendirilen duvar ve tavan süslemeleri için hazırlanan levhalar ve vitray camlarda kullanılan pencere kayıtlarıyla süregelmektedir. 20. yüzyılın ilk yarısında gözlenen alçı ya da alçı bileşimli ocak, tavan bezemelerin yerini iç dekorasyonda kullanılan kartonpiyere bıraktığı, 1950’li yıllarda Ankara Gençlik Parkı ve İstanbul’da kurulan bazı lunaparklarda karşımıza çıkan alçı bebek, kedi, köpek v.b. gibi döküm biblo çeşitlemelerinin kaybolduğu gözlenmektedir. Erken tarihli kartonpiyer çalışmalarına Ankara Palas, Etnografya Müzesi, Gazi Tren İstasyon Binası v.b. gibi yapıların süslemeleri güzel örnekler vermektedir. Bu yapılar dışında Malatya ve Elazığ çevresinde bazı evlerde karşımıza çıkan lamba takaları, Kastamonu, Karaman v.b. gibi yörelerde görülen ocaklar için söz konusudur. 20. yüzyılın son çeyreğinde bazı eski eserler ve korunması gereken kültür varlıklarını kurtarma ya da yenileme çalışmaları sırasında yapılmış bazı uygulamalar alçı işleri konusunda bilgi vermektedir. Ankara, Kastamonu ve Çorum’da onarılan bazı mecit ve camilerin mihrapları dışında yeniden yapılmış Çorum, İskilip’teki Uludere Camisi’nin alçı mihrabı ve minberi, Ekizoğlu Camisi’nin⁴¹ minberi ile Akseki Merkez Camisi’nin mihrabı ilginç örnekler oluşturmaktadır.

Bilindiği gibi kartonpiyer işçiliğinde duvar ya da tavana yapılmak istenen süslenme motifi ya da su (bordür) önce yuvarlak, oval, baklava, dikdörtgen biçimli kalıba dökülmekte ve çıkarılan levhalar kurutulmuş kullanıma

299
Akseki Merkez
Camisi’nin
mihrabından ayrıntı.

hazırlanmaktadır. Sonra hazırlanmış bu levhaların arka yüzü ıslatılarak mala yardımıyla mimarın istenen yerine giydirilmektedir. Kuruyunca yapışan levhanın yüzü ıslak bir bezle silinerek düzeltilmektedir. Alçı vitray pencerelerin (revzen) kayıtları da benzer bir yöntemle dökülerek hazırlanmaktadır. Önceden çeşitli biçimlerde içine alçı dökülerek hazırlanan çıta çerçevelerden oluşan alçı kayıtlarına çizilen desen çeşitli bıçaklarla oyularak çıkarıldıktan sonra boşaltılmış yuvalara elmas kalemleriyle kesilerek hazırlanmış renkli camlar yerleştirilerek alçı vitray yapılmaktaydı. Alçı kayıtlarıyla ilgi çeken bir örnek İstanbul Kadıköy’deki IV. Mustafa (İskele) Camisi’nin 1975 yılında yapılan onarımında camiye yerleştirilen vitray pencerelerdir. Bir başka örnekte Sultanahmet Camisi’nin son onarımında revağına yapılan alçı kayıtlı pencereleridir. Hem cam hem alçı konusunda bizleri aydınlatan bu pencerelerde dış revzenler önceden dökülerek hazırlanmış yuvarlak biçimli cam parçaları alçı kayıtlarının içine yerleştirilmiştir. Örnekler çoğaltılabilir.

300 - 301 - 302 Boynuzu işkenceye sıkıştırılışı ve tarağa dış açılışı.

303 Aynı işlikten işlemeğe hazırlanmış ve tarak yapılmış boynuzlar.

BOYNUZ İŞLERİ

Koç, manda, öküz v.b. hayvanların boynuzları kullanılarak yapılan işler boynuz işleri başlığı altında kümelenmektedir. Bıçak, tarak, kaşık, v. b. gibi eşya türlerinin ya da saplarının yapımında kullanılan boynuz işleri 20. yüzyılın ortalarına kadar eski önemini korumuş giderek teknolojinin sağladığı olanaklarla işlevini yitirmiştir. Bıçakçılık işleri dışında birkaç usta ile süregelen bu iş kolunda günümüzde Sivas'ta Mustafa Kutluca usta çalışmaktadır. Kutluca usta işliğinde fındık büyüklüğünde kok kömürü parçalarıyla ısıttığı ocağında yumuşattığı boynuzları bir tür işkenceye sokarak düzeltmekte, böylece dikdörtgen bir parçaya dönüştürdüğü boynuzu zımparalamakta ve çeşitli aralıklarla dış açarak tarak taslakları oluşturmaktadır. Bu taslakları tekrar zımparalamakta, rendeden geçirerek pürüzleri temizlemekte ve cilalamaktadır.

304 Sivas'tan Kutluca Usta işliğinden fırın.

CAM İŞLERİ

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde Atatürk'ten aldığı direktifle Türkiye İş Bankası tarafından 1935 yılında kurulan Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A. Ş. otuzu aşkın düz cam, Paşabahçe adıyla tanınan züccaciye ve el yapımı özgün çeşitlemeler üretmiştir.⁴² Bunlar arasında Paşabahçe Cam Fabrikası günlük gereksinimleri karşılayan çok geniş bir ürün yelpazesi yanında, kristal cam üretimi ve kesme sanatını geliştirmiş, çeşmibülbül üretimini yeniden canlandırmış ve ünlü Beykoz Cam Sanatını ayakta tutmuştur.⁴³ Bir başka kristal kesme işleri merkezi 1980'li yıllarda Sinop Cam Fabrikası idi. Günümüzde Denizli Cam Sanayi Ticaret A. Ş. Fabrikası üfleyerek üretilen cam eşya yapımını üstün bir teknik beceriyle sürdürmekte ve usta çırak ilişkisiyle bu alanda çeşitli teknikleri bilen ustalar yetiştirmektedir. 1930'lu yıllardan bu yana Paşabahçe Fabrikası'nda üflenerek yapılmış su, şerbet, şurup, boza ve çeşitli içki bardakları, sürahi, şekerlik, şişe, lamba altlığı, lamba şişesi, v.b. gibi örnekler yapılan ürünlerin çeşitlemelerini ortaya koymaktadır. Bilindiği gibi ya kalıpla ya kalıpsız serbest biçimde, sarma, çekme, üfleme üfleme ve çekme, kesme yöntemleriyle⁴⁴ çeşitli cam eşya üretimi sürdürülmektedir. Renksiz ya da renkli cam işçiliğinde genellikle elde yapılan biçimlendirmeler için fırın dışında çeşitli demir çubuklar, maşa, kepçe, üfleme piposu, çeşitli ağızlı makaslar, düzleme ve yuvarlama tahtası v. b. gibi araçlar kullanılmaktadır. Bu dalda boyama ile yapılan süslemeler çeşitli fırçalar ve cam boyası ile uygulanmaktadır. Kesme biçimindeki süsleme-lerde ise bileyli torna makineleri ile cam eşya bezenmektedir. Örnekler arasında renkli cam çubukları cam gövde üzerinde döndürülerek sarılmasıyla oluşturulan

305 Katılmış bir cam eriyiği parçası.

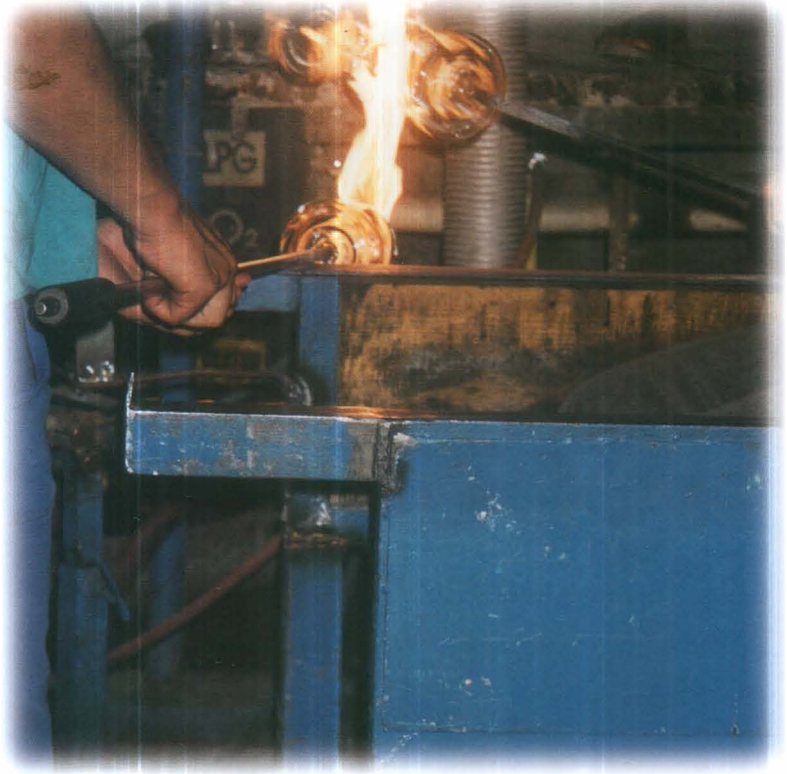
lan çeşmibülbüller⁴⁵, tıraşlanmış cam yüzeyinde yaldızla yapılan desenlemeler, fırında eritilmiş camı çubuğun ucunda toplayıp üfleyerek⁴⁶ ve cam eriyiği henüz sıcakken biçimlendirilerek yapılan ürünler bazı eski biçimlerin yinelenmesine buna karşılık cam eşyanın baskı makinesi ile boyanması ve kumlama ile süslenmesi yeni arayışlara işaret etmektedir.

Bu arada bir grup Osmanlı İmparatorluğu Dönemi yapılarına yapılan onarımlarda camilerin filgözü pencerelerine camlar takılmış dış revzenler ile bazı hamamların kubbele- rindeki aydınlık deliklerine yerleştirilmiş fanuslar (şişeler), camilerin kırılan kandil fanusları yerine yapılan fanuslar v.b. gibi parçalar mimariyle bağlantılı geleneksel ürünlerin de yapıldığını göstermektedir. Bu bağ- lamda Bursa Tavuk Pazarı Hamamı Kubbeleri ile An-

kara Eyne Bey Hamamı'nı bezeyen cam fanuslar ile Bursa Ulu Camisi, İstanbul Sultanahmet Camisi v.b. gibi bazı camilerin askılarını süsleyen cam fanuslar güzel örnekler oluşturmaktadır.

Çok nitelikli eritme fırınları ve büyük yatırım gerektiren bu tür fabrika atölyelerinde çalışan belli bir eğitim almış başarılı ustaların dışında cam işlerinin halk sanatında gözlenen iş kollarının boncukçuluk ve cam altı resimleri başlıkları altında kümelenmektedir. Son on yılda ithal edilen kristal camlarla yapıştırma ve baskı yoluyla yapılan süslemeler de gözden kaçmamaktadır. Bu bağlamda Öznursan'ın ilgi çeken çalışmaları vardır. İlgi çeken bir grup vitray çalışması Ankara'da Ahmet Hoşsır, Konya'da Abdülbaki Alpaslan tarafından yapılmaktadır.

306 Paşabahçe'den kandil şişeleri.

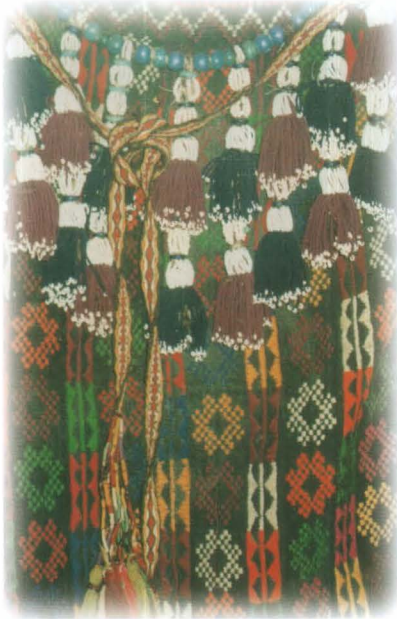

307 - 308 Bir şişenin yapılışından ayrıntılar.

Boncukçuluk

Çamdan çeşitli boy, biçim ve renkte yapılan bir süs gereci olarak tanımlanabilecek boncuk işi ile ilgili meslek boncukçuluk olarak isimlendirilmektedir. Kadın giysileri dışında sepet, heybe, yaygı, örtü, nazarlık at koşumu, semer v.b. gibi eşya türlerini bezemede kullanılan cam boncukların Tokat, Beyşehir, Karaman, Tire, Edremit çevreleri v.b. gibi yöreler dışında yavaş, yavaş giysi donanımı alanında ilgi yitirdiği ve hayvan koşumlarında da yerini plastikle yapılmış boncuklara bıraktığı gözlenmektedir.

Bir halk sanatı olarak devam ede gelen boncukçuluğun 1981 yılında İzmir Cumaovası Görece Kö-

309 - 310 Tokat Gök Medrese Müzesi'nden beli cam boncuklarla bezenmiş kadın giysisi ve aynı giysiden ayrıntı.

311 - 312 Tire'den deri ve boncuklarla bezenmiş bir semer ve semerden bir ayrıntı.

yünde bazı ustalarca yapıldığı⁴⁷ ve Kemalpaşa ilçesinin Kurudere köyü yanı sıra İzmir merkez Karabağlar, Kadifekale, Karşıyaka - Örenköy⁴⁸ dışında Bodrum Boncukköy'de de uygulandığı⁴⁹ belirlenmiştir. Göz boncukçuluğu günümüzde de Görece'de farklı ustalarca sürdürülmektedir. Bu beldede boncuk, nazar boncuğu, sabunluk, tabla v.b. gibi çeşitli türlerde ya bir ya da birden fazla renkli ürünler yapan birkaç usta vardır. Bunlar arasında Rasim Altmışkara, Abdurrahman Özboncuk, Murat Kayan v.b. gibi ustalar ilgi çekmektedir. Rasim Ustanın işliği evinin aynı zamanda sergileme yeri işlevi gören avlusunun bir köşesine oturtulmuş bir tarafına çeşitli araç gereç yığılmış, sokağa açılan ikinci kapısının önüne bir ocak yerleştirilmiş bir oda biçiminde dikdörtgen bir mekândan oluşmaktadır. Buradaki yarım küre biçimindeki ocağın gövdesi, ateş tuğlasıyla örül-

313 Kastamonu'dan boyunu plastik boncuklarla bezenmiş bir eşek.

314 - 315 İzmir, Görece'deki bir ışikten cam fırınının ağzı ve demiryolu rayı biçimindeki bir tezgâhtan bir cam çubuğu.

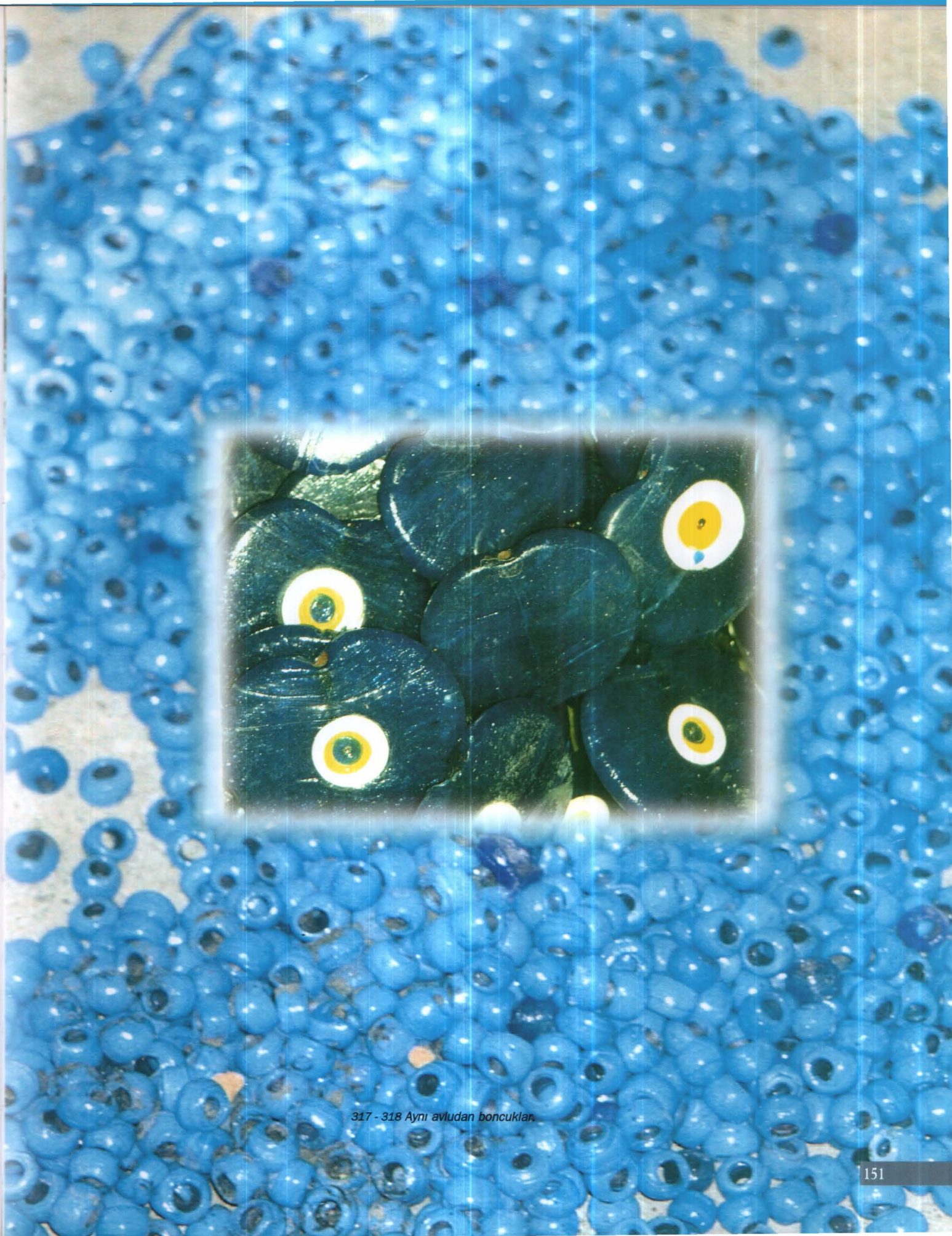
müş ve toprakla sıvanmıştır. Altındaki ateşlikte odun yakılarak ısıtılan ocağın üzerinde ya çeşitli renkte cam eritmek ya da sıcak boncukları dinlendirmek için tasarlanmış çeşitli büyüklük ve yükseklikte derin çanaklara benzeyen"ya-

tak"olarak isimlendirilen potalar vardır.

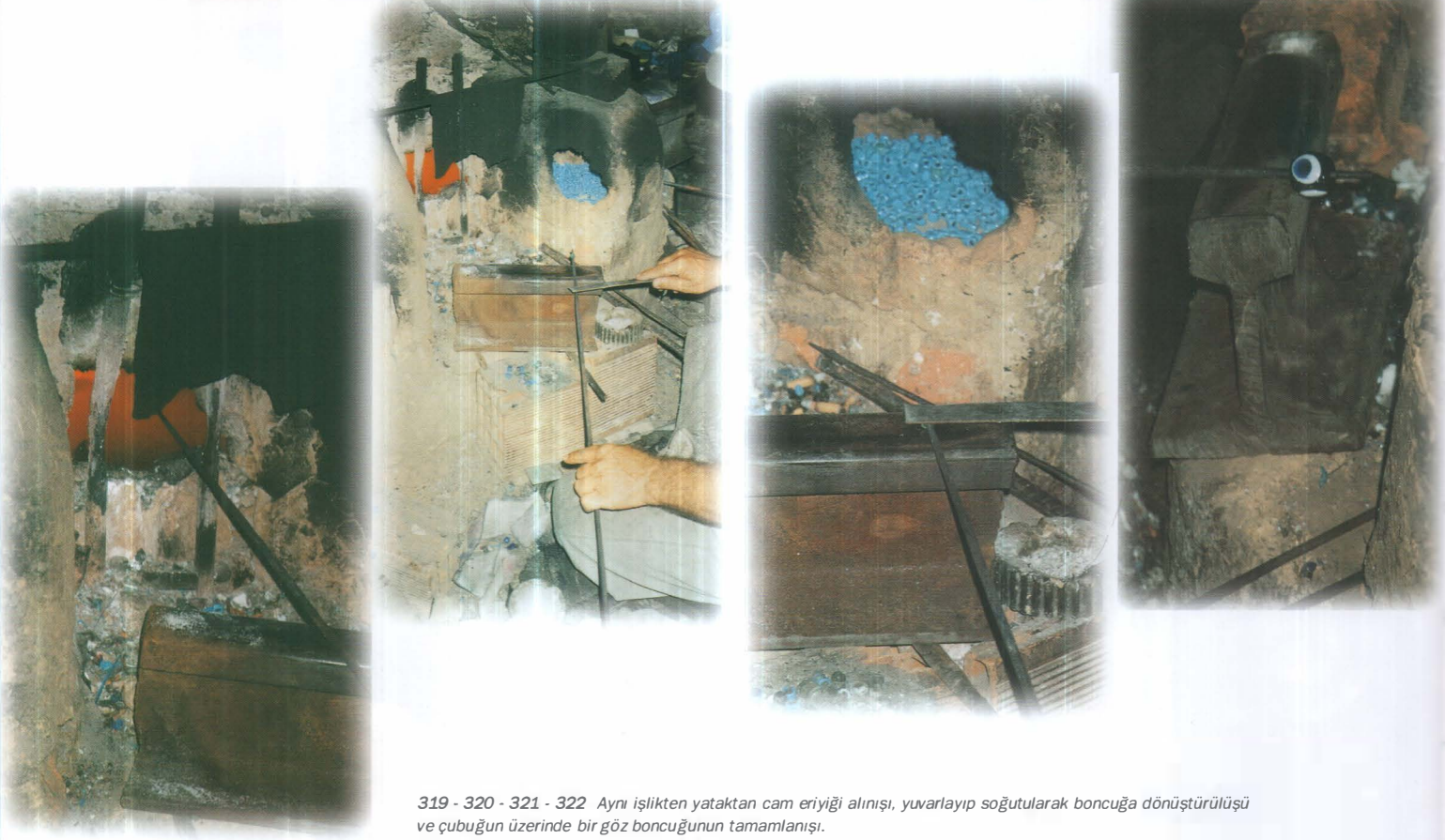
Yörede"boncuk ocağı", olarak tanımlanan bu ocağın çevresinde ustalar oturarak çalışmaktadır. Her usta bir elinde "merdan" adı verilen bir ucu sivri bir demir çubuk ve bir

316 İzmir, Görece'deki Rasim Altmışkara boncuk işliğinin avlusundan bir görüntü.

317 - 318 Aynı avludan boncuklar.

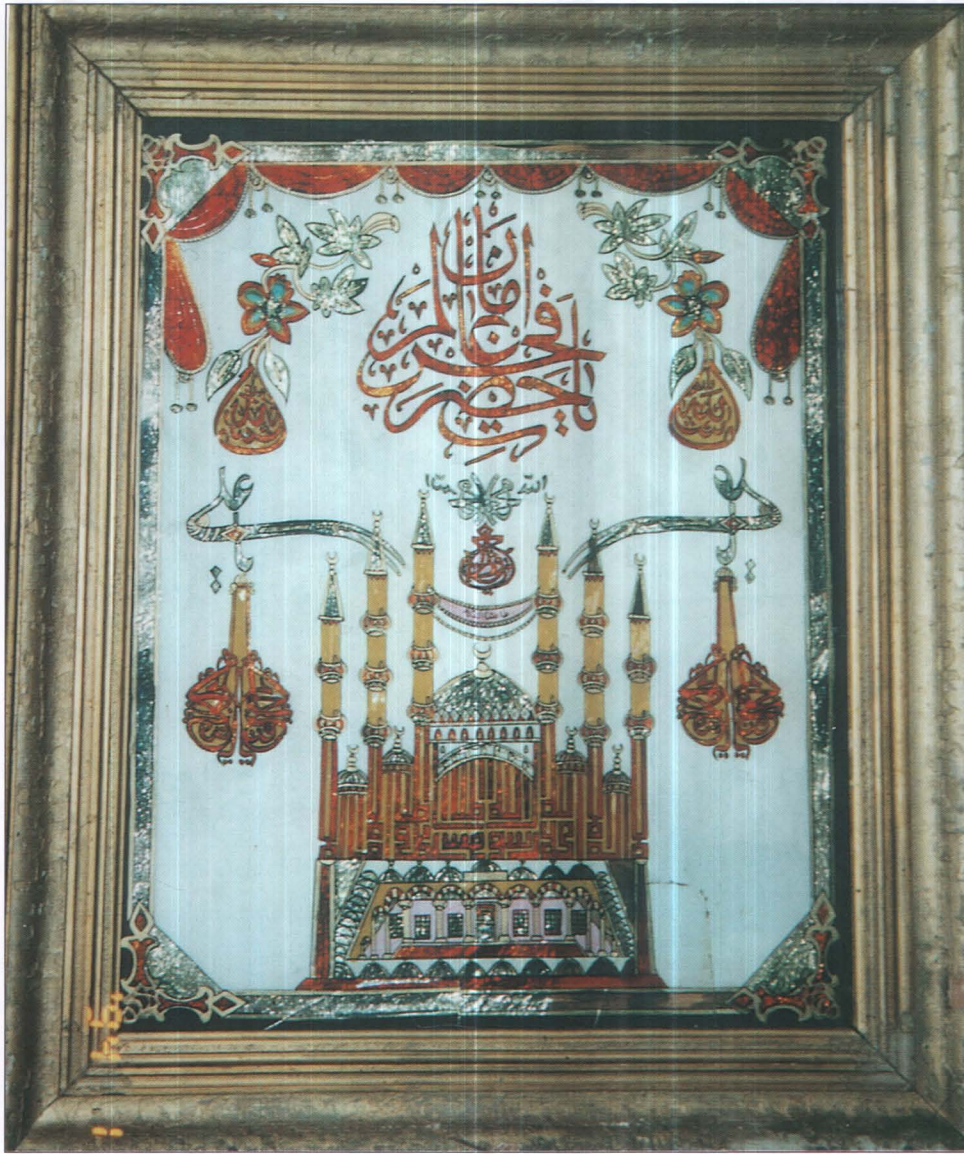
319 - 320 - 321 - 322 Aynı işliktten yataktan cam eriyiği alınışı, yuvarlayıp soğutularak boncuğa dönüştürülüşü ve çubuğun üzerinde bir göz boncuğunun tamamlanışı.

elinde "demir" olarak isimlendirilen eğeye benzeyen dikdörtgen biçimli bir tür kalıp işlevi gören bir demir parçası tutmaktadır. Tek renkli, boncuk mavisi boncuklar şöyle yapılmaktadır. Renklendirilmiş, sıcak macun biçimine dönüşmüş cam kitlesinin bulunduğu cam yatağına (potasına) önce merdan sokularak hafifçe çevrilmekte ve çevresine halka biçiminde cam eriyiği dolanmaktadır. Sonra merdan dışarı alınarak demirden yapılmış bir tür tezgah işlevi gören rayın üstüne oturtulmakta ve diğer elde tutulan demirle merdan ucuna sarılmış olan cam kitlesine henüz yumuşakken istenilen biçim verilerek şekillendirilmektedir. Bu yolla cam kitlesini yuvarlatarak oluşturulan boncuk arkasından yumuşakça itilerek bir tür dinlendirme yatağı olan tav yerine atılmaktadır. İki renkli göz boncuklarında da benzer işlem basamakları ile başlanmakta ancak daha çok cam macunu ve lacivert renkli cam dışında beyaz ve boncuk mavisi cam yanı sıra daha büyük boyutlu merdan ve demir kullanılmaktadır. Bunlarda demir ile kitle ya yuvarlak ya dört köşe ya da yassı ar-

mut biçimi şekillendirildikten sonra bezenmektedir. Bezeme işlemi merdanın ucundaki cam macunu yada cam eriği katılaşmadan henüz yumuşakken uygulanmaktadır. Göz yatağından alınan beyaz ve boncuk mavi cam macunu ile kitle bezedikten sonra hafifçe ateşte süzdürülerek işlem tamamlanmaktadır. Bu yolla oluşan nazar boncuğu hafifçe arkasından itilerek tav yerine atılmaktadır. Ustalar benzer yöntem izleyerek yeşil, kahverengi v.b. gibi farklı renkli boncuklar da yapmaktadırlar. Bu arada bir tür kalıp olarak kullandıkları değişik boyutlardaki merdan, ucu kancalı demir çubuk olan kazaki ve demirle tabla, sabunluk v.b. gibi ürünlerle yeni arayışlara yönlendikleri gözlenmektedir.

Camaltı Resmi

Camaların arka yüzüne yağlıboya, guvaş, suluboya, toz boya ile yapılan bir teknikle yapılan resimler cam altı resmi olarak isimlendirilmektedir. Bazen boya yanı sıra parlak, yaldızlı kağıt halk dilinde "çukulata kâğıdı" olarak isimlendirilen kağıt da kullanılarak yapılan bu teknikte desen çizildikten

323 Cami tasvirli bir camaltı resmi.

sonra camın ön yüzünde görünecek olan konturlar belirlenmekte ve iç önce ve dış konturlar arasındaki boşluklar sonra kompozisyonu çevreleyen fon beyazla boyanmaktadır. Biten resim bir kâğıt, karton v.b. gibi bir madde ile kapatılmaktadır. Cam yüzeyine boyaların fiks edilebilmesi için boyalara Arap zamkı gibi yapıştırıcı bazı katkı maddeleri karıştırılmaktadır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında beğeni ile uygulanan bu teknikle başta İstanbul Kapalı Çarşı'daki bazı dükkânlar olmak üzere pek çok duvar panosu yapılmış ve bunların çoğu Anadolu ve Rumeli'ye satılmıştır. Bu bağlamda pek çok

evde karşımıza çıkan İstanbul'dan getirilmiş olduğu söylenen bir grup cam altı resmi bazı ip uçları vermektedir. Aralarında 1926, 1927 tarihini veren örneklerinde bulunan bu gruptaki parçalar aynı üslubu izlediğimiz, 1950'li yılları da onarım gören Develi Ulu Camisinin minberini bezeyen cam altı resmi pano ve bazı özel koleksiyonlarda karşımıza çıkan cam altı resimleri İstanbul'daki bir işliğin varlığını doğrulamaktadır.

Konya, Kastamonu, Sinop, İzmir ve Tokat'taki bazı örnekler böyle bir düşüncüyü daha da güçlendirmektedir. Bu merkezlerde de panolar yanı sıra tepsi, ayna çerçevesi ve el-

324 - 325 Develi Ulu Camisi'nin minberini bezeyen camaltı resmi ve minberden detay.

326 Büyük bir olasılıkla Sinop'ta yapılmış, bir camaltı resmi ile bezenmiş bir tepsi.

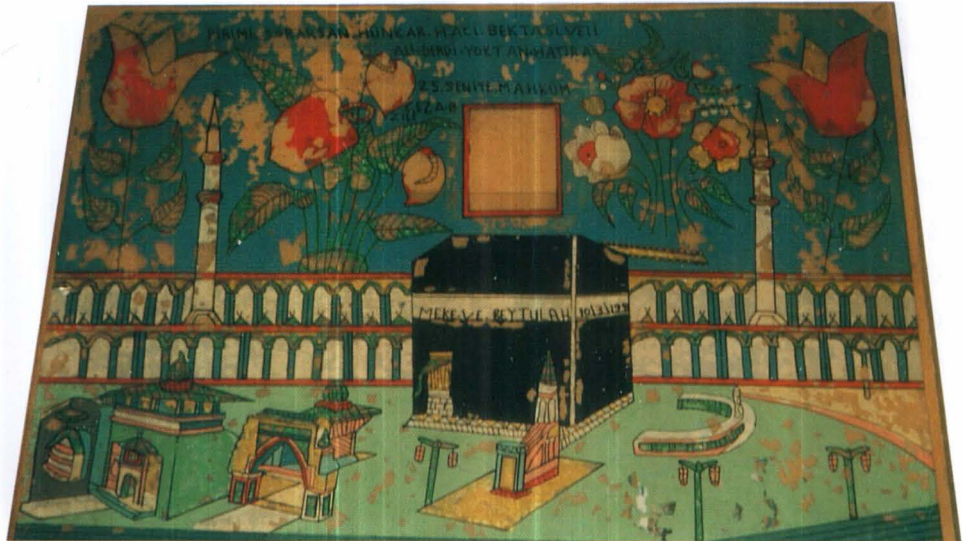
bise askısı gibi eşya türleri cam altı resimleri ile bezenmiştir. İstanbul dışında Konya ve Kastamonu'da bol örneğe rastlanması bu merkezlerde Osmanlı İmparatorluk Dönemi'nin devamı olan bazı resim atölyelerinin süregeldiğine işaret etmektedir.

Konya'da 1990'lı yıllara değin Mehmet Ali Katrancı bu dalda yaptığı çalışmalarla günümüzde ise Hüseyin Yeni, bu daldaki uygulamalarıyla tanınmaktadır. Kastamonu ve Sinop örneklerinin bir grubu açık cezaevlerinde böyle bir eğitimin verilmiş olduğunu düşündürmektedir.

Tokat - Zile Cezaevi'nde yapılmış Ali Derdiyok yazılı pano, böyle bir düşüncüyü desteklemektedir.

327 Şahmeran betimlemeli pano.

328 Kabe tasvirli bir camaltı resmi.

Mahya İşleri

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Ramazan aylarında camilerin iki minaresi arasına uzatılan iplere uzatıp kandil dizerek yapılan yazılı bezemelerle ilgili işler olarak tanımlanabilecek mahya işleri Cumhuriyet Dönemi'nde çağdaş teknolojinin sağladığı olanaklarla yağmur tipi 15 mumluk ampul, duy, elektrik telleri, makara ve çelik tel v.b. gibi farklı araç ve gereçler yanı sıra Latin alfabesi kullanılarak sürdürülmektedir.

Günümüzde Ramazan aylarında camilerin minareleri arasına çekilen çelik tellerden sarkıtılan elektrik tellerine dizilen ampullerin elektrikle ışıklandırılması ile mahyalar yapılmaktadır. Edirne, İstanbul, Bursa v.b. gibi büyük şehirlerde yapılan bu tür süslemeleri yapan ustaların giderek azaldığı gözlenmektedir. Bu bağlamda Kahraman Yıldız, Aziz Tosyalı, Fehmi Alkar ilgi çeken çalışmalar yapmaktadır. Ustanın 2002 yılında hazırlamış olduğu mahyalar arasında İstanbul'da gerçekleştirdiği örnekler içinde Üsküdar Yeni Valide Camisi'ni süsleyen "Hoş Geldin Mübarek Ramazan", Süleymaniye Camisi'ni süsleyen "Elveda"ve Sultanahmet Camisi'ni bezeyen"Dua İbadetin Özüdür" yazı şeritleri ilgi çekmektedir. 2004 yılında ise Üsküdar Yeni Valide Camisi'nde "Hakikatı Ara", Bursa Ulu Camisi'nde "Bu Ayn Kadrini Bil", İstanbul Sultanahmet Camisi'nde ise "Cumhuriyetin 81. Yılı" yazı Şeritleri fark edilmektedir.

329 - 330 - 331 Kahraman Yıldız, Aziz Tosyalı, Fehmi Alkar'ın hazırladığı mahyalardan örnekler.

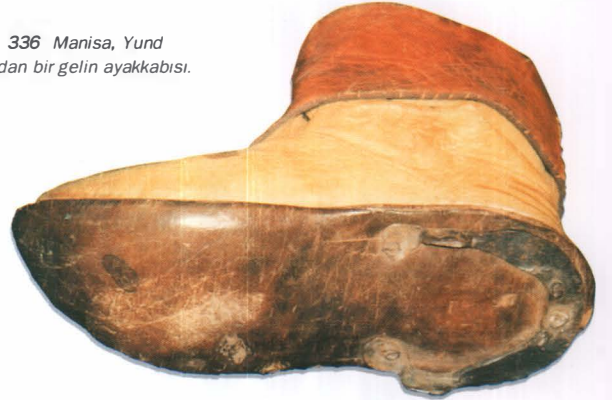
332 - 333 - 334 Kahraman Yıldız, Aziz Tosyalı, Fehmi Alkar'ın camilere astığı mahyalardan örnekler.

DERİ İŞLERİ

Ğereç olarak çeşitli hayvan derisi kullanılarak yapılan işler deri işleri altında kümelenmektedir. Bu iş kolunda çeşitli hayvanlardan sağlanan deri çeşitli işlemlerden geçirilmekte başka deyişle tabaklanmakta, kazınmakta böylece hazırlandıktan sonra işlenmektedir. Bilindiği gibi hayvan sırtından alınan post yüzüldükten ve et kısmından kalan parçalar iyice temizlendikten sonra yıkanmaktadır. Daha sonra derinin tüylü kısmına önceden tahta bir kutunun içinde ekşitilerek hazırlanmış olan kepek bol miktarda sürülüp yedirilerek rulo şeklinde kaldırılmaktadır. Yaklaşık bir iki ay sonra tüyler dökülünce beliren deri küçük parçalara bölünerek ayran kıvamına getirilmiş olan kirece batırılmakta ve gerilerek kurutulmaktadır. Sonra üzerinde bulunan kireç, camla kazınarak deri işlenecek düzeye getirilmektedir.⁵⁰ Günümüzde gelişmiş tabakhanelerde yapılan bu işlemler, fabrikasyon giyim eşyası ve aksesuar üretimi ve ev dekorasyonundaki değişimler deri işlerini giderek dar bir alana itmiş önceleri bazı yörelerde ustaların ürettiği gelin ayakkabıları gibi örnekler etnografik malzemeye dönüşmüştür. Dilli yemeni, Antep yemeni, aynalı yemeni v.b. gibi ayakkabılarla çeşitlemeler sergilenmektedir. İlgi çeken bir alan da deri üzerine yapılan hat çalışmalarıdır. Bu konuda 1375 (1955M.) tarihli hatla bezenmiş bir levha kayda değer, Mustafa Halim Özyazıcı'nın Eyüp Sultan Türbesi kapı perdesini bezemek için hazırladığı bu örnek hem deri hem hat sanatı açısından değer arz etmektedir.

335 - 336 Manisa, Yund
Dağından bir gelin ayakkabısı.

Genellikle deri işleri yapan ustalar deriyi hazır almakta ve ya bütünü deriden ya da derinin de bulunduğu karışık gereçlerle ürünler yapmaktadırlar. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde bu işler cami kapısı perdesi yapımı, çarıkçılık, karagöz oyunu karekter ve göstermelik yapımı, koşumculuk, köşgerlik, mestçilik ve saraçlık gibi derinin ana malzeme olarak kullanıldığı meslekler olarak sıralanmaktadır.

Bu arada cami kapı perdesi yapımı ve semercilik gibi dallarda bazı yörelerde bileşik gereçlerle yapılan işlere de rastlanmaktadır. Beypazarı'nda Mustafa Atıcı, Taraklı'da İbrahim Türkoğlu, Tire'de Mehmet Şerbetçi, Tosya'da Mehmet Natur ve Mudurnu'da Mustafa İbrahim Soygür v.b. gibi semer ustaları bazı merkezlerde semerlerin sırtını deri ile kaplamayı sürdürmüşlerdir. Benzer bir olgu v.b. Muharrem Akvardar, Ahmet Singin v.b. gibi ustaların yaptığı cami kapı perdeleri için geçerlidir. Örnekler çoğaltılabilir.

338 Kars'tan bir heybe.

337 Sivas, Gürün'den bir heybe.

Cami Kapısı Perdesi Yapımı

Camilerin açılan ağaç kapı kanatlarının boşluğunu örtmek için ya deriden ya da deri yanı sıra halı, kilim v.b. gibi başka gereçler kullanarak hazırlanan perdeler deri işlerinin bir grup oluşturmaktadır. Bu perdelerin ya tek parça perde ya yanaklı perde olarak isimlendirilen iki türü vardır. Tek parça perdelerin genişliği 180 cm. uzunluğu 330 cm.; yanaklı perdelerin genişliği 2. 60 cm. uzunluğu 330 cm. olarak kapının boyutlarına göre hazırlanmaktadır. Deri ile yapılan işlemler konusunda bilgi veren bu perdelerin giderek azaldığı ve derinin yerini yapay deriye bıraktığı işlemlerin de makine ile yapıldığı gözlenmektedir.

Bütünü deriden yapılmış yanaklı cami kapısı perdesi-

nin erken tarihli örneğini Balat Kethuda Camisi'nin kapısında görülmektedir. Çeşitli sırimlarla bezenmiş bu perdenin üzerinde 1929 tarihi ve Mehmet Nuri adı geçen "La illahe ilallah", yazısı okunan bir levha vardır.

Büyük bir olasılıkla levhadaki tarih ve usta kitabesi hattata aittir ve deri ünitesini başka deyişle perdeyi yapan usta bilinmemektedir.

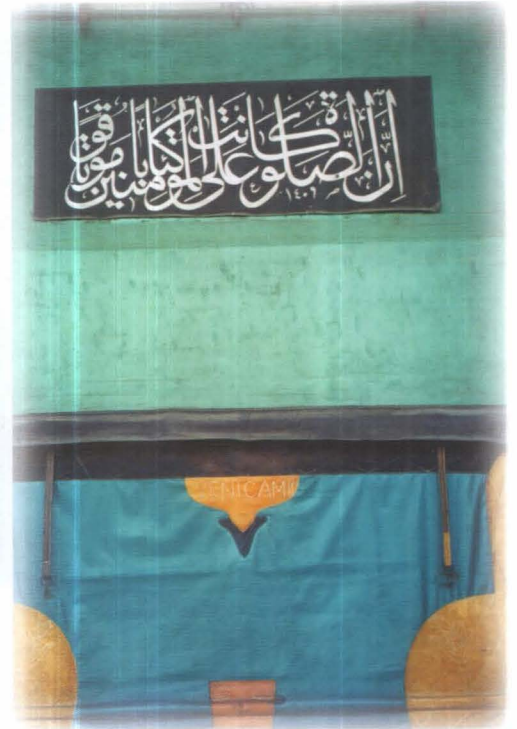
İstanbul'da ilgi çeken ikinci bir örnek Sultanahmet Camisi'nin bir tür muşamba üzerine deri ile yapılmış lale ve karanfil motifleriyle bezenmiş kapı perdesidir. Muharrem Akvardar'ın 1953 yılında yapmış olduğu bu perdede elde kesilmiş deri ipliklerle yapılmış sırimlar ve yama işi uygulamaları gözlenmektedir. Akvardar'ın yaptığı diğer perdeler

339 - 340 İstanbul, Ferruh Kethuda Camisi'nin kapı perdesi ve aynı perdeden bir ayrıntı.

341 - 342 Muharrem Akvardar'n yaptığı Sultan Ahmet Camisi kapı perdesi ve aynı perdeden bir ayrıntı.

343 Muharrem Akvardar'n yaptığı Yeni Cami kapı perdesinden ayrıntı.

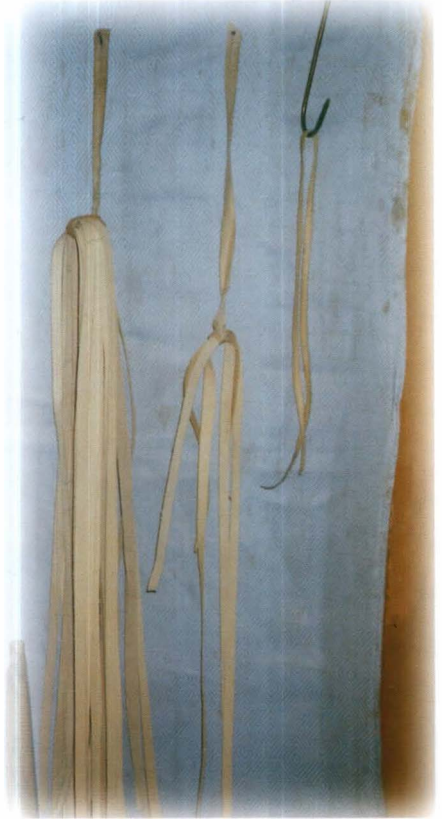

344 - 345 - 346 İstanbul, Mesih Mehmet Paşa Camisi'nin kapı perdesi ve aynı perdeden iki ayrıntı.

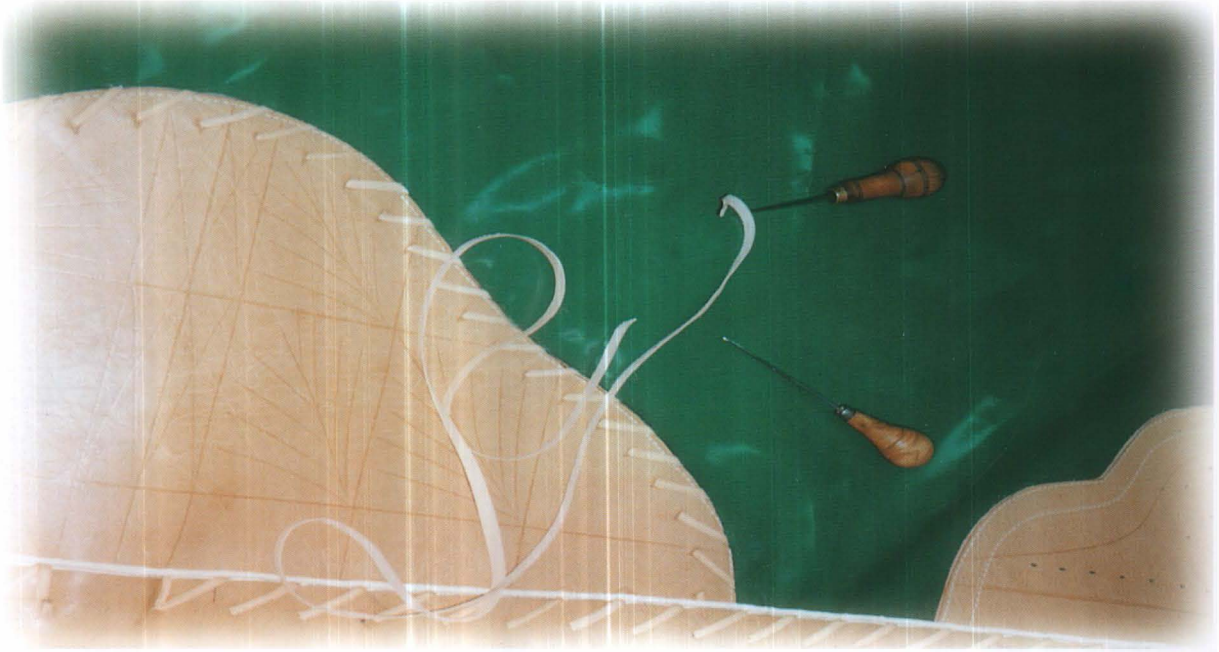

347 Ödemiş,
Çarşı Camisi'nin kapı
perdesinden ayrıntı.

348 - 349 Deri işinde kullanılan araç ve gereçler.

350- 351 - 352 Usta'nın deri iplikle sırim yapısından ayrıntılar.

Eyüpsultan Camisi, Dolmabahçe Camisi v.b. gibi pek çok caminin kapılarını süslemektedir. Örnekler çoğaltılabilir bu örneğe aynı caminin diğer yan kapısını örten muşamba ve deriden yapılmış tek kanatlı perdesi ile benzer gereçler kullanılarak yapılmış Yeni Cami'nin yanaklı kapı perdeleri yanı sıra saraç Ahmet Singin yaptığı göbek, omuzluk ve köşe v.b.

gibi üniteleri makine dikişi ile süslenmiş, Bursa Ulu Camisi'nin yanaklı kapı perdeleri ve Ödemiş Çarşı Camisi'nin üzerinde 1993 tarihini veren ay yıldızlı deri panolarla bezenmiş kapı perdesi eklenebilir. Örnekler İstanbul'da Mesih Mehmet Paşa Cami perdesi ile zenginleştirilebilir.

Bu konuda başvurduğumuz Muharrem Usta saraçlıktan geldiğini, bu sanatı ustası Salih Ambarlı'dan öğrendiğini, perdelerin sığır derisinden yapılmış göbek, köşe ve omuzluk gibi isimlendirilen ünitelerine elde bıçkı ile kestiği 8 mm. genişliğindeki deri iplerle tek dikiş, ikileme, çift sırim, çapraz v.b. gibi isimlerle bilinen sırimlar çekerek süslediğini belirtmiştir. Bu uygulamada tibet olarak isimlendirilen ucu geniş bir tür tornavida, ucu yelpaze gibi açılan bir tür keski olan bıçkı, biz ve ucu delik olan sırim biz, makine bıçkısı v.b.

353 - 354 Konya, Selimiye Camisi'nden kilim ve deri ile yapılmış bir kapı perdesi ve aynı perdeden bir ayrıntı.

gibi gereçler kullandığını ve önce bizle deriyi deldiğini sonra hazırladığı deri ipe uç açarak sırim bizine geçirip deldiği derinin içinden çekerek sırim oluşturduğunu böylece çeşitli yönlerle yönlendirdiği biziyle tek dikiş ve ikileme yaptığını söylemiştir.

Muşamba yerine kilim kullanılarak yapılmış diğer bir örneğe Konya Selimiye Camisi'nin kapısını bezeyen perdedir. Diğerlerinden farklı olarak kilim de kullanılarak yapılmış perdenin çevresi deri bir kuşakla çerçevelenmiştir. Tek kanatlı başka deyişle bir parçadan oluşan perdeyi açmak için iki yönde deriden yapılmış bir ayna üzerinde iki deri tutacağı (kulp) bulunmaktadır. Bir başka örneğe üzerinde kitabe bulunan Kütahya Ulu Camisi'nin yan kapı perdesidir. Burada Saraç İsmail min adı ve 9. 12. 1960 tarihi okunmaktadır.

355 - 356 Gaziantep'den körükler.

Bu arada deriyle yapılan çalışmalar arasında ceviz ağacı ve koyun derisi kullanılarak yapılan bir sanat dalında körükçülüktür. Gaziantep'te Necdet Kutsal Usta mangal ateşi üflemek için körük yapmayı sürdürmektedir.

Çarıkcılık

Kenarları kıvrılıp iki ucu dikilen ham deri parçasından yapılma köylü pabucu olarak tanımlanan çarık²¹ ve bu tür ayağa giyilen bir tür ayakkabı yapma işi olarak tanımlanan çarıkcılık 1980'li yıllardan sonra giderek kaybolmuş bir meslek dalıdır. Bu konuda yapılan bir araştırmada bu işin mevsimlik bir sanat olduğu ve bu işte çalışanların daha çok haziran, temmuz, ağustos aylarında çarık yaptıkları diğer mevsimlerde ise aynı esnaf tıktıkçılıkla uğraştığı belirlenmiştir. Sivas ilinde takunya ve nalın yapan esnafa tıktıkçı denildiği kaynak kişilerin sözlü ifadesine göre 1930'lu yıllarda sadece Sivas il merkezinde elliden fazla çarıkçı dükkânı bulunduğu ve 1982 yılında Sivas ili merkezinde çarıkcılıkla geçimini sağlayan bir tek Osman Çetinkaya kaldığı²² aynı araştırmada kayıt edilmiştir. Bir başka araştırmada ise Tokat'ta erkek ve kadın giyimini tuz ve şapla terbiye edildikten sonra gölgede kurutululan manda ve öküz derisinden yapılan çarıkla tamamlandığı, en çok beğeni kazan-

357 Kütahya, Ulu Camisi'nin Saraç İsmail'in yaptığı kapı perdesi.

358 Safranbolu Kaymakamlar Evi'nin vitrinini bezeyen bir çift erkek çarığı.

359 Tokat Gök Medrese Müzesi'nden aynalı çarıklar.

muş çeşitlemesinin, mandanın sırt kısmından elde edilen deriden yapıldığı ve bu ayağa giyilen nesnelerde derinin ayak altından başlayarak, parmak uçlarını örtecek biçimde toplanarak çarığa dönüştürüldüğü, bunların yanlarına açılan deliklerden geçirilen ince sırimlarla (ince deri bantlarla) ⁵³ ayağa bağlandığı belirtilmektedir.

Bu konuda ilginç iki örnek Tokat Gök Medrese Müzesi'ndedir. Bunlardan biri bir çift erkek çarığı diğeri ise kadın giyimini tamamlayan bir çift aynalı çarıktır. Daha da başka bir çift erkek çarığı ise Safranbolu Kaymakamlar Evi'nin vitrinini bezemektedir.

360 Şahinde Özçelik tarafından çizilmiş, Zenne tasviri.

Karagöz Oyunu Karakter ve Göstermelik Yapımı

Çeşitli konuları bulunan Karagöz oyunu bir siperya perdesi içine kurulmuş ayna olarak da adlandırılan, meşale (yıldız, şema) olarak isimlendirilen ışıkla aydınlatmış beyaz bir iç perde de deriden yapılmış figürlerle oynatılmaktadır. Perde arkasında bulunan ince saz takımı ve yarıdakçı eşliğinde gösterilen oyunların metinleri sarı renkli bir defter içinde destgâh olarak isimlendirilen peş tahtası üzerinde durmaktadır. Zaman zaman başvurulmuş bu defterin içindeki metin oyuncuların konuşmalarını rahat izlemek amacıyla kırmızı ve mavi olmak üzere iki renkle kaleme alınmıştır. Bu oyunların Karagöz, Hacivat, Feraceli Zenne, Çelebi, Yahudi, Tiryaki, Haham, imam, çubuklu, çubuklu Acem, tiryaki, Kayserili, İzmir Efesi, Zühre, Arap Ahmet Efe, Zenne, Arnavut, Çocuklu Zenne, Dadi, Kambur Ahmet Efe, Kaynana, Muhacir, Himmet Ağa⁵⁴ gibi figürleri yanı sıra göstermelik olarak isimlendirilen oyun başlamanın önce perdeye konan hamam, kayık, bahçe, köşk, salıncak v.b. gibi oynanacak oyunla ilgili ve deniz kızları, deve, saksıda çiçek v.b. gibi oynatılacak oyunla ilgisi olmayan dekorları⁵⁵ hem biçimleri hem boyamaları hem de yansıttıkları insan çeşitlemeleri ve çevre kurgusuyla dikkat çekmektedir. Ünver Ünal, Uğur Göktaş ve bu mesleği hocası Rarıp Tırıktekin'den öğrenmiş olan Orhan Kurt bu tür çalışmalar yapmaktadır.

Bunların biçimlendirme ve nevregan olarak delme işlemleri bir ıhlamur kütüğü üzerinde çalışılmakta ve önceden yapılmak istenen

biçimin her ünitesinin dış hatları çizilerek hazırlanmış kalıpları deri üzerine koyulduktan sonra kesilerek hazırlanmaktadır. Bitkiler kaynatılarak hazırlanan kök boyalarla boyanan biçimler Uğur Göktaş tarafından şöyle yapılmaktadır; Deri kazındıktan sonra figürün parçaları deri üzerine çizilmekte ve dış hatlarından makasla kesilmektedir. Daha sonra figürün iç hatları deri üzerine geçilmektedir. Nevreğan adı verilen gereçle geçirecek yerleri açılmaktadır. Bu işlem bitince derinin iki tarafı zımparalanıp ve boyanmaktadır. Boyamadan sonra siyah mürekkeple konturlar çizilmektedir. Eklem yerlerinin bağlanması ve sopanın gireceği yuvaların yapılmasından sonra figür tamamlanmış olmaktadır. Renklerin parlamasını saklamak ve derinin çatlamasını önlemek için bütün bu işlemlerden sonra figürün iki tarafı az zeytinyağıyla yağlanmaktadır.⁵⁶ Figürlerin eklem yerlerinin ipe bağlanması durumunda ipin kopmaması ve sağlamlanması için üzerine balmumu sürülmektedir.⁵⁷ Benzer işlem basamaklarıyla göstermelikler yapılmaktadır.

Bilindiği gibi bu dalda yapılmış araştırmalar vardır. Bunlardan 20. yüzyıl Karagöz yapımları konusunda çizimleri ile konuya görsel oluşturan bir çalışma Şahinde Özçelik⁵⁸ tarafından yapılmıştır. Burada Karagöz karakterleri ve göstermelikler tek tek çizilmiştir.

Bu arada ilginç bir koleksiyon İstanbul Belediye Müzesi'nde sergilenmektedir.

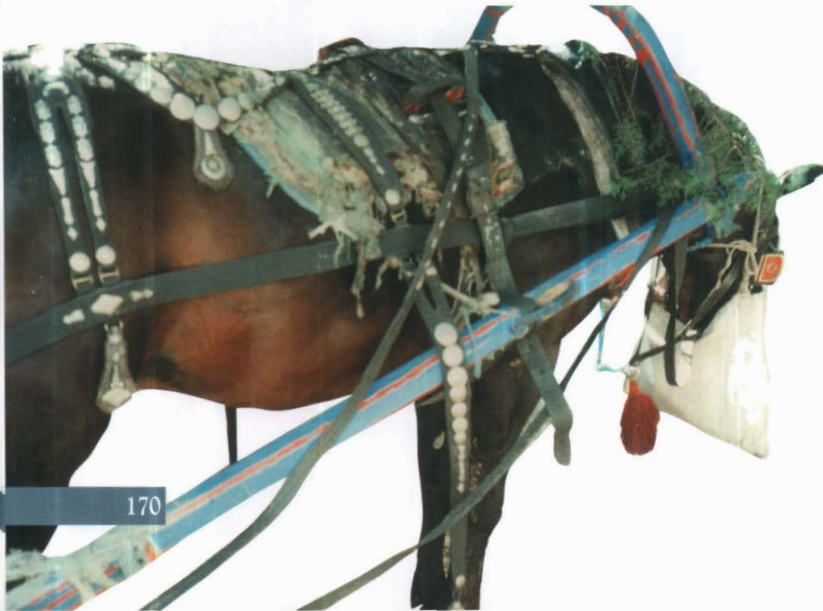
361 Şahinde Özçelik tarafından çizilmiş, Karagöz tasviri.

362 - 363 Kastomonu'dan at koşumları.

364 -365 -366 Amasya'dan at koşumları.

Koşumculuk

Arabalara koşulan hayvanların kayış takımı olarak ⁵⁹ tanımlanan koşum yapılan iş koluna verilen bir isimdir. Bilindiği gibi paldım olarak isimlendirilen hayvanı kontrol altında tutabilmek için ağzına takılan demir araç⁶⁰ çekmek, yanından geçirmek ve arabanın okuna bağlamak için hazırlanmış dar ve uzun kösele parçası olarak tanımlanabilecek çeki, yan ve ok kayışları yanı sıra hayvanın başlığına ya da tasmaına bağlanan⁶¹ deri şeritler ve gemin uçlarına bağlanarak hayvanı yönetmeye yarayan kayış olarak tanımlanan dizginden oluşan koşumculuk takımları deriden yapılmaktadır.

20. yüzyılın son çeyreğine değin Anadolu ve Rumeli'de her kentte ustası bulunan bu dalda çalışanlar, motorlu araçların çoğalmasıyla azalmıştır. Günümüzde genellikle saraçlar tarafından yapılan bu ürünler hayvanlara yönelik ahır saraçlığı işleri kapsamında uygulanmaktadır. Bursa'da uğraş veren koşumcuların deriden yaptıkları ve paldım olarak isimlendirilen paldımlarda yer yer sarı dökümden (çinko bakır karışımı) patova adı

verilen saraciye pulları kullanıldığı patovaların zimba ile kayışlardan geçirildiği ve hayvan takımlarında hem kayışların birbirini tutması hem de süsleyici gereç olarak kullanıldığı⁶² kayıt edilmiştir.

Bursa dışında benzer süslemelerle yapılan hayvan komşumlarına 1990'lı yıllarda Afyon, Amasya, Kastamonu, Konya v.b. gibi kentlerde de rastlanmaktaydı.

Köşgerlik (Yemenicilik)

Bir tür hafif ayakkabı olarak tanımlanan yemeni ve bu işte uğraş vermek anlamına gelen yemenicilik⁶³ karşılığı bazı yörelerde köşgerlik terimi kullanılmaktadır.

Bu alanda yapılan araştırmalardan birinde Kilis'te köşgerlik olarak isimlendirilen yemeni yapımıcılığı mesleği 1950'li yıllarda Köşkerler Bedesteni'nde sürdürülmekte olduğu; ucuz, giyimi pratik rahat bir ayakkabı türü olan ve sağ, solu bulunmayan iki yönlü biçimlendirilmiş yemeninin başlıca tulum yemeni (kara yemeni) gül şeftali (kırmızı yemeni) olmak üzere iki rengi bulunduğu; arkasında rahat giyebilmek için kulağı bulunan kulaklı yemeni ve kulaksız yemeni çeşitlemelerinin farklı boyutlarda örneklerinin yapıldığı belirlenmişti. Aynı çalış-

367 - 368 Konya'dan at koşumları.

369 -370 -371
Konya'dan at
başlığı ve eyer.

ma ile 1960'lı yıllarda Kilis'deki dükkân sayısı yirmiyi 1980'li yıllarda ise usta sayısının otuzu geçmediği ortaya çıkmıştır. ⁶⁴

Yapılan başka bir araştırmada Safranbolu'da Yemeniciler Arastırılmasında da yemenilerin tabanının ve sayısının (yüzünün) hazırlandığı, bunların Kıranköy'de dikildiği çariko, basuk, tulumbacı yemenisi, gelik, adi yemeni gibi yemeni çeşitlemelerinin bulunduğu, Gaziantep'te yapılan kırmızı yemeniler yerine burada siyah yemeni yapıldığı arastırmanın farklı işlev kazanmasından sonra yemenicilerin dağıldığı ve 1990'lı yıllarda yalnız bir yemeni ustası kaldığı anlaşılmıştır. ⁶⁵

Daha başka bir araştırmada ise Arapgir'de (Malatya) sığır derisinden yemeni ve ahşap çivili kundura yapıldığı ve 1979 yılında yemenici ustaların bu işi bıraktığı, 1980 yılında bir ara Erzincan'ın Kemaliye ilçesinden yemeni getirildiği ve ⁶⁶ 1994 yılında üç ustayla ahşap çivili kunduranın yapımının süregeldiği Bir başka araştırmada ise Antalya'da 1994 yılında yemeniciliği bırakan iki ustanın varlığı kayıt edilmiştir. ⁶⁷

Bu araştırmalar yemeniciliğin 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra kunduracılık gibi önem ve işlevini yitirdiğine işaret etmektedir. Bu iş kolunun bazı eski örneklerine Antakya'da rastlanmaktadır. Bu yörede karşımıza çıkan kırmızı yemeniler gibi, düz tabanının burnunun ucu kıvrık bir çizme biçiminde uzun boğazlı dikilmiş, yörede hedik olarak isimlendirilen ayağa giyilen nesneler ayakkabıcıların çeşitlemeler yaptığını göstermektedir.

Benzer bir olgu Edremit, Akçay, Tahtakuşlar Köyünde beliren ve yörede "edik", olarak isimlendirilen bir tür arkalı terliğe benzeyen bir tür arkalı çarık için söz konusudur. Tahtakuşlar'daki özel müzede ediklerin seçkin örnekleri sergilenmektedir.

Günümüzde yapılan yemeni örneklerine Gaziantep, Kilis ve Kahramanmaraş'ta rastlanmaktadır. Gaziantep'te şeftali yemeni, metelik, zerden, gez v.b. gibi adlandırılan örnekleri ile ayırt edilmektedir. Gaziantep'te Recep Dinçerler, Mehmet Özkan Çakıroğlu, Kahramanmaraş'ta H. Mehmet Kopar, Kilis'te Mehmet Özuslu çeşitlemeler sergilemektedir.

372 - 373 Antakya'dan çarıklar.

374 - 375 - 376 Antakya'dan hedikler.

377 Gaziantep'ten yemeniler.

378 - 379
Kahramanmaraş'tan
bir tezgâh ile çarık
ve yemeniler.

380 Kahramanmaraş'tan terlikler.

Mestçilik

Deri tabanlı bir tür bot olan mest yapıcılığı mestçilik olarak isimlendirilmektedir. Genellikle üzerine giyilen lastik adı verilen bir ayakkabı türüyle tamamlanan bu ayak giymi üretimi günümüzde de sürdürülmektedir. İlgi çeken üretim merkezlerinden biri Konya, biri Beypazarı'dır. Buralarda yapılan mestler İstanbul, İzmir v.b. gibi kentlerde satılmaktadır.

Konya'da mest; keçi, dana derisinden iye, masat, falçata, dili ve danalya, çekiç ve kerpeten kullanarak yapılmaktadır.⁶⁸ Günümüzde Beypazarı'nda Mehmet İdris Aydoğan mest yapmaktadır. Mehmet Usta çarşıdaki dükkânında ağaç kutüğünden yapılmış tezgâhı üzerine yerleştirdiği çuvaldız türü iğne, biz, muşta, bıçak v.b. gibi araçlarıyla elde sicimle dikerek, mest yapmaktadır.

381 - 382 - 383 Beypazarı'ndan mest yapılışı.

384 - 385 İzmir Çarşısı'ndan, Konya'da yapılmış mestler.

Kunduracılık

Bir tür boğazsız başka deyişle konçsuz bağırsız, ayakkabı olarak tanımlanan kundura⁶⁹ işi yapan kişi olarak tanımlanan kunduracılık, deri ile sert tabanlı ayağa giyilen nesne yapma ve onarma işidir. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nin ilk elli yılında özellikle İstanbul ve İzmir'in kunduraları ünlüydü. Bu şehirlerin çarşılarında üretilen kunduralar beğeni kazanmıştı ve her kentte her kasabada her mahallede onarım yapan kunduracı dükkânları bulunmaktaydı. Giderek fabrikasyona dönüşen üretim 20. yüzyılın sonlarında bu dalın İskilip, Denizli ve Gaziantep v.b. gibi birkaç merkez dı-

şında önem ve işlevini yitirmesine neden olmuştur. Oysa yapılmış araştırmalar 20. yüzyılın ilk yarısında değişik renk ve türde derilerle değişik modellerde kunduralar yapıldığını göstermektedir. Bunlardan ünlü ressam Kayhan Keskinok'un çalışması çizimleriyle dikkat çekmekte ve çeşitlemeleri gözler önüne sermektedir.⁷⁰

Günümüzde Denizli Acıpayam'da Ramazan Özkan, Yeşilyuva'da Ali Ayazlı, Tavas'ta Mustafa Kaptan, ayakkabılar yapmaktadır. Şevket Çotul ise efeler için yaptığı çizmelerle ünlüdür.

386 - 387 Denizli'de yapılan bir el sanatları sergisinden efe giysileri ve çizimleri.

Saraçlık

Çeyrek ve başka at takımları yapımı, meşin üstüne sırma, iplik işleyen usta olarak tanımlanan saraç ve saracın zanaatı ⁷¹ olarak tanımlanan saraçlık Kastamonu, Eşme, Bursa, Konya, İstanbul, İzmir, Urfa, Isparta - Yalvaç, Aydın - Karacasu v.b. gibi merkezlerde yapıla gelmektedir.

Saraçlık, Bursa'da da gelişmiş bir meslektir. Bursa merkezdeki saraçlar ahır saraçlığı dışında ince saraçlık da yapmakta ve koşum takımları yanı sıra çanta, kemer, bıçak ve testere kılıfı v.b. gibi ürünlerini Bursa dışına Bur-

389 Safranbolu'dan bir eyer.

388 Kastamonu'dan bir eyer ve ayrıntı.

390 Nizip'ten bir kedene.

sa'nın bazı ilçe ve köyleri ile Doğu ve Orta Anadolu'nun bazı şehirlerine de pazarlamaktadırlar. ⁷² Isparta Yalvaç'ta Şevki Parlak, Urfa'da İmam Bakır ve Ali Kaşıkçıoğlu, Konya'da Mevlüt Güney tanınan ustalardır.

Bu arada Nizip'te çulculuk adı altında sürdürülen bu

dalda hamut, kedene, palan yapılmaktadır. Müslüm Dokuyucu ve Ahmet Dokuyucu atın boynuna takılan kedene ve üstü kapalı bir tür eyer olan palan çeşitlemeleriyle ilgi çekmektedir. Bu ürünlerde deri ve halı, keçe v. b. gibi malzemeler kullanılmaktadır.

391 - 392 Nizip'ten eyerler.

Terlikçilik

Ev içinde giyilen hafif ve türlü biçimlerdeki ayakkabı olarak tanımlanan terlik⁷³ işi ile uğraşan meslek olarak tanımlanabilecek terlikçilik giyim ve giyim donanım türleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ev içinde ev dışında farklı bir ayakkabı giyme alışkanlığı bu dalın çeşitlemelerle devam edegelmesini sağlamıştır. Ancak fabrikasyon üretim ve yapay gereç kullanımı bu dalda deri ile uygulama yapan ustaların işlerinin azalmasına neden olmuştur. Önceleri daha yaygın bir meslek olan terlikçilik gelin, damat ve sünnet çocuğu terliği yapımı yanı sıra turistik eşya olarak isimlendirilen yerli, yabancı turistlere satılacak ürün yapımına dönüşmüştür. Günümüzde İstanbul, Ankara, İzmir, Kahramanmaraş v.b. gibi merkezlerde deri terlikler dışında kösele tabanlı kumaş ya da kilim parçası yüzü terlikler yapılmaktadır.

İstanbul'da Mısır Çarşısında üzeri işlemelerle bezenmiş gelin terlikleri çeşitlemeleri pazarlanmaktadır.

393 - 394 İstanbul Kapalı Çarşısı'dan kösele tabanlı kilim dokuma yüzü ve kutnu yüzü terlikler.

İPLİK İŞLERİ (TEKSTİL)

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nin en zengin halk sanatları pamuk, keten, ipek, yün, kıl v.b. gibi iplikler yanı sıra bunların çeşitli bileşimleriyle çok teknikler kullanılarak uygulanan iplik işleri başka deyişle tekstil sanatlarıdır. Genellikle belli bir işliği gerektirmeyen, her evde bulunabilen, taşınabilir, araç ve gereçlerle yapılan bu sanat dalları engin bir alana yayılmaktadır. Günümüzde adını kullandığı gereç, teknik, oluşturulan üründen alan ya iplik ya da iplikten yapılmış bir gereç ile uygulanan bu sanatlar alfabetik bir sistemle dokumacılık, halıcılık, işlemecilik, kilimcilik, kolan dokumacılığı, nakış çul dokumacılığı (cicim), oyacılık, örücülük, örgücülük, tentenecilik, tülü yapımcılığı, yazmacılık ve yorgancılık şeklinde sıralanmaktadır.

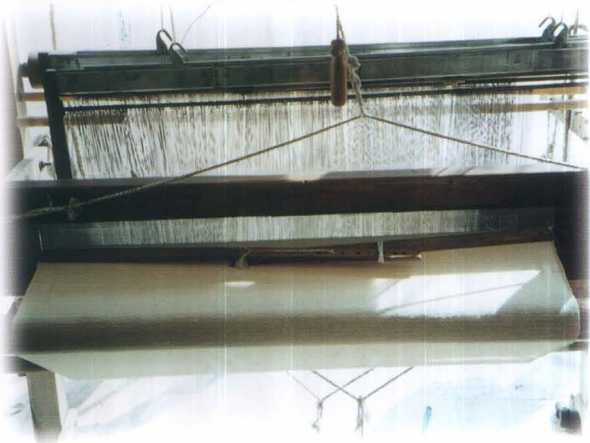
396 Muğla'dan düven adı verilen üç pedallı bir tezgah.

395 Amasya, Yassıçam'dan iki pedallı bir tezgah.

Dokumacılık

Genel anlamda dokuma kelimesi kolan, tezgâh, direk kullanarak dokunan pek çok türü kapsamasına, çarpana dokumalar, kirkitli dokumalar, mekikli dokumalar, mekiksiz dokumalar v.b. gibi sınıflamalarla ele alınmasına⁷⁴ karşın dokumacılık terimi giderek elle mekikli tezgâhlarda dokunan kumaş, peşkir, peştamal yada baş örtüsü, sofra bezi ya da kalın yaygı, örtü biçimindeki tekstil ürünleri için kullanılır biçime dönüşmüştür. Bilindiği gibi mekikli dokumalar⁷⁵ çeşitli tezgâhlarda başka deyişle ya çulhalık ya düven ya da düzenlerde elde bükülmüş ipliklerle elle dokunan, önceleri bazı yörelerde bez olarak isimlendirilen ince kumaş türü dokumalar ve bazı yörelerde savan, çul v.b. olarak isimlendirilen kalın yaygı türü dokumalardan oluşmaktadır. 20. yüzyılın ilk yarısında kullanılan iki pedallı tezgah, şak şak tezgahı v.b. gibi tezgahlara bağlı olarak 40-45 cm. genişliğinde dokunan bu dokumaların bazı resmi kurumlarca 1942'den sonra dağıtılan tezgâhlarla⁷⁶ genişliklerinin 70 cm. ye kadar ulaşan çeşitlemeleri vardır.

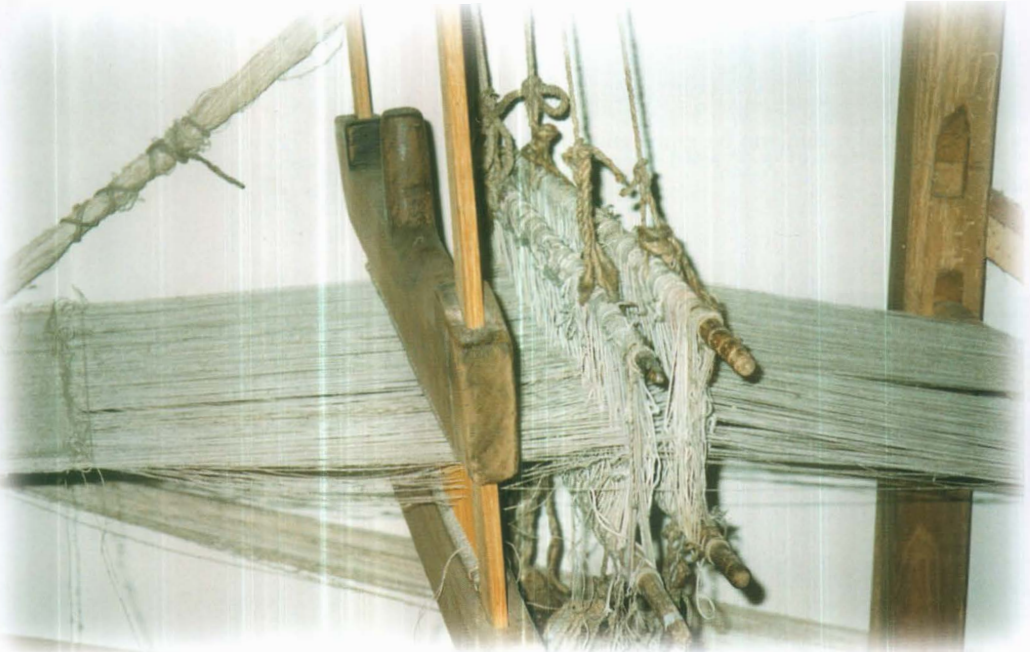
Bugün, Ankara, Beypazarı, Adana, Karaisalı, Karadeniz Ereğlisi, Muğla, Nizip, v.b. gibi bazı yörelerde eskiden kalmış, iki pedallı şak şak tezgâhlarına, düvenlere, çukur tezgâhlara rastlanmaktadır. Bunların bir grubu günümüzde de kullanılmaktadır.

397 - 398 - 399 Antakya, Harbiye'den bir ipek kumaş dokuma tezgâhı ve aynı tezgâhtan iki ayrıntı.

400 - 401 Karadeniz Ereğlisi'nden çözülmüş bir tezgâh ve tezgâhtan bir ayrıntı.

402 - 403 - 404 Beypazarı Ulaş'ta bir evden bir çukur
tezgâhın kapalı ve açık görünüşü ile bir çıkılık.

405 Ödemiş pazarından tek renkli dokumalar.

Çağdaş teknolojinin sağladığı olanaklarla, Rize, Hadim, Kastamonu v.b. gibi yörelerde genişlikleri 80cm., 120 cm. ve 140 cm. lik dokumaların yapıldığı görülmektedir. Benzer bir durum Buldan dokumaları için geçerlidir. Burada da önceleri çekme (kamçılı) tezgâh kullanılırken motorlu tezgâhlar kullanılmaya başlanmıştır.⁷⁷ Bazı yöre pazarlarında ya bu tezgâhlarda dokunmuş ya da daha gelişmiş makinelerde dokunmuş kumaşlar satılmaktadır.

Bu bağlamda Gaziantep önem taşımaktadır. Burada Mehmet Mekki ile Cevdet Erdemir hem elle dokunan hem makine ile dokunan kumaş çeşitlendirmeleriyle tekstil alanında büyük hizmet vermektedir.

Önceden belirtildiği gibi kirkitli dokumalardan farklılık arz eden mekikli dokumalar, ince ve kalın dokumalar biçiminde iki ana başlık altında kümelenmekte ve her ikisi de bir renkli (monokrom) ve birden fazla renkli (polikrom) do-

406 İnebolu pazarından çok renkli, yollu dokumalar.

kumalar olarak iki ana grup kapsamında ele alınmaktadır. Ya aynı kalınlıkta pamuk, keten, yün, ipek, ya farklı kalınlıkta ve farklı türde ipliklerle dokunan tek renkli dokumaların düz, dökmeli, haneli yollu v.b gibi isimlerle bilinen süslemeli çeşitlemeleri de bulunmaktadır. Keten⁷⁸, feretiko, bez, v.b. gibi isimlerle tanınan bu düz yüzeyli dokumalar dışında birde bürümcük, pembezar, sarı kıvrak, melez, vb gibi isimlerle bilinen engebeli yüzeyli başka deyişle düz yüzeyli olmayan yer yer kıvrık ve engebeli yüzeyli çeşitlemeleri bulunmaktadır. Bu arada yer yer işleme izlenimi algılanan dokumalara da rastlanmaktadır. Bir renkli ince dokumalar kullanılan malzeme göz önüne alınarak kendir ipi, pamuk, ipek ve yün iplik yanı sıra kendir ipi ile pamuk, pamuk ile ipek iplik bileşimleriyle yapılan dokumalar olarak gruplandırılabilir. Rize'nin melez adı verilen kendir ipi ve pamuk iplik bileşimli dokumalarıyla, Konya ve Çorum-Kargı gıvratma olarak isimlendirilen⁷⁹ pamuklu göynek dokumalarıyla, Kastamonu'nun sarı kıvrak ismiyle bilinen keten iplik ve pamuk iplik karışımıyla dokunan bir tür yollu dokumalarıyla, Ödemiş pamuk ipek bileşimli dokumalarıyla ve ipek pembezarlarıyla, Muğla-Üzümlü yün ve pamuklu iplik bileşimleriyle dokunmuş, dastar dokumalarıyla⁸⁰ ünlüdür. Bu arada Karadeniz'de Ayancık, Ereğli Elpek beziyle ve düz keten dokumalarıyla; Çaycuma pelemek, çözme beziyle; Denizli Tavas Nikfer beziyle; İzmir beledi dokumalarıyla; Bursa ile Alanya ipek; Antakya ve Muğla-Yeşilyurt ham ipek olarak isimlendirilen ipek dokumalarıyla tanınmaktadır. Ünlü merkezlerden biri olan Rize'nin eski bezleri⁸¹ günü-

müzde dokunmamaktadır. 1980'li yıllarda Rize'nin dağ köylerinde iki pedallı tezgâhlar yerine dört pedallı tezgâhlarda dokutularak Rize'ye getirilen feretikoların kaybolduğu günümüzde elektrikli tezgâhlarda kendir ipiyle ısmarlama olarak çok kısıtlı keten dokunduğu, ince pamuklu tülbent türü dokumaların yerini Nazilli dokumalarını çağrıştıran fabrikasyon Rize bezi olarak adlandırılan kumaşlara bıraktığı ve bu alanda hizmet veren Rize-Hopa karayolu üzerindeki Gündoğdu'nun Hamidiye Mahallesi'nde bulunan kuruluşun yeni elektrikli tezgâhlarla donatıldığı, 1988'de Rize merkez Peripol Mahallesi'nde "makaslı keşan" adı verilen dokumalar dokunurken günümüzde dokunmadığı belirlenmiştir. Benzer bir olgu Giresun Şebinkarahisar tamzara dokumaları için geçerlidir. Kastamonu'da da az sayıda keten bükme yapılmaktadır. Burada 20. yüzyılın ilk çeyreğinde kendir ipi üretimi yasaklandıktan sonra yurt dışından getirilen ithal malı ipliklerle giderek azalan keten bükücülüğü yerini bir süre urgancılığa bırakmış

407-408 Rize'den keten lifi iplik ve feretiko dokuma.

410 Karadeniz Ereğlisi'nden iki dar kenarı bezemeli başka bir peşkir.

411 Karadeniz Ereğlisi'nden yollu bir dokuma.

görülmektedir. Şak şak tezgâhlarında farklı incelikte keten ipliklerle az sayıda sarı kıvraklar dokunmaktadır.⁸² Benzer bir durum Karadeniz'de Ayancık, Ereğli; Orta Anadolu'da Konya, Beyşehir, Hadim; Akdeniz'de Tarsus, Adana, Alanya, Antakya, Üzümlü; Ege'de Ödemiş, v.b. gibi merkezler için söz konusudur.

Genellikle bu merkezlerde dokunan kumaşların ya boyutları tezgâhlara bağlı olarak değişmiştir ya da dokumada farklı iplik türleri kullanılmıştır. Günümüzde bu merkezlerde bazı yeni çalışmalar yapılmaktadır. Bu bağlamda önemli merkezlerden biri de Buldan'dır.⁸³

Bu arada tek renkli dokumalar kapsamında diğer dokumalardan farklı olarak havlı dokunan havlular ilginç bir grup oluşturmaktadır. Banyo giysilerinin değişimine paralel olarak giysi biçimine dönüşen baş, boy ve omuz havlularından oluşan hamam takımları 20. yüzyılın son çeyreğine değin önemini korumuş Bursa, Denizli v.b. gibi merkezlerde çeşitli dikdörtgen boyutlarda pamuklu havlular dokunmuştur ve dokunmaktadır.

Yünlülere gelince, Hadim ve Gündoğmuş'un depme olarak ad-

412 - 413 Bolu, Göynük'ten işleme izlenimi veren çemberler.

414 Erzurum'dan bir ephram dokumadan ayrıntı.

landırılan çulhalıkta yünden dokunduktan sonra çeşitli işlemlerle keçeleştirilen dokumaları⁸⁴; Tosya tiftikten dokunan iç ve dış kuşakları⁸⁵, Şırnak 30 cm. genişliğindeki keçi yünü ile yapılan, "şal şapık" adı verilen, dikey tezgâhlarda özel kamaş, taraklarla dokunan, tezgâhta çirışlenen, hareli yün ipeği olarak da isimlendirilebilecek dokumalarıyla bilinmektedir. Günümüzde bu tür dokumaları yapan Beşir ve Şat kardeşler tanınmaktadır.

Birden fazla renkli iplik kullanılarak hazırlanan çok renkli (polikrom) dokumaların kutnu, kırparmak, meydana v.b. gibi ya yollu ya da haneli v.b. gibi kareli çeşitlenmeleri bulunmaktadır. Genellikle genişlikleri 30-45 cm. boyutlarında olan bu dokumalar başörtüsü, sargı, bürgü, peştamal, kuşak dışında göynek, don ve giysi dikmek için dokunmuş kumaş v.b. gibi giyim eşyası dışında evde kullanmak üzere hazırlanmış çarşaf, peşkir, sofra, örtü v.b. gibi ev eşyası çevresinde kümelenebilmektedir. Ya ince uzun metrajlı kumaşlar ya tezgâhtan peşkir, peştamal v.b. gibi bitmiş bir ürün olarak çıkarılan dokumalar ya da iki eni sonradan dikilip birleştirilecek biçimde tasarlanmış olarak dokunmuş bu tür parçalar

vardır. Bunlar çözgü ipleri ya da hem çözgü hem atkı ipleri beraber kullanılarak süslenmiştir. Yalnız çözgü (drezi) raporlanarak süslenen dokumalar dikey yollu dokuma çeşitlemelerini; çözgü ve atkı beraber kullanılarak yapılanlar ise haneli diğer bir ifadeyle kareli dokumaları meydana getirmektedir. İki türün de ya bir ya da birden fazla çizgi kullanılarak yapılan çeşitlemesi vardır.⁸⁶ Bu konuda Gaziantep bir grubu ön yüzünde atlas görüntüsü veren ya pamuklu ya da pamuklu ipek bileşimli kutnu türü⁸⁷ kumaş dokumalarıyla, Adana yollu peşkirleriyle, Karadeniz Ereğlisi, Bursa iki kenarı bezemeli peşkirleriyle, Adapazarı Taraklı, Bolu-Göynük donluk dokumalarıyla kayda değer. Bu merkezler arasında Gaziantep geleneksel çizgide sürdürdüğü üretimi ile dikkat çekmektedir.

Başörtüleri arasında Göynük-Taraklı, Boyabat⁸⁸, Eflani⁸⁹, işleme izlenimi veren, çember olarak isimlendirilen kare örtüleriyle, Hadim bürgü adı verilen dikdörtgen biçimli pamukla dokunmuş kareli dolamalarıyla⁹⁰; Şanlıurfa yaşmak olarak isimlendirilen başbağlarıyla⁹¹; Rize, Trabzon özellikle çizgili, kareli dokunmuş futa adıyla tanınan peştemallarıyla⁹², İskefiye köylerinde dokunan halk dilinde çubuklu olarak isimlendirilen, çizgili peştemallarıyla⁹³; Beypazarı bürgü olarak isimlendirilen ipekli baş dolamalarıyla; Erzurum, Artvin, Erzincan ve Bayburt "ephram" adıyla tanınan yünden dokunmuş sargılarıyla⁹⁴ Alanya ipekten dokunmuş çizgili özellikle dede şalı olarak isimlendirilen ipek şal ve kuşaklarıyla⁹⁵ ünlüdür.

Ehramların, dede şallarının, bürgülerin bir grubunun hem işlev değiştirerek giyim ve giyim donatımında yeni yaklaşımlarıyla dokuma kumaş gibi kullanıldığı el dokuması kumaş çeşitlemesinin bu alanda çalışmalar yapılan Antakya'da da metre ile dokunan yollu, kareli ipek kumaşlarla arttığı bunlara donluk dokumaların da eklendiği görülmektedir.

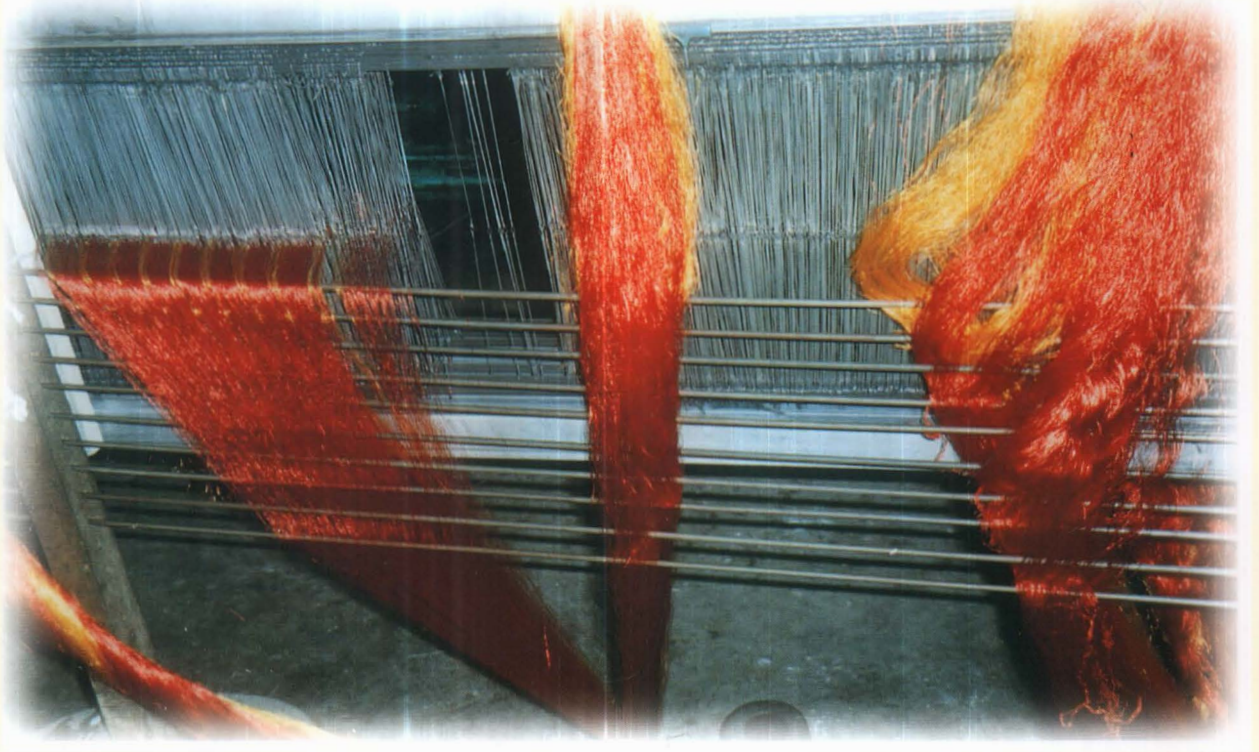
Çizgili dokumalar kapsamında Karadeniz'in eski makaslı keşan peştemalları ve günümüzde Gaziantep'te az sayıda dokunan bir grup kutnu ve makaslı keşan dokumada da birden fazla renkli iplik tellerinden oluşan çözgü başka

415 Konya, Hadim'den haneli bir sofr a bezi.

416 - 417 Rize'den makaslı keşan bir dokuma peştemalın orta ve dar uçlarından ayrıntılar.

418 - 419 - 420 - 421 - 422 - 423 Gaziantep'de Mehmet Mekki Usta'nın dokuma tezgâhları ve kutnu, alaca, meydaniye dokumaları.

deyişle ebruli ipliklerle döşenmiş çözgüleriyle farklılık arz etmektedir. Bu dokumalarda iplik boyayıcıların becerisi de dokumacıların ki kadar önemlidir. Bunlar arasında makaslı keşan adıyla bilinen dikdörtgen biçimli dokumalar dar uçlarındaki farklı düzenlemeleriyle diğer düz yollu dokumalardan ayırt edilmektedir. Önceleri yörede peştemal olarak isimlendirilen, çözgüsü ebruli boyanmış ipliklerle hazırlanan dokumaların şimdilerde farklı teknoloji ile üretildiği ve giderek Rize ve çevresinde baş örtüsü işlevi yüklediği fark edilmektedir. Günümüzde Denizli Buldan'da Habib Dışkaya ve oğlu Abdullah Dışkaya, ipek peştemal dokumaktadır. Benzer bir olgu yazmacılığın hamamiye motifleri ile bezenmiş başka bir grup peştemal için söz konusudur. Bu tür dokumaların fabrikasyon yapılmış çeşitlemelerinin de Beypazarı, Ayaş ve Göynük'te benzer işlevle kullanıldığı gözden kaçmamaktadır.

Çok renkli dokumaların çok renkli çözgüleri tek renkli iplik atılarak dokunmuş yollu dokumalardan oluşan bir grubunda ve çözgüsü birden fazla renk kullanılarak

424 - 425 - 426 Adana , Karaisalı Hacı Hasan Köyünden
tarak, çıkırık dolap.

sarılmış, atkıda da birden fazla renk kullanılarak dokunmuş kareli dokumalardan oluşan bir başka grubunda özellikle çözgüyü hazırlayanın becerisi dikkat çekmektedir.⁹⁶ Bu konuda Taraklı, Göynük çizgili kareli don dokumalarıyla, Hadim iki parça birbirine eklenerek yapılan haneli sofra bezleriyle, Tarsus, Karaisalı ya iki parça ya üç parça birleştirilerek oluşturulan yöresinde çarşaflık bez olarak isimlendirilen kareli çarşaflarıyla güzel örnekler vermektedir. Bunlar, aynı zamanda dokumacıların çizgileri çatıştıracak aralıklarla sermedeki becerisine de işaret etmektedir. Benzer bir olgu aba dokumacılığı içinde söz konusudur. Sandıklı, Kurbağalı adı verilen motiflerle dokunan Gaziantep ve Urfa abaları ünlüdür. Aba dokumacıları arasında

Gaziantep'te Duran Kuş tanınan bir ustadır.

Hem sofralarda hem çarşaflarda daha açık bir biçimde izlenebilen bu olgu açısından Urfa culhacılık bez dokumaları ve Hadim'in sofra bezleri gibi Karaisalı'nın Hacı Hasanlı (Aktaş) köyünde çulfalık adı verilen çukur tezgâhlarda dokunan çarşaflık bezler kayda değer. Burada bazı evlerde önceden eğrilip pamuk iplikten kelefeye yapıldıktan sonra suya ıslayıp tokuşlanan daha sonra da un bulamacı ile haşıl-lanan, ipi dolapta çözerek hazırlanan çözgüyle haneli (kareli) çarşaf dokunmaktadır.

Benzer bir olgu daha kalın, halk dilinde tırlık olarak isimlendirilen, kalın pamuk ipliklerle bezayağı dokunan, yaygı, sofra v.b. gibi çeşitlendirmeleri bulunan, sava adı verilen çiz-

427 - 428 - 429 Adana, Karaisalı Hacı Hasan Köyünden bir çulfalıktan ayrıntılar.

gili, kareli kalın dokumalar için geçerlidir. Genişliği 40-60 cm. arasında değişen, bazen iki bazen üç kanattan (parçadan) oluşan ya dikdörtgen biçimli bir yaygı ya da kare biçimli sofra olarak yapılan örneklerin birleşme ünitelerinde üst düzeyde bir dokumacı becerisi gözlenmektedir. Bu tür

dokumalarıyla Çukurova özellikle Tarsus⁹⁷, Adana, Karaisalı ünlüdür. Burada elli yıllık bir zaman diliminde renklerini yitirmeyen doğal boyalarla boyanmış savanlar, çeşitlendirmeler arz etmektedir. ⁹⁸ Önceleri doğal boyalı iplerle yapılan bu dokumalarda elde bükülmüş, doğal boyalarla boyanmış ipler

430 - 431 - 432 Adana'dan bir savan ve Karaisalı'da düzenlenen 2002 Kuşay Milliye Şenliklerinden bir savan dokuma tezgâhından ayrıntılar.

433 Adana, Karaisali Hacı Hasan Köyünden bir sofrâ bezi.

zamanla yerini çarşıdan hazır alınan ipliklere bırakmıştır.

Yaygı türleri olarak düz, nakışlı ve ara ara yün ile düğümlenerek bezenmiş örnekleri bazı yörelerde filikli sâvan olarak bilinen bir grup eğrilmemiş yün ya da tiftikten atılmış Gördes düğümü ile süslenmiş çeşitlemeleri de bulunan sâvanların ilgi çeken bir türünü de bez ayağı dokunmuş sofralar oluşturmaktadır. İki şak birleştirilerek kare biçiminde sofrâ altına serilmek ya da sofrâ biçiminde kullanılmak üzere dokunmuş bu parçalar renk zenginliği ile ilgi çekmektedir.

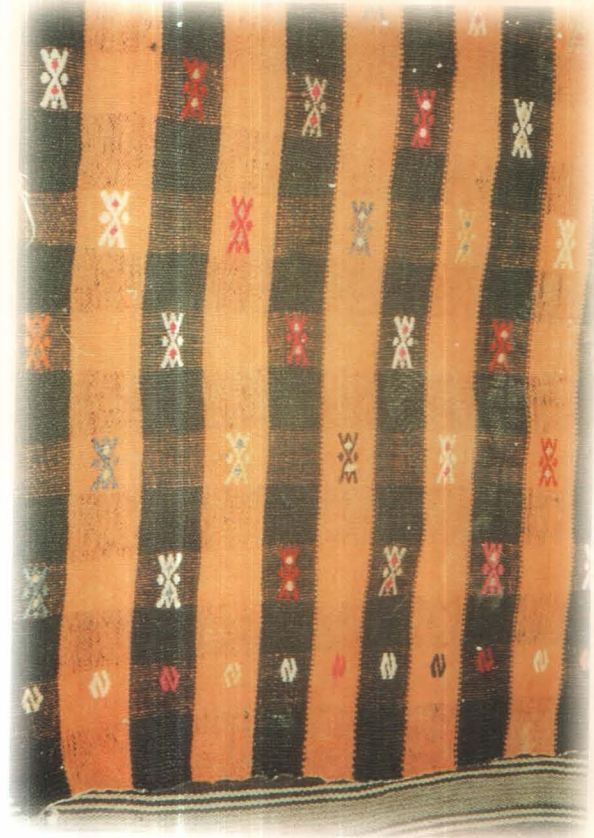
Tezgâhta yapılan kalın yaygı türü dokumalar arasında çözgüsü ya beyaz ya da renkli pamuk ipliği ile sarılan atkısında mekiğe sarılan

434 Kayseri'den bir filikli sâvandan ayrıntı.

Çaput parçalarından oluşturulan şerit ile dokunan yaygılar diğerlerinden atkıda kullanılan gereçle ayrılmaktadır. Beypazarı'nda Halil Dük ve Kon-ya'da Nuri Arıcan bu tür çalışmalara örnekler vermektedir.

Kalın yünlü dokumalara gelince Tokat⁹⁹ mahat olarak isimlendirilen Amasya Yassı am'da tahtalul olarak adlandırılan ya sedir ya minder ya da yatak örtüsü yapılan bir tür döşemelik dokumalarıyla ünlüdür. Genişliği dar olan bu yollu dokumalarda farklı renklerden oluşan çubuklar renk zenginliği ile ayırt edilmektedir. Bunlar arasında bir grup yer yer eğril-memiş yün ile atılmış Gördes düğümü süs-lemeleriyle bu renk zenginliğinin boyutlarını daha da genişletmektedir.

435- 436 Adana, Karaisalı'dan nakışlı bir savandan ayrıntılar.

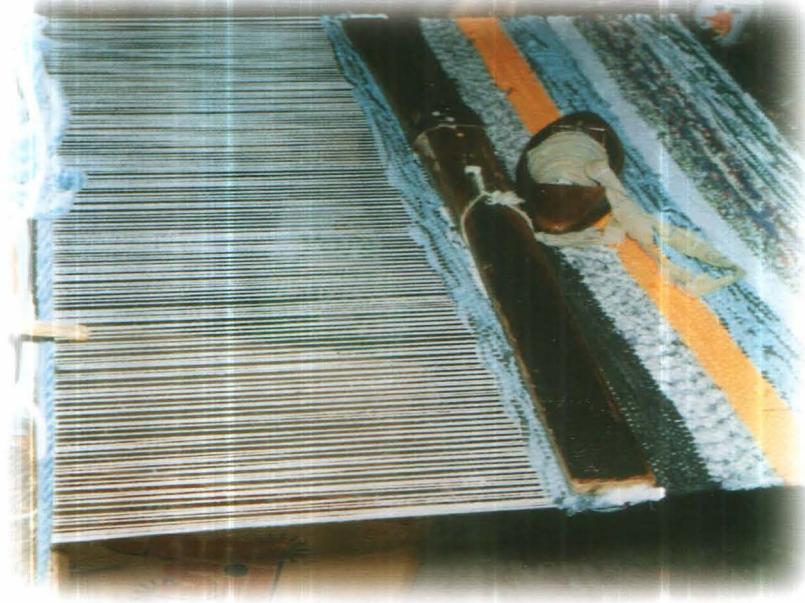
437 Adana, Karaisali'dan bir sofra bezi.

438 Konya'dan bir mekikli dokuma tezgâhı.

439 - 440 - 441 - 442 Amasya'dan mahat dokuma çeşitlendmeleri.

443 - 444 Beypazarı'ndaki Halil Dük Usta'nın işliğinden çapıt da kullanılarak yapılan bir yolluktan görüntüler.

445 Hakkari'den bele kuşak olarak bağlamak için yapılmış bir dokumanın ön ve arka yüzünün görünüşü.

446 - 447 - 448 - 449 Amasya, Yassı Çamdan mahat dokuma tezgahları.

450 Kayseri, Develi, Şihli'dan kıldan dokunmuş bir çuval ve bir heybe.

451 Alanya, Karaboyunlar Köyü'nden kıl yanı sıra yün kullanılan bir dokuma tezgahından görüntüler.

Diğer mekikli dokumalardan farklı olarak yere çakılan kazıklarla oluşturulan, halk dilinde kondu tezgah olarak isimlendirilen tezgahlarda dokunan bu tür dokumalar günümüzde Amasya Yassı Çam'da yapılmaktadır. Bunlar kılıç adı verilen iki yönündeki açık ucunda oval delikleri bulunmayan bir tür farklı mekiği yerdeki direklere çözülmüş ipliklerin arasından geçirerek dokunmaktadır. Doğu Karadeniz'de şal tezgahı olarak bilinen¹⁰⁰, bu tür tezgahlarda kolan dışında Konya Bilecek'te heybe¹⁰¹ olarak adlandırılan ve Hakkari'de ikiye katlanarak bele sarılıp bir tür kuşak olarak bağlanan dokumaların farklı kazık sayısı ve konumuyla oluşturulan yatay tezgahlarda benzer kılıç kullanarak yapıldığı gözlenmektedir.

İlgi çeken bir başka dokuma türü keçi kılı da kullanılarak yapılmaktadır. Yakın zaman dilimine kadar mutaf adı verilen ustaların yaptığı bu dokumaların siyah, gri, kahverengi ve beyaz renkli yollu dokumalarından yapılan çuval ve heybeler Taraklı v.b. gibi yerlerde karşımıza çıkmaktaydı. Günümüzde çul adı verilen bu tür dokumalar Develi, Şihli'da yapılmaktadır. Alanya Karaboyunlar'da ise kıldan çözülmüş dikey tezgahlarda yollu yaygılar dokunmaktadır.

Kıldan yapılan ürünleriyle Siirt ve Bitlis ilgi çekmektedir. Bitlis'te Vadullah İşçi dokuduğu battaniyeleriyle ündür.

Halicilik

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nin en önemli düğümlü dokuma dallarından biri ya yere ya mobilya üstüne serilmek ya da duvara asılmak üzere çoğu yünden dokunan kısa ve sık tüylü, nakışlı kalın yaygı olarak tanımlanan¹⁰², halıdır. Bir tür düğümlü kirkitli dokuma çeşitlemesi olan bu kalın dokumalar; duvar halısı, taban, kelle, somya (divan), karyola, yan, yolluk, namazlık v.b. gibi adlandırılan yer yaygıları, duvar halıları ve arşın çeyrek (divan) minder, yastık olarak isimlendirilen türleriyle mimariyi donatan halı çeşitlemeleri deve, at ve eşek gibi binek hayvanlar için yapılmış eyer örtüsü, heybe v. b. gibi örneklerle oldukça geniş bir alana yayılmaktadır. Genellikle çeşitli boyutlarda dikdörtgenlerden oluşan halılar arasında Kayseri, Develi gibi yörelerde karşımıza çıkan mihrap girintisi göz önüne alınarak bir kenarı yarı yuvarlak biçimlendirilmiş mihrap halıları, Konya Ereğli, Karaman gibi yörelerde rastlanan kare biçimli minderler, simetrik iki üniteli dokunmuş heybeler farklı biçimleriyle kayda değer.

452 Yahyalı pazarından yan halıları.

453 Aksaray'dan bir heybe.

454 Konya'dan Mevlana Türbesi betimlemeli bir duvar halısı.

455 Konya'dan Sultan Selim Cami betimlemeli bir seccade.

456 Konya, Yükselen'den bir seccade.

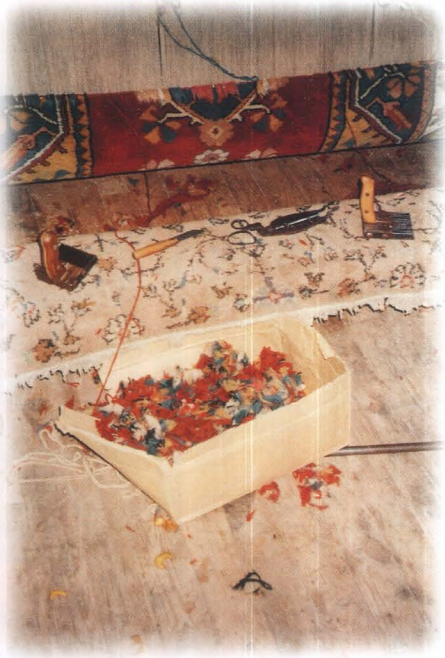

457 Aksaray'dan minderler.

458 Karaman, Taşkale'den bir çalma yastık.

459 - 460 Isparta'dan bir evin samanlığına kurulmuş bir halı tezgâh ve tezgâhtan ayrıntı.

Bilindiği gibi dikey tezgâha sarılarak oluşturulan çözgü (arış) üzerine atılan düğüm sıraları ile halı dokunmaktadır. Dokunan halılarda başlıca tek ve çift düğüm olarak iki düğüm kullanılmaktadır. Türk düğümü olarak da isimlendirilen çift düğüm tezgaha sarılan çözgü ipliklerinin ikisi arasından geçirilen (ilmenin) ortadan, ipliğin düğümlenmesiyle oluşturulmaktadır. Sine ya da tek düğümde (topal düğüm) ise ipliğin yalnız bir ucu bir çözgünün çevresine sarılarak diğeri ise sarılmadan bitişik çözgünün arkasından üste çıkarılarak yapılmaktadır. En yaygın uygulanan düğüm çift düğümdür.

Çift düğümle halılar şöyle dokunmaktadır. Önce bir sıra düğüm atıldıktan sonra bir sıra atkı geçirilmekte, kirkitle düğümler yerleştirilmekte, vargel aşağı sürülmekte, bir sıra süzme atkı atılıp, yerleştirildikten sonra ilme sırası kirkitle dövülmektedir. Sıranın kirkitle dövülmesi işlemi tamamlanınca iki el ile ilme uçları çekilmekte, serbest lifler toplanmakta, seyrek bir tarakla taranarak, yatık lifler dikleştirilmektedir. Sonra ilmelerin uçları hav yüksekliğini verecek ayarlı makasla kesmektedir.¹⁰³

Önceleri kırıkcıların yaptığı kesme işlemi (kırkım) gü-

461 - 462 Çift düğümünün atılışı ve düğümün ucundaki fazla ipin diğer elde tutulan çakı ile kesilişi.

nümüzde büyük ölçüde makine ile yapılmakta ve yıkanan halılar makinede kırılmaktadır. Bu durum halıcılığa bağlı bir iş kolu olan kırkıcılığın yavaş yavaş işlevini yitirmesine neden olmaktadır.

Halıların düğümleri genellikle yünle ve Emirdağ Örenköy vb gibi bazı yörelerde ipek iplikle atılmasına karşın Konya, Karaman, Taşkale v.b. gibi yörelerde çözüde yün, Yahyalı'da kıldan eğrilmiş yün, Kayseri, Isparta v.b. gibi bazı yörelerde çözüde pamuklu iplik de kullanılmaktadır. Kayseri'de bir süre düğümlerde floşlu ipler ve çözülerde Manchester adı verilen İngiltereden getirilen iplikler kullanılmıştır.

Uşak¹⁰⁴, Konya, Kayseri, Karaman Taşkale¹⁰⁵, Taşpınar,¹⁰⁶ Aksaray¹⁰⁷, Çanakkale¹⁰⁸

Isparta¹⁰⁹, Selçuk (İzmir)¹¹⁰ Yağcıbedir¹¹¹⁻¹¹², Malatya¹¹³, Sivas çevrelerindeki yerleşimlerle önemli üretim merkezleridir.

Dokunan halılar arasında Konya Yükselen, Sızma, Ladik, Karaman, Kula, Döşemealtı, Sivas, Çanakkale örnekleri bazıları doğal boyalı yünlerle dokunmuş örnekleriyle; Isparta, Silile, Kayseri ve bir grup Kırşehir örneği çözgüsünde kullanılan pamuklu ipliğiyle ayırt edilmektedir. Bunlar arasında Isparta ve Silile bitkisel bezemeli kompozisyonlarıyla dikkat çekmektedir.

Halıcılıkla ilgili bir dalda onarım işleridir. Bu dalda Konya ve Kayseri'de başarılı uygulamalar yapılmaktadır.

463 Isparta'dan güllü sandalye halıları.

464 Halı dokunduktan sonra kırılışı.

465 Kayseri, Isparta Pazarı'ndan bir halı onarımıcısının çalışmasından ayrıntı.

466 Kırşehir'den çözgüsü pamuklu bir yastık.

İşlemecilik

Bilindiği gibi ipek, yün, keten, pamuk, deri, metal v.b. gibi iplikler kullanarak çeşitli iğneler ve uygulama biçimleri aracılığıyla keçe, deri, dokuma ve kumaş çeşitlemeleri üzerine yapılan bezemeler olarak tanımlanan işlemler giyim kuşam yanı sıra ev donatımında kullanılan örtülere kadar geniş bir alanda uygulanmaktadır. İşleme türleri kadın, erkek, çocuklar için hazırlanmış giysi, baş örtüsü, duvak, kına bezi, iç çamaşırı, don, göynek, şalvar, yelek, cepken, bebek takımları, sünnet giysilerinden, bohça, sedir örtüsü, yastık, havlu, peşkir, yorgan çarşafı, yatak çarşafı, perde ve çeşitli mutfak örtülerine kadar yayılmaktadır.

467 Bolvadin Müzesi'nden bir yastık.

468 Bolvadin Müzesi'nden bir küstüm yastık.

469 Bolvadin Müzesi'nden bir kına bezi.

472 - 473 Erzurum'dan çapraz iğne ile bezenmiş bir perde ve bir ayrıntı.

470 - 471 Göynük'ten sarma ile işlenmiş bir çevre ve aynı çevreden ayrıntı.

474 Afyon, Emirdağ'dan
beze kaneviçe dikilerek
yapılan çapraz iğne.

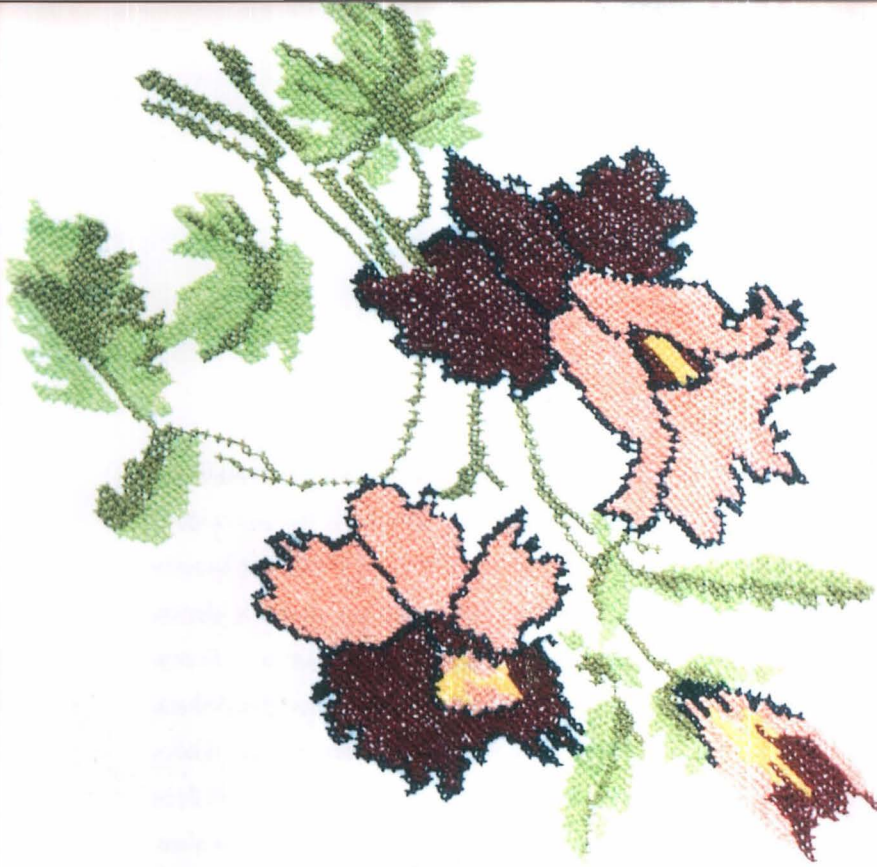
476 Alanya, Atatürk
Evi'nden bir
kasnak.

475 Gaziantep'ten dival işi takımı.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde en yaygın uygulanan sanatlardan biri işlemeciliktir. Her yörede uygulanan bu sanat dalında giderek el işlemeciliğinin yerini makine işlemeciliğine bıraktığı, el işlemeciliğinde de çapraz iğne dışında, sayılarak yapılan iğnelerin yerini serbest stilde uygulanan iğnelerin aldığı, sarma iğnesine olan ilginin arttığı gözlenmektedir.

Önceleri gergef işi olarak isimlendirilen gergeflerde yapılan işlemlerin kasnaklarda yapıldığı, kendine özgü araçlarla yapılan dival işinin orjinal araçlarının örneklerinin Gaziantep, Kahramanmaraş v.b. gibi bazı illerin birkaç evinde kaldığı fark edilmektedir.

478 - 479 Beypazarı'ndan
çapraz iğne ile bezenmiş bir
bohça köşesinden ayrıntılar.

477 Beypazarı'ndan bir bohça köşesi.

480 Karaman'dan bir nazarlık.

481 Konya'dan deve boncuğu ile yapılmış bir nazarlık.

Kuşkusuz dönemin en çok beğeni kazanmış iğnesi bazı yerlerde kaneviçe olarak isimlendirilen çapraz iğnedir.¹¹⁴ Yapılan araştırmalar işlenecek bez üzerine kaneviçe adı verilen delikli bir tür kumaş oturtularak işlenen bu iğnenin Ankara Beypazarı, MersinTarsus¹¹⁵ Konya Hadim¹¹⁶ gibi il merkezlerinden yakın ilçelere; Ankara Ayaş¹¹⁷, Adana Örcün¹¹⁸ v.b. gibi il merkezlerinden köylere ve Afyon Emirdağ¹¹⁹ yanı sıra Tarsus¹²⁰ v.b. gibi ilçelerden onların köyllerine kadar geniş bir uygulama alanı bulunduğunu ortaya koymaktadır.

Bu arada Burdur, Silifke, Gaziantep v.b. gibi illerde çeşitli sarma ve delik işi türlerinin Kahramanmaraş, Beypazarı, Kütahya gibi illerde ise dival işi çeşitlemelerinin; Bursa, Erzurum, İzmir, Edirne ve İstanbul'da kordon tutturma işlerinin; Bartın, Yozgat, gibi illerde tel kırmanın ve Emirdağ, Bursa gibi yerlerde kırk pare adı verilen yama işlerinin Konya, Karaman'da yama ve deve boncuğu işlerinin; Afyon, Bolvadin, Sille v.b. gibi yerlerde pul işlerinin, Beyşehir ve Kars'ta boncuk işlerinin uygulanmağa devam edildiği görölmektedir. Bu bağlamda Burdur Arvallı'nın delik işiyle işlenmiş damat donları; Silifke ve Gaziantep'in delik işi ile işlenmiş yatak ve oda takımları; Bursa'nın, Erzurum'un, Edirne'nin kordon tutturma cepkenleri; Kütahya ve Beypazarı'nda dival işi ile işlenmiş şalvar ve cepkenden oluşan gelin giysileri; Bartın ve Yozgat'da tel kırma ile bezenmiş namaz örtüleri; Emirdağ,

Bursa'nın yama işi ile yapılmış çocuk hırkaları, takkele-ri ve yorgan yüzleri; Konya, Karaman'ın keçe üzerine yama işi ile bezenmiş erkek keseleri, deve boncuğu, düğ-melerle bezenmiş nazarlıkları; Beyşehir'in boncuk işle-meli başlık ve boyunlukları; Afyon ve Bolvadin'in pullu giysileri, Sille'nin pullu kuşakları bu konuda güzel ör-nekler oluşturmaktadır. Benzer bir durum Manisa, Çanakkale, Tire ve Azdavay'ın al pullu duvakları ve Tokat Zile'nin çeşitli süsleyici gereçlerle işlenmiş giysileri; Kars'ın boncuklarla işlenmiş döşlükleri için söz konusu-dur. Bunların çarşı ışığı gerektiren dival işi, kordon tut-turma v.b. gibi çeşitlemelerinin çarşılarda diğerlerinin ise büyük bir kısmının evlerde uygulandığı bilinmekte-dir. Çarşı açısından en zengin merkez İstanbul'dur. Onu İzmir, Konya izlemektedir. Kahramanmaraş'ta İsmail Atanur, sim sırma (mıhlama - dival işi) uygulamaları ile ünlüdür.

Bu iğneler dışında çarşıda Buldan çevresinde Buldan işi olarak adlandırılan makine ile yapılan bir tür zincir işi uygulanmaktadır. Burada Halil Demiroğlu Halil Ergör bilinen ustalardır. Halil Ergör özellikle palamutla Boyanan floş ipliklerle yaptığı işlemlerle tanınmaktadır. Bu ara bazı kentlerde makine ile yapı-lan bazı iğnelerin başka deyişle eğitim kurumlarınca be-yaz iş olarak isimlendirilen makine işlerinin yaygınlaştı-ğı ve bu bağlamda sarma ve delik işi çeşitlemeleri ile iş-

482 Buldan işi bir örtüden ayrıntı.

483 Buldan işi ile bezenmiş bir çevre.

lenmiş yatak takımları, masa takımları ve perdelerin da devreye girdiği gözlenmektedir.

Bazı kent ve kasabalarda giysi diken terzilerin işlemler yaptığı görülmektedir. Özellikle Afyon Emirdağ'da karşımıza çıkan bu yöre giysisi sayılar¹²⁾ bu konuda çeşitlenmeler içermektedir. Benzer bir olgu Denizli ve Kütahya için sözkonusudur. Denizli'de Mehmet Uurlu ustası Süleyman Çetinkaya'dan yapmasını öğrendiği Efe giysileriyle; Kütahya'da ise Emine Tunçkafa, Ayşe Koçan makine nakışı ile bezedikleri tepebaşı giysileriyle ünlüdür.

Bazı kentlerde ise çarşıda uğraş veren, işlemeli örtü, yastık, peşkir v.b. gibi çeyizlik eşya yapan ustalar bulunmaktadır. Bunlar arasında İstanbul, İzmir'de bir tür ucu iğneli bir araçla uygulanan astrağan iğnesi ilgi çekmektedir.

484 - 485 İstanbul'dan çarşıda astrağan işi tezgahı tezgahıdan bir ayrıntı.

Kilimcilik

Halıdan düğümsüz dokunmasıyla farklılık arz eden haysız, kumaş dokumalardan kalın bir kirkitli dokuma türü olan kilim, bir tür düz yüzeyli dokumadır. Bu türde önce çözgü hazırlandıktan sonra atkı ipliklerinde yapılan yönlendirmeler ve onu çözgüden geçirmeler, dolamalarla sarmalarla ilikli kilimler ve iliksiz kilimler yapılmaktadır. Dokunan tezgâhın genişliğine bağlı olarak ya tek parçadan ya da parçalar (şaklar - kanatlar) yan yana getirilip birleştirilerek ürünler oluşturulmaktadır.

Bu dalda yapılan ürünler yaygı, namazlığı (seccade), sofra, parzum, beşik, yastık, minder, çuval, heybe, yüklük örtüsü, sedir örtüsü, kapı perdesi, olarak sıralanabilir. Bunlara örneğin Kayseri İncesu'da olduğu gibi kilimle kaplanan semerler ve son yirmi yılda giderek yaygınlaşan çok küçük boyutlu bir tezgâh üzerine adlar yazılarak dokunan isimlikler eklenebilir.

Kilimcilik üzerinde Sivas, Hakkari¹²² Yund Dağı Yöre-

486 Eşme'den bir selvili namazlağa.

487 Kayseri, Develi, Şıhlı'dan bir kilim tezgâhı.

si¹²³, Ayvacık (Çanakkale) Yöresi,¹²⁴ Selçuk (İzmir) çevresi,¹²⁵ Kırşehir,¹²⁶ Emirdağ ve çevresi¹²⁷, ¹²⁸ Eşme¹²⁹, Ordu (Cepni)¹³⁰, Antalya¹³¹, Karatepe¹³², Gaziantep¹³³, Tarsus,¹³⁴ Bekdik ve Malatya'da yapılan çalışmalar bu dalın, Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde oldukça yaygın bir biçimde uygulandığını göstermektedir.

Genellikle geometrik biçimlerle oluşturulmuş kompozisyonlarla bezenmiş kilimler arasında Obruk, Emirdağ, Eşme, Sivas, Van, Hakkari örnekleri bazen bitkisel ve nesneli bezemelerin de devreye girdiği kompozisyonlarla çeşitlemeler içermektedir. Bitkisel bezemeleriyle Karapınar ve Bardız kilimleri kayda değer. Özellikle Bardız kilimlerinin seccade türlerinin bitkisel bezemeli örneklerinde bir grup resim sanatına yaklaşım gösteren süslemeleriyle dikkat çekmektedir. Bu arada bir grup Ladik kilimi bazı Ladik halılarında görülen seccade kompozisyonunun benzeri süslemeleriyle, Karapınar saf seccadeleriyle, Van ise beşik, sofra, heybe ve parzumlardaki saçakları ile ve özellikle minderlerdeki kompozisyonları ile dikkat çekmektedir.

Kayseri Develi ve Şıhlı'da çizgisel bir üslûpla bezenmiş, yörede soy şak olarak isimlendirilen kilimleriyle farklı bir yaklaşım yansıtmaktadır. Değişik kalınlıkta ve farklı renklerle oluşturulmuş çizgilerle bezenmiş soy şaklarda giderek çizgilerin daraldığı, yeni örneklerde daha canlı renkler kullanıldığı fark edilmektedir.

489 - 490
Eşme'den bir
toplu kilim ve
aynı kilimden
bir ayrıntı.

491 Malatya'dan bir beşik.

492 Van'dan aynı parzumdan bir ayrıntı.

493 Van'dan bir heybe.

494 Van'dan bir parzum.

495 Kayseri, Develi Şihli'dan eski soyşak olarak isimlendirilen kilim parçası.

497 Kayseri, Develi Şihli'dan yeni soyşak olarak isimlendirilen bir kilim dokumadan ayrıntı.

496 Kayseri, Develi'den bir soyşak kilimden ayrıntı.

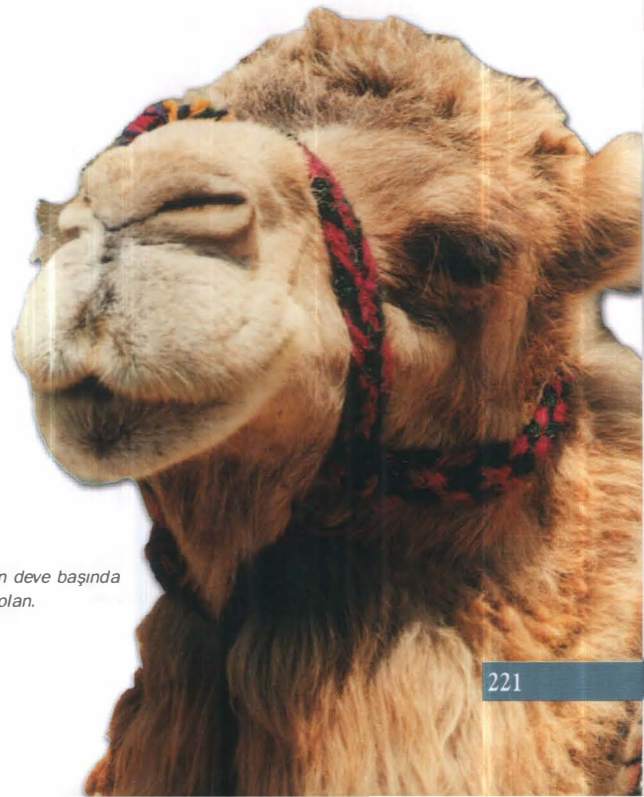
498 Kayseri, Develi'den bir soyşak kilimden ayrıntı.

Kolan Dokumacılığı

*H*alk dilinde kolan olarak isimlendirilen yün ya da yün ve kıl iplik bileşiminden dokunmuş, 3 cm. ile 7 cm. arasında genişliği olan, ince uzun yassı şeritler başka deyişle yassı bant biçimindeki dokumalardır. Ya düz dokunmuş ya da püskül ve ponponlarla bezenmiş çeşitlileri bulunan kolanların işlevine göre boyutları 3 cm. ile 7 cm. arasındadır. Ya kuvvetli bir ip gibi bebeği ve çalı, odun v.b. gibi çeşitli yükü bağlayıp taşımak yada çeşitli türde ince kalın dokumaları bezemek, daha dirençli yapmak, birbirine bağlamak için dokunan kolanlar süsleme programlarıyla ilgi çekmektedir. İç Anadolu,¹³⁵ Doğu Karadeniz¹³⁶, Orta Karadeniz, Akdeniz ve Doğu Anadolu v.b. gibi yörelerde yapılan araştırmalar çeşitli çocuk bağlarından çadır bağlarına, erkek kadın giyiminden heybe, çuval v.b. gibi dokuma türleri dışında hayvan koşumlarına kadar yayılan geniş bir alanda kullanıldığını ortaya koymaktadır.

500 Tarsus'dan deve başında kullanılan bir kolan.

501 - 502 - 503 Adana, Karaisalı'dan eşek bağı olarak kullanılan kolanlar.

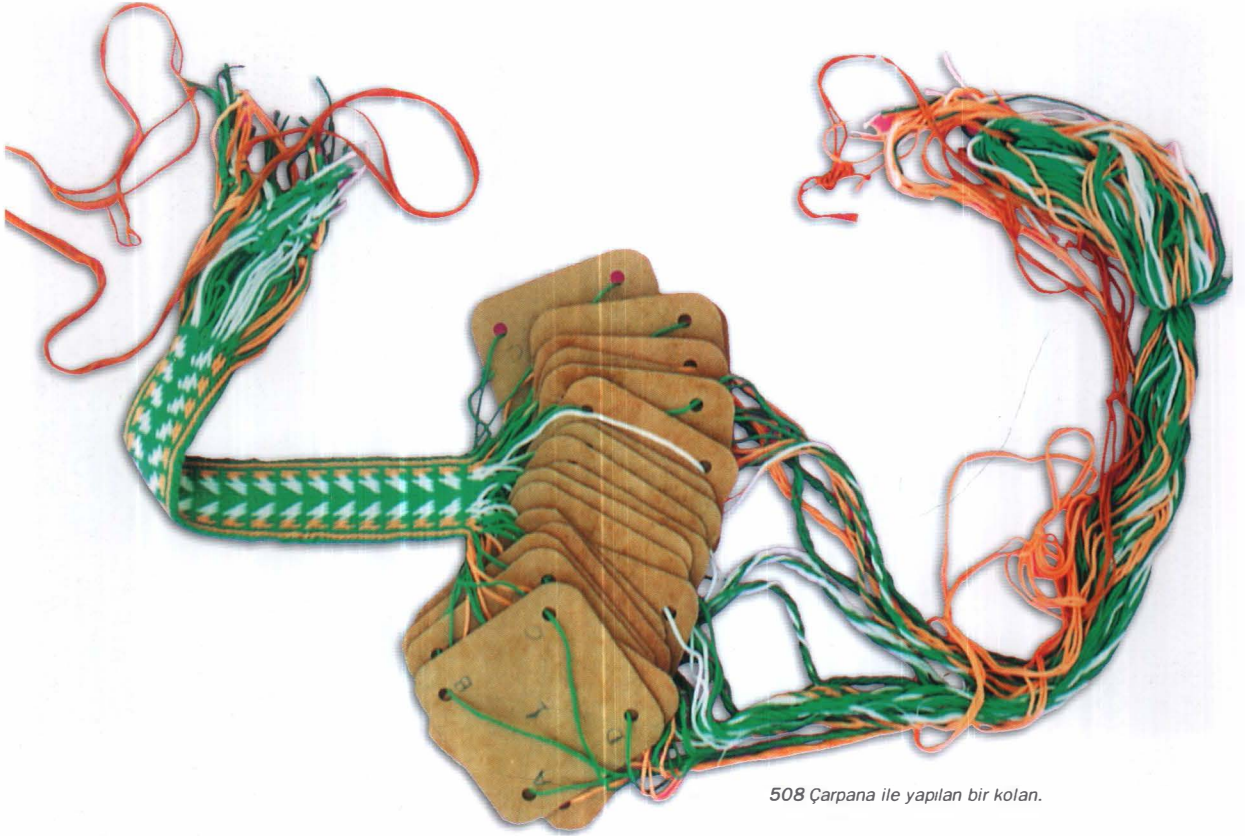

504 - 505 Van'dan kolanlar ve üçünden ayrıntı.

506 - 507 Van'dan yer yer püsküllerle bezenmiş bir kolan ve aynı kolandan bir ayrıntı.

508 Çarpana ile yapılan bir kolan.

509 Kayseri, Pınarbaşı Sarız'dan bir nakışlı çul.

Ya çarpana dokumaları biçiminde genellikle bir kenarı 6-7 cm. boyutlarında olan kare biçimi deliklerine çözgü geçirilen çarpanalar ön ve arka yöne döndürülerek ya da şal tezgâhı adı verilen kondu tezgâhlarda da çözgüden kılıç adı verilen mekiği geçirerek dokunan kolanlar yakın zaman dilimine kadar her bölgede yapılmaktaydı

Nakışlı Çul Dokumacılığı

Cicim, Girit çulu, çalma, zili, sumak v.b. gibi isimlerle bilinen nakışlı çul dokumaları çözgü, atkı ipliği dışında başka iplikler kullanarak yapılan, işleme izlenimi veren, dokurken iğne kullanmadan yapılan bir tür nakışlama ile bezenmiş dokumalardır. Bazı yörelerde ıstar adı verilen dikey tezgahlarda dokunan ve halk dilinde nakışi iyisine çıkar şeklinde süslemeleri tanımlanan, genellikle iki kişiyle yapılan cicimlerde dokumanın yüzünde kopuk iplik uçları tersinde ise nakışlar görülmektedir. Zili sumak gibi isimlerle de bilinen türlerde ise farklı yönlerde ve sarma, dolama, geçirme v.b. gibi iplik hareketleriyle oluşturulmuş bezemeler vardır. Bunların yalnız yünle dokunan örnekleri yanı sıra keçi kılı ve pamuklu iplik karışımlarıyla yapılmış çeşitlemelerine de rastlanmaktadır.

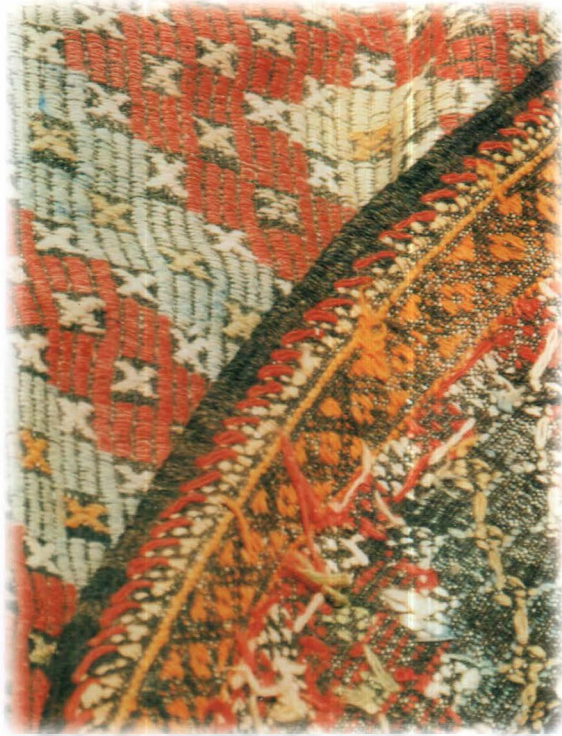
510 Kayseri, Pınarbaşı Sarız'dan bir nakışlı çul yaygıdan ayrıntı.

511 - 512 Sumak olarak isimlendirilen dokumanın yapılış biçimi.

513 Silifke'den bir nakışlı çul heybe.

514 Eşme'den nakışlı çul bir yaygının ön ve arka yüzünden bir ayrıntı.

515 Silifke'den iplikleri koparılmadan dokunmuş bir nakışlı çul dokumanın ön ve arka yüzünden ayrıntı.

516 - 517 Karaman'dan bitkisel bezemelerle bezenmiş bir sumak peşkir.

518 Çorum'dan bir kahve değirmeni kabı.

519 Silifke'den bir yastık.

520 Tarsus'tan nakışlı çulla bezenmiş bir semer.

Nakışlı çul dokumacılığında namazlıg, yastık, yaygı, kahve değirmeni torbası, oklavalık, çuval, sofra, sumak peşkir v.b. gibi ev eşyaları dışında önlük, insan ve hayvan heybeleri, hayvan çulları, salıncaklar ve bir tür portatif mimari örnekleri olarak ele alınabilecek çadır parçaları kayda değer.

Yünle yapılmış seçkin örnekler Tarsus¹³⁷ Mersin¹³⁸ ve çevresi İçel¹³⁹, Eşme, Kayseri Van, Doğu Beyazıt, keçi kılı yanı sıra yünle tasarlanmış çadırların tepelik ve etek parçalarının göz kamaştıran örnekleri Silifke, Mut, Karaisalı v.b. gibi yörelerde karşımıza çıkmaktadır.

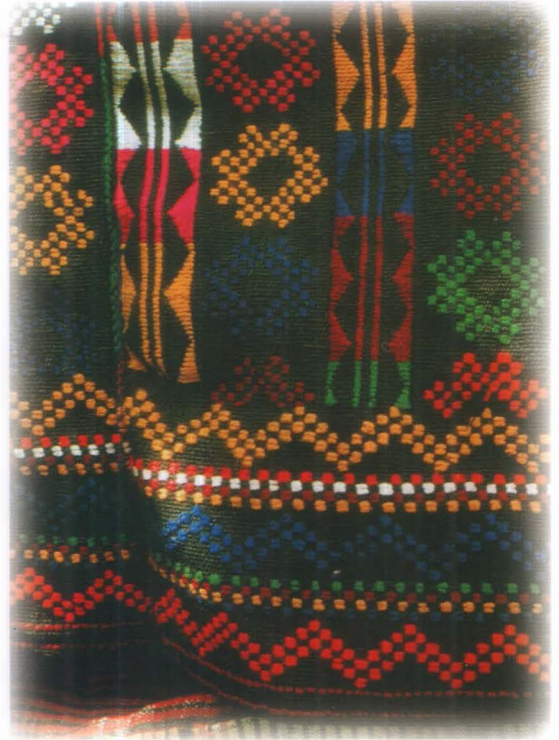
521 - 522 Adana, Karaisalı, Hacı Hasan Köyü'nden bir sofra ve aynı sofradan bir ayrıntı.

523 - 524 Adana, Örcün Köyü'nden ala çuval olarak isimlendirilen gelin çuvalı ve aynı çuvaldan bir ayrıntı.

Örnekler genellikle geometrik biçimlerin yeğlendiğini ortaya koymaktadır. Bu örneklerin bazılarında beliren bitkisel bezemeler de geometri biçimlere uyan bir yaklaşımla

aktarılmıştır. Bunlar arasında bir grup Karapınar, Karaman, Kayseri, Pınarbaşı Sarız ve Doğu Bayezit örneği bitkisel bezemeleriyle de ilgi çekmektedir.

525 Tokat'tan bir önlükten ayrıntı.

526 Doğu Bayezit'tan
bir heybe.

527 Adıyaman'dan bir iğne oyası.

Oyacılık

Bilindiği gibi iğne, tıg, mekik, firkete v.b. gibi gereçlerle iplik, pul, boncuk, koza bazen saç, at kılı da katarak, çeşitli düğümlerle örülerek yapılan ya da örüldükten sonra tutturulan şerit biçiminde kenar süsü, bir tür düğüm tentenesi olarak tanımlanabilecek ¹⁴⁰ oya işlerine oyacılık denilmektedir.

Emirdağ yöresinde karşımıza çıkan çevresi oyalarla bezenmiş, üçgen biçimli "bebek yüzlüğü", Rize yöresinde gözlenen iğne oyası tekniği ile örülmüş "yastık geymesı" olarak isimlendirilen yastık kılıfları çocuk oyalarına;yaka ve

kol ağızları oyalarla süslenmiş "damat göynekleri" (iç gömlekleri), Ege yöresinde erkek başına takılan feslerin çevresine, ve kuşağa takılan çevreleri bezeyen oyalar¹⁴¹ yanı sıra Manisa, Yund Dağı'nda yer alan Örselli'de damat evine nişan süresince kız tarafından gönderilen dal oyalar ve Ödemiş'te karşımıza çıkan¹⁴² bir grup oya, erkek oyalarına örnek verilebilir.

Öte yandan oyalarla çerçevelenmiş çenberler (yemeniler) çevreler (mendiller) namaz ve mevlüt örtüleri kadın oyalarına örnek verilebilir. Bu arada Adana, İçel¹⁴³, Tarsus,¹⁴⁴ Tavşanlı¹⁴⁵, Afyon - Emirdağ¹⁴⁶, Elazığ¹⁴⁷, Malatya¹⁴⁸, Ankara -Ayaş¹⁴⁹ v.b. gibi her yörede karşımıza çıkan oyalarla bezenmiş kare biçimli, tülbent ve yazmadan yapılmış baş örtüleri dışında Rize Çamlı Hemşin'de yapılan "parapul" olarak isimlendirilen oyalarla çerçevelenmiş siyah krep baş örtüleri, Hopa ve Artvin'de ölü evine ağlamaya giderken başa takılan çevresi çiçek oyalarıyla süslenmiş siyah krep baş örtülerine dikkat çekilebilir.

528 Sandıkta, şerit biçiminde hazırlanmış ve kartona sarılarak bekletilen bir oya.

Bu arada bir grup namaz ve mevlüt örtüsü hem diğer başörtülerinden ayrı dikdörtgen biçimleriyle hem de ya bir kenarı ya üç kenarı ya da başın üstüne gelen dikdörtgen bir ünitesinin oylarla bezenmiş olmasıyla ilgi çekmektedir. Özellikle mevlüt örtüleri ipekten yapılmış çeşitlemeleri ile zenginlik arz etmektedir. Benzer bir olgu 20. yüzyılın ilk yarısında bir grup çevre, mendil ve bir grup kese için söz konusudur. Çevre türlerinin bu zenginliğinde evlenme geleneği çevresinde armağan verilen ya da oğlan evine gönderilen çevreler etkili olmuştur. Keseler ise kırsal kesim dışında ilgi alanı dışında kalmıştır. Paralel bir yaklaşım göynek yakalarına yapılan oyalarda belirmektedir. Bu bağlamda Arvalı'da damat ve Afyon, Ödemiş v.b. gibi yörelerde gelin göynekleri yakaları da güzel örnekler içermektedir.

529 Ödemiş'ten bir oyalı mendil.

532 Adana, Örcün Köyü'nden boncuk oyalı bir namaz örtüsü.

530 Hopa ve Artvin'de yas evine giderken götürülen oyalı mendil.

531 Van'dan boncuk oyalı.

533 - 534 Elazığ'dan iğne oyaları.

535 - 536
Ödemiş'te bir
hanımın iğne
oyası yapışından
ayrıntılar.

Oyalar, ya iğneyle yapılan kare, üçgen, oval biçimli düğümlerin üst üste dizilmesiyle ya temelde zincirden gelişen ilmeklerin, ilmelerin bir kurgu içinde gelişmesiyle ya da önceden hazırlanan kordonların birbirine tutturularak biçimlendirilmesiyle oluşmaktadır. Bunlar ya kullanılan gerece ya araca bağlı olarak iğne oyalı, tığ oyalı, mekik oyalı v.b. gibi isimlerle ya da kullanılan gerece bağlı olarak koza oyası, boncuk oyası v.b. gibi isimlerle adlandırılmıştır. Konya gibi bazı merkezlerde süslenen örtü türünden yola çıkılarak çember oyası şeklinde isimlendirilenleri de bulunmaktadır.

537 - 538
Amasya, Yassı
Çam'da
hanımların tığ
oyası
yapışından
ayrıntılar.

539 - 540
Ödemiş'te bir
hanımın mekik
oyası
yapışından
ayrıntılar.

Örgücülük

Bir ya da birden fazla şiş kullanarak çeşitli iplerle oluşturulan ilmekleri iplik dolayıp, sarıp, geçirip, yürüterek yapılan örücülüğe örgücülük denilmektedir. Başka deyişle bir, iki ve beş şiş, (halk dilinde mil) yün, pamuklu, metal, ipek v.b. gibi ipler kullanarak ilmek atma, yüz örgü, ters örgü, arttırma, eksiltme, kapatma, ilmek alma, ilmek atma, ilmek alma ile örmeden ilmek alma ve ilmek döndürme¹⁵⁰ gibi işlemler uygulayarak yapılan bir tür örücülüktür.

Örgücülükte kazak, hırka, yelek, atkı, eldiven, başlık, çetlik (patik), çorap, kahve değirmeni kabı, iğnedenlik gibi ürünler yapılmaktadır. Örnekler arasında işleviyle farklılık gösteren kahve değirmeni kapları ayırt edilmektedir. Üstündeki iple boğularak duvara asılan torbalar biçiminde örülmüş bu kapların Çorum'da yapılmış ilginç örnekleri vardır. Başlık ve eldivenlerin özellikle tiftikten yapılmış örneklerine Erzurum ve Sivas'ta çeşitli parmak sayısı ile yünden yapılmış çeşitlemelerine Afyon ve Akşehir'de rastlanmaktadır.

542 Taşkale'den beş şişle örülen bir çorap.

541 İstanbul'dan bir iğnedenlik.

543 Taşkale'den bıçak ucu motifi ile bezenmiş bir para kesesi.

544 Çorum, Alacahöyük Müzesi'nden
236 envanter numaralı kahve değirmeni kabı.

545 - 546 Çorum, Alacahöyük Müzesi'nden
239 envanter numaralı kahve değirmeni kılıfı
ve aynı kılıftan bir ayrıntı.

Örgücülük üzerinde yapılmış çalışmalar Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli çorap türleri,¹⁵¹ Sivas çoraplarının desen¹⁵², teknik¹⁵³ ve iki köyüne ait çorapların özellikleri¹⁵⁴ yanı sıra Ankara - Ayaş,¹⁵⁵ Afyon - Emirdağ,¹⁵⁶ Malatya¹⁵⁷, Van¹⁵⁸, Rize¹⁵⁹, Trabzon¹⁶⁰ çorap ve çedikleri ile ilgili bilgiler vermektedir.

Bu ürünler arasında özellikle ya bir ya da beş şişle örülen çoraplar ilgi çekmektedir. Bir şişle örülen çoraplara Antalya ve Emirdağ Yunak'ta rastlanmaktadır. Genellikle erkek örücülerin yaptığı bu tür uygulamalarda ucu çengel biçimli bir mil (tığ) kullanılmaktadır. Bir elde 90 derece açı dikliğinde tutulan bu mülle örgünün iç yüzünden yürütülen iplikle iki ilmekte bir ilmek alınarak örgü yapılmaktadır. Yuvarlak biçimler örmeğe elverişli olan beş şişle yapılan örgülerde ise iki şişle olduğu gibi örgünün dış yüzünden iç yüzüne doğru yönlendirilen iplikle örgü yapılmaktadır.

549 - 550 Çorlu'dan çetıklar.

551 Afyon'dan eldivenler.

547 - 548 Emirdağ, Yunak'da bir beyin tek şişle örgü örüşünden ayrıntılar.

552 Ankara, Ayaş'da bir hanımın beş şişle çorap örüşünden ayrıntı.

553 Çamlı Hemşinli bir hanımın nakışlı çorap örüşünden bir ayrıntı.

Örgücülükte önceleri yaygınlıkla yün gereç olarak seçilmiştir. Ayaş, Sivas, Erzurum ve Van v.b. gibi yörelerde tiftik görülmektedir. Çoğu yörede bu doğal gereçlerin yerini zamanla yapay gereçler almış ve orlon iplikler beğeni kazanmıştır. Van ve Sivas çevresinde tiftik ve orlon iplik bileşimiyle ilginç uygulamalar yapılmaktadır.

554 - 555 - 556 Sivas'dan düz örgüyle örülmüş renkli çoraplar.

557 Sivas'dan eldivenler.

Ayaş'ta günümüzde de tiftik çorap örülmeye devam edilmektedir. Burada beyaz, kahverengi, gri v.b. gibi doğal renkli çeşitlemeleri de bulunan bu çoraplar elde eğrilen yünle örüldükten sonra ağaçtan yapılmış bir kalıpla kurutulmaktadır.

Bilindiği gibi çoraplar tek renkli ve çok renkli olarak iki ana başlık altında toplanmaktadır. Gerek bir renkli gerek çok renkli çoraplarda yatay, dikey ve diagonal sularla ya renk ya da ilmeklerin nitelik ve niceliklerini değiştirerek süslemeler yapılmıştır.

Örgüler arasında halk dilinde çorap örgüsü olarak isimlendirilen düz örgüler desen açısından zenginlik arz etmektedir. Çok renkli boğazlı çoraplar bağlamında Antalya, Isparta, Sivas, Hakkari örnekleri kayda değer. Benzer bir durum Konya, Afyon, Behramkale, Çorlu v.b. gibi yörelerde örülen çedik, patik v.b. gibi isimlerle bilinen boğazsız çoraplar için söz konusudur.

Çok renkli çoraplar arasında bir grup işleme izlenimini veren görünümü ile dikkat çekmektedir. Örgü ipliğinden başka süsleme iplikleri kullanarak ya düz örgü ilmekleri üzerinde yürütülen ya ilmeklere sarılarak, dolanarak yapılan bu

558 Van'dan burnu orlon iplikle örülmüş bir çorap.

559 Ankara, Ayaş'dan çoraplar ve öreke.

560 Samsun'dan beş şişle örerken nakışlanan bir çoraptan ayrıntı.

562 - 563 Van'dan örerken nakışlanmış çoraplar.

örgülerin dolama, iğne ardı, zincir ve sarma v.b. gibi isimler verilmiş¹⁶¹ uygulama biçimleri gözden kaçmamaktadır. Sivas, Van, Rize v.b. gibi merkezlerde ilginç örneklerle karşılaşmaktadır.

561 Ankara, Ayaş'dan kalıpta ütülenen bir çorap.

Tek renkli çorap... ü ile örülmemiş grubunda örgünün yüz, ters, eksiltme ve arttırma ilmeklerinden geliştirilerek yapılmış süslemeli örgüler gözlenmektedir. Bunların özen gösterilerek beyaz yünle örülmüş tek renkli damat çoraplarında selvi, kılçık, fındıklı olarak isimlendirilen delikli (ajurlu) örgü v.b. gibi çeşitlendirmeleri vardır. Benzer bir olgu Ayaş'ta kadın erkek ve çocuğun da giydiği tiftik çoraplar için söz konusudur. Tek renkli çoraplar arasında Karapınar'da beyaz dışında çok ince eğrilmiş, sarı, mavi, pem-

564 Van Müzesi'nden yüzü tiftikle örülmüş bir çift reşik.

be v.b. gibi renklerle yapılmış yün çoraplarıyla Afyon ise beyaz tek renkli topuksuz örülmüş her büyüklükte ayağa giyilebilecek yün çoraplarıyla kayda değer.

Kuşkusuz örgücülük alanında örücükle birlikte yapılan bir uygulama ürünü olan en ilginç türlerden biri Van, Hakkari, Bitlis ve Şırnak'da karşımıza çıkan yörede reşik olarak isimlendirilen bir tür kar ayakkabılarıdır. Yüzü tiftik ve yünle örülmüş bu ayakkabıların tabanı kendir ipinden oluşturulmuş hasır örgü ile kaplanmıştır.

Bu ayakkabılar ağaç dalı yuvarlatılarak yapılmış, ortasında reşiğin oturacağı bir tabanı bulunan üstten bağcıklı bir tür küçük ayak kızağı ile giyilmektedir.

Günümüzde Bitlis'te Haydar Yılmaz "harik" adı verilen benzer ayakkabılar yapmaktadır. Usta önce çatal yapılmış bir ağaçtan oluşan bir tarafında bir kanca bulunan bir gereçle bükerek kendir ipi sicimden bir taban hazırlamaktadır. Hazırladığı bu hasır örgü biçiminde tabanı yünle beslemektedir. Bunu çuvaldızla tutturduğu önceden kesmiş olduğu keçe taban kalıbına diktikten sonra astarlamakta ve üstünü başkalarına ördürdüğü ayakkabı yüzüyle birleştirerek kaytan bağcıklı ayakkabılar yapmaktadır.

565 Van Müzesinden başka bir çift reşik.

566 Bitlis'ten bir harik
(y n ayakkabı) ve tabanının
görünüşü.

567 Y n ayakkabının
(harik) yapılışı.

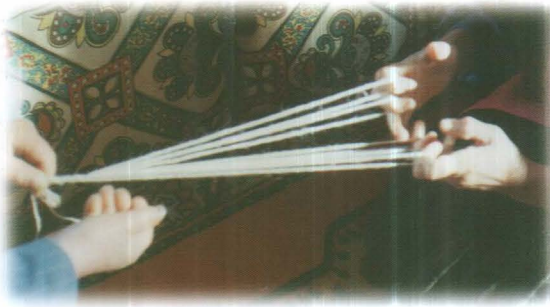

568 Sırnak'tan tiftik yüzlü ayakkabının altına
giyilen ağaçtan yapılmış bir tür ayak kızı ı.

569 - 570 Afyon, Emirdağ Büyük Kütüklü Yaylası'nda kaytan yapılışından ayrıntılar.

571 Karaman, Taşkale'den bir kaytan yapımından ayrıntı.

572 Karaman, Taşkale'den çatal, topak ve yassı örgü ile yapılmış bir kaytan.

Örücülük

Örücülük kapsamında genellikle araç kullanmadan yapılan ya ince uzun şeritler ya da yassı ve yuvarlak şerit biçiminde bağlar olarak tanımlanabilecek uçkurlar ve kaytanlar dikkat çekmektedir. Çeşitli nesneleri sağlam ve güzel biçimde bağlamak amacıyla yapılan kaytan ve uçkurlar işlevleri göz önüne alınarak farklı genişlik ve uzunlukta yapılmaktadır. Bunlar lastik yerine bele bağlanan çeşitlemelerinden anahtar ucuna takılan çeşitlemelerine kadar gerek yapılış biçimleri gerekse renk bileşimleriyle ilgi çekmektedir. Çeşitli el hareketleriyle oluşturulan topak ve yassı kaytanlarla ve uçkurların bazılarını farklı görünümlü örnekler bulunmaktadır. Bunlardan ilgi çeken bir tanesi saç örgüsünü çağrıştırmaktadır ve saç beliklerine de yapılan örgü işlemine benzer bir yöntemle örülmektedir. Bu uçkurlarda iki renkli yünle balıksırtı oluşturulmuş bazılarının örme işlemi bittikten sonra iki ucu ya aynı ya da başka renkli yünle sarılarak yünün akması önlenmiştir. Bazı örneklerde örülmeden bırakılmış açık uçlar farklı kilit sistemleri içeren püsküllerle son bulmaktadır.¹⁶² Karaman Taşkale ve Emirdağ yanı sıra şalvar giyilen Akdeniz Bölgesi'nde şalvarların beline geçirilen uçkurların güzel örneklerine rastlanmaktadır.

573 Karaman, Taşkale'den bir ambar kilidi kaytanı.

574 - 575
Afyon,
Emirdağ'dan
başka bir kaytan
ve aynı kaytandan
bir ayrıntı.

Örneklersek Afyon Emirdağ'ın Büyük Kü-
tüklü Yaylası'nda Gökkız Yumuk çeşitli uçkur ve
kaytanlar yapmaktadır. Gökkız Yumuk ya bir ya
da iki kişi tarafından elde örülen uçkurların yapı-
mında ayrı iki renkte yün yumağı kullanılmakta-
dır. Bu yumaklardan yapılacak uçkurun süsleme
biçimi göz önüne alarak önce bir çözgü (paralel
sıralar) oluşturacak biçimde yan yana dizilmiş yün
tellerinden meydana gelen dikdörtgen biçimli ip-
ler dizisi hazırlamaktadır. Bir yere taktığı (genel-
likle ayak parmağına) bu çözgüdeki telleri ya iki-
şer, ikişer ya da ikişer, üçer ayrılmakta sonra yün
telleri birbirinin içinden geçirerek örmektedir.

Uçkur ve kaytan yapılan başka bir yöreye
Karaman Taşkale, örnek verilebilir. Burada yapı-
lan çatal, yassı ve topak kaytan olarak çeşitleme-
leri bulunan, giyim süslemesinde de kullanılan
kaytanlar ilgi çekmektedir. Bunlarda Emirdağ'da
olduğu gibi araç kullanmadan iki kişiyle örülme-
tedir. Taşkale'de her evde büyüklerce uygulama-
sı bilinen kaytanlar şöyle yapılmaktadır. Önce
yün yumağından aynı uzunlukta on tel yün sarıl-
makta ve bu yünler ikiye katlandıktan sonra bir
kişi tarafından tepede tutulmaktadır. Böylece
aşağı doğru sarkan yünlerden beş tane uç elde
edilmektedir. Halka şeklinde dönen bu uçlar di-
ğer kişinin parmağına takılmaktadır. Yapılacak
kaytanın örgü çeşitlemesine göre bu kapalı yün
uçları birbiri içinden geçirilerek bir şerit oluşt-
rulmaktadır. Her bir uç diğerinin içinden geçiril-
dikten sonra, kaytanı bir eliyle tutan kişi boş olan
eliyle şeridin ortasına vurarak örgüyü sıkıştırmak-
tadır. Çok seri ve iki kişinin işbirliği ile yapılan bu
örücülükte esas yük parmaklarıyla örgü işlemini
yapandır.¹⁶³

576 - 577 Bolu, Göynük'ten
tentene bir örtü .

Tentenecilik

Tentenecilik mil olarak isimlendirilen tığ, iğne v.b. gibi araçlarla genellikle beyaz pamuklu iplikle delik dolgu biçiminde oluşturulan, trabzan adı verilen zincir çekilerek ya da iğneyle çeşitli düğümler atarak yapılan ilmeklerle oluşturulan bir örgü türüdür. Ya bazı ürünleri bezemek amacıyla ince, uzun, dikdörtgen şeritler biçiminde ya da dikdörtgen, kare, daire v.b. biçimlerde ürün oluşturmak için tasarlanan tentenelere dantel de denilmektedir. Tenteneler giysiler dışında ya masa, sehpa, koltuk, se- dir, yatak, yastık, yorgan, perde, ve çeşitli örtü kenarları bezen- mekte ya da perde, örtü, yastık kılıfı, ağzı açık perdesi¹⁶⁴ v.b. gi-

578 Safranbolu, Yörük Köyü'nden eteği tentene ile bezenmiş bir perde.

579 İnebolu'dan eteği tentene ile bezenmiş perde.

580 İnebolu'dan dikey bir suyla bezenmiş, bütünü tentene bir perde.

582 Ankara, Beypazarı'ndan çapraz iğne ve tentene ile bezenmiş bir perde.

bi ürünlerden oluşmaktadır. Bu dalın örnekleri arasında iğne oyası gibi iğne ile yapılan bir grup uygulama vardır. Bunların bohçalar dışında yatak ve oda takımları olarak iki ana başlık altında kümelendiği görülmektedir. Tığ ile yapılmış parçalar arasında perdeler, örtüler ilgi çekmektedir.

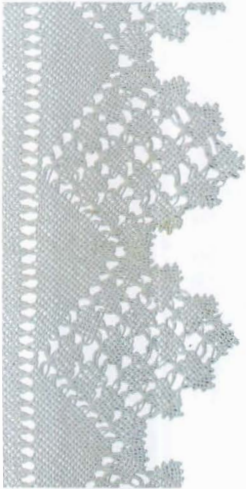

581 Inebolu'dan bütünü tentene ile bezenmiş perde.

583 Amasya, Yassıçam'dan bir hanımın yastık kılıfı tentenesi örüşünden ayrıntı.

584 Rize, Çayeli'nden bir
iğne tentenesinden ayrıntı.

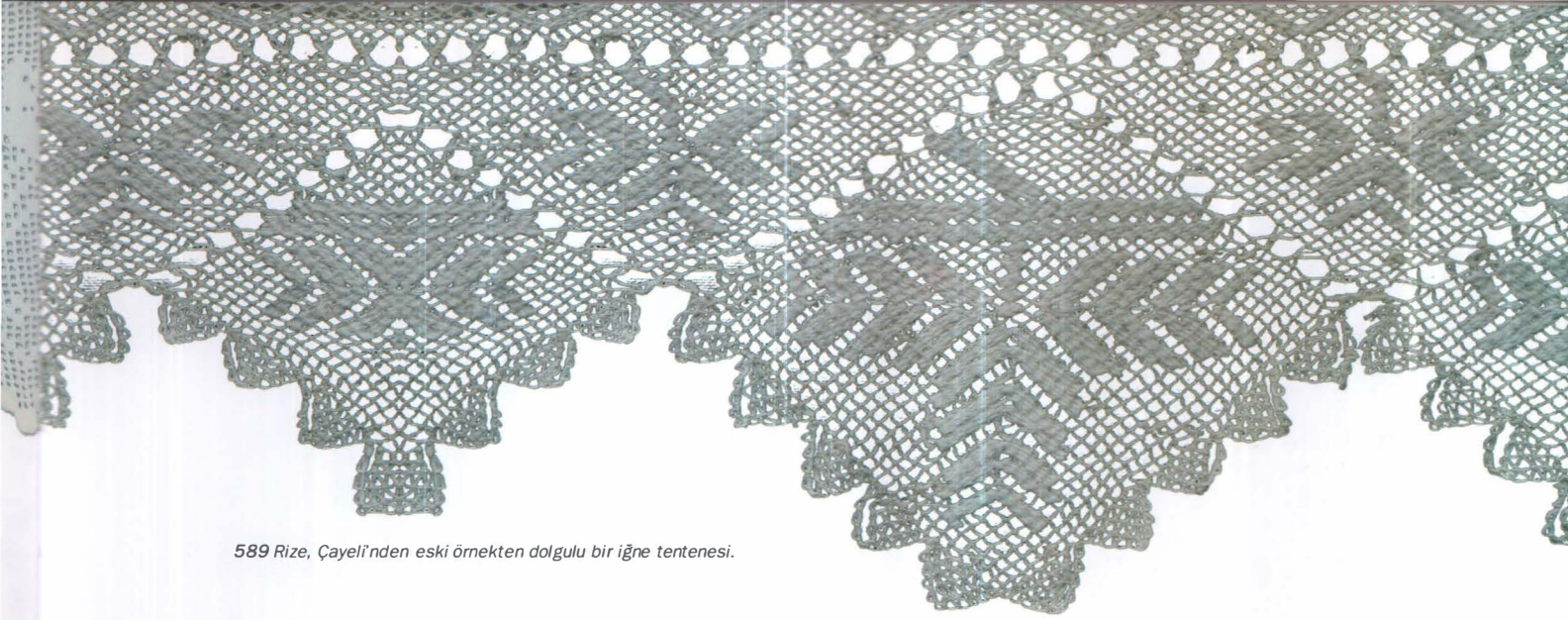

585 - 586 Rize, Çayeli'nden
iki tentene.

İğne oyası ile bezenmiş yastık kı-
lıfları, yorgan ağızlarından oluşan yatak
takımlarının güzel örneklerine Karade-
niz Rize Çayeli¹⁶⁵ ve Çanakkale Beh-
ramkale'de sehpa örtüsü, raf örtüsü v.b.
gibi oda takımlarına ise Ödemiş, Gö-
nen ve Bandırma'da rastlanmaktadır.
Genellikle cihaz olarak iğne ile beyaz
iplikle örülen bu parçalar arasında Beh-
ramkale örnekleri farkedilmektedir.
Karadeniz'de Rize'de önceleri yapılan
örnekleri çağrıştıran bu tenteneler ön-
ce iğne oyası düğümüyle ince uzun ka-
fesli bir şerit oluşturularak sonra iğney-
le bu kafesin boşluklarının bir kısmı
doldurularak yapılmakta ve desen öne
çıkarılmaktadır. Günümüzde çaye-
li'nde bu tür uygulamaların yerini dol-
gusuz tentenelere bıraktığı gözlenmek-
tedir.

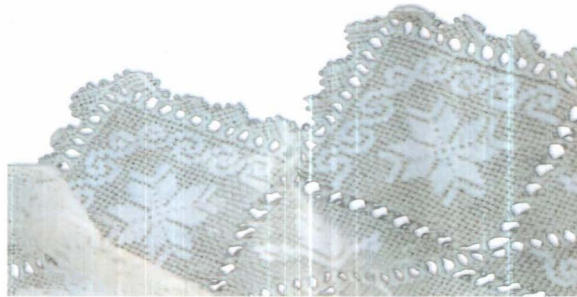
587 - 588 Rize, Çayeli'nden iğne tentenesi
ile bezenmiş bir yastık ve aynı yastıktan bir
ayrıntı.

589 Rize, Çayeli'nden eski örnekten dolgulu bir iğne tentenesi.

590 - 591
Çanakkale,
Behramkale'de bir
hanımın dolgulu iğne
tentenesini
yapışından ayrıntılar.

592 Çanakkale, Behramkale'den dolgulu bir iğne tentenesinden ayrıntı.

Tenteneler arasında Kastamonu Tarsus, Karaisalı, Kayseri v.b. gibi yörelerde araçsız yapılan bir tür düğüm işi düğüm tentenesi ilgi çekmektedir. Kastamonu düğümü, çar-

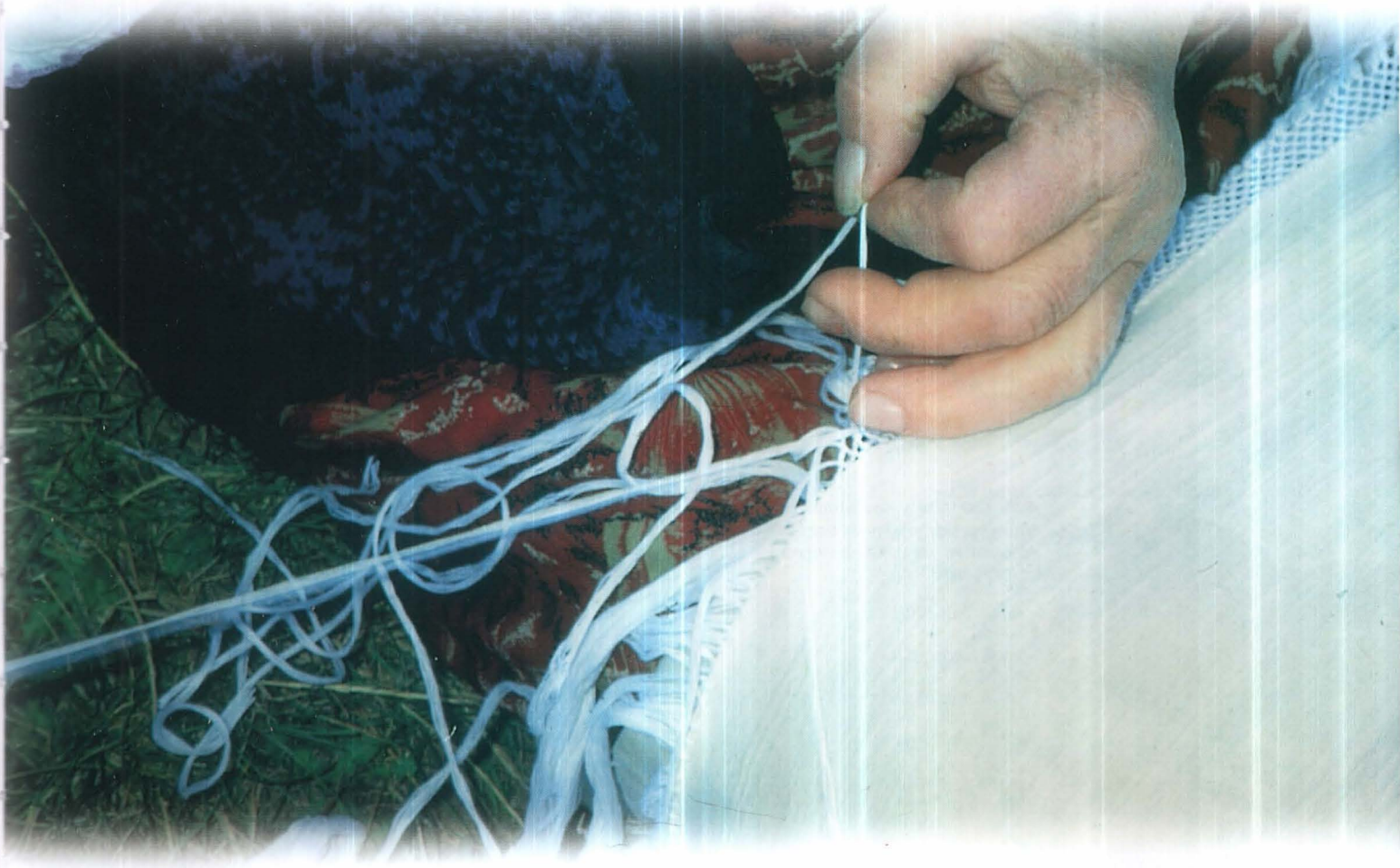
şaf bağlama v.b. gibi isimlerle bilinen bu işle yapılmış tenteneler düğüm tentenesi çeşitli kalınlıklardaki ipliklerin, belli aralıklarla, birbiri ne bağlanarak düğümlenmesi ve bu dü-

593 - 594 Dut ve hanım göbeği örneği.

595 - 596 Beş düğümlü hasır örneği ve bir ayrıntı.

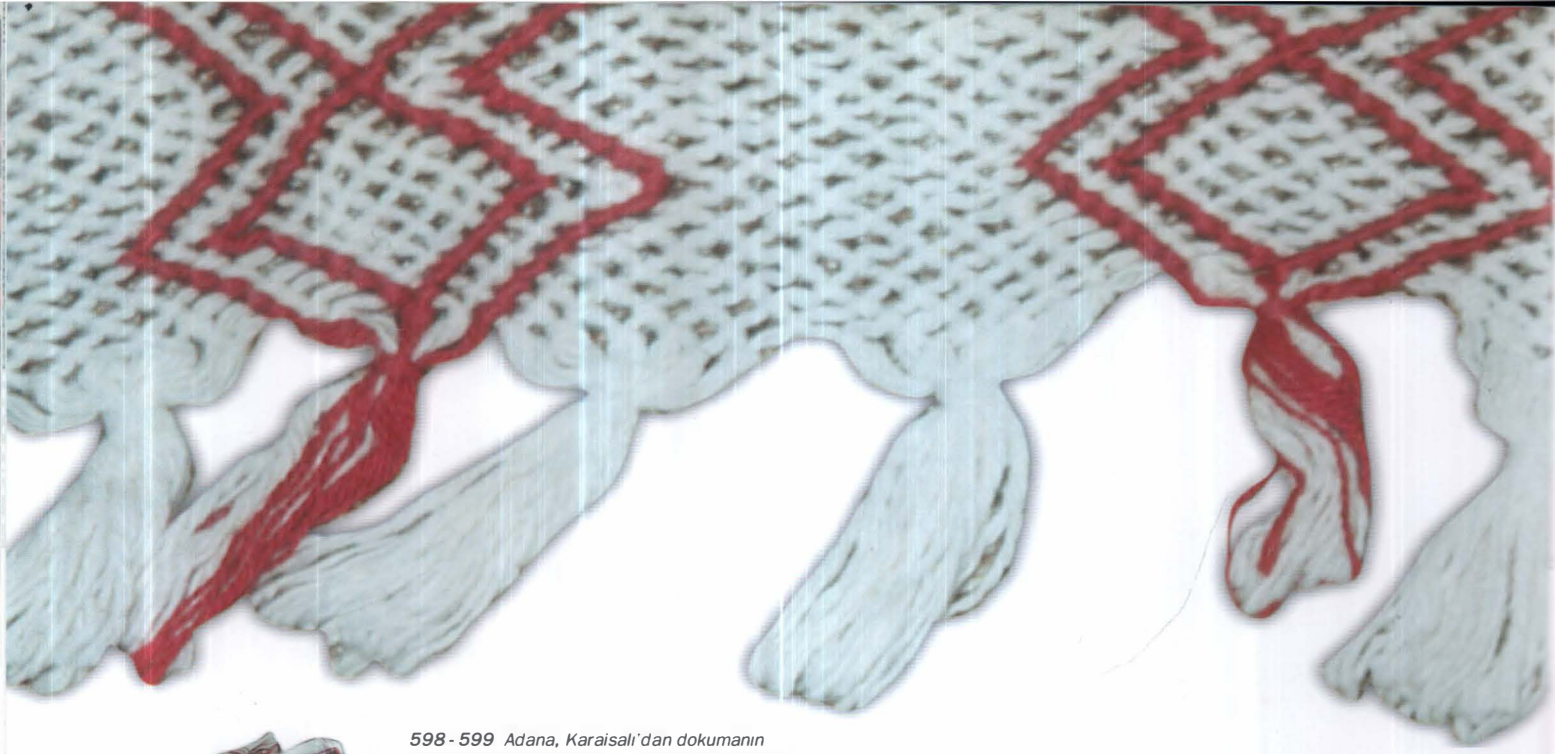

597 Kastamonu'da bir hanımın bağ işi uygulayışından ayrıntı.

ğümlerin belli bir motif oluşturacak biçimde yatay eksenle atılarak üst üste dizilmesiyle yapılmaktadır. Önceleri dokumanın boy iplikleri üzerinde de uygulanan bu iş genellikle pamuk iplikle yapılmaktadır. Dokumanın çevresini bezemek için ya uzun bırakılan, dokumanın boy ipliklerinin basit kare düğümlerle bağlanmasıyla ya da istenilen örneğin iki katı boyunda, iki ucu serbest bırakılmış, ipliklerin düğümlerle bağlanmasıyla hazırlanan düğüm tentenesinin önceden kıvrılıp, bastırılan çarşafın kenarına tutturulmasıyla yapılmaktadır. Dokumanın boy iplikleri üzerinde yapılmayan uygulamalarda genellikle serbest iplikler bezden oluşturulan bir şerit üstüne takılarak çalışılmaktadır. İster dokumanın boy ipliği olsun ister bez şeride takılmış ipliklerle olsun bu işi

uygularken önce çift saplı ipliklerden sağdaki iplik, sağdan yukarı doğru kıvrılarak bir daire oluşturulmaktadır. Sonra bu iplik soldaki ipliğin üzerinden altına geçirilerek, oluşmuş olan dairenin içinden yukarı doğru çıkarılmakta ve böylece meydana gelen düğüm sıkıştırılmaktadır. Örneğe göre belli aralıklarla aynı işlemler yinelenerek düğümler atıldıktan sonra düğümlerin bittiği yerde tenteneye göre belli uzunlukta saçak bırakılmaktadır.¹⁶⁶

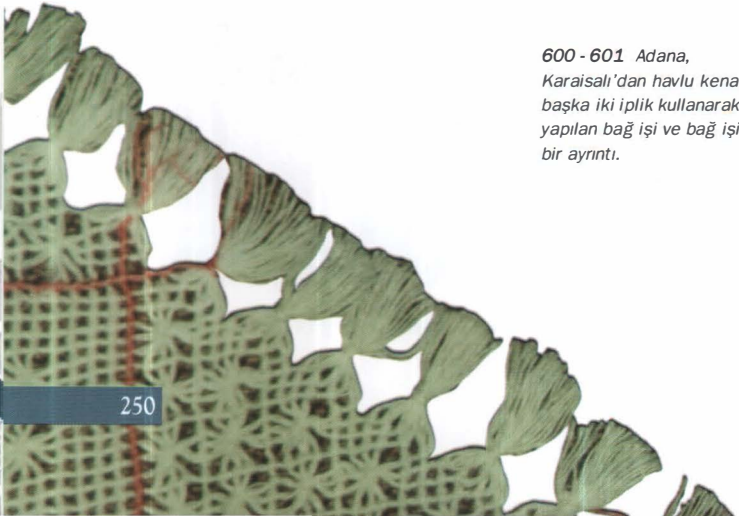
Genellikle çarşaf, peşkir, havlu, yastık örtüsü v.b. gibi çeşitli ev eşyalarını bezemek için yapılmış bu tentenelerin Kastamonu örneklerinde beyaz iplik kullanılmıştır. Kastamonu örneklerinden Tarsus¹⁶⁷ Karaisali v.b. gibi bazı yöreler-

598 - 599 Adana, Karaisalı'dan dokumanın
iplikleriyle yapılan iki renkli bağ işi ile bezenmiş
bir çarşaf ve bağ işinden bir ayrıntı.

600 - 601 Adana,
Karaisalı'dan havlu kenanna
başka iki iplik kullanarak
yapılan bağ işi ve bağ işinden
bir ayrıntı.

602 Kayseri'den düğüm tentenesiyle bezenmiş pamuklu dokuma bir oklava torbasından ayrıntılar.

de karşımıza çıkan birden fazla renkli iplik kullanarak yapılmış bağ işi ile bezenmiş çarşaf, peşkir ve yastık peşkiri v.b. gibi örnekler farklılık arz etmektedir. Bunlar ya yollu ya kareli çarşafların boy ipliklerine yapılmış ya ayrı yapılarak sonradan ilâştirilmiş çeşitlemeleriyle düğüm tentenelerini zenginleştirmektedir.

Düğüm tentenesiyle yapılmış ilginç bir uygulama Kayseri'de bir nakışlı çul örneğinde karşımıza çıkmaktadır. Bu örnek kalın pamuklu dokumanın iki ucuna atılan düğümlerle oluşturulan düğüm tentenesiyle süslemiştir. Benzer uygulamaya Adana Örcün Köyünde bir kahve değirmeni torbasındada rastlanmıştır.

603 Adana, Örcün Köyü'nden bağ işi ile bezenmiş bir pamuklu dokuma kahve değirmeni torbası.

Tülü Yapımı

Yaygı, namazla, yatak örtüsü, eğer örtüsü, perde v.b. gibi çeşitli yerlere örtmek amacıyla oluşturulmuş tülüler koyun, deve yünü ve keçi kılı kullanarak yapılan halıdan yüksek havlı, daha seyrek düğümlü ve hafif dokumalardır.

Bilindiği bunların gibi halk dilinde “çeki tülüler” olarak isimlendirilen düğümsüz ve düğümlü iki çeşitlemesi vardır. Biricisinde çözgüye düğüm atılmamıştır ve hav atkılıklarının arasından çekilerek dokunmuştur. Bunlar günümüzde Siirt’de dokunan battaniyelerden kalın dokulu ve doğal bırakılmış yün tutamlarından oluşan tüylerinin görünüşü ile farklılık arz etmektedir. İkinci gruptaki tülüler ise ya çözgü üzerine yapağıdan alınan bir tutam eğrilmemiş yünle ya da eğrilmiş yünle ara ara çift düğüm (Gördes düğümü) atılarak dokunmaktadır. Eğrilmemiş yünle başka deyişle yapağı elyafıyla ya da tiftikle düğümlenen tülüler yamçılı tülü, tülüce v.b. gibi isimlerle bilinen dokumalar ¹⁶⁸ farklı sıklıklarda atılmış düğümlerle karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Karaman Taşkale’de yaklaşık 3 cm. düz dokuma yapıldıktan sonra bir sırada ara ara eğrilmemiş yün ipliği ya da tiftik ile çift düğüm (Gördes düğümü) atılarak ve tekrar bir sıra dokuduktan sonra aynı işlemler yenelenerek tülü dokunmaktadır.

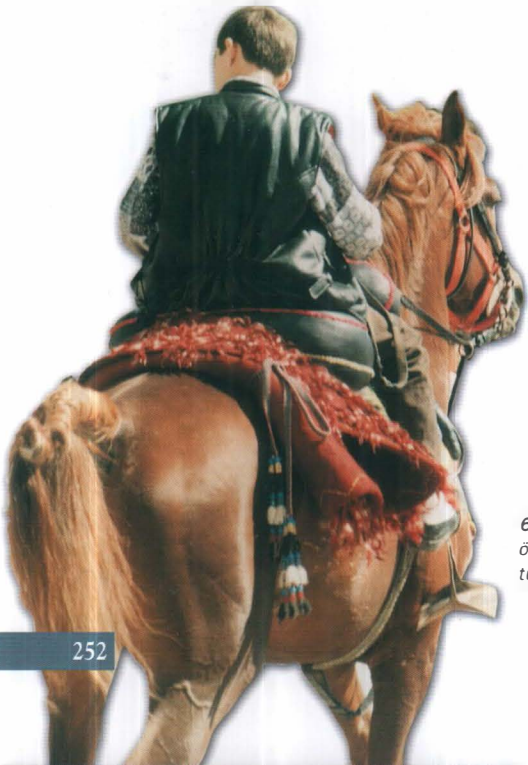
606 Karaman, Taşkale’den yaygı türü bir tülü.

607 Karaman’dan başka bir yaygı tülü.

608 Kayseri, Yahyalı’dan yaygı türü bir tülü.

604 - 605 Eşme’den at örtüsü türü bağlama batık bir tülü ve aynı tülüden ayrıntı.

609 Safranbolu, Yörük köyünden bir çeki tülünden ayrıntı.

Konya, Karaman, Karapınar, Eşme ve Tokat bu tür dokumalarıyla ilgi çekmektedir. Bu dokumaların tek renkli ve çok renkli çeşitlendirmeleri vardır. Kırmızı, sarı, yeşil v.b. gibi tek renkli örnekleriyle Konya kayda değer. Kırmızı, sarı, mavi, pembe, yeşil v.b. gibi çok renkli yünler kullanılmış örnekler arasında bir grup ya çizgisel ya da renk lekeleri biçiminde yapılmış dizgileriyle özellikle Karapınar'da beyaz, kahverengi, siyah doğal renkli yünlerle yapılmış sıralamalarıyla çeşitlendirmeler sergilemektedir. Eşme'de başka bir grup bağlama batık tekniği ile renklendirilmiş at örtüsü ayrıt edilmektedir.

610 Cihanbeyli'den ara ara tülü görünümlü bir perdeden ayrıntı.

611 Kayseri, Develi Ulu Camisi'nden eğrilmiş yünle düğümlenerek bezenmiş bir namazla.

Eğrilmiş yün kullanılarak dokunan parçalarda ise eğrilmiş yünle benzer ve farklı işlemlerle yapılmış uygulamalar bulunmaktadır. Eğrilmiş yünle yapılmış parçalarla Karaman ve Kayseri çevresinde karşılaşılmaktadır. Güzel iki namazla Taşkale Camisi ve Develi Ulu Camisi'ndedir.

Tülülerin pamuklu atkı ve çözüğü üzerine yer yer yünlen atılmış düğümlerle bezenmiş çeşitlenmesine de rastlanmaktadır. Bu bağlamda Konya Cihanbeyli, Adana Karaisalı ve Yahyalı'da ilginç örnekler görülmektedir. Savan dokumalarında önceden değinilen filikli savanlar kadar bir grup heybe ilgi çekmektedir.

612 Adana, Karaisalı'dan eğrilmemiş yün düğümleriyle bezenmiş bir heybeden ayrıntı.

Yazmacılık

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde yazmacılık bez üzerine çeşitli renkte boyalar kullanılarak ya tahta kalıplarla basılan motiflerden gelişen kompozisyonlarla oluşturulan ya da daldırma başka deyişle süsleme motifini bağlayarak, kapatarak boyaya batırma yoluyla yapılan bir süsleme sanatı olarak süre gelmektedir. Çeşitli kalıplarlar kullanılarak yapılan¹⁶⁹ yazmacılık alanında yapılan çalışmalar İstanbul, Tokat¹⁷⁰, Kastamonu,¹⁷¹ Bartın¹⁷² vb gibi merkezlerde yazma Elazığ'da çit¹⁷³ Malatya'da bervanik¹⁷⁴ adıyla bilinen çeşitlilerin yapıldığını ortaya koymaktadır. Mardinli Nasra Simmes Hindi kalemişi yazmacılığı sürdürmektedir.

613 Çok renkli bir Cide yazması.

614 Tek renkli sofa örtüsünden ayrıntı.

615 İstanbul'dan "Hisaryolu, Has-iş" damgalı bir yazma.

Bu dönemde yemeni, çember v.b. gibi bilinen isimlerle kare biçimindeki baş örtüleri, sofra adıyla bilinen masa altı örtüleri yapılmıştır. Baskı tekniklerinin serigrafisi ile de uygulandığı günümüzde bunlara perdeler, giysiler yapılan kumaşlar eklenmiştir.

Yazmalar ya tek renkli ya çok renkli yazmalar olarak iki ana başlık altında kümelenmektedir. Tek renkli yazmalar ya beyaz ya siyah tek renkli bir zemin üzerine ya siyah ya da

beyazla renklendirilmiştir. Çok renkliler ise farklı tek renkli zemin üzerine birden fazla renk kullanarak bezenmiştir. Tek renkli yazmacılık açısından en ünlü merkez Kastamonu'dur.

Burada çam ağacından yapılmış bir yüzünde kabartma (rölyef) biçiminde motif oyulmuş, bir yüzünde elle tutulabilecek bir sapı bulunan kalıplar, bu kalıpları oymada kullanılan çeşitli kesimler; dar kenarlı bir ahşap kutu; bu kutunu içine girebileceği büyüklükte kalın kenarlı bir sandık; ucuna

616 İstanbul'dan "has iş Üsküdar" damgalı bir yazma.

keçe sarılmış bir sopa; üstüne keçe serilmiş bir masa ve ustaların analin boya olarak isimlendirdikleri biraz yoğunlaştırılmış siyah boya, bez, patiska araç gereç olarak kullanılmaktadır.¹⁷⁵ Yazma basımını Cemil ve Safiye Kızılkaya şöyle uygulamaktadır. Önce keçe ile örtülü masa üzerine yıkayarak çirişi çıkarılan beyaz bez serilmektedir. Masanın yanında bulunan iç içe yerleştirilmiş boya kutusuna ucuna keçe sarılmış sopa batırılmaktadır. Boyayla ıslatılan bu sopayla üstte yer alan kutunun ağzına gerili olan keçe ıslatılmaktadır. Böylece kutunun ağzındaki keçeye yeterli derecede boya emdirilmekte ve bir tür stampaya dönüştürülmektedir. Sonra bir ele alınan kalıp bu keçeye bastırılmakta boyayı çekmesi sağlanmakta ve kalıp masanın üstünde gergin bir biçimde serili olan beze bastırılmakta ve diğer elle kalıbın üstüne vurularak motif beze geçirilmektedir. Aynı işlemler yinelenerek zaman zaman kalıp değiştirilerek örtünün yüzeyi bir kompozisyonla bezenmektedir.¹⁷⁶ Önce açık nefti renkli olan kompozisyon sekiz gün kurumaya bırakılmakta sonra tuzlu suyla yıkanmakta böylece örtünün süslemelerinin rengi siyaha dönüşmektedir.

Bir tür siyah figür baskı olan bu yazma tekniği yanı sıra Kastamonu'da 1960'lı yıllarda siyah zemin üzerine beyazla da süslemeler yapılmaktaydı. İki tür uygulama biçimi olan bu yöntemin birincisinde motiflerin beyaz olması için bir fiçıda siyaha batırılan bezler üst üste yığılarak nemli iken kaya kireç taşı kireci ve erik ağacı zamkı ve sudan oluşturulan sıvıya batırılarak hazırlanmış keçe stampadan ıslatılmış kalıpla alınarak beze basılmaktaydı. Böylece kireçlenen motifte boya etkisini kaybetmekte ve iyice kuruyup suda yıkanınca kireç akmakta ve onun yerini beyaz motif almaktaydı.¹⁷⁷ İkincisinde ise önce tutucu olmayan kesterlerle motifler basılır sonra bezin tamamı siyah boyaya batırılırdı.¹⁷⁸ Kullanılan boya çesitleri analin, potas, göztaşı, kester gibi kimyasal maddelerdi. Boyaların yapıştırıcı özelliği kazanması için pabuççu çirişi denilen bir tür tutkal kullanılmaktaydı. Kitre ya da uygun olabilecek başka elemanlarda kullanılırdı. Boyaların karıştırılması, açıklığı koyuluğu içine katılan göz taşı, çiriş gibi maddelerle ayarlanıyordu.¹⁷⁹

617 Yazmacılık Hani'ndaki bir işlikten yazmacı tezgâhından stampa ve boyalar.

618 Kalıbın stampaya basılışı.

619 Kalıbın kumaşa basılışı.

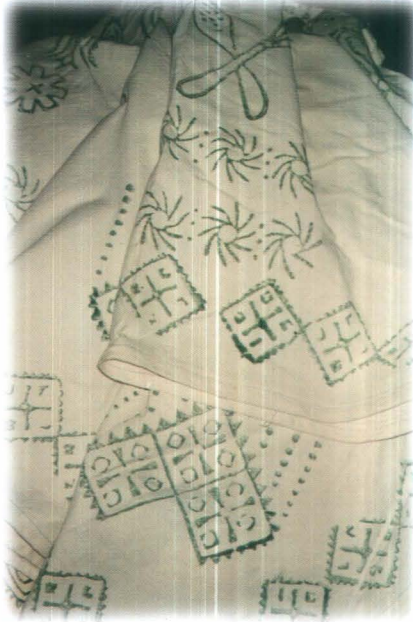

620 Tokat'ta
Yazmacılar
Hanı.

Aynı kalıbın farklı üniteleri kapatılarak tasarlanmış çok renk kullanmaya elverişli kalıplarla çalışılan çok renkli yazmacılığa gelince, Bu alanda 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar İstanbul önemini korumuş ve burada yapılan yazmalar Anadolu ve Rumeli'ye gönderilmiştir. Bunlar arasında Çengelköy, Yeni Kapı, Y. Köy (Yeniköy), Hisar Yolu, Üsküdar, Üsküdar işi, Has İş Üsküdar tanınan etiketlerdi.

20. yüzyılın son çeyreğinde buradaki işlikler yavaş yavaş serigrafi yoluyla baskı işlerine yönelmişler ve el baskıcılığı Anadolu'daki Diyarbakır, Malatya, Elazığ, Bartın, Zile ve Tokat, v.b. gibi merkezlere geçmiştir. Ancak bu merkezlerdeki örnekler Tokat'daki gibi çok sayıda renkli uygulamalara yönelmemiştir. 20. yüzyılın son çeyreğinde Kastamonu Cide'de Mehmet Güren tarafından elle yapılan baskılar Çengelköy kalıpları ile sürdürülmüştür. Dikdörtgen biçimli bir dolama gibi ta-

sarlanan bu yazmalar sarı zeminlidir. Başka ilginç bir uygulama da Malatya'da karşımıza çıkmaktadır. Burada yörede bervanik adıyla bilinen yazmalar yapılmaktadır. Başka ilginç bir uygulama ise Mardin'de basmacılık adı altında sürdürülmektedir. Önceden değinildiği gibi bu yörede Nasra Şimes Hindi siyahla desenlediği figüratif kompozisyonlarını çeşitli renklerle boyamaktadır.

621 Yazmacılar Hanı'nda kurutulan yeni basılmış bir yazma.

Bu üretim merkezleri arasında gerek konumu gerek işleyişi gerek renkli yazmacılık alanındaki uygulamalarıyla önemli bir merkez Tokat'dır. Burada Yazmacılar Hanı olarak adlandırılarak Gazioğlu Hanı'nda çok sayıda işlik bulunmaktadır. Bu işliklerde bazı elle kalıp baskıcılığına devam eden ustalar yanı sıra serigrafi ile baskı yapan ustalar vardır. Yazmacılığın her aşamasının gözlenebileceği aynı zamanda bir eğitim merkezi olan bu handa çok sayıda farklı nitelikte usta bir arada çalışmaktadır.

Yorgancılık

Çarşı'da uygulanan el işlerinden biri de yorgancılıktır. Yorgan dikme işi olan yorgancılık dalında bebek, çocuk, tek kişilik yorgan, çift kişilik yorgan v.b. gibi farklı boyutlu türler yapılmaktadır. Bunlar ya içlerine doldurulan pamuk, yün ve tüy malzemeye bağlı olarak ya da ön yüzlerini bezeyen motif, kompozisyon çeşitlemelerinin süslemelerine göre de adlandırılmaktadır. Yorgan yapımında ya mitil olarak isimlendirilen tek renkli pamuklu kumaşlardan farklı renkli atlas, kadife, patiska, mermerşahi v.b. gibi tek renkli kumaşlar ya da çok renkli kumaş başka deyişle basma, pazen v.b. gibi kumaşlar yanı sıra pamuk, yün, tüy kullanılmaktadır. Yorgan dikimine önce ya yüzü astarı aynı ya farklı kumaşları birleştirerek (çatarak) oluşturulmuş dikdörtgen biçimli torbaya dolgu malzemesini yerleştirilip kaymaması için seyrekçe teğellenerek başlanmaktadır. Sonra torbanın ön yüzüne kompozisyon ya kartondan kesilmiş kalıptan aktarılarak ya da cetvel kullanarak sabunla çizilmektedir. Daha sonra yorganın kumaşının kalınlığına ve rengine uyum sağlayacak bir iplik, orta parmağa takılan ucu açık bir yüksük ve iğneyle

622 Rize'den yorganlar.

623 - 624 İstanbul'dan bir yorgan ve yorgandan bir ayrıntı.

625 Rize'den yorganlar.

626 Rize'den yorganlar.

çizilen kompozisyon üzerinden sıriyarak (teğelti yaparak iğneyi bir alta geçirip bir üste çıkarak) yorgan çitilmektedir. Yapılan dikiş adları yörelere göre değişmektedir. Düz teğelti biçiminde sırlan yorgan dikişlerinin yüzeyde sık aralarla uygulanan biçimleri Trabzon'da baskı ya da ince iş olarak isimlendirilmektedir. Baskının düz yatay çizgide gelişeni batırmalı baskı; düz çizgide gelişeni kara baskı ve diagonal çizgide gelişeni çapraz baskı olarak isimlendirilmektedir.

Günümüzde yorgancılık iş kolu fabrikasyon yorganların üretimi ile eski önemini kaybetmiştir. Önceleri büyük kentlerin her semtinde ve ilçelerde bulunan yorgancı dük-

kânlarının sayısı çok azalmış ve 20. yüzyılın ilk yarısında bu iş kolunda uğraş veren gezginci hallaçılar ve yorgancılar görülmez olmuştur. Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, gibi büyük şehirler yanı sıra Beypazarı, Tarsus, Emirdağ v.b. gibi ilçelerde de bazı yorgancılar bu iş kolunu devam ettirmektedir.

Yorgan süslemeleriyle ünlü merkezler Rize, İstanbul, İz-mirdir. İstanbul'da Cemalettin Akyüz, Rize'de, Köksal Yıldız, Konya'da Hamdi Bulmuş, Himmet Gökgez, Denizli'de Mehmet Yılmaz, Beypazarı'nda Şemsettin Tozlu, Eskişehir'de, Tekin Koçkar bu dalda uğraş veren ustalardan bazılarıdır. Pamuklu yorganlarıyla Adana; yün yorganlarıyla Gümüşhane ünlüdür.

KÂĞIT İŞLERİ

Ebruculuk

Üzeyi çeşitli renk ve biçimde boyalarla hareli, dalga dalga renklendirilmiş bir tür kâğıt süslemeciliği yapmak olarak tanımlanabilecek ebruculuk 1950'li yıllara kadar eğitim kurumları dışında çarşı kesiminde özellikle ciltcilik alanında yaygınlıkla uygulanmaktaydı. Ebruculuk gelişen teknolojinin sağladığı olanaklarla 1980'li yıllardan sonra bu alandan açılmış bazı kurslarla öğrenilen bu dal daha artistik yaklaşımla bir halk resmi çeşitlemesine dönüşmüştür. Battal ebrusu, tarama ebrusu, şal örneği, bülbül yuvası, taraklı ebru, kumlu ebru, kılçıklı ebru, çiçekli ebru v.b. gibi pek çok çeşitlemeleri olan ebruların ebruzen olarak isimlendirilen kurumsal eğitim görmüş Necmettin Okyay, Mustafa Düzgünman, Peyami Gürel, Uğur Derman, Hikmet Barutçugil v.b. gibi ünlü sanatçıları bulunmaktadır.

Bilindiği gibi ebru toprak ve bitkilerden oluşan yağsız, suda erimeyen doğal boyalar, bu boyaları dövmek için gerekli olan destenek, ya çinko ya da içi ziftlenmiş çam ağacından yapılmış dikdörtgen biçimli bir ebru teknesi, at kuyruğu kıllından yapılmış fırça, bir tahta parçası üzerine çiviler saplanarak oluşturulmuş tarak tel çubuk, kitre, sığır ödü ve aherlenmiş (önceden üstüne kestirilmiş yumurta akı sürülmüş) kâğıt kullanılarak uygulanmaktadır. Ebru yapmak için önce ebru teknesinde suda bekletilerek torbadan süzölmüş kitreten bir tür pelte kestirilmektedir (oluşturulmaktadır). Sonra bu peltenin üzerine sığır ödü ve kaplarda hazır bekleyen içine sığır ödü katılmış boyalar serpilmektedir. Serpilenden boyalar ya tarak ya tel ya da kıl fırça ile karıştırılmaktadır. Bu şekilde birbiri içine geçen, çeşitli biçimlere dönüşen boyalı

627 Bir ebru tezgâhi.

tabakanın üstüne önceden hazırlanmış kâğıt yavaşça yatırılmaktadır. On, on beş saniye bekletildikten sonra ustanın bulunduğu yöndeki bir köşeden hafifçe kaldırılmakta ve uzun çıtalar üzerinde kurutulmaya bırakılmaktadır.¹⁸⁰ Bazı ustalar nemli olan kâğıtları boya üzerine sermeden kitre üzerindeki boyayı süpürge çöpüyle karıştırmaktadır.

628 Ebru sandığının boyaya hazırlanışı.

629 Ebru sandığına boyanın serpilmesi.

630 Boyası hazırlanmış sandığa kâğıdın kapatılması.

631 Boyası hazırlanmış sandıktan kâğıdın kaldırılması.

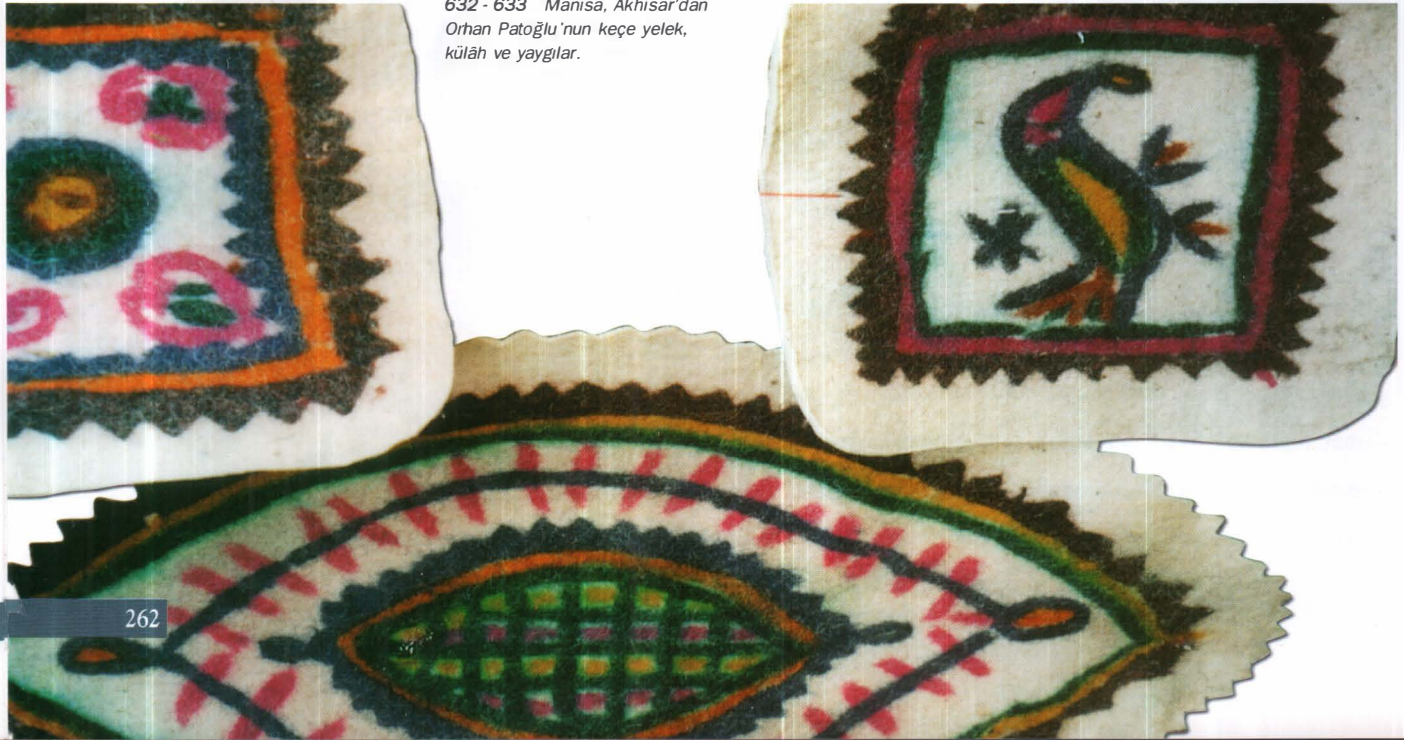
Günümüzde Ankara, Tokat ve Sivas v.b. gibi yörelerde ebru yapılmaktadır. Sivas'ta ebru yapan Aydın Tatlıcak boyar özelliği olan destenekle ezdiği yamaç toprağı yanı sıra gül dalı ve orta yaşlı at kuyruğundan oluşturduğu fırçaları kullanarak ebru yapmaktadır.

KEÇE İŞLERİ

Ünün çeşitli yollarla sıkıştırılmasıyla yapılmış, çok kalın, dokunmadan oluşturulmuş bir tür kaba çözgüsüz kumaş olan ile bağlantılı işler keçecilik adı altında toplanmakta ve bu mesleği uygulayan ustalara keçeci denilmektedir. Yapılışı da göz önüne alınarak yapağıyı hasır üzerine yaydıktan ve ikisini bir dürdükten sonra ayakla basa basa yuvarlıya yuvarlıya yapılan bir tür yaygı olarak tanımlanan keçe¹⁸¹ işleri Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde bazı merkezlerde uygulanmış ve uygulanmaktadır. Günümüze ulaşan keçe türleri bebe keçesi, pala, maket (sedir), yolluk, minder, namazlık, yastık, yüklük, kepenek, yamçı, yelek, külâh, dolak, koşum keçesi, haşa, eyer, duvar keçesi, tandır kebesi, heybe, torba, turluk, alacık,¹⁸² biçiminde sıralanabilir. Bu türlere yapımında keçe de kullanılan yer yer işlemlerle süslenmiş semer, eğer, palan v.b. gibi hayvan koşumları eklenebilir. Çeşitli yaygı türlerine Afyon'dan Ali Korkmaz, Ahmet Tunçok, Yaşar Kocataş, Akhisar'dan Orhan Patoğlu, Tire'den Hulki Gürel, Cemil Cön'ün yaptığı yaygılar; hayvan koşumlarından semerlere Tosya'dan Ahmet Natur, İskilip'ten Hüseyin Usta, Mudurnu'dan Mustafa İbrahim Soygür, İncesu'dan Mehmet Turunç, Taraklı'dan İbrahim Türkoğlu, Beypazarı'ndan Mustafa Atıcı, Tire'den Mehmet Şerbetçi; eyerlere ise Kastamonu'dan Hikmet Demirbilek'in işlemiş olduğu parçalar örnek verilebilir. Örnekler çoğaltılabilir. Bunlara Konya'dan Mumduh Dinek, Mehmet

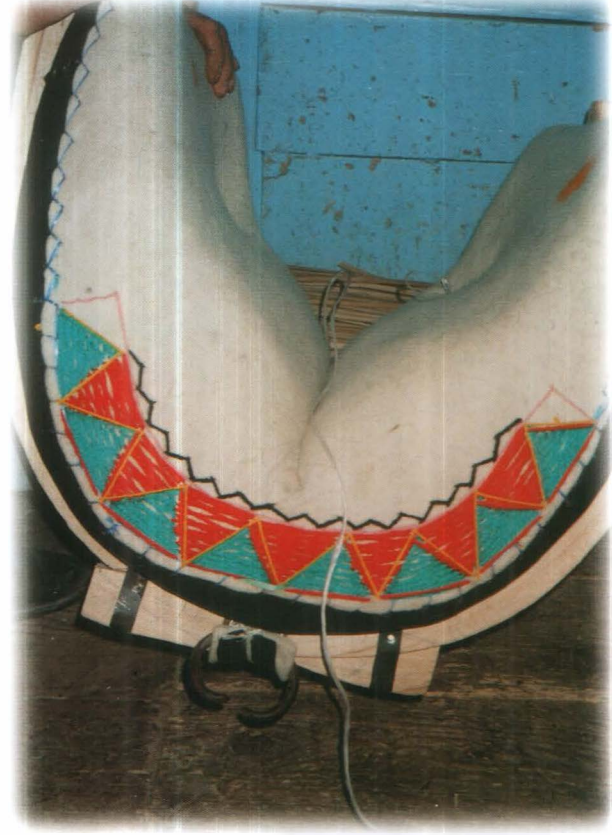
632 - 633 Manisa, Akhisar'dan Orhan Patoğlu'nun keçe yelek, külâh ve yaygılar.

Girgiç, Mehmet Doğan, Osman Özakar, Recep Tekkalan Yalvaç'tan Hüseyin Kandal ustaların ürünleri eklenebilir.

Genellikle kuzunun ilk kirkımı Haziran yünün-
den iyisi, koyunların ikinci kirkım olan Ağustos ayın-
da elde edilen yününden ikinci kalitesi yapılan keçe¹⁸³
kalıp, kalıpleş, çubuk (sepki), makas, halat, su kabı,
süpürge, terazi, buhar kazanı v.b. gibi araçlar kullana-
rak¹⁸⁴ uygulanmaktadır. Didme, atma, dökme, dürüm
yapma kapaklama, pişirme, kazıklama, oklavalama,
karıştırma ve tıglama işlem basamaklarıyla keçe oluş-
turulmaktadır. Önceleri ayak ve elle genellikle hama-
mın bir ünitesinde yapılan keçecilik giderek atölyeler-
de ve dökme işlemi ve dürüm yapma dışında genellikle
makine yardımıyla yapılmaktadır.

Bunlar bir renkli keçeler (monokrom) ve birden
fazla renkli keçeler (polikrom) olarak iki ana başlık al-
tında kümelenmektedir. Bir renkli keçeler doğal yün
rengi sedef beji, turuncu, kırmızı yeşil v. b gibi tek
renklidir. Konya'da nakışlı keçebenli keçe¹⁸⁵ ya da ala
keçe olarak isimlendirilen çok renkli keçeler ise natu-
rel yün rengi yanı sıra, kırmızı, mavi, yeşil, kahverengi,

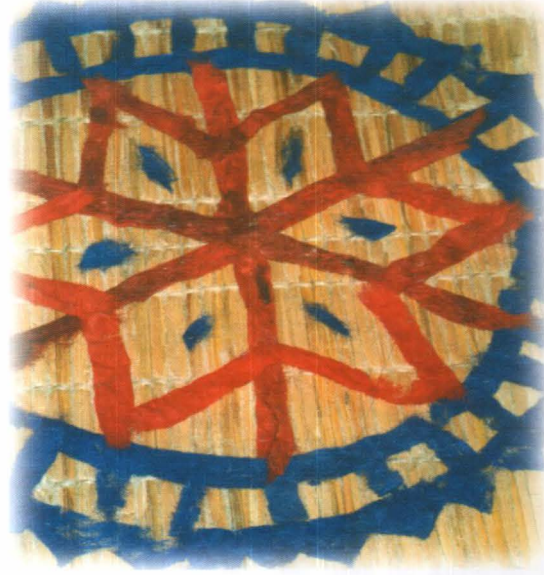
634 Taraklı'dan içi keçe kaplı, önü nakışlı bir semer.

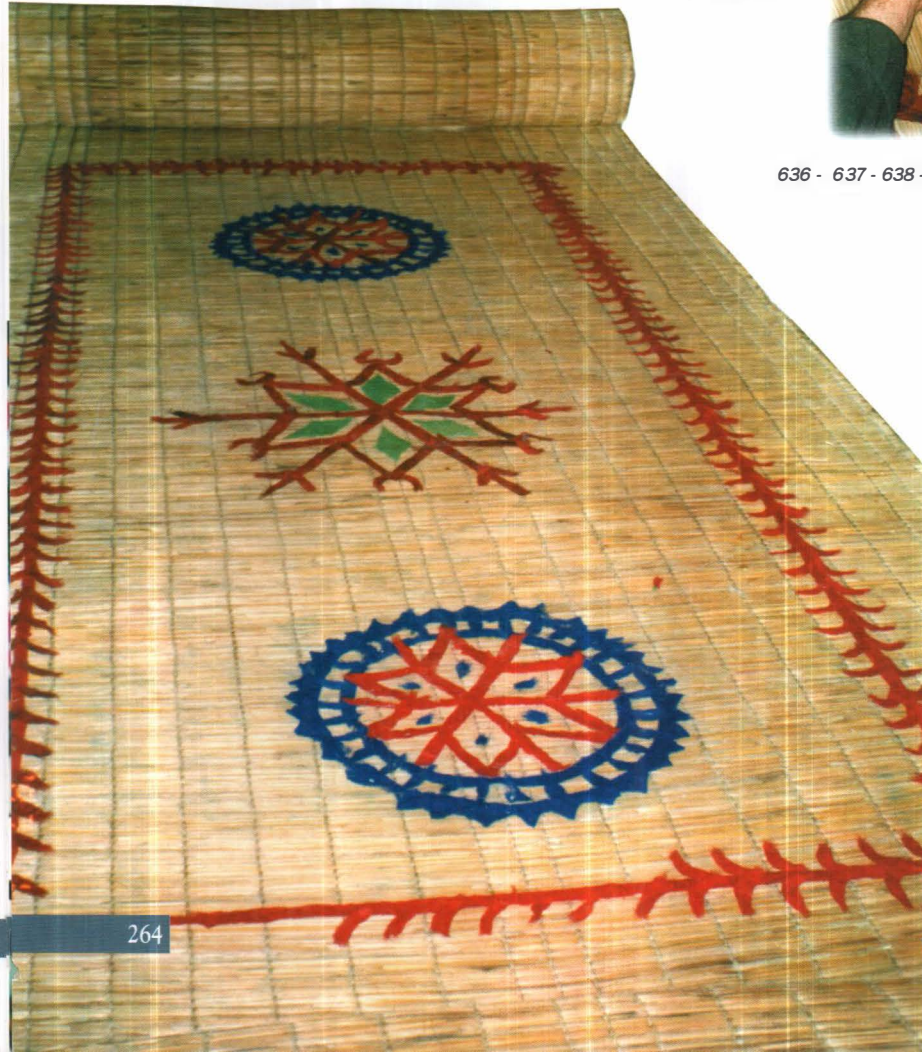
635 Isparta, Yalvaç'dan bir kıymalı keçeden ayrıntı.

sarı v.b. gibi tek renkli oluşturulmuş benlik olarak isimlendirilen nakış için hazırlanmış keçe balyalarından alınan parçalarla tasarlanmış motif ve kompozisyonlarla bezenmiştir. Doğal renkli keçelerin bir de işlemelerle süslenmiş çeşitlileri bulunmaktadır. Özellikle semer, palan ve deve palanını yapımcıları çuvaldız türü iğneler ve keçi kılından yapılmış kazıl olarak isimlendirilen ipliklerle çeşitli serbest stil iğnelerle ürünlerini işlemelerle bezemektedir. Eğer yapımcıları ise zincir işini yeylemektedir. Bu alanda 1982 yılında yapılan bir araştırmada Konya, Afyon, Balıkesir, Bigadiç, Manisa, Maraş, Sandıklı, Turgutlu, Tire, Ödemiş, Bergama, Akhisar'da keçe yapıldığı belirlenmiştir.¹⁸⁶ Daha sonra geliştirilen araştırma ile bu üretim merkezlerine Simav, Savaştepe, Karacasu, Yalvaç, Serinhisar, Tavas, Denizli, Şanlı Urfa, Ağrı, Bursa, Korkuteli, Kütahya, Adıyaman, Besni, Mardin eklenmiştir.¹⁸⁷

Günümüzde Afyon'da, Akhisar'da, Tire'de Isparta Yalvaç'ta Konya ve Manisa'da keçecilik sürdürülmektedir.

636 - 637 - 638 - 639 Afyon'dan keçenin hasıra serilişi ve hasıra döşenmiş biçimi.

Bilindiği gibi keçeler çeşitli yollarla bezenmektedir. Bunlardan birincisinde hasıra yerleştirilen (döşenen) renkli keçelerle tasarlanan süslemelerin üstüne yün serilmektedir. Sonra hasırla birlikte sarılarak sıkıştırılmaktadır. İkisinde ise keçe üzerindeki tiftik ipler bağlama batık yoluyla renklendirilerek süslemeler yapılmaktadır. Böylece oluşturulan renkli keçeler yanı sıra kıymalı keçe adı verilen tek renkli örneklerle de rastlanılmaktadır. Bunlar diğerlerinden applike edilmiş kabartma izlenimi veren keçe parçalarıyla ayırt edilmektedir. Bu tür çalışmalarıyla Hüseyin Kandal ve Yaşar Kocatay ünlüdür.

640 Afyon'dan Ali Korkmaz'ın yaptığı bir yaygı.

641
Tire'deki bir
işlikte yünün
yayılışı.

643
Keçe işliğinden
keçe
sıkıştırıcısında
dürülmüş bir
keçe.

642
Kastamonu'dan
içi keçe kaplı
önü ve arkası
nakışlı bir
semer.

644
Tire'den
bir keçeci
dükkanı ve
bazı örnekler.

METAL İŞLERİ

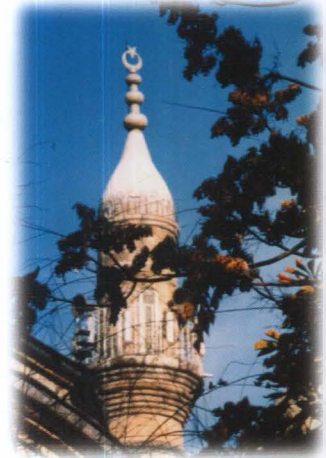
Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde ağaç işleri gibi önce-
leri çeşitli metaller kullanılarak elle üretilen ürünleri kapsa-
yan ve el becerisinin önemli olduğu metal işleri de giderek
makineleşme sürecinden etkilenmiş ve yaşam biçimlerinde-
ki değişimler doğrultusunda dar bir boğaza girmiş çoğu işlik
hazır ürün satılan dükkâna dönüşmüştür.

Günümüzde hazır alınan metal kullanılarak yapılan
halk sanatları alfabetik bir dizinle alemcilik, bakırcılık, bı-
çakçılık, demir işleri, gümüşçülük, kuyumculuk, halk dilin-
de sarı olarak isimlendirilen pirinç işleri ve teneke olarak
isimlendirilen çinko ve sac işleri olarak sıralanmaktadır. Ya

mimariyle bağlantılı ya da özel günler ve günlük eşya üreti-
mine yönelik bu alanlar dışında aynı zamanda tıp bilgisi ge-
rektiren bir alan da nalbantlıktır. Metal işleri ile ilgili alan-
lar tombakçılık ve kalaycılık v.b. gibi dallarla daha da zen-
ginleşmektedir.

Alemcilik

Alem yapan ustaların çalıştığı mimariyle bağlantılı bir
iş koludur. Bilindiği cami, minare, çeşme, şadırvan v.b. gibi
yapıların kubbe, tonoz, külah v.b. gibi örtü sistemlerini be-
zemek için metal ya da taştan tasarlanan taşlar alem olarak
isimlendirilmektedir. Kaide, gövde ve tepelik olmak üzere
üç ana üniteden oluşan alemlerin kova olarak isimlendirilen
kaidelerinin üstünde gövdelerini oluşturan top, armut, bo-
yun ve en üstte tepelik başka deyişle hilal bulunmaktadır.¹⁸⁸
Alemlerin boyutu ve biçimi konulacağı yere dayanarak ta-
sarlanmaktadır. Camilerde bu üniteler ana kubbelerde diğer
kubbelerden ve tonozlardan daha büyük tutulmakta ve fark-

646 - 647 Kütahya, Yeşil Cami ile Malatya
Yeni Caminin onarımlarından sonra
kubbelerine takılmış alemler.

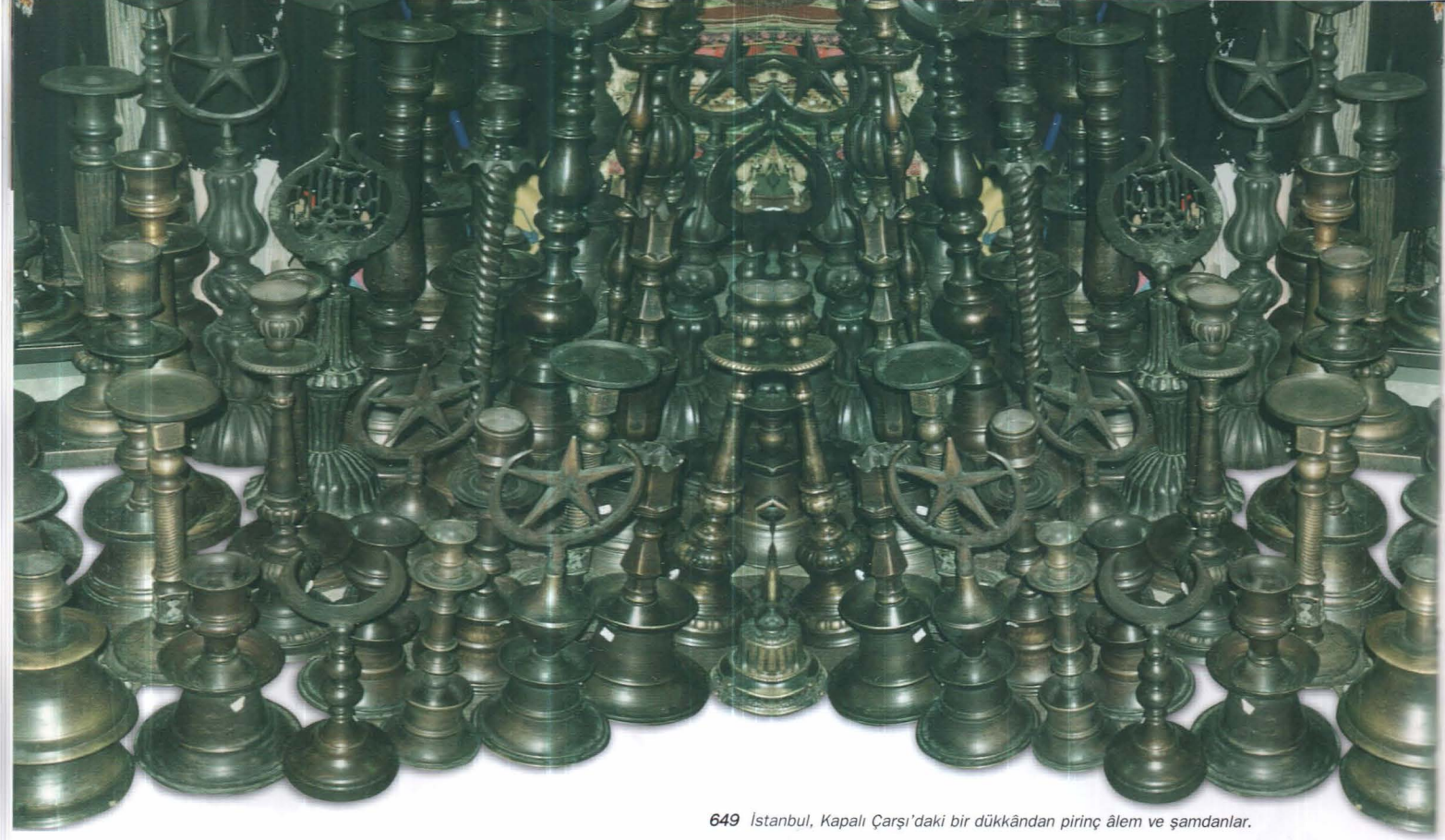
648 İzmir'de Büyükdemir Han'dan alemler.

lı sayı ile sıralanmaktadır. Alemler taşıyan hilal ise bazen yalnız başına bazen ya ortasında bir yıldızla ya da Arap harfleriyle süslenmiştir.

Boyutları gibi biçimleriyle çeşitlilikler arz eden alemler minare alemleri, cami alemleri, mescit alemleri, çeşme alemleri, şadırvan alemleri olarak sıralanabilir. Bunlarda cami alemleri minare alemleri, ana kubbe alemleri, küçük kubbe alemleri, tonoz alemleri v.b. biçimde çeşitlemeler kapsamaktadır.

Çağdaş mimarinin getirdiği yeni yapı biçimleri önceleri çeşitli örtü sistemleriyle örtülmüş şadırvan, çeşme v.b. gibi su yapılarına kadar geniş uygulama alanı bulunan alemlerin yalnız yeni yapılan camilerle onarılmak üzere eski eserlerde kullanılmasına neden olmuştur. Bu durum ustaları farklı alanlara yönlendirmiştir. Pek çok camiyi alemler bezemektedir. Ya eski yapıların onarımlarında yenilenen ya da yeni yapılar için yeni tasarlanan bu alemlerin çoğunun ustası bilinmemektedir.

649 İstanbul, Kapalı Çarşı'daki bir dükkândan pirinç âlem ve şamdanlar.

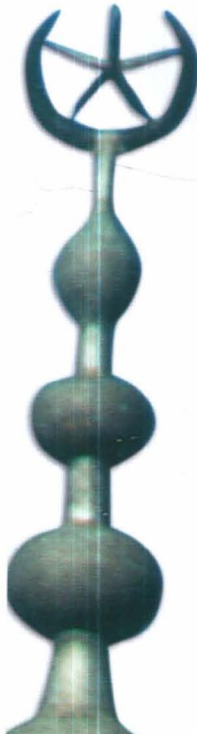
650 İzmir'de Büyükdemir Han'dan âlemler.

Günümüzde metal işleri yapan atölyeler arasında İstanbul, Amasya, İzmir, Konya, Kütahya, Bursa, Denizli ve Urfa v.b. gibi merkezlerde tornacı ya da sıvamacı olarak isimlendirilen döküm işleri yapan iş yerleri çatısı altında alemcilik de yapan işlikler de vardır. Bunlar arasında hilal, top ve armut olarak isimlendirilen ünitelerden oluşturulan cami kubbesi ve minare âlemleri yapan Amasya'da Burhan Özbakır ve Konya'da piriñ işleri yapan Hasan Ayas halk dilinde üç toplu, beş toplu âlem olarak isimlendirilen çeşitlileriyle ilgi çekmektedir. Denizli'de Ali Erbek iki armut üç karpuzlu; Urfa'da ise Mehmet Kürekçi ve oğlu Mehmet Akif Kürekçi armutsuz üç karpuzla (top) oluşan âlemlerin yanı sıra tepelikleri ay yıldız ve "Allah" yazılı âlemleriyle ünlüdür.

Benzer bir durum İzmir'de Kestane Pazarı Büyükdemirhan'da Orhan Yıldırım işliğı için söz konusudur. Burada yükseklikleri 210 cm., çapı 60 cm. ye ulaşan büyük boyutlarda ana kubbe ve minare âlemleri yanı sıra küçük kubbe, tonoz v.b. gibi üniteler için farklı küçük boyutlarda da âlemler yapılmaktadır. Gövdesi bakırdan tepeliğı alüminyumdan yapılan bu âlemler sonradan yaldızlanmaktadır.

651 Kütahya, İshak Fakih Camisi şadırvanı alemleri.

652 Bursa'da Gazi Orhan Camisinin ay yıldızlı alemleri.

Bursa'da tepelikte bakırdan yapılmaktadır. Tokat'ta ise Cafer Yıldız bakırdan döverek oluşturduğu alemleri Kahramanmaraş'ta döktürdüğü aylarla taçlamaktadır.

İstanbul'da ise el tornasında prinç alemler de yapılmakta ve bunlar tombaklanmaktadır. Burada Kapalı Çarşı'da çok zengin alem çeşitlerine rastlanmaktadır.

Alemlerde kullanılan malzeme açısından ilginç bir örnek Kütahya'da karşımıza çıkmaktadır. Burada İsak Fakih Camisinin sonradan yapılan şadırvanını teneke başka deyişle sacdan yapılmış bir alem taçlamaktadır. Biçim olarak diğer alemlerden farklılık gösteren bu alemin bir su testisini akla getiren gövdesi üstte üç yönde birer emzikle bezenmiştir.

Ya eski örneklerin aynı ya da yeni örnekler yapılmış alemlerin biçim açısından ilgi çeken başka bir örneği ise 1948 yılında onarılan Bursa Koza Hanın Köşk Mescidi'nin ay ve beş kollu yıldız biçimli alemdir. Benzeri Gazi Orhan Camisini ve bir çeşitlemesi Emir Sultan Camisinin kapısını örten tonozu taçlayan bu alem yalnız hilal ya da içi yazı ile bezenmiş Osmanlı İmparatorluk Dönemi örneklerinden farklılık arz etmektedir. Osmanlı İmparatorluğundan devr alınan biçimlere ise Kütahya Yeşil Camisinin onarımında yapılan alemler güzel örnekler oluşturmaktadır.

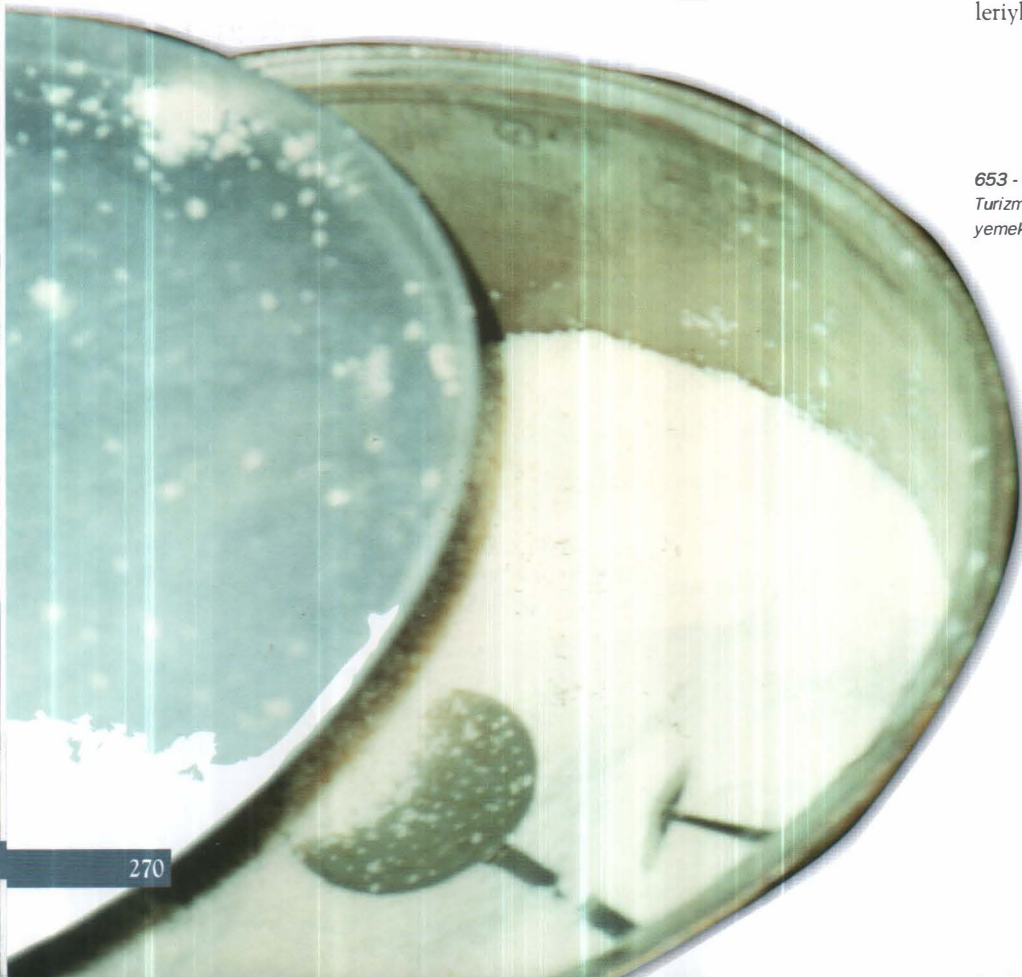

Bakırcılık

Örünün oluşturmak için gereç olarak bakır kullanılan işler bakırcılık mesleği altında kümelenmektedir. Bakırcılık metal örnekleri kapsamında en zengin örnekleri kapsamaktadır.

Yapılan araştırmalar bakırcılığın güğüm, ibrik, helke, maşrapa, tava, tence, sahan, kazan, tepsi, sini, kavata (bir tür sefertası), süzgeç, kevgir v.b., gibi örneklerle Beypazarı¹⁸⁹ ve Anadolu'nun Afyon, Denizli, Kastamonu, Çankırı, Çorum, Tokat, Giresun, Trabzon, v.b. gibi merkezlerde sürdürüldüğünü göstermektedir. Mestere kazanı, seferiye taşı, su taşıma kabı, sütlük, kil leğeni, kuşaklı sahan v.b. gibi örneklerle Gaziantep, güğümleriyle Urfa ünlüdür.

653 - 654 Tosya'da 1993'de yapılan 6. Kültür Turizm Festivali çerçevesinde hazırlanan yemekte kullanılan bakır kaplar.

655 - 656 - 657 - 658 Beypazarı, Tarih Müzesi'nden bakırdan yapılmış ibrik leğen, batarya çeşme ve ibrik.

Kayseri, Gaziantep ve Kahramanmaraş gibi belirli yörelerinde dövme tekniğiyle ibrik ve diğer bakır kap yapımının az da olsa süregeldiğine¹⁹⁰ işaret edilmiştir. Gaziantep'te Murat Soğuk, Murat Kasılan Halaf Yılmaz; Diyarbakır'da İbrahim Örs; Konya'da Osman Şahin, Kemal Aslan; Beypazarı'nda Salih Ördek; Tokat'ta Cafer Yıldız; Kastamonu'da Ahmet Ortakas; Kula'da Ahmet Köseoğlu; Urfa'da Mehmet Mahmut Çirkin çalışmalarıyla ilgi çekmektedir.

Günümüze ulaşan bakır kazan¹⁹¹, lenger, tencere, güğüm, mangal¹⁹², bakraç, tava, süzgeç, el leğeni, ibrik¹⁹³, hamam taşı, şamdan, semaver tuluk v.b. gibi örnekler 20. yüzyıl ortalarına değin ev eşyalarında dövme bakır malzemenin beğeni ile kullanıldığını ve bu bağlamda

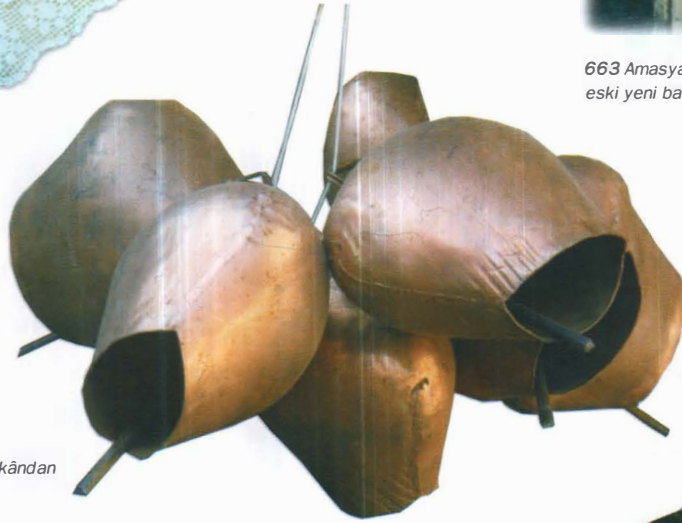

659 Beypazarı Tarih Müzesi'nden bakırdan yapılmış sefertası.

663 Amasya'dan kalaycı ve bakırcı dükkânından eski yeni bakır eşyalar.

660 İzmir'de bir dükkândan bakır çanlar.

661 - 662 Beypazarı, Tarih Müzesi'nden bakırdan yapılmış sahan ve ibrik.

kalaycılığın yaygın bir biçimde uygulandığını ortaya koymaktadır. Mutfak gereksinimleri dışında bakırın kullanıldığı bir başka ortam da hamamdır. Bu bağlamda önceden değinilen hamam tasları, su kazanları ve kıldanlar arasında güzel örneklerle rastlanmaktadır. Yüzyılın ikinci yarısından sonra bakır ürünlerin yerini aliminyum, pyrex, plastik v.b. gibi yeni malzemelerle yapılmış yeni ürünlere terk ettiği özellikle farklılaşan yemek pişirme, yemek yeme ve yıkanma biçimleriyle türlerinde bir grubunun seçiminde bir değişim fark edilmektedir.

Önceleri bu işle uğraşan ustaların ya tamir işleri yaptığı ya kalay işlerine ağırlık verdiği ya da bakır külçelerini, levhalarını çekiçleyerek (döverek) biçimlendiren ustaların işliklerinin giderek halk dilinde döküm olarak isimlendirilen preste basma yoluyla üretilmiş ürünleri pazarlayan dükkânlara dönüştüğü gözlenmektedir.

Bakır işlerinde genellikle hazır alınan bakır levhalar ışığın tabanına monte edilmiş, bir dikdörtgenden oluşan ağaçtan yapılmış, yer yer oyukları bulunan tezgâhlarda biçimlendirilmektedir. Farklı boyutlardaki bu tezgâhlardaki

664 İstanbul, Kapalı Çarşı'da bir dükkândan Erzincan'dan getirtilmiş çok renkli boyanmış bakır duvar tabakları.

665 Diyarbakır'dan bakır döven bir ustanın çalışmasından bir ayrıntı.

666 Bir bakır tezgâhı.

667 - 668
Gaziantep'ten
bir bakır
tezgâhından
ayrıntılar.

669 Bir bakır tezgâhından çelik kalemlerle bakırın kazınışından ayrıntı.

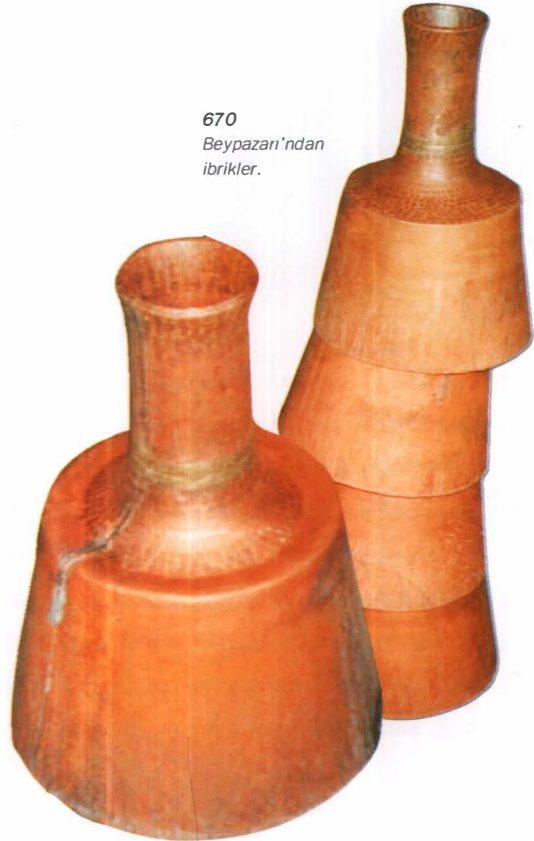
oyukların içine değişik nitelikte örsler yerleştirilmektedir. Her kab biçimi için farklı örs kullanılmaktadır.

Örs üzerine oturtulan metal taslak değişik nitelikte tokmaklarla dövülerek kablolar oluşturulmaktadır.

Bakırcılıkta kap yapım teknikleri dövme, dökme (döküm), sıvama (tornada çekme) ve preste basma olmak üzere dört ana başlık altında toplanmaktadır. Bunlardan dövme tekniği bakır levhaları çekiçle döverek kap biçimine dönüştürme işlemidir. Bu işlem ya çukurlama ya da toplama yöntemi izlenerek yapılmaktadır.

Dövme tekniğinin birleştirme biçimleri ise perçin, lehim ve kaynak olarak sıralanmaktadır.¹⁹⁴ Bu tür çalışmalarda tırnak ve kenetle birleştirme ustalık gerektirmektedir. Dökme tekniği önceden hazırlanan kalıplara erimiş madenin dökülerek istenen kabın elde edilmesi işlemidir. Sıvama tekniği tornaya bağlanmış

670
Beypazarı'ndan
ibrikler.

671
Bir bakır
semaver.

672 Bursa, Ulu Camisi'nden boyanmış
bir bakır mihrap şamdani.

kalıba çubuklar yardımıyla bakırın sıvanması işlemidir. Preste basma tekniği ise pres adı verilen makinelere yapılmak istenen kabın bağlanan çelik kalıbına büyük bir güçle bakır levha vurulması ile yapılmaktadır.¹⁹⁵ Kap yapım teknikleri yanı sıra bakır işçiliğinde bir grup süsleme tekniği görülmektedir. Bunlar kazıma tekniği, kabartma tekniği, zimba tekniği, ajur tekniği ve kakma tekniği¹⁹⁶ ve boyama teknikleridir. Bu işlerde kullanılan el aletleri çekiç, pergel, çelik keski, lastik tokmak, tahta tokmak şeklinde sıralanmaktadır.

Boyama tekniğinde ya tek renkli ya da çok renkli yapılmış süslemeler vardır. Tek renkli boyamalı örnekleriyle Gaziantep ilgi çekmektedir. Burada kalaylanmış kabın yüzeyi önce çelik kalemlerle çöktürülerek başka deyişle kazınarak desenlendirilmekte sonra kabın yüzeyine siyah boya sürülür¹⁹⁷ ve bir bezle silinerek desenin yuvalarına dolan boya ile kabın süslemeleri renklendirilmektedir. Erzincan'da ise el teklisi ile çizilen çiftli ile dolgu yapılan süslemeler sonra siyahla boyanmaktadır. Öte yandan Erzincan çok

673
Siyah boyalı
kapaklı sahanlar
ve bir kildan.

renkli boyamalı parçalarla ünlüdür. Bu örneklerde el teklisi ile çökertilen desen renkli boyalarla boyanmaktadır. İsmet ve Necdet Köksal, Yaşar Sarıgül Muslis Eren, Cemil Övet elektrikli kalem kullanmadan el teklisiyle tasarladığı süslemelerle oluşturduğu örnekleriyle kayda değer. Günümüzde teknolojinin sağladığı olanaklarla el teklisi yerine elektrikli kalemde kullanılmaktadır. Elle yönlendirilen elektrikli

kalemlerle yapılan süslemelerde ustalık istemektedir. Bu tür çalışmalarla Zahir Akduman, Cihat Çakmakçı ve Erkan Yurtyapan ilgi çekmektedir.

Bu arada ya eski örneklerden yararlanılarak ya da yeni bir yaklaşımla oluşturulmuş ürünlerin de eski örneklerden farklı olarak yeni bakır boyalarıyla boyandığında¹⁹⁸ gözlenmektedir.

Bıçakçılık

Çeşitli türde bıçak yapımı işleri bıçakçılık adı altında toplanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Döneminin bıçakçılık alanında ün yapmış merkezleri Bursa, Sürmene¹⁹⁹dir. Yapılan araştırmalarla bu merkezlere Denizli Yatağan, Tosya, Beypazarı, Sivas²⁰⁰ v.b. gibi merkezler de eklenmiştir.

Bilindiği gibi Sürmene'de çelik levhalardan sırim olarak isimlendirilen çeşitlemeleri kesildikten sonra ocak ateşinde tavlansarak taslak biçimine dönüştürülerek metal üniteleri hazırlanan ve saplarında ağaç, manda boynuzu ve inek ke-

miği gibi gereçler kullanılan bıçaklar ocak körük, örs, makas, mengene, çekiç, keski, kısıkaç, maşa v.b. gibi araçlarla yapılmaktadır.²⁰¹

Benzer yöntem uygulayarak Bursa'da da çeşitli bıçaklar üretilmektedir. Bursa'da bıçaklarıyla ustası Yılmaz Emeni'yi izleyen Fettah Bıçakçıl ünlüdür. Benzer bir olgu Sivas'ta İbrahim Gölebatmaz için söz konusudur. Günlük gereksinimler için yapılmış bıçak va satırlar arasında süslemeleri ya ağaç ya da boynuzdan yapılmış saplarıyla avcı bıçakları ve çakılar dikkat çekmektedir.

674 - 675 Sivas'tan
tek ağızlı ve çift ağızlı
cep bıçakları.

Bu alanda bıçakları ile Vehbi, Feridun ve Mehmet Akçora, Rahmi Acaroğlu gibi isimler bilinmektedir. Bursa çakılarıyla da ün yapmıştır. Bu çakıların boynuzlardan yapılmış sapları çeşitlendirmeler içermektedir. Yatağan çakıları bunlardan ağaçtan yapılmış bazen siyaha boyanmış saplarıyla ayrılmaktadır.

Ayrıca boynuz işleri kapsamında belirtildiği gibi Sivas'ta da manda (kömüş), koç ve öküz v.b. gibi hayvan boynuzları işlenerek bıçak sapları oluşturulmakta ve bunlar çeşitli bıçaklara takılmaktadır²⁰². Günümüzde Adnan Göçen işliğinde oluşturduğu boynuz saplı cep bıçakları tek ağızlı ve çift ağızlı çeşitlendirmeleriyle ilgi çekmektedir.

Hayvan boynuzu saplı bıçak ve çakı yapılan bir başka yöre de Tosya'dır. Burada Demirciler Çarşısı'nda Hüseyin Kandemir önündeki tezgâhına yerleştirdiği çeşitli hayvan boynuzlarını keserle yonarak taslak oluşturmakta bu taslaklar tornada başka bir ustaca düzeltilmekte ve daha da başka bir usta tarafından hazırlanmış çeşitli biçim ve boyutlardaki bıçak ve çakıların saplarına takılmaktadır.

676 - 677 Tosya'dan boynuz saplı bıçak yapılan bir işlikten iki ayrıntı.

678 Bolvadin Müzesi'nden demir ütüler.

Demir İşleri

Metallerden demir kullanılarak yapılan ürünler demir işleri altında kümelenmektedir. Ya kapı, pencere, bahçe korkuluğu, pencere yel demiri, kapı tokmağı, kapı kulbu mih, anahtar, ocak önlüğü, ocak perdesi v.b. mimariye bağlı ya da el kantarı, ütü, maşa, kürek, eğşin, bel demiri, nacak, orak v.b. gibi taşınabilir nitelikte ürünlerden oluşan türler arasında uygulanan tekniği yanı sıra biçim ve süslemeleriyle ilgi çeken örnekler vardır. Kapı süslemelerinde beliren kaba-

ralar, halkalar, aynalar ve kapı tokmakları, korkuluklar, ocak takımları olarak sıralanabilecek bu parçaların bir grubunun Denizli'de karşımıza çıkan deveci leğenleri gibi işlevini yitirdiği bir grubunun kültür varlıklarının korunması kapsamında yeniden canlandırıldığı bir grubunun ise yeni konut mimarisinde işlevini sürdürdüğü görülmektedir.

Bu dalda 1980'li yıllarda yapılan bir araştırmada Divriği'de bu işi sürdüren dükkânlar belirlenmiş ve bunların yaptığı işler kapı tokmağı, kapı göbeği (şak şak) gullep, zırza,

679 Ankara'dan bir bahçe için yapılmış masa ve sandalye takımı.

680 - 681 Safranbolu, Yörük Köyü'nden iki kapı kilidinin kapının içinden görünüşü.

682 Kayseri, Develî'den bir kapı kulpu.

683 Safranbolu Yörük Köyü'nden bir kapı halkası.

684 İzmir, Eşref Paşa'daki bir evden pencere demiri.

686 Kayseri, Develi'den bir pencere yel demiri.

685 Bursa, Ulu Camisi'nden bir kapı üstü pencere demiri.

687 Kayseri, Develi'den bir pencere demiri.

halka, kazma, balta, bel, orak, de-
re, satır, tırpan örsü, nal, çift demi-
ri, değirmen gemirşeki, mil, nalça,
kabara, bakraç, kazan kulbu, hay-
van burunçalığı, mih, kapı kilidi,
ayna, anahtar olarak sıralanmış-
tır.²⁰³ Bir başka araştırmada ise Er-
zincan Kemaliye ele alınmış ve Er-
zincan Kemaliye'nin kanatlı kapıla-
rını bezeyen "tak tak" ve "şak şak",
adı verilen sac ve demirden yapıl-
mış bir ayna üzerine yerleştirilmiş
dövme demirden yapılmış kapı tok-
makları, halkaları mih adı verilen
demir sıcakken dövülerek yapılan
çeşitli boyutlarda demir çivileri ve
pencere harcı, yel demiri ve çengel
v.b. gibi pencerelerde kullanılan
demir işleri ünlüydü²⁰⁴ şeklinde bil-
gi verilerek başka bir yöre gündeme
getirilmişti. 1998 yılında yapılan
başka bir araştırmada Doğu Karade-
niz Bölgesine eğilinmiş ve Trab-
zon'da ısıtarak şekil verme (sıcak
demir) işçiliğinin ile yapılan ürün-
lerin artık yapılmadığı demirle çeli-
ği sıcak (dövme) ve soğuk teknik-
lerle şekillendiren ustaların el kan-
tarı, (Beşikdüzü Hulpu köyünde)
bel demiri, eğşin (bir tür çevirgeç),
keser, nacak (küçük el baltası)
orak, mih, nal v.b. gibi araçlar
yaptıkları kayıt edilmiştir.²⁰⁵

Daha da başka iki araştırma
ile bunlara Tarsus'tan kapı kolu iş-
levi gören yalnız kapıyı çekmeye
yarayan kapı halkaları²⁰⁶ ile kapıyı
çalmak için yapılmış kapı tokmak-
ları ve Ayaş'tan takılış tekniğiyle
bazı örnekler eklenmiştir.²⁰⁷

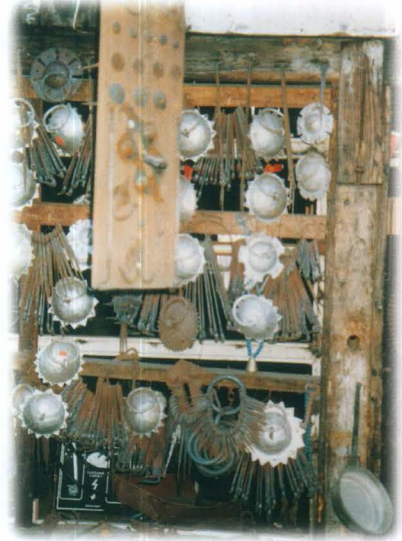

688 - 689 İzmir, Kestane Pazarı'ndan
bir demirci dükkânı ve sıcak demir işliğı
yapan bir ustanın çalışmasından
ayrıntılar.

690 - 691 Beypazarı'nda
sıcak demir işçiliğı yapan
ustanın işliğinde
tavlanmış demiri
dövüşünden ayrıntılar.

692 - 963 Safranbolu'dan soğuk demir işçiliği yapan bir ustanın çalışmasından iki ayrıntı.

694 Safranbolu'dan Osmanlı örnekleri reproduksiyonları.

Günümüzde Kayseri, Develi, Beypazarı, Safranbolu, Trabzon, İzmir, Afyon, Bursa ve İstanbul v.b. gibi bazı merkezlerde sıcak ve soğuk demir işleri sürdürülmektedir. Bilindiği gibi sıcak demir yönteminde ocakta ısıtılan demir ya ka-

lıba dökerek ya da maşa ile tutulan demir parçasına örs üzerinde balyoz, çekiç v.b. gibi bir gereçle dövülerek halk dilinde tavlanaarak şekillendirilmektedir. Soğuk demir yönteminde ise haddehanelerden çeşitli boyutlarda çekilmiş demir

675 Malatya'dan oval bir pencere demiri.

696 İzmir, Damlacık
Camisi'nin demirden
yapılmış avlu kapısı
ve ay yıldızlı taci.

çubukları hazır alınmakta ve bunlar kaynakla birleştirilerek biçim verilmektedir. Teknolojinin getirdiği kolaylıklar yeni metal bileşimleri kanalıyla dökümde gelişme sürecine girilmiş kaynağın devreye girmesiyle soğuk demir işlerinde bir artış olmuştur.

Sıcak demir işleri tarım aletleri, keser, kapı kulpu, anahtar, nal, köpek tasması v.b. gibi ürünlerle sınırlı kalmıştır. Bu konuda Beypazarı'nda Bahar Çiftçi, Nuri Turan

v.b. gibi ustalar bu alanda çalışmalarını sürdürmektedir. Son on yılda bu alanda taşınmaz kültür varlıklarının onarımları çevresinde bir gelişme fark edilmektedir. Bu bağlamda İstanbul ve Safranbolu'da bazı işyerleri güzel örnekler vermektedir. Safranbolu'da Muhsin ve Akif Ünal ile Kazım Madenoğlu kapı göbeği, kapı tokmağı, mih (süs çivisi) Ankara Beypazarı'ndaki Demirciler Çarşısı'nda ise Nuri Turan eski kilitlere anahtar yapmaktadır.

Gümüşçülük

Gümüş gereç kullanarak çeşitli tekniklerle yapılan işler gümüşçülük adı altında kümelenmektedir. Gümüş işleri şekerlik, tabak, tepsi, kaşık, çatal bıçak takımları, ayna, fotoğraf çerçevesi, vazo, şamdan, kupa v.b. gibi ev eşyası yanı sıra tepelik, bilezik, küpe, yüzük, kolye, kemer, toka, düğme, köstek, saat zarfı, hamayıl, yanak döven, hal hal, çanta v.b. gibi giyim donanımı örnekleri şeklinde sıralanabilir. Bu örneklerle sigara tabakaları, ağızlıklar ve tabanca kabzaları eklenebilir. Hem geleneksel hem de çağdaş yaşam biçiminin getirdiği yeni türlerle örnekler çoğaltılabilir. Genellikle nişan, düğün ve özel günler için tasarlanan anı eşyası olarak nitelendirilebilecek türlerin yapımının sürdürüldüğü gümüşçülükte ağırlıklı olarak çarşı ustaları uğraş vermektedir.

Günümüzde gümüşçülük ya dökümhanelerde ya da işliklerde sürdürülmektedir. Döküm-

697 - 698 - 699 İzmir'den gümüş bir tabak süsleyen ustanın çalışmasından ayrıntılar.

700 Bir kakma işliğinden astar yapılan ve bitmiş aynalar.

701 Bir kakma işliğinden astar yapılan ve bitmiş aynalar.

hanelerde fırın ve hazırlanmış kalıplarla işliklerde ise uygulanan tekniğe bağlı olarak ocak, leğen, çekmeceli tezgâh, ustaların kaynak yaparken ürün üzerine alev saçmak için üfle-yemek için yapılmış bir tür ince boru olan hamlaç, çelik ka-lem, çekiç, eye, kerpeten v.b. gibi araçlar kullanılmaktadır.

Bilindiği gibi gümüşün potalarda eritildikten sonra derecelerde (erkekli dişili dökümcü çerçevesi) hazırlanmış kalıp başluğuna dökülmesi ile oluşturulan biçimler şöyle yapılmaktadır. Önce dökümcü ustası kalıbı dışı dereceye yatırarak kumdan kalıp altlığı hazırlamakta, daha sonra kömür tozundan ve külden karışım olan tozu kalıbın üstüne silkelemektedir. Böylece bu toz dışı derece ile erkek derece kumunun birbirine karışmasını, yapışmasını önlemektedir. Toz serpildikten sonra kalıp üzerine döküm kumu doldurulmakta ve sıkıştırılmaktadır. Dişi derece erkekten ayrılmakta ve

kalıp kumdan alınmaktadır. Böylece döküm kanalı açılmakta ve derece dişinin üzerine kapanmaktadır. Dökümden önce sıvı maden döküm kumu patlatıp yere akmasını önlemek amacıyla iki yanına tahta konulmakta ve mengene arasına sıkıştırılmaktadır. Sonra pota içinde taş kömürü ocağında eritilen gümüş derecenin döküm kanalına (sıvı durumunda-ki madenin kalıba yürümesi için kumda açılan yol) aktarılmaktadır. Bir süre sonra maden soğumakta ve derece kumu dağıtılarak döküm çıkarılmaktadır.²⁰⁸ Bugün Beypazarı'nda bu teknikle yapılan büyük kafa, kurbağa kafa adı verilen kemer tokaları ile yuvarlak ve kare biçimli tepelikler ilgi çekmektedir.

Döküm uygulamaları yanı sıra bazı işliklerde sürdürülen gümüş işleri arasında halk dilinde kakma olarak isimlendirilen kabartma görünümü veren uygulamalar ve metalden

702 Döküm tekniği ile oluşturulmuş ve çeşitli oyma teknikleri ile bezenmiş şekerlik, tepsisi ve çay tabakları.

703 Midyat'tan bir çanta.

parça çıkarmadan yapılan oyma tekniği ile parça çıkararak yapılan kazıma tekniği görülmektedir.

Kabartma görünümü veren kakma tekniğiyle fotoğraf çerçevesi ve çerçeveli ayna yapan bir grup işlik İstanbul Çarşıkapı'da yer almaktadır. Bunlar arasında sırtlı ve çerçeveli ayna yapan Kemalettin Karabey'in çalışmaları dikkat çekmektedir. Kemalettin usta ateşte ısıtarak yumuşattığı içi çam sakızı (zift) doldurulmuş leğenin üstüne oturduğu deseni çizilmiş astarı (gümüş levha) ağızları ayarlı çelik kalemlerle döverek önce çökertmekte ve bu şekilde deseni çıkardıktan sonra astarı leğenden çıkartıp beyazlaşması için asite atmaktadır. Böylece kabartma biçimine dönüştürdüğü astarı bu kez arka yüzündeki yuvaların içini ziftle doldurup ince işçiliğini uygulayarak ayna çerçeveleri oluşturmaktadır. Ustanın çalışmaları arasında aynı teknikle yapılmış anı panoları da vardır.

Bir başka süsleme tekniği temelde oyma ile yapılan kazımadır. Kazıma tekniğinde kalemlerle oyulan desenin çizgilerinden kap delinmeden gümüş parçaları (yonga) kazınarak çıkarılmakta böylece zeminin içine çökmüş kanallar açılmaktadır. Aynı işlemlerle uygulanan delik işinde (ajur) ise zemin delinerek daha büyük yüzeyler kesilerek çıkarılmaktadır.

Bir başka kakma tekniğinde ise dökülerek yapılmış bir kabın yüzeyini parça çıkarmadan çelik kalemler kullanarak, çekiç darbeleriyle süsleme desenini oyarak oluşturmaktır. 1960'lı yıllarda Erzurum'un ünlü olduğu bu tür uygulamaların giderek azaldığı ve günümüzde İstanbul, İzmir v.b. merkezlerde bu tür bezemelerin yapılmasına devam edildiği görülmektedir. Örneklersek İzmir'de Büyük Demirci Han ve çevresinde bu işi yapan ustalar arasında Büyük Demirci Hanı'nda çalışan Metin Keklik uygulamalarıyla ilgi çekmekte-

704 - 705 Midyat'tan bir çanta için kaynaklanarak hazırlanan şeritlerin törpülenişi.

706 Telkârî keşek iğneleri.

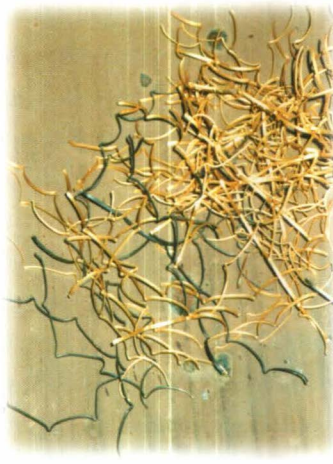
707 Diyarbakır'dan bir telkârî tezgâhında ustanın çalışmasından ayrıntılar.

dir. Metin usta önce süslenecak ürünün ortasına kopya kağıdı ile geçirdiği desenin çizgilerini yassı uçlu çelik kalemle çekikle vurarak oymakta ve böylece kabın zemininden oyukta kalan süslemelerle tabak, tepsi v.b. gibi gümüş ürünleri bir tür oyma tekniği ile bezemektedir.

Metal işleri arasında gümüşle yapılan telkârî işçiliğinin inceliğiyle ayrı bir yeri vardır. Trabzon, Beypazarı, Diyarbakır, Mardin, Midyat bu tür çalışmalarıyla tanınmaktadır. Trabzon'da 1988 yılında bu tekniği uygulayarak şekerlik, bardak zarfı, tepsi, nalın, düğme v.b. gibi ürünler yapan Mustafa Emir Usta ünlüydü. Usta önce 32 mikron inceliğinde tornadan çektiği düşük ayarlı gümüş telleri dönen burma aletiyle (pul takımı) bükmekteydi. Sonra sert kaynak ateşine dayanıklı olan bu

telleri makaraya sarmaktaydı. Daha sonra ağaçtan yapılmış tezgâhın başına geçerek oluşturacağı eşyanın kalıbına göre bu telleri çiftle (bir tür iri çımbız) tutarak makasla çeşitli boyutlarda kesmekteydi. Değişik sayıda telleri sararak oluşturduğu motifleri kaynakla perçinleyerek ön hazırlık yapmakta sonra hazırladığı motifleri birbirine ekleyerek perçinlemekteydi.²⁰⁹ Günümüzde de Trabzon bu iş sürdürülmektedir.²¹⁰

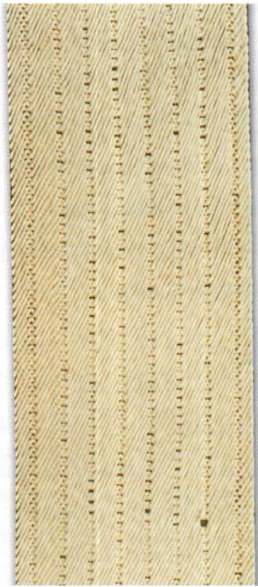
Telkârî çalışmalarıyla ilgi çeken bir başka merkez ise 1990'lı yıllara değin Diyarbakır ve Mardin'dir. Şimdilerde Diyarbakır'da bu işlerin yapılmadığı ve ağırlıklı üretimin Midyat'a kaydığı fark edilmektedir. Diyarbakır'da Mustafa Ulu; Mardin'de Suphi Hindi Yerli; Midyat'ta Şehmuz Alptekin, Simon Ünsal, Gebro Tokgöz bilinen ustalardır.

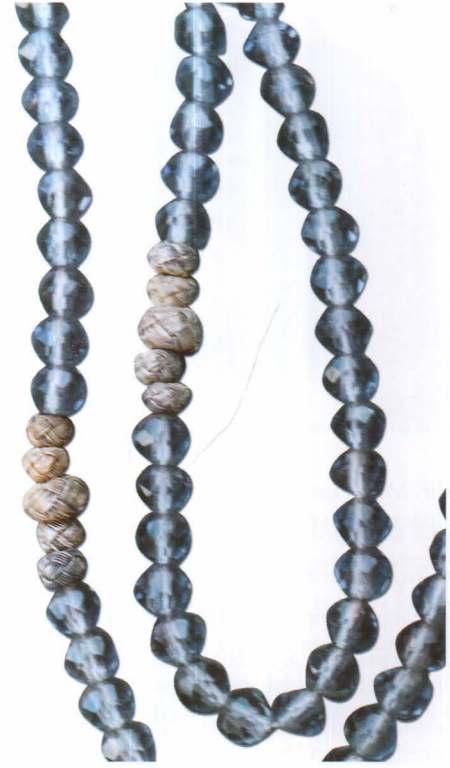
708 - 709 - 710 - 711 Beypazarı'nda yapılan telkârî işinde tek tek tellerin biçimlendirilişi, kaynaklanışı.

712 - 713 - 714 - 715 -
Trabzon'dan telkârî kilitli hasır
bilezilerinden ve kilitlerinden ayrıntılar.

Daha çok takı ağırlıklı telkari örnekleriyle ilgi çeken başka bir merkez Beypazarı'dır. Burada düşük ayarlı gümüş tel ile çifte, pense, makas, şarlama "kaynak gereci" hattev v.b. araç ve gereçler kullanılarak ²¹¹ çalışan ustalar arasında İlyas Sarımen ve İsmail Gönen uygulamalarıyla ünlüdür. Bir başka teknik ise Trabzon için tipik olan hasır işidir. Burada evlerde gümüş ya da altınla örülen şeritler çarşıda bilezik, kemer, kolye ve küpe biçimine dönüştürülmektedir. Hasır işinin bir ev sanatı olarak uygulandığı merkez Akçaabad'tır. Evlerde aldıkları siparişe göre çalışan hanımlar ve genç kızlar ya 950 ayar gümüş telle ya da 22 ayar altın telle çalışmaktadır. Örgü şeritlerinde sıra karşılığı kol kelimesi kullanılmaktadır. Verilen siparişler 3 kol, 6 kol, 9 kol, 15 kol v.b. şeklinde olmaktadır. Hasır işini uygulamak için arkasında ağaçtan yapılmış bir sapı olan iğne diğer bir ifadeyle halk dilinde çifte olarak isimlendirilen bir tür biz-cımbız, örülen hasırı dövmek için yapılmış yörede tokmak olarak isimlendirilen şimşirden yapılmış döveç kullanılmaktadır. Oturarak ya da ayakta örülebilen hasır şeritler altı açık elips şeklinde, firketeye benzeyen "U" formunda bükülmüş tellerin üzeri sarılarak yapılmaktadır. Yan yana sıralanan elips sıraları diagonal bir sistemle sarılarak birbirine bağlanmaktadır. Halk ustaları yapılan işlemi şöyle aktarmaktadır. "Teli çifteyle kıracaksın, tepigi basacaksın (teli çifte ile bükeceksin baş parmağını basacaksın) sonra altıncı deliği iğne ile açıp teli geçireceksin". Örgü işi bitince kolların (sıraların) üstü üçgen görünümü kazanmaktadır. Çok sert olan bu örülmüş şerit iş bitince dövülmektedir. Dövme için şimşir döveç ve tokaç kullanılmaktadır. Dövülen şerit yumuşamakta ve kol aralarında noktalardan oluşan dikey sıralar belirlemektedir. Diagonal örgü ile bu örgü sıraları hasır bezemeyi meydana getirmektedir. ²¹²

716 - 717 1987 yılında, Trabzon'da yapılan
bir imame ve duraklar.

Genellikle bu yolla evlerde örülen gümüş ya da altın şeritler Trabzon Çarşısı'ndaki kuyumcu işliklerine getirilmekte ve burada bilezik, küpe, kemer

v.b. biçimine dönüştürülmektedir. Bu konuda bilgi aldığımız Gürsel Uzun ağaçtan yapılmış bir tezgâh, kaynak aleti, demir bir kaynak çubuğu ile çalışarak bir hasır bileziği şöyle yapmaktadır. Önce şerit üzerine takacağı kilitin (fermuarın) yerini belirlemektedir. Bu belirlemede kaynak çubuğu kullanılmaktadır. Dikdörtgenden oluşan bu yassı demir çubuğu şeritin üçgenlerle son bulan dış ucunun iç kısmına yerleştirmekte ve beyaz tebeşirle bir çizgi çekmektedir. Böylece hem kaynağın hasıra yürümesini önlemekte hem de kilit yerini çizmektedir. Sonra küçük demir çubuğu çizmiş olduğu diagonal çizginin yanına kilit parçasının dibine yerleştirmektedir. Eğer kilit küçükse o zaman demir bir maşa ile tutmaktadır. Demir parçasıyla tamponu hazırladıktan ve maşalarla tutarak yerleştirdikten sonra önceden hazırlanmış olan pulları kilit boyu dizmekte ve kaynak makinesini ateşleyerek bir eline almaktadır. Diğer eline uzun bir kaynak çubuğu alarak çubuğu pullar üzerinde gezdirerek pulları ateş yardımıyla eritmektedir. Böylece hasır örgü şeritlerinin örülürken açık bırakılmış uçlarını kilitte kaynaklanmaktadır. Kaynak işi bitince hasır bileziği silkeleyerek onu ovacak ustaya geçirmektedir o da önceden hazırlanmış şimşir döveçte bileziği tokaçla

dövmekte ve bu yolla bileziğin üstüsünü yapmaktadır.²¹³ Aynı zamanda altınla da yapılan bu iş Trabzon'a özgüdür ve Adana, Mersin v.b. gibi yerlerde çok ince çubuk biçiminde altın teller birbiri içinden geçirilerek yapılan hasır örgülü ve daha kalın altın çubuklar birbiriyle bükülerek oluşturulan burma bileziklerde gözlenen işçilikten farklıdır.

Trabzon'da daha da başka bir örücülük türü ise ince gümüş telle yapılan toplar şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Burada Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde görülen düğme ve tespih imame ve müezzinlerini akla getiren örerek tasarlanmış toplar yapılmaktadır. Tespihleri bezemek amacıyla yapılan bu toplar imame ile müezzin çeşitlemeleri içermektedir. Bu konuda 1987 yılında başvuru alan ustası Abdullah Eltan'ı izleyen Hasan Tabakoğlu tel bir çubuk üzerine telleri sararak ince şeritler oluşturmakta ve böylece hasır örgüden meydana getirdiği şeritleri çeşitli yollarla dolayarak farklı boyut ve biçimlerde iki ve üç boyutlu toplar yapılmaktadır.

²¹⁴ Bu topları çektiği farklı zincir çeşitlemeleri ile çeşitli kamçılar oluşturmaktadır. Bu konuda 1998 yılında yapılan bir araştırmada bu tür örücülükle oluşturulan tespih imameleri, imame ucuna takılan kamçı ve püskül çeşitlemelerinin süregeldiği ve yeni çalışmalar yapıldığı belirlenmiş ve bu işçiliğe "kazazlık" ismi verilerek tığ, çıkırık ve sarmaçka v.b. gibi gereçlerle, teknik konusunda bilgi verilmiştir. Bu örücülüğün ilgili bir başka inceleme 2002'de yayınlanmış ve gümüş ka-

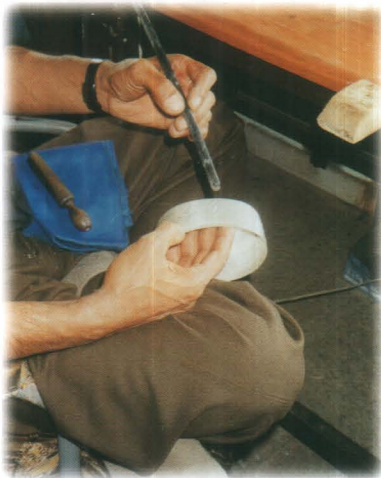
718 -719 Beypazarı'ndan altın kaplama bir kemer tokası.

zaz örücülüğü olarak isimlendirilen bu örücülüğün Trabzon Kız Meslek Lisesi'nde uygulama alanı içine alındığı ve yeni arayışlar içinde olduğu aktarılmıştır.²¹⁵

Gümüş üzerine yapılan bir başka süsleme tekniği savattır. Bilindiği gibi savat bir tür kalemkarlık işidir. Süslenecek zemin üzerine çelik kalemlerle çizilen desenin konturlarının oluşturduğu kanalların içine bir kapta hazırlanmış savat olarak isimlendirilen karışımın ya ekme ya sürme biçiminde yerleştirilmesi ve daha sonra süslenen nesnenin ocak ateşine tutularak eriyen savatın boşlukları doldurmasının sağlanması ile uygulanan ve nesne soğuduktan sonra birkaç tesviye aşamasından geçirilip, cilalanarak tamamlanan bu teknikle²¹⁶ bezenmiş çeşitli takılar, düğmeler, kaplar, tepsiler, sigara tabakaları v. b. gibi eşyalar bulunmaktadır.

720 - 721 Savat işi yapan ustanın özel bir kalem (bıçak) kullanarak gümüşü oyuşu ve kullandığı kalem ile savatın sürüşü.

Örnekler arasında Cumhuriyetin ilk yıllarında Van'da yapılmış, Van'ın adını taşıyan tabakalar, tepsiler, kemerler ve Trabzon'da yapılmış hamayıl (muskı kabı), yüzükler, tabanca kabzası süsleri vardır. Trabzonlu savat ustaları arasında Sürmeneli ustalar başı çekmekteydi. Murat Naci Karamustafaoğlu'nun 1923'te Atatürk'e armağan ettiği Atatürk resimli tabaka ile bir nişan kazanmıştır. Diğer ustalardan tabanca kabzasıyla ünlü Sefer Demircioğlu, Necati Kurt ve Harun Emintay sayılabilir.²¹⁷ Günümüzde Eskişehir'in Alpu beldesinde çok sayıda usta bu alanda çalışmalar yapmaktadır. Tuncer Nasip bilinen bir ustadır. Van'da bu teknikle Fikret Sayar çeşitli örnekler yapmaktadır.

İlgi çeken bir başka gümüş bezeme tekniği İstanbul, İzmir, Ankara v.b. gibi merkezlerde karşımıza çıkan altın kaplamadır. Bakır üzerine de yapılabilen tombak adıyla bilinen bu teknik önceden yapılmış ürün temizlendikten sonra üzerine bir sıvı (solusyon) yedirilerek sıvanmakta ve sonra kor durumuna geçmiş olgun ateş üzerinde tutularak uygulanmaktadır²¹⁸. Bu işi Beypazarı'nda 1990'lı yıllarda 600 ayar gümüş başka deyişle düşük ayarlı gümüş üzerine de uygulayan Alaaddin Bozkurt'dan alınan bilgiye göre yaldızlama işlemi için gerekli sıvı potasla kaynatılmış suya atılan tuz ruhu - kezzap ve altını sigara kâğıdı gibi incelterek porselen bir kapta rengi kızarana kadar çevirerek hazırlanmaktadır. Bu işlemle altın rengine dönüştürülmüş kemer tokaları ve tepelikler Beypazarı'nda günümüzde de yapılmaktadır.

Kalay İşleri

Kalayla yapılan işler kalaycılık ve lehim işleridir. Bakırcılık ile bağlantılı olarak yapılan bir iş kolu da bakırdan yapılmış bir ürünün yüzeyine ak kurşun olarak da isimlendirilen hafif kül rengindeki gümüşe benzer yumuşak bir maden olan kalayla ²¹⁹ yapılan bir tür kaplamacılık olarak tanımlanan kalaycılıktır. Bakırdan yapılmış mutfak araçlarının kullanılabilmesi için gerekli olan kalaycılık değişen mutfak gereksinimi ile eski önem ve işlevini yitirmiştir.

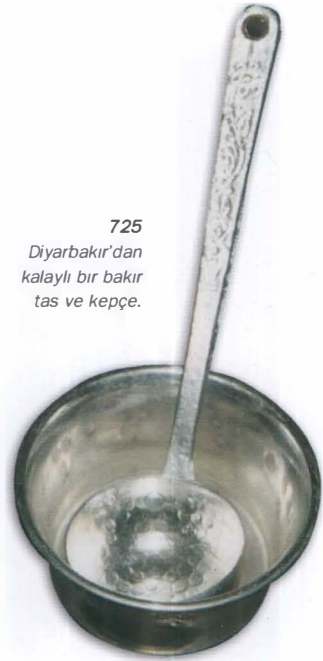
1950'li yıllarda il merkezlerinin her semtinde, ilçelerin pazar yerine yakın bir sokağında yer alan kalaycı dükkânları yanı sıra 1980'li yıllara değin gezginci kalaycılarla da sürdürülen bu iş kolu günümüzde Ankara, İstanbul, İzmir, Gaziantep, Diyarbakır, Trabzon v.b. gibi bazı il merkezleri ve Beypazarı, Ayaş, Tire v.b. gibi bazı ilçelerde sürdürülmektedir.

722 Erzurum'dan kalaylı bir sofrta, tencere ve sahanlar.

723 - 724
Diyarbakır'dan kalaylı bir sofrta ve ayrıntılar.

725
Diyarbakır'dan kalaylı bir bakır tas ve kepçe.

726 - 727 Tire'den bir kalay tezgâhı ve parlatma keçeleri.

Örneklersek: Beypazarı'nda Mustafa Kurtuluş, Tire'de Ali Karadağ, Mehmet Dönmez, Amasya'da Mustafa Kazan kalay işleri yapmaktaydı.

Genellikle bu dalda çalışan ustalar bakır eşyaların satıldığı bir dükkânın bir köşesinde oluşturdukları kalay tezgâhında çalışmaktadırlar. Burada yer alan ocaktaki ateşin üstün-

de maşa ile tuttukları kalaylanacak kabı önce ısıtmakta sonra bir tasta hazır bekletilen kalay tozunu kabı döndürerek üzerine serpmekte ve ellerine aldıkları bir bezle (üstüpü) seri bir hareketle kabın yüzeyine sıvamaktadırlar. Bu aşamada beliren geverse²²⁰ adı verilen kalay döküntülerini toplayarak işlerine devam etmektedirler. Nemli hava koşullarının

728 - 729
Ustanın kazan
kalaylayışından
ayrıntılar.

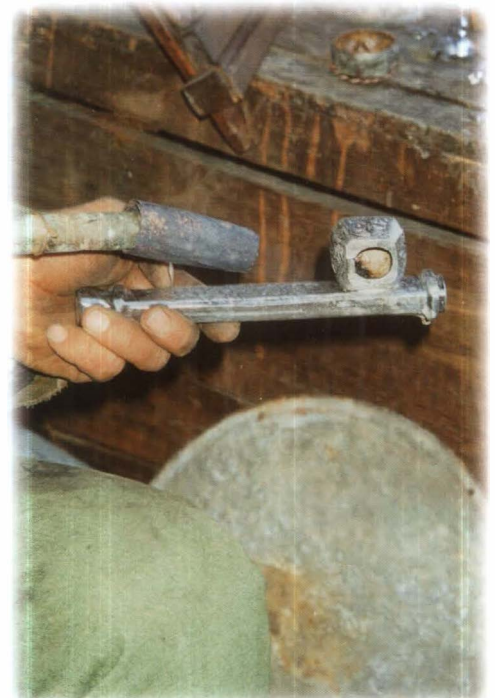
olumsuz etkileri olan kalaycılıkta ustanın becerisi seri ve dengeli eşit hareket yanı sıra, ibrik, kazan v.b. gibi eklentili, grift biçimli ve büyük boyutlu eşya türlerini kavramada kendini göstermektedir.

Kalayla yapılan işler arasında ilgi çeken bir başka alan da kalayla yapılan lehim işleridir. Metal eşyaların kulp, boyun, emzik v.b. gibi ünitelerini gövdelerine birleştirmek ya da bütünü oluşturan parçalarını birbirine eklemek için uygulanan lehim işleri günümüzde bakırcılık alanında genellikle onarım amacıyla yapılmaktadır. Her kentte, kasabada bazı bakırcı, kalaycı ustaların uğraş alanına giren bu işlerde usta sayısı azalmıştır. Kalan ustalar arasında Bursa'da bakırcılığa ek olarak lehim işleri yapan Ekrem Yavuz uygulamalarıyla bu iş konusunda bizleri aydınlatmaktadır.

730 - 731 Ibrik kalaylayan bir ustanın uygulamasından ayrıntılar.

Lehim işinde bir el kaynağı, kerpeten, tornavidaya benzeyen çeşitli uçlu kalemler kullanılmaktadır. Bu işin uygulanmasında önce lehimlenecek parçanın birleşme yeri tuz ruhu ile temizlenmekte sonra el kaynağı ile ısıtılan bu ünitenin hemen yanına yerleştirilen kalay kırıntısından metal ürünün birleşme yerinin çevresine dökülmekte ve birleştirilecek ünite üstüne oturtularak sıcakta yumuşamış ve bir sıvıya dönüşmüş kalay kitlesi iki ünitenin birleşme yeri çevresine sıvanmaktadır. Metal ürün soğuyunca kalay katılaşmakta ve birleşme tamamlanmaktadır.

732 - 733 Kalayla lehim yapan bir ustanın uygulamasından bir ayrıntı.

Kuyumculuk

Altın, platin v.b. gibi değerli metal ve elmas, pırlanta, yakut, zümrüt, safir, amatist, topaz v.b. taşlardan bilezik, küpe, yüzük, gerdanlık, taş, iğne v.b. gibi süs eşyası yapıp satan kimse, mücevherci²²¹ olarak tanımlanan kuyumcu işleri kuyumculuk başlığı altında toplanmaktadır. Sadekârlıktan başka deyişle taş kullanmadan yalnız metalle sade ürün veren sadekârdan taş mıhlama tekniklerini de uygulamasıyla ayrılmaktadır. Ancak bugün sadekârların da kuyumculuk çatısı altında kümелendiği gözlenmektedir.

Kuyumculukta başlıca alafranga mıhlama ve alaturka mıhlama olarak isimlendirilen iki teknik uygulanmaktadır. İstanbul kuyumculuğunda bu teknikle en çok elmas, pırlanta, zümrüt, yakut gibi taşlar mıhlanmıştır. Bilindiği gibi üzerine taş mıhlanmış bir parçanın taşları ya güverse ya da tırnak adı verilen şekillerle tutturulur, başlıklar ise kalemle süslenir.²²² Güverse çapları 3 mm.'den küçük küreciklerin zemine kaynatılmasıyla yapılan çerçevedir.²²³ Bir de gisbit mıhlama adı verilen çeşitleme vardır. Bu yolla yapılan mıhlamacılıkta taş oturduğu zeminin kıyılarından çıkarılan ça-

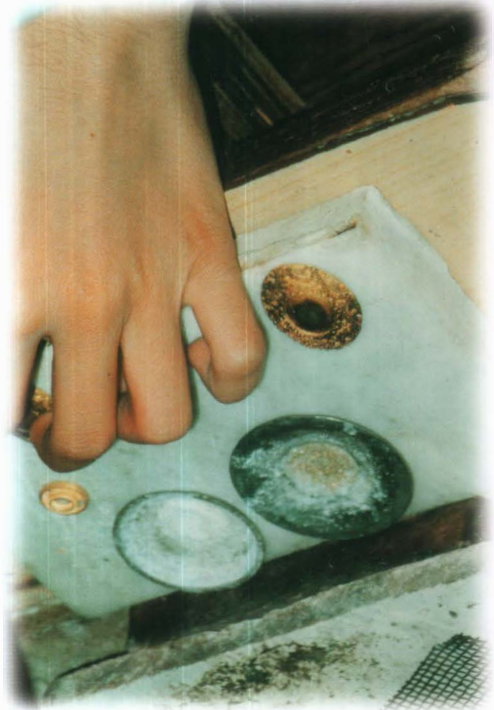

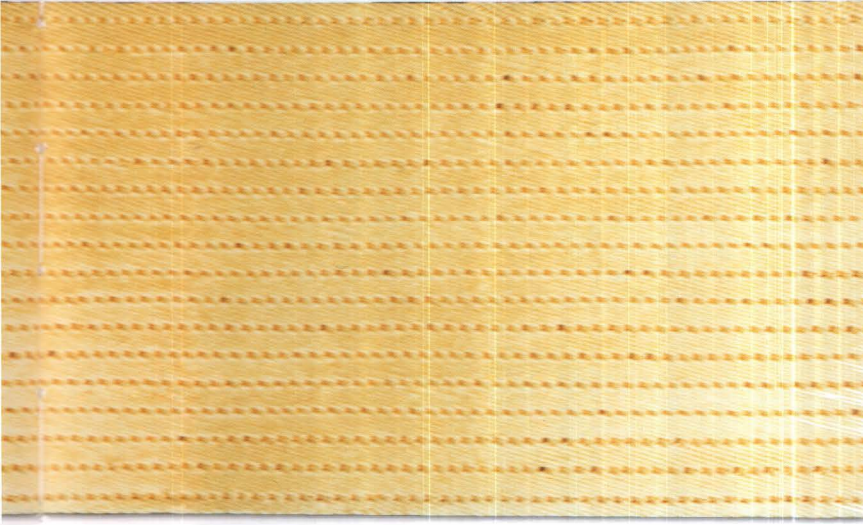
paklara tutturulur.²²⁴ Bu dalda ilgi çeken bir uygulama biçimi elmas mıhlamada karşımıza çıkmaktadır. Elmas mıhlama tekniğinde foya olarak isimlendirilen cila işlemi önemlidir.

Günümüzde gelişen teknoloji doğrultusunda çeşitlenen makinelerin sağladığı olanaklar ustaları yeni üretim biçimlerine yöneltmiştir. Mum pompalayan makinelerle tasarlanan kalıp detayları, derece olarak isimlendirilen erkekli di-

734 - 735
Beypazarı'ndan
işliğinde kaynak
yapan bir ustanın
çalışmasından
ayrıntı.

şili kalıpların tasarlanışında önce alçı ile alınan başka deyişle hazırlanan döküm kalıpların fanuslarında oluşan buharı elektrikle emen makineler, elektrikle işleyen fırınlar ve döküm makineleri kullanılması v.b. gibi olanaklar el becerisi ve yaratıcı gücü olan kalıpçı ustalarına hız kazandırmıştır. İstanbul, İzmir, Beypazarı, Van v.b. gibi merkezlerde ilgi çeken döküm çalışmaları yapılmaktadır. Bu arada 20. yüzyılın

ilk yarısında daha yaygın bir biçimde büyük şehirlerde uygulanan elle yapılan kuyumculuk işleri İstanbul, İzmir, Bursa, Mersin, Beypazarı v.b. gibi merkezlerde süregelmektedir. Ancak yapılan ürünlerin taşlarının mihlama merkezi İstanbul'dur. İstanbul elmas mihlama da ünlüdür. Burada becerili ustalar bu alanda ya Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden kalmış eski örneklerden kopyalar yaparak ya da yeni ürünler tasarlayarak çalışmalarını sürdürmektedir. Bu konuda Kapalı Çarşı'da Yüksel Orhan Geyimli işliği ve bazı dükkanlarda gözlenen divanhane çivisi, mekik ve kaz ayağı yüzükler; kuş ve kelebekli titrek iğneler; gül küpe ve yüzük takımları, çeşitli çiçeklerden oluşan iğneler, akarsu gerdanlıklar v.b. gibi parçalar büyük bir zenginliği gözler önüne sermektedir.

Elle yapılan ürünleriyle ilgi çeken bir başka merkez Beypazarı'dır. Burada önce model kurşundan yapılır. Gerekli düzeltmelerden sonra aynı model gümüşten tekrar yapılır, bunun üzerinde rötüşlar yapıldıktan sonra model altından yapılmak üzere programlanır.²²⁵ Beypazarı altın kemer (bez tokası),²²⁶ tılsım²²⁷ v.b. gibi takılarıyla tanınmaktadır. Tılsım

737 - 738
Beypazarı'ndan
kaynak yapan
ustanın
çalışmasından
ayrıntı.

739 Bir döküm ocağı.

740 - 741

Bir işlikten mumlan tasarlanan kalıplar.

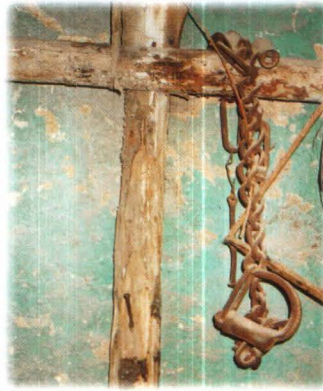
adı verilen takı taş muhlama biçimleriyle kayda değer. Bu alanda İlyas Sarımen ün yapmıştır.

Sadekarlık işlerine gelince bu alanda gümüşçülükte uygulanan dökme, burma, telkari, hasır işi, delik işi v.b. gibi tekniklerin altınla yapılan uygulamaları karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Erzurum'un altın köstekleri, Adana'nın burma bilezikleri, Mersin'in çekilmiş ince altın çubuklarla oluşturulan hasır bilezikleri ve Trabzon'un hasır işi bilezikleri ile Sivrihisar cebeleri kayda değer. Trabzon'da Musa Pervanoğlu ve Cemil Kaynar bu tür ürünler yapanlardan bazılarıdır. Eskişehir Sivrihisar'da ise Nevzat Işık ve Metin Altay çalışmalarıyla ilgi çekmektedir.

Burada yapılan bilezikler kolyeler elle haddeden çekilen

55 mikron incelikte 22 ayar altın telle çelik maşalar üstünde örülmektedir. Dökümle yapılan gümüş işlerinde ise Van'da Metin - Erdal Binici'nin çalışmaları dikkat çekmektedir.

Halk dilinde mine olarak isimlendirilen çok renkli süslenmiş altın işlerine gelince bu işlerin sadekarlarca yapılan kuran muhafazası, madalyon, nazarlık, iğne, küpe v.b. gibi süs eşyalarını kırmızı, mavi, yeşil, siyah v.b. gibi renklerle bezemek için bazı ustalarca uygulandığı gözlenmektedir. Bilindiği gibi bu iş desene bağlı olarak ürünü üstüne önceden açılmış kanal ve yuvalara toz biçiminde hazırlanan mine yerleştirilerek ve sonra fırınlanarak yapılmaktadır. Fırında eriyen mine yuvalara yayılmakta ve soğurken saydamlaşmakta²²⁸ böylece ürünün yüzeyini bezemektedir.

742 - 743 - 744
Nalbant
tezgâhı'ndan
kösüretaşı,
pranga ve
sınıtraç.

Nalbantlık

At, eşek, öküz v.b. gibi hayvan nallıyan başka deyişle ulaşım alanında hizmet veren binek hayvanların tırnaklarına demir parçası çakan kimse olarak tanımlanan nalbantın yaptığı işler nalbantlık başlığı altında ele alınmaktadır.

Yapılan araştırmalarla nalbantlığın bazı yörelerde yapıldığı saptanmıştır. Bunlardan bir tanesi Antalya'dır.²²⁹ 1990'lı yıllarda burada düz nal olarak isimlendirilen armudi biçimli nal ve alafranga nal olarak bilinen nal kullanarak nalbantlık yaptıkları, alafranga nalı Afyon'dan getirttikleri buna karşılık düz nalı ustaların yaptığı belirlenmiştir. Düz nalın yapılışı şöyle aktarılmıştır. Ustalar İstanbul'dan satın aldıkları sacı büyük makasla keserek sonra küçük makasla yuvarlayarak bir taslak hazırlamaktadırlar. Sonra bu taslağı örsde çekiçe dövmekte ve örsün üzerine yerleştirdikleri ağırşakla en üstteki zimba arasına yerleştirdikleri nalın üzerine çivi delikleri açtıkları belirlenmiştir.²³⁰

Ulaşım araçlarının gelişmesi doğrultusunda binek hayvan kullanımının giderek azalması bu mesleğin sürdürülmesini güçleştirmiştir. Günümüzde Kayseri, Develi, Afyon, Konya, Karaman, Merzifon Gümüşhacıköy v.b. gibi merkezlerde nalbantlara çok az sayıda rastlanmaktadır. Bunlar arasında Gümüşhacıköy'de eski bir hanın avlusunda kurulu bulunan bir işyeri gerek konumu gerek kullanılan araçlarıyla ilgi çekmektedir. Hacı Mehmet Çakıcı tarafından kurulan ve oğlu Tevfik Çakıcı tarafından devam ettirilen bu iş yerinde bütün nal yarım nal (açık hilal) olarak isimlendirilen nalları at, eşek v.b. gibi binek hayvanlarına çakmak için kullanılan gereçlerin örnekleri bulunmaktadır. Bunlar kösüre taşı (bir tür nal düzeltme tezgahı) örs (küçük boyutlu bir tür destek), sınıtraç (bıçakla fazlası kesilen tırnakların pürüzlerini temizleme gereci), yular, yavaşı (hayvanların burnuna sıkıştırılan bir tür gereç) ve pranga (hayvanları dört ayağından bağlama için gereken bir gereç) şeklinde sıralanmaktadır.

745 - 746 - 747
Nalbant
tezgâhından
yular, yavaşı
ve bir örs.

748 İstanbul'dan bir piriç sahlele güğü.

Piriç İşleri

*H*alk dilinde sarı olarak isimlendirilen piriç ile musluk, çan, zil, havan ve eli, sahlele güğü-kazanı, şerbet güğü-mutuluk, boyacı sandığı, vazo, ayna çerçevesi, pano, tabla v.b. gibi türler yapılmakta ve ocak, davlunbaz, tezgâh v.b. gibi türlerin hazırlanan iskeleti süslenmiş piriç levhalarla kaplanmaktadır. Örnekler arasında çift musluklu sahlele kazanları gerek içteki bakır kazanı kuşatan ikinci kazanı gerek kapaklı piriç dış kabuğu ile gerekse ısınan suyun içinde sıcak tuttuğu sahleleyle ayırt edilmektedir. Bu işlerde ya dökme ya dövme ya da delik işi tekniği uygulanmaktadır.

Dökme tekniğinde kalıp kullanılmakta hazırlanan kalıbın yuvasına sıvı metal dökülmekte soğuduktan sonra çıkarılmaktadır. Bu tür çalışmalara İstanbul'da yapılan bir grup Osmanlı Dönemi musluğu reproduksiyon çalışması, Gaziantep'te yapılan havan ve eli, kahve değirmeni ile Samsun ve Gümüşhane - Kürtün'de yapılan çan gibi parçalar örnek verilebilir. Samsun'da piriçten yaptığı çanlarla Hasan Sümer'ün çalışmaları fark edilmektedir.

Hazır alınmış piriç levhalar elle dövülerek yapılan ve dövme olarak isimlendirilen teknik ağaçtan yapılmış bir tez-

749 Bursa, Ulu Cami Şadırvanından bir piriç döküm musluk.

750 - 751 İzmir, Kestane Pazarı'nda bir kokoreç ocağı ve aynı ocaktan bir ayrıntı.

752 İzmir, Kestane Pazarı'ndan pirinç levha döven bir ustanın uygulamasından bir ayrıntı.

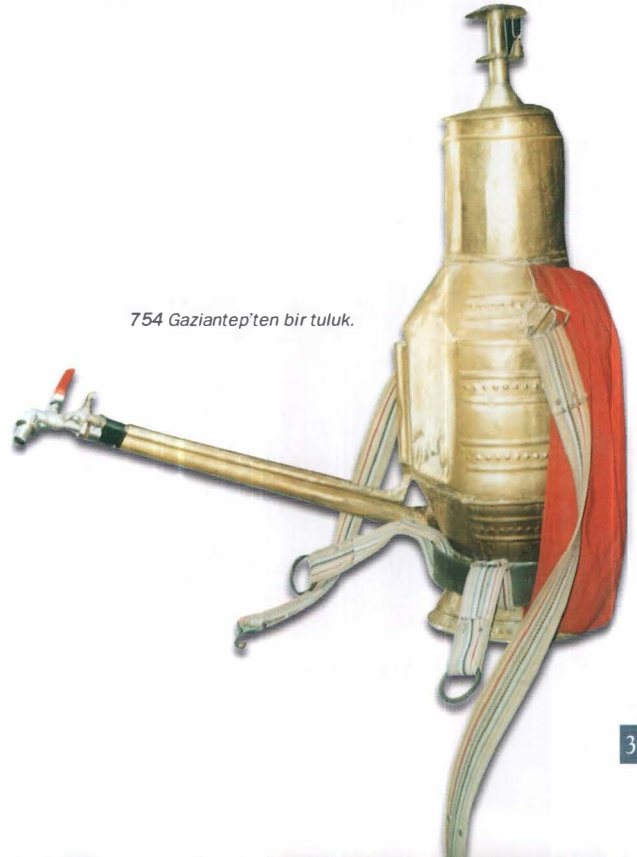
gâh üzerine serilen piriñ levhasına yapıştırılan motifin dışında kalan zemini bir ucu yuvarlatılarak inceltilmiş, özel bir çekiçe dövülerek uygulanmaktadır. İzmir Kestane Pazarı'nda uğraş veren ustalar arasında yaptıkları bitkisel bezemeler, geometrik bezemeler ve yazılı bezemelerle Feyyaz Özgürölüş ve İrfan Gökben dikkat çekmektedir. Burada yazılı

753 Samsun'dan döküm çanlar.

bezemeler dışında kalıbı (şablon-maske) ya piriñ levha üzerine yapıştırmadan ya da çizmeden motifleri spontan bir yaklaşımla döverek çıkaran ustalara da rastlamaktadır. Benzer çalışmalar boyacı sandığı çeşitlemeleriyle Gaziantep'te de görülmektedir.

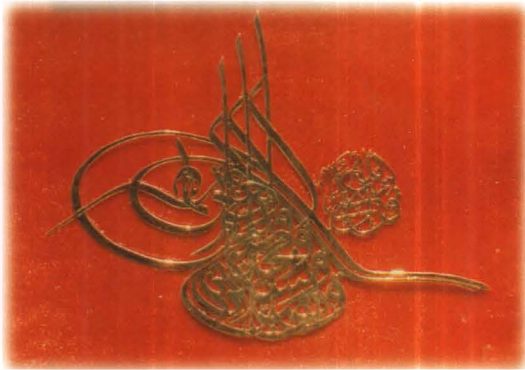
Piriñ işlerinde kuyumcu testeresi başka deyişle bir

754 Gaziantep'ten bir tuluk.

755 - 756 İzmir'den bir şerbetçi güğümü ve kestane mangalı.

757 Konya'da Mehmet Köseoğlu'nun yaptığı bir levhadan ayrıntı.

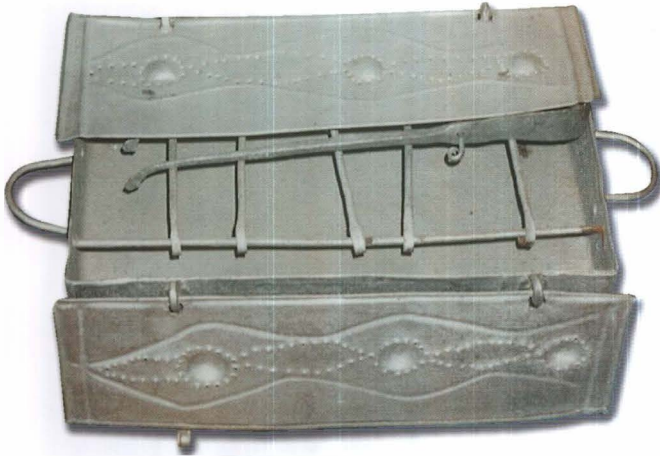

758 İzmir'den kahveci yedekleri.

tür kıl testere kullanarak yapılan delik işi uygulamalarla da karşılaşılmaktadır. Mehmet Köseoğlu oğulları Rahim ve Kenan'la birlikte Konya Çarşısı'ndaki işliğinde levha, pano ve takti türleri yapmaktadır. Delik işini pirinç dışında gümüş, altın kullanarak uygulayan Mehmet usta özellikle Osmanlı İmparatorluğu Dönemi hat sanatından yararlanarak oluşturduğu reproduksiyon çalışmalarının geçmişle günümüz arasında bağ kuran örnekleriyle dikkat çekmektedir.

Teneke İşleri

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi halk sanatlarında yirmi yıl öncesine kadar halk arasında teneke olarak isimlendirilen ince galvenizli sac ile yapılan ürünler teneke işleri başlığı altında kümelenmektedir. Ustaları yakın geçmişe kadar tenekeci olarak isimlendirilen bu dalda lamba, idare, çıra, soba, maltız, et, kestane, mısır mangalı, su, salep, süt, şerbet, şalgam ve güğümü, kahveci yedeği, kahve tepsisi, semaver, batarya çeşme, berber musluğu, güvercin yemliği, yoğurt kabı, kentlerin sokaklarında gezginci satıcıların omuzlarında taşıdıkları sopaların ucundaki iplerden sarkan, yuvarlak gövdeli kapaklı yoğurt tepsileri, boza güğümleri dışında mimariyle bağlantılı olan oluk, şaçak, sun-

759 Bir mangal.

760 Konya Çarşısı'ndan batarya çeşme, süt güğümü, berber musluğu v.b. gibi teneke işleri.

durma örtüsü (gölgelik) v.b. gibi ürünler yapılmıştır. Bu arada bir grupta sandık vardır. Özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında İstanbul Çarşısında üretilerek Anadolu ve Rumeli'ye gönderilen bu üzeri teneke ile kaplanmış ya da teneke ile bezenmiş ağaç gövdeli sandıkların üzeri çeşitli bezemelerle süslenmişti.

Bugün taşınabilir nitelikte olanların bir grubunun zamanla yerini yeni eşya türlerine bıraktığı ve mimariyle bağlantılı taşınmaz türde ürün veren ustaların da genellikle çatı oluğu döşemeciliğine ve boru onarımı yapma işlerine yöneldiği görülmektedir.

Akan zaman şeridi içinde Rize Tenekeciler Çarşısı'nda tepesindeki halkadan asılan ve dikdörtgen gövdeleri camdan yapılmış kenarlarla kuşatılmış aydınlanmak için önceleri balık yağı sonra gaz yağı yakılan fenerlerin²³¹ ve bunların Çayeli Çarşısı'nda gelber olarak isimlendirilen açıkta yanan başka deyişle fitillerinin üstü açık olanları türlerinin ve Trabzon'da likmen olarak isimlendirilen Beşikdüzü ve Köprübaşı'nda yapılan camsız idare lambalarının²³², tenekeli sandıkla-

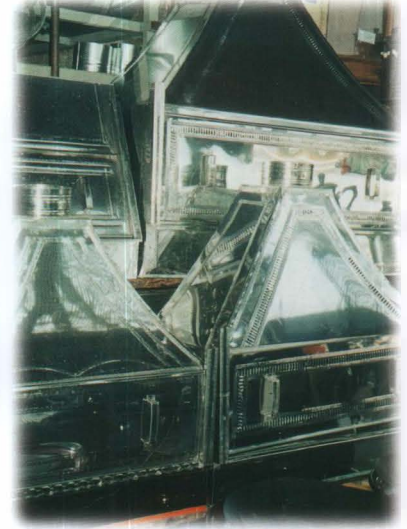
761 Bursa'dan bir kahve askısı.

762 Diyarbakır'dan İstanbul'a getirilmiş şerbetçi güğümleri.

763 - 764 Bursa'dan Erol Özkalay işliğinden çeşitli tokmaklar ile çeşitli gereçler ve kordon makarası.

765 İstanbul'dan köfte ocakları.

766 İstanbul'dan bir su oluğu kovası.

rın artık yapılmadığı ve gezginci satıcıların kullandığı yoğurt kaplarının, boza ve süt güğümlerinin kaybolduğu fark edilmektedir.

Günümüzde İstanbul'da Rüstem Paşa Cami yanında, Konya'da Aziziye Cami karşısında, Develi Sana-yı Çarşısı, İzmir Kestane Pazarı, Bursa Tuz Pazarı ve Mudurnu Çarşısı v.b. gibi merkezlerde teneke işleri yapan ustalara rastlanmaktadır. Bu merkezler arasında İstanbul'da Ahmet Civelek maltızlarıyla; Nuri Tunç köfte ocağı ve kestane mangallarıyla; Amasya'da Burhan Özbakır semaverleriyle; Konya'da Ahmet Özpınar, İsmail Sezgi ve Yaşar Gökbaba süt güğümü, batarya çeşme, berber musluklarıyla; İzmirli ustalar kahveci yedeği, şerbet güğümleriyle; Bursa'da Erol Özkalay güvercin yemlikleri, kahveci tepsileriyle; İstanbul'da Musa Erbek kalıpsız yaptığı el kesimleriyle ve Mudurnu'lu ustalar mangallarıyla ilgi çekmektedir. Şerbet güğümleri kapsamında Gaziantep'te yapılan, Diyarbakır'da da kullanılan üstündeki kapağı pirinçten yapılmış bir kuş figürü ile taçlandırılmış, emzik ucu ise pirinçten yapılmış ya bir ejder ya da yılan başı ile son bulan örnekleriyle kayda değer. Kayseri Develili ustalar ise sobalarıyla fark edilmektedir. Bunlar arasında Ali Samgan geliştirdiği soba kalıp ve modelleriyle yeni arayışlar sergiler.

767 - 768 İstanbul'dan kalıp kesme uygulamasından bir ayrıntı ve ustanın kullandığı gereçler.

769 Kayseri, Develi'deki bir işlikten kordon makarası ve çeşitli dişliler.

Mimariyle bağlantılı örnekler arasında Bursa Gazi Orhan Cami yan kapısını örten sundurmayı çerçeveleyen kuşak, Kütahya Yeşil Cami saçakları, İstanbul Balat'ta Cemamettin Gence'nin bir eski örnekten yararlanarak yaptığı su oluğu kovası ve İzmir Eşref Paşa'da bir evin pencere güneşliği saçığı örnek verilebilir. Örnekler çoğaltılabilir.

Kütahya, Konya, İstanbul, İzmir, Bursa, ve Mudurnu v.b. gibi yörelerde bir grup işlikte elle yapılan kesme, bükme, kenetleme ve kordon çekme işlemleriyle ürünler oluşturulmaktadır. Bir grup işlikte ise bazı işlemler elektrikli makinelerle yapılmaktadır.

Bu işliklerde elde ya makasla ya da kollu makasla kesilen biçimlerin elektrik ile çalışan giyotinle kesildiği; kaynağın punto makinesiyle elle yapılan kıvrımının elektrikli silindirle yapıldığı; elle oluşturulan süsleme sularının kordon

770 - 771 İzmir'den bir pencere siperi ve aynı siperden ayrıntı.

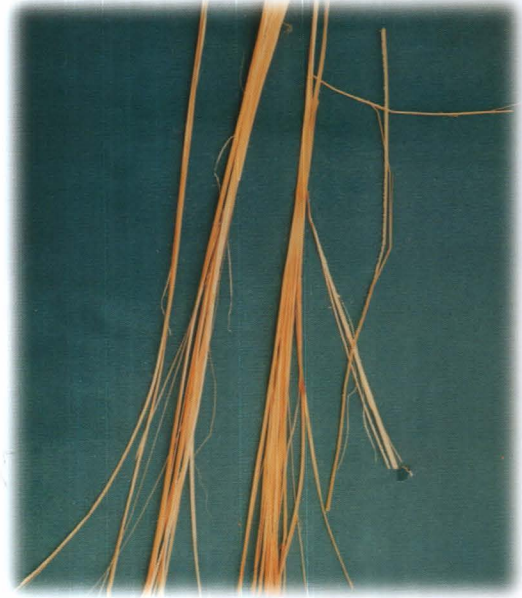
makinesi ile sürdürüldüğü ve yalnız kenetlemenin elde çeşitli tokmaklarla dövülerek uygulandığı ve bu arada önceleri İngiltere'den getirilen bandon tenekenin (bir tür kalaylı tenek) yerini paslanmaz sac ve galvenizli saca bıraktığı ve bu yeni gereçle seri üretime geçildiği görülmektedir. Seri üretim konusunda bir grup işlik gibi Develi'deki Ali Samgan işliği soba yapımında yol alındığını ortaya koymaktadır.

OT İŞLERİ

*B*itkilerden elde edilen ya lifler ya da gereçler kullanılarak yapılan işler ot işleri başlığı altında kümelenmektedir. Bunlar alfabetik bir dizinle hasırcılık, hızıman yapımcılığı, kamış sarıcılığı, süpürgecilik, ırgancılık ve üzerlik işleri olarak sıralanmaktadır. Göllerde yetişen çok dallı kindra, tek dallı berdi, ırmak kenarlarında biten sarmaşık, mısır kapcığı, ve mısır fidesi, fındık ile söğüt dalları, süpürge otu ve üzerlik otu v.b. gibi bitkilerden oluşturulan gereçlerle uygulanan bu işlerin bir grubunda bez, boncuk, ayna, iplik v.b. bileşik gereçler de kullanılmaktadır. Sentetik elyafın giderek artmasıyla ve teknolojinin getirdiği yeniliklerle diğer dallarda olduğu gibi önem ve işlevini yitirmiş bu dalda bazı yörelerde çalışmaların sürdürüldüğü görülmektedir.

772 Konya, Beyşehir gölü kenarında yetişen kindralar.

773 Kindranın özü.

774 Kindranın kabuğu.

Hasırcılık

*H*alk arasında hasır olarak isimlendirilen bazı otlarla yapılan bir tür bitkisel örücülük işidir. Bazı yörelerde adını hasır biçiminde yapılan örgüden alan, sazla yapılan yumuşak hasır olarak isimlendirilen hasırcılık kındra, mısır koçanı, buğday ve çavdar sapı v.b. gibi bazı bitkilerden sağlanan liflerden oluşturulan ipler kulanılan bir daldır.

Bu dalda en yaygın kullanılan bitki kındradır. Divan-ı Lügat it Türk'te kaşak olarak geçen kındra otuyla ünlü bir merkez Kaşaklı adıyla tanınan Beyşehir Gölü kenarındaki bir köydür. Bu bitkinin özünden elde edilen liflerden yapılan ipler ve kabuğu ile çeşitli ürünler yapılmaktadır. Bunlar mimarinin toprak dam, tavvan, duvar örgüsü v.b. gibi elemanlarında kullanılan gereçler ve mimarinin zemini kaplamak için dokunan sergiler, yaygılar, namazlık ile zembil adı verilen bir tür çanta, sepet ve kapalak (yufka sofrası) olarak sıralanabilir. Bu örneklerle 20. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da yapılan koltuk, sehpa, çocuk koltuğu yerine yeni oluşturulan gazetelik, kitaplık, damacana kılıfı v.b. gibi ev eşyaları ile Gaziantep'de ağaç iskeletlere hasır ipi sarılarak döşenen hasır sandalye, tabure ve sehpa v.b. gibi parçalar eklenebilir.

1960'lı yıllara değin mimari de daha çok kullanılan hasırcılığın Konya²³³ ve Kayseri çevresinin toprak damlı evleri, Denizli Civrili'nin bazıla-

775 Beyşehir'den Naile İter'in yaptığı bir namazlık.

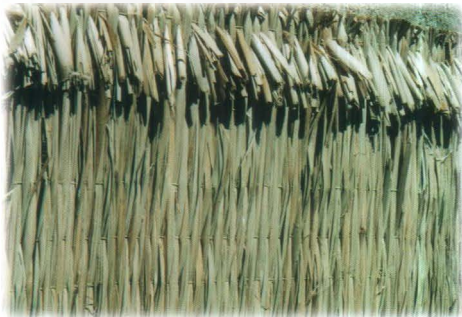
776 İstanbul'da burma adı verilen bükülük ipinden ayrıntı.

777 Develi, Sindel Höyük'den bir kavalaktan ayrıntı.

778 - 779 Kayseri, Sindel Höyükte yapılan iki renkli hasır yaygınının ön ve arka yüzü.

nının beden duvarları v.b. gibi örneklerle süregeldiği ve giderek yaygı türleri ile sınırlı kaldığı gözlenmektedir. Bilindiği gibi Konya ve çevresinde bazı evlerin duvar eti üzerine paralel sıralar oluşturacak biçimde kirişler atılarak bir çatı iskeleti oluşturulduğu gözlenmektedir. Bu kiriş sırasının üstü daha küçük çaplı ağaç ya da daha küçük boyutlu kabuğu soyulmuş doğal ağaç ya da ağaç dallarıyla örülmekte ve bunların üstüne saz ya da ağaç dallarından oluşturulan bir çit serilmektedir. Bir cins kafes örgüsüne benzeyen bu iri dokulu hasıra benzeyen çitin üstüne topraktan yapılmış makat adı verilen bir harç sürülmektedir. Çamur olan harcın üstüne çorak adı verilen toprak dökülmektedir. Bu yolla hazırlanan dam ya da örtü sistemi yunak olarak isimlendirilen taştan yapılmış bir silindire üzerinden geçirilerek sıkıştırılmaktadır. Dam yapımında kullanılan malzeme yöreye bağlı bazı değişiklikler arz etmektedir. Örneklersek Yükselen'de karakavak ağacının yuvarlama olarak adlandırılan yuvarlak gövdeli ke-restesi, Suğla hasırı (Akşehir'in Suğla Gölünden getirilen kamış hasırı), toprak ve samandan oluşan makat ve eflatun killi toprak kullanılmaktadır. Örnekler çoğaltılabilir Karapınar yanı sıra Karaman'da Yeşildere ve Taşkale de gözlenen bazı evlerdeki hasır çitler Yükselen'e eklenebilir²³⁴ ve Kayseri Sindel Höyük, Gümüşsu v.b. gibi yöreler de katılarak konu gerek dam örtüsü gerek beden duvarı yönünden daha geniş bir açıdan ele alınabilir.

Günümüzde Göller Bölgesinin Eber Gölü'nden sağlanan ürünlerle Afyon Bolvadin; Beyşehir Gölü'nden elde edilen ürünlerle Beyşehir Hoyran; Kayseri Sultanazade'nden toplanan ürünlerle Sindel Höyük v.b. gibi çeşitli merkezler yanı sıra Denizli'nin Işıklı Baraj Gölü'nden sağladıkları hasır otundan Civril kasabasına bağlı Gümüşsulu ustalar hasır yaygılar yapmaktadırlar.²³⁵

Hasır işi ile ün yapmış bir merkez Işıklı Gölü'nün yakınındaki eski adı Homa olan Gümüşsu'dur. Burada hasır düzeni denen tiftil ve ayak ile çemberden oluşan yatay (yer) tezgâhlarında hasır otu ve hasır ipleri ile düz, top, dağınık top adı verilen

780 Sindel Höyükten çeşitli sepetler ile bir kavalak.

781- 782 Yumuşak hasır işçiliği için İstanbul'a getirilmiş kındralar ve bunlarla yapılmış sepetlerin birinden ayrıntı.

süsleme biçimleriyle yaygı ve namazla tür hasırlar dokunmaktadır. Bunların iki kalitesi vardır. Birincisi "avara" adı verilen hafif, seyrek dokumalardır. "Su geçmez" adı verilen ikincisi ise ağır ve sık dokumalardır. Gümüşsu - Çivril karayolu sapağında kurulan pazarda düz ve kareli çeşitlemelerine rastlanan bu yaygılarda kullanılan saplar (otlar) balıkçılıkta uğraşan erkekler tarafından 15 Temmuz ile Eylül ayının başları arasında gölden orakla biçilmekte ve demetlenmektedir. Biçildikleri yerde kurulan sergilerde yirmi gün kurutulan otlar evlere dağıtılmaktadır. Evlerde önce kurutulan bu otların tek tek soyularak özü çıkarılmakta başka deyişle lifleri ayrılmakta ve 30 cm. X 50 cm. boyutlarında bir tahtaya çakılmış on beş yirmi çuvaldiza benzeyen çiviyle oluşturul-

783 Sindel Höyükten bir işlik ambarı.

muş tarakla taranarak ince tellere ayrılmakta ve üçlü-beşli gruplara toplanan bu teller elde ovularak bükülük adı verilen çözümlü ipleri hazırlanmaktadır. Evlerin dam, avlu v.b. gibi ünitelerinde düzen adı verilen tezgahlara bu ipler çözülme-

Bir başka merkez Göller Bölgesidir. Burada Beyşehir Gölü çevresinde hasırcılık yapılmaktadır. Konya Beyşehir Hoyran'da "karaltı" adı verilen zemini hanaya bağlayan merdiven altında oluşturulmuş bir ışikte yer alan ladin, meşe v.b. gibi ağaçtan yapılmış dört kazık ve pulluk oku adı verilen üç metre uzunluktaki kiraz ya da şimşir ağacından oluşan yuvarlak gövdeli iki ağaç parçası yanı sıra yirmi delikli bir hasır tarağından meydana gelen düzen adı verilen yatay tezgahta hasır dokunmaktadır. Dokuma işlemi bükülük adı verilen kındranın iki kabuğu soyulduktan sonra elde edilen elyaf elde bükülerek oluşturulmuş iplen yapılmaktadır. Çözölmüş düzenin çözümlerine bir tarafta hazır bekletilen sap kabuklarını bir alttan bir üstten geçirilerek uygulanmaktadır. Yatay bir sıra tamamlanınca, tarak indirilerek atkı sıkıştırılmakta ve dönüş sırasında aynı işlemler yinelenerek düz hasır dokunmaktadır. Farklı sayılarla geçirilen atkılarla hasır yüzeyinde süslemeler oluşturulmaktadır. Yapılan ürünler arasında Naile İltar'ın yaptığı tek kişilik namazlalar (seccade) dikkat çekmektedir.

Hasırcılık alanında ilgi çeken daha başka bir merkez Kayseri Sultan Sazlığıdır. Burada Develi Sindel Höyük beldesinde Sultan Sazlığının derin sularındaki halk dilinde mır-

784 - 785
Kındıra kabukları ve
kındranın özünden
Gümüştü'de yapılan
Hoyran'da bükülük adı
verilen ip.

786 Konya. Hoyran'dan bir hasır dokuma tezgâhı.

nk olarak isimlendirilen bataklık yerlerden yaz aylarında orakla biçilen kındıra ve berdi bitkileriyle hasırcılık, örücülük, ot yastıkçılığı yapılmakta ve semer palanı için ot sağlanmaktadır.

Bazı evlerde, avlularda kadınlar çakma olarak isimlendirilen yer tezgâhlarında yörede eşme iplik olarak isimlendirilen kındıra el-yafından yapılan iplik ve kındıra kabuğu ile hasır dokunmaktadır. Ya mimaride dam örtüsü ya bölücü, kapatıcı perde işlevi gören ya da evlerde yaygı olarak kullanılan bu hasırların iki renkli yollu dokunmuş olanları gözden kaçmamaktadır. Bazı evlerde ise çeşitli sepet ve kapalak adı verilen yufka sofrası örülmektedir. Yapılan örnekler arasında evinin bir ünitesinde uğraş veren Süleyman İlpinar'ın çalışmaları yuvarlak örücülükte yeni biçimler sergilemektedir.

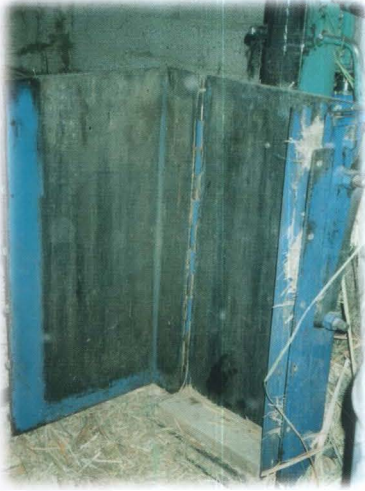
Sindel Höyük'te hasırcılık dışında dikkat çeken bir iş kolu da berdi otu kullanarak yapılan ot yastıkçılığıdır. Konya Çarşısı'nda da karşımıza çıkan sonradan üstü ya kumaş ya da dokumalarla kaplanarak divan, sedir ve yer minderinin sırtına dayamak için oluşturulan bu yastıkları burada Ali Usta tarafından yapılmaktadır. Usta avlusunda kuruttuğu otlarla ve samanlığın bir köşesine oturtulmuş kalıbıyla çalışmaktadır. Dikdörtgen biçimli ot yastıkları şöyle yapmaktadır. Önce dikdörtgen bir tahta sandık ile

787 Berdi otu ile yapılan ot yastıklar.

788 Berdi otu.

789 - 790 - 791 Berdi otu işliğinden yastık tepme sandığından ayrınılar.

onun üstüne oturtulmuş metal bir mengeneden oluşan kalıba halk dilinde naylon çuval olarak isimlendirilen gereçten dikilmiş bir torba yerleştirmektedir. Sonra bu torbayı kurutulmuş berdi otu ile doldurup mengene ile iyice sıkıştırmakta ve torbanın ağzını dikmektedir.

Bu su ile bağlantılı otlar dışında buğday ve çavdar sapı ve mısır koçanından sağlanan iplerle de halk dilinde hasır işleri olarak isimlendirilen bitkisel örücülük yapılmaktadır. Buğday ve çavdar sapı örücülüğünün örnekleri Antakya'da karşımıza çıkmaktadır. Burada Harbiye'de zengin çeşitlenmeler görülmektedir. Bu konuda başvurulun Niyazi Köseoğlu Antakya'nın Sofular ve Altınözü'nün Paslıkaya köyünden sağladığı buğday ve çavdar sapı kullanarak hasır örücülüğü yaptığını belirtmiştir. Niyazi Usta temelde sarma,

dolama yollarıyla önceden boyayarak hazırladığı bitkisel şeritleri ya bir tutam ot çevresine sararak ve birbirine bızle tutturarak ya da çuvaldız türü bir iğneyle sert bir zemin üzerinde birbirine dikerek sofra, tabak, çanta v.b. gibi ürünler oluşturmaktadır.

Bitkisel örücülükte bir başka gereç de mısırdan elde edilmektedir. Karışık gereçler kullanılarak yapılan örnekler arasında halk dilinde iskemi olarak isimlendirilen, sırsız, kısa gövdeli, dört ayaklı ahşap kamalı iskemleler ilgi çekmektedir. Rize çevresinde on yıl öncesine kadar rastlanan, günümüzde ise ya sentetik elyafla örülen ya da turistik eşya niteliğinde küçültülmüş boyutlarla yaşatılmağa çalışılan, hasır örgü oturma yeri ile tamamlanmış bu iskemlelerin ağaçtan çakılmış dört ayağı üstte Rize'de ırmak kenarlarında yetişen

792 Antakya'da buğday sapları ile yapılan ürünler.

793 Samsun'dan mısır koçanı ile yapılan ürünler.

794 - 795 Buğday sapları ile yapılan ürünlerden uygulanan teknikler.

796 Trabzon'dan tabureler.

sarmaşık yanı sıra mısır kapçığı ve mısır fidesinden elde edilen ipliklerle balık sırtı ve hasır örgü ile örülerek bir birine bağlanmış ve böylece bir oturma yeri oluşturulmuştu. Genellikle yeşil ve bej renklerle bezenmiş bu oturma yerlerinde farklı örgü biçimleri ile süslemeler yapılmış süslemeler vardı. Benzer örneklerle Trabzon Çarşısı'nda da rastlanmaktaydı. Hasır sandalye olarak isimlendirilen bu taburelerin dağ köylerinden geldiği söylenmekteydi. Dört ayaklı bir ahşap iskelet üzerine yarım-bir cm. genişliğinde, bej renkli doğal iplik ve yeşil renkle boyanmış iplikle döşenmiş bu taburelerin iki türü bulunmaktaydı. Birinci tür yerden 25 cm. yükseklikte; ikinci tür ise 42-43 cm. yükseklikteydi. 26x25 cm. lik bir oturma ünitesi bulunan bu taburelerin oturma yerleri yan yana sarılmış sazlardan oluşan liflerle kaplan-

mıştı. Bir merkezden dağılan dört eşkenar üçgenden oluşan bir kompozisyonla bezenmiş bu taburelerin iki renkleri daha dekoratif nitelikteydi.²³⁶

Son yıllarda mısır koçanlarından hazırlanan liflerle uygulanan bu örücülüğün Samsun'da canlandırıldığı ve kırmızı, yeşil, turuncu, mavi, sarı renklere boyanan liflerle çanta, şapka, sepet, nihali v.b. gibi turistik eşya üretimine yöneldiği fark edilmektedir. Benzer bir olgu Gaziantep'de yeniden eğilinilen sandalye, sehpa ve tabureler için söz konusudur.

797 Gaziantep'ten hasır örgülü sandalye, tabure ve masa.

798 - 799 - 800
Adana'dan hızımanlar.

Hızıman Yapımı

Bitkilerden sağlanan gereçlerle yapılan işler arasında hızıman yapımı ilgi çekmektedir. Bir tür yağ koruma kabı olarak tasarlanan hızıman bez üzerine çiriş adı verilen bitkinin kökünden elde edilen harcın sıvanarak kurutulması ile yapılmaktadır. Toroslarda Karaisalı çevresinde yaşayan Türkmenlerin yaptığı iki kulplu yassı gövdeli uzun boyunlu bu kabın ağzı ağaç bir kapakla örtülüdür. İlk bakışta toprak işi izlenimi veren bu kahverengi zeminli kapların üzeri beyaz bitkisel bezemeler ve geometrik bezemelerle süslenmiştir.

801 Çardak örtüsünden ayrıntı.

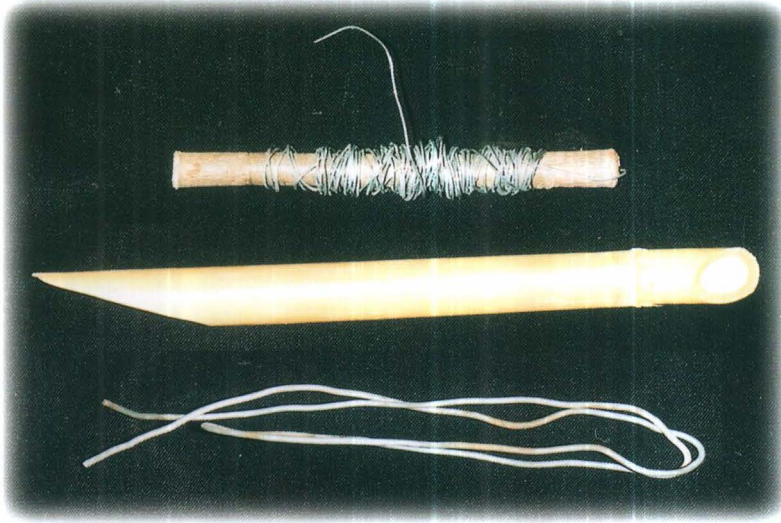
803 - 804 Büyük Kütüklü Yaylası'ndan bir aleyçikten ayrıntılar.

Kamyş Diziciliği

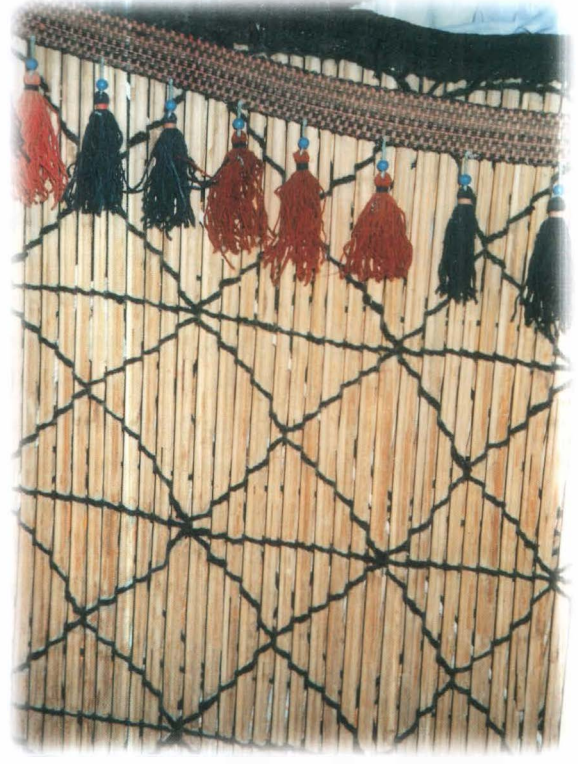
Kamyş diziciliği Mersin, Antalya, Söke, Ayvalık v.b. gibi yörelerde yan yana dizilen kamyş çubuklarına (kargı) metal ipler (kalın ve ince galvenizli tel) dolayarak, sararak onları birbirine tutturarak yapılan bir tür perdecilik işidir. Kazıklarla oluşturulan yatay tezgâhta halk dilinde kargı olarak isimlendirilen kamyşlarla yapılan iki kişi ile uygulanan bu işte kargı çardak, çardak örtüsü ve şemsiye yapılmaktadır. Ayvalık'ta kargı çardak yapan Cevat Kımna kamyş diziciliği konusunda çalışmalarını sürdürmektedir.

20. yüzyılın ilk yarısında kamyşların yüzeyi bükülmemiş yün ipliklerle sarılarak çeşitli bezemelerle süslenerek uygulanan kamyş diziciliği günümüzde artık uygulanmamaktadır. Van Müzesi ve Şan-

lı Urfa çevresinde bazı yörelerde karşımıza çıkan çadır örnekleriyle göz kamaştıran bu dal günümüzde Afyon Emirdağ Büyük Kütüklü Yaylası gibi bazı Türkmenlerin yurt tuttuğu yaylalarda ve kırsal kesimin açık hava kahvehanelerinde geleneksel işleviyle perde, örtü v.b. gibi mimari ve portatif mimari olarak nitelendirilebilecek çadır kuruluşlarında kapayıcı, örtücü elemanlar biçiminde kullanılmaktadır. Bu arada son yıllarda bazı açık hava kuruluşlarında yeni dekorasyon öğesi olarak beğeni kazandığı gözlenmektedir.

802 Çardak örtüsünde kullanılan gereçler.

805 - 806 Şanlıurfa'dan kamış diziciliği ve kamış sarıcılığıyla bezenmiş bir çadırın iç ve dış yüzünden ayrıntılar.

Süpürgecilik

Öt işleri kapsamında kendine özgü bir yeri olan bir iş kolu da süpürge otuyla yapılan süpürgeciliktir. Süpürgeleriyle Rumeli'de ünlü merkezler Edirne, Kırklareli ve Anadolu'da Adapazarı'dır. Trabzon, Kırkkale-Delice, Kayseri-Develi v. b. gibi yörelerde de süpürgecilik devam etmektedir. Üç beş ustanın çok iyi planlanmış bir iş bölümüyle birlikte çalışarak seri üretim yaptıkları süpürgecilik alanında ilginç bir otomasyon sergilenmektedir. Bu dalda 1988 yılında Trabzon'da yapılan bir belirleme ile 2001 yılında Edirne'de ve 2002 yılında Adapazarı'nda yapılan gözlemler önceleri bütünü elde üretilen süpürgelerin de yavaş yavaş makine de kullanılarak yapıldığı ortaya koymaktadır.

Örneklesek Trabzon'da Trakya'dan getirilen yörede saz olarak isimlendirilen süpürge ot-

807 Edirne'den aynalı süpürge.

808 Adapazarı'ndan bir süpürge.

larıyla yapılan süpürgecilikte beş usta şu işlem basamaklarıyla çalışılmaktaydı. Birinci el sazları boyutları ve diğer niteliklerine göre ayırmakta ve dalları çakı ile keserek, tıraşlayarak üretime hazırlamaktaydı. Bilindiği gibi sap, tepelik, kapak v.b. gibi ünitelerden oluşan bir süpürgecinin bu ünitelerinde farklı nitelikte otlar kullanılmaktadır. Tepelik için süpürge yapılacak otun en kalitelisi seçilmektedir. İkinci el kamışa benzeyen sopa olarak isimlendirilen bir parçanın çevresini tıraşlanarak hazırlanmış otları yuvarlak bir sıra oluşturacak biçimde dizerek bir demet oluşturmaktaydı. Sonra sopa çevresine sarılmış olan otların uçlarını bağlayarak ikiye ayırmakta ve saç bölüğüne benzeyen bu ot yığınının üst bölümünü de bir telle bağlayarak sap, tepelik ve kapak kısımlarının ön taslağını oluşturmaktaydı. Üçüncü el süpürgecinin sapına galvanizli, yumuşak, çelik tel dolayarak sarmaktaydı. Bu iş için usta önünde yaylı bir tele bağlı, bir ayaklık (pedal) ve bir tarafında bu pedalın kumanda ettiği ahşap bir çıkırıktan oluşan bir tezgâh kullanmaktaydı. İkinci el bu usta-ya süpürge taslağını eliyle uzattıktan sonra seri bir hareketle taslağı almakta ve tepeliği yerleştirmekte ve önündeki ayaklığa (pedala) basarak sap ünitesinin işini bitirmekte (telle sarmakta) ve dördüncü

ele süpürgeyi vermekteydi. Dördüncü el ikiye ayrılmış, toplu duran bir demet biçiminde olan ve saç bölüğüne benzeyen ot yığınının açık duran uçlarını yatay bir sıra oluşturacak biçimde dikdörtgen demir bir mengeneyle yerleştirip sıkıştırmakta ve süpürgecinin kapak ünitesini oluşturan otları büyük boyutlu bir püskül biçimine dönüştürmektedir. Sonra göz kararıyla, aklından geçen biçimde bölüklere ayırdığı otları çuvaldızı geçirdiği iplikle bir alt bir üstten dikmekteydi. Böylece sap altında kalan sapları sıkıştırmakta yerleştirmekteydi. Genellikle mavi ve kırmızı naylon iplik kullanan usta bazen bu üniteye renklerle süslemeler yapmaktaydı. Beşinci el sapı ve gövde kısmı ayrılmış, sap tepelik ve kapak üniteleri düzenlenmiş olan süpürgecinin serbest kalmış uçlarını çelik bir makasla keserek düzeltmekte ve süpürgecinin son biçimini almasını sağlamaktaydı.²³⁷

Oysa Adapazarı'nda sürdürülen süpürgecilikte son aşamada

809 - 810
Adapazarı'nda
bir işlikte
otların
hazırlanışı.

811 - 812 - 813 - 814 - 815 -
816 - 817 - 818
Taslağının kullandığı zincir,
Edirne'den getirttiği tuğla,
tepelikçinin kullandığı çıkırık,
tokmak, bıçak, biz ve
tepelikğin hazırlanışı.

makinenin da devreye girdiği gözlenmektedir. Günümüzde Adapazarı eski garajların arkasında ilgi çeken bir süpürge pazarı merkezi bulunmaktadır. Burada çeşitli işliklerde hazırlanarak getirilen süpürgeler dikilip son kesimleri yapılmakta ve onlu gruplar biçiminde bağlanarak piyasaya sürülmektedir. Kaynak kişilerden alınan bilgiye göre süpürgeler Kandıra'da ekilen sonra kesilip tohumları kazınip kurutulmuş süpürge otlarından yapılmaktadır. Borsada süpürgeci esnafı tarafından satın alınan bu otlar işliklerde çalışan ustalara dağıtılmaktadır. Süpürge yapma konusunda başvurduğumuz Rıdvan Balkır, Fahrettin Yıldız, Alaaddin Çakır'dan oluşan işlik ekibi bizleri aydınlatmıştır. Sağladığımız bilgilere göre süpürge şöyle yapılmaktadır.

819 Aynı işlikte taslağın hazırlanışından hazırlayışından ayrıntı.

820 Aynı, işlikte tepeliğin hazırlanışı ve bağlanışından ayrıntı.

Önce ısıtılan sonra kükürt ambarına atılan bu otlar işlikte önce zahireci önüne gelmektedir. Zahireci oturduğu zahire tezgâhında süpürge otunun kamış (otun işlenmemiş biçimi) ile hurda olarak isimlendirilen ve süpürgeciğin iç kısmına ve tepeliğe yerleştirilen otları ayırmakta ve taslakçı tezgâhında oturan taslakçıya geçirilmektedir. Taslakçı zincir, Edirne'den getirtilen tuğla parçası ile bilenen bıçak kullanılarak zaman zaman hareket ettirdiği ayaklığı yardımıyla otları boğma ipi ile üç üniteden bağlayarak taslağı oluşturmaktadır.

Yanında tepelik teli sarılı bir çark bulunan, tepelik tezgâhında tokmak, bıçak, biz kullanarak, çalışan tepeci önceden hazırladığı tepelik başka

821 Adapazarı'nda bir işlikte hazırlanan süpürgelerin dikişe gidişi.

822 - 823
Edirne'de bir işlikten
ketane ve çıkrik.

deyişle kapak ünitesini taslağın üzerine geçirmekte zaman zaman ayaklığı da kullanılarak taslağın üstüne geçindiği kapağın sapını telle sarmaktadır.

Bu yolla hazırlanan süpürgeler dikişe gönderilmektedir. Taslağın bağları çözülerek sapın altındaki tepelik ünitesinin üst kısmına İtalya'dan getirilmiş dikiş makineleriyle naylon ip kullanarak dikiş atılmaktadır. Bu şekilde tamamlanan süpürgeler deste makinesinde onluk gruplar oluşturacak biçimde destelenmektedir.

Süpürgecilik sürdürülen merkezler arasında Edirne'de yapılan çeşitli boyutlarda ve biçimlerdeki süpürgeler dışında farklı işlevli aynalı süpürge olarak isimlendirilen ve uğur getirmesi amacıyla kız çeyizine konularak saklanan, temizliği, çalışkanlığı ve saflığı simgelemesi v.b. gibi folklorik değerleri yanı sıra ayna, kordon, püskül v.b. gibi süsleyici gereçlerle bezenmiş süpürgeler dikkat çekmektedir. Burada aynı zamanda günlük gereksinimler için de pek çok işlikte kurutulup çeşitli işlemlerden geçirilen süpürge otları ile çıkrik, bağlama tezgâhı, dikme, küçük mengene, tepelik, çatal bizi, topaç, ketane v.b. gibi araçlar kullanarak ko-

824 Aynı işlikten bağlama tezgâhı.

825 - 826
Aynı işlikten
tepelik ile
büyük ve küçük
mengene.

827 - 828 Ustanın bir tavan süpürgesini bağlayışı.

829 Kastamonu'dan boğma ip, bükülmemiş kendir lifi ve bir urgan.

830 Tire Kutu Han'dan bir urgan çilesi.

831 - 832 - 833 Tire Kutu Han'da bir ustanın urgan yapışından ayrıntılar.

lektif bir çalışma ile süpürge yapılmaktadır.

Bunlar arasında Abdurrahman Mahallesi'nde evlerinin bir ünitesini işliğe dönüştürmüş ustalar arasında yaptığı çeşitli boyutlu süpürgelerle Burhan Cahit Çağlı usta ilgi çekmektedir.

Urgancılık

Bitkisel lifle ilgili başka bir alan urgancılıktır. Kalın ip, ince halat²³⁸ olarak tanımlanan urgan işi alanında yapılan işler urgancılık başlığı altında kümelenmektedir. Bilindiği gibi bitkisel elyafı çeşitli işlemlerden geçirerek ve çark yardımıyla döndürerek, bükerek farklı kalınlıklarda çeşitli isimlerle bilinen urganlar yapılmaktadır.

20. yüzyılın ilk yarısında Kastamonu'da yaygın olarak uygulanan bu dalın giderek önemini yitirdiği ve 1990'lı yıllara değin Kastamonu dışında Ankara, İstanbul gibi büyük şehir

834 - 835 - 836 - 837 Ustanın Gediz'den sağladığı kendir lifi, ve kullandığı ıskat, tarak ve çark.

838 Diyarbakır'dan bir üzerlik askı.

çarşılarına ulaşan Kastamonu kendirinden yapılmış on metrelik, dört milimlik boğma ipleri gibi çadır iplerinin ve sicimlerin çok azaldığı fark edilmektedir. Benzer bir olgu Denizli-Serinhisar, İzmir -Tire v.b. gibi yöreler için geçerlidir. Genellikle açık havada uygulanan urgancılık günümüzde Tire'de Ahmet Yılmazkardeş tarafından Kutu Hanın üst katında yapılmaktadır.

Burada usta Gediz'den sağladığını ileri sürdüğü kendir, ıskat (kendir dövmek için bir tür tokaç), tarak, çıkırık v.b. gibi araçlar kullanarak çalışmakta ve bir tarafta yer alan çıkırığın döndürdüğü karşılıklı bağlanmış iplerle oluşturulmuş dikdörtgen bir alanda elinde tuttuğu elyaf kitlesiyle yürüyerek urgan yapmaktadır.

Üzerlik İşleri

Pedef otgillerden, yaprakları alması, çiçekleri beyaz olan üzerlik²⁹ otunun kurutulmuş, yuvarlak top biçimindeki çiçekleriyle yapılan duvar askısı, nazarlık v.b. gibi ürünler üzerlik işleri adı altında toplanmaktadır.

Her yörede uygulanan bu işlerde

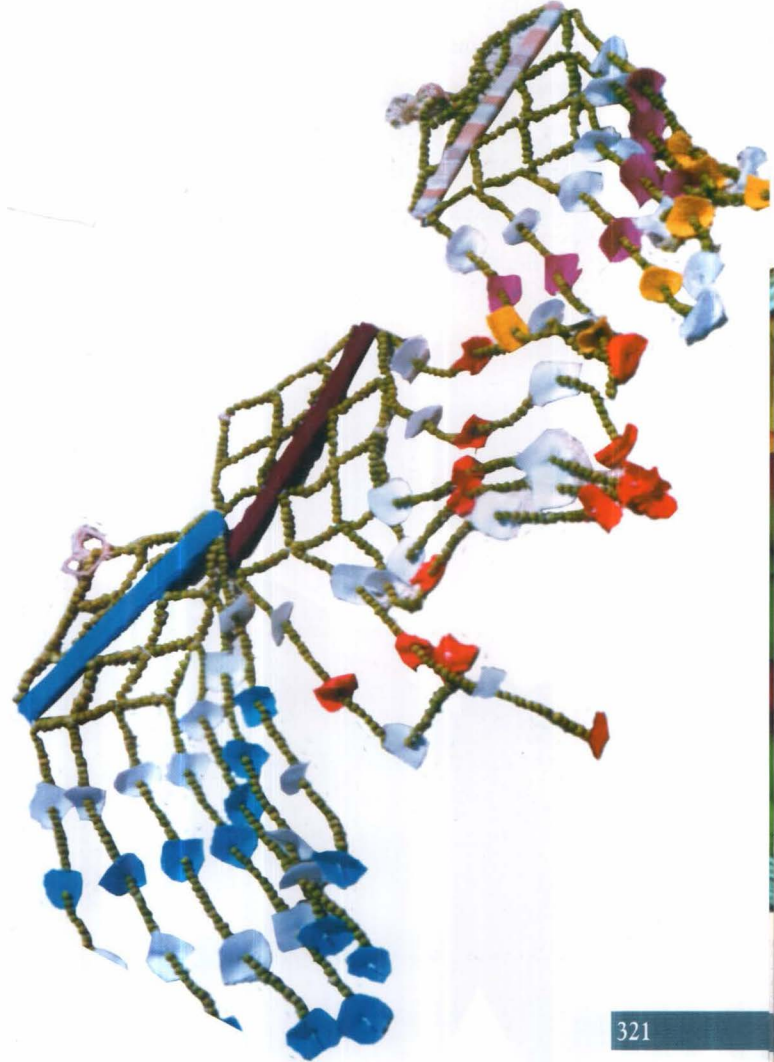

839 Şanlı Urfa'dan üzerlik askıları.

Aksaray'da züverlik olarak isimlendirilen üzerlik çiçeklerinin bölgelere göre toplama zamanı değişmektedir. Bir tür mevsimlik bir uğraş olan bu işler için örneğin Hasankeyf'te Mayıs sonu ile haziran arasında Aksaray'da ise Ağustos ayında üzerlik otu toplanmakta yeşil çiçeklerle çalışılmaktadır. Uygulamada üzerlik otu yanı sıra bez parçaları ile bezle kaplanmış bir çıta kullanılmaktadır. İğne iplikle yapılan bir tür dizerek süslemecilik olan bu işlerde ortasında çıta bulunan yatay yerleştirilmiş baklava biçimleri sıraları ile onların alt uçlarına oturtulmuş birbirine paralel sıralanan, ara ara farklı biçim ve renkteki bez parçalarıyla zenginleştirilmiş sarkıtlarla önce bir biçim oluşturulmakta ve sonra kurumaya bırakılmaktadır.

840 - 841 Hasankeyf'den yeni yapılmış üzerlik askılar ve birinden ayrıntı.

SABUN İŞLERİ

Edirne'nin alışılmamış bir el sanatı ürünü yörede meyve sabunculuğu, mis sabunculuğu olarak isimlendirilen sabun işleri ile Türk kültüründe ayrı bir yeri vardır.²⁴⁰ Kısaca sabunla yapılan süs ürünleri olarak tanımlanabilecek sabun işlerinin ürünleri hem üç boyutlu olmaları hem de boyamaları ile dikkat çekmektedir. 1950'li yıllara değin daha yaygın bir biçimde sürdürülen Reşat usta v.b. gibi daha çok ustanın uğraş verdiği ve Sabuni Mahallesi olarak isimlendirilen bir semti bulunan Edirne'de giderek bu alanın eski önem ve işlevini yitirdiği gözlenmektedir. Yeniden bu dalı canlandırma çabası fark edilmektedir. Yapılan çalışmalar arasında Hayriye Gürgen, Ruhi Gül v.b. gibi ustaların kokulu sabunları ilgi çekmektedir.

Bilindiği gibi elma, armut, muz, üzüm, karpuz, kavun v.b. meyve türleri bulunan mey-

842 - 843 - 844 - 845
Edirne'den mis sabunları.

ve sabunları birkaç aşamada yapılmaktadır. Rendelenen sabunlara su katılarak oluşturulan hamuru birkaç gün dinlendirildikten sonra biçimlendirilerek hazırlanan meyve türleri önce tasarlanan biçime telden bir sap takılarak iki gün kurutulmaktadır. Daha sonra tıraşlanan ve zımparalanan bu meyve çeşitlemeleri fırça ile boyanıp telden yapılmış bir sap takılarak kurutulmakta ve en son olarak sarı gıda boyası sabun su ve mis amber kokusundan oluşan boza kıvamında bir bileşime batırılarak cilalanmakta tekrar kurutulduktan sonra kuru bir bezle parlatılmaktadır.

TAŞ İŞLERİ

Mimari ile bağlantılı ve taşınabilir nitelikteki örnekleriyle halk plastik sanatları kapsamında oldukça geniş alana yayılan dalların biri de Ankara taşı, marla taşı, say taşı, kufeki taşı, ponza taşı, mermer, alabaster, kalker, siyah taş, Oltu taşı, Eskişehir taşı v.b. gibi taşlar kullanılarak çeşitli teknikler uygulayarak yapılan taş işçiliğidir. Bazı mimari türlerinin yapımı, dış cephelerinin ve içinin süslenmesi yanı sıra örtü sistemlerinin oluşturulmasında, mezar taşların yapımında, taşınabilir nitelikteki süslemeli ve süs eşyası tasarımında kullanılmış taş işçiliğinin halk yontuculuğuna kadar uzanan dalları bulunmaktadır. Günümüzde ya taşın adı ya taşın kesilişi, biçimlendirilişi, işlenişi, süslenişi ya da bu taşlarla bir yapı bir ürün oluşturma sürecinde uygulanan işlerden yola çıkılarak yapılan isimlendirmelerle bu dala ilgili meslekler alfabetik bir dizinle Eskişehir taşı işleri, mezar taşçılığı, Oltu taşı işlemeciliği, taş yontuculuğu ve taşçılık biçiminde sıralanmaktadır.

846 Eskişehir taşı kuyusu.

847 - 848 Eskişehir taşından yapılmış ürünler.

Eskişehir Taşı İşçiliği

Değerli bir taş olan lüle taşı olarak isimlendirilmiş Eskişehir taşı emici özellikli açıkta kalınca renk değiştiren ve sudan olumsuz yönde etkilenen, yumuşak, kolay işlenebilen, bir tür magnezyum silikat taşıdır.²⁴¹ Yerin 300 metre aşağısından çıkarılan bu taşın kalitелisi yer altı sularının bulunduğu yerlerden sağlanmaktadır. Eskişehir'e 20 km. uzaklıkta 40 km. lik bir alanda Sarısu, Başören, Sepetçi, Karahöyük, Söğütçük, Karatepe v.b. gibi yirmiye yakın köyünde lüle taşı çıkarılmaktadır.²⁴² Yeraltında yumrular biçiminde çıkartılan bu taşlar büyüklüklerine göre isimlendirilmektedir. Birim birlik (yumruk büyüklüğünde) pamuklu, orta, boyunlu, dökme, daneli v.b. gibi yöresel adlarla isimlendirilen taşlardan lüle, tespih, kutu, kolye, küpe, iğne, bilezik, v.b. gibi ürünler yapılmaktadır.

Eskişehir'de Eskişehir taşı ürünleriyle tanınan ustalar. Muharrem Yılmaz, Emran Ege, Ertuğrul Cevher, Recep Demirok, Behçethan Aktaş, Burhan Yücel şeklinde sıralanabilir. Muharrem Yılmaz'dan aldığımız bilgiye göre Eskişehir taşı işçiliğinde kaba iş bıçağı, ince iş bıçağı v.b. gibi özel bıçaklar, testere, tahra (küçük boylu bir tür satır) değişik kalınlıkta zımpara kâğıtları balmumu ve bez yanı sıra bazı ürünlere delik delmek için bir tür torna kullanılmaktadır. Testere ile taş kesilmekte, tahra ile taşın toprağı temizlenmektedir. Taş işlenmeden önce suya koyup bekletilerek yumuşatılmaktadır. Sonra yaş iş uygulanmaktadır. Eğer taş büyük ve düz yüzeyle ise düz pipo, eğer girintili çıkıntılı ise işlemeli pipo tasarlanmaktadır. Taşlar çeşitli bıçaklarla elde yonularak biçimlendirilmektedir.

İşlenen taş bir süre kurumaya bırakılmaktadır. En son olarak ürün zımparalanmakta sonra değişik kıvamda oluşturulan balmumuna sokulmakta taşın pislikleri kusması ve fildişi rengi-

849 Eskişehir taşı işçiliğinde kullanılan testere, tahra (satır) kaba ve ince iş bıçakları.

850 Eskişehir'den doğal Eskişehir taşının usta tarafından işlenişi.

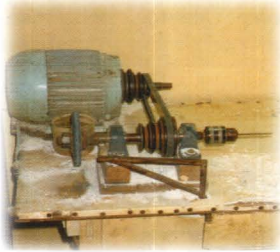
851 Eskişehir taşının yumuşatılmış biçiminin görünüşü.

852 Ustanın Eskişehir taşıny oyuşundan bir ayrıntı.

853 - 854 Katı ve cıvık olarak isimlendirilen farklı yoğunlukta olan balmumu kapları.

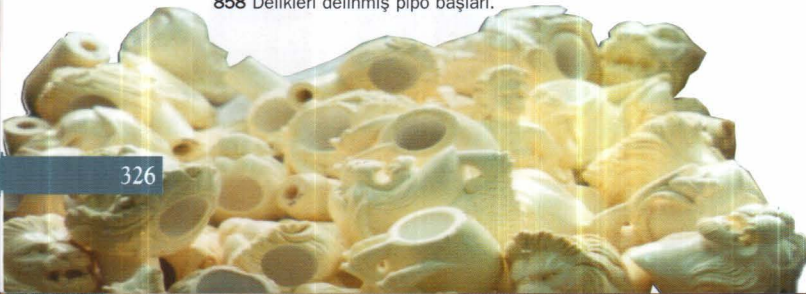
855 Oyulmuş pipo başı, boncuk v.b. gibi ürünlerin delinmesinde kullanılan torna.

856 - 857 Ustanın balmumundan çıkarılan pipo başlarını bezle parlatışından bir ayrıntı.

858 Delikleri delinmiş pipo başları.

ni alması sağlanmaktadır. Oluşturulan ürünün dış yüzü yumuşak bir bezle ovularak parlatılmaktadır.²⁴³

Mezar Taşçılığı

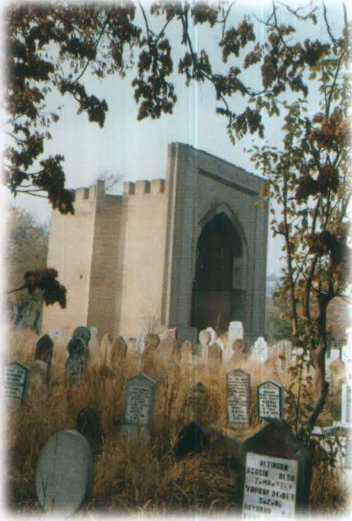
Taş işçiliğinde mezar taşçılığı ayrı bir iş kolu olarak uygulanmaktadır. Ankara, İzmir, İstanbul, Bursa, Konya v.b. gibi büyük kentlerde mezarlıklar yakınında oluşturulmuş işliklerde mezar taşçıları çalışmaktadır. Buradaki ustalar genellikle mezarlıklarca koyulmuş prensiplerle hazırlanmış mezarlara mermerden mezar taşları yapmakta ve standartlaşmış modellerini uygulamaktadırlar. Çok yerde karşımıza çıkan ay yıldız motifi, Bursa'da yeşile boyanmış servi motifi, İstanbul'da beğeni kazanmış kırmızı gül motifi v.b. gibi süslemelerle bezenmiş mezar taşları bunların bazı örneklerle bakılarak seçildiğini ortaya koymaktadır.

Örnekler arasında bazı özellikli parçalara da rastlanmaktadır. Bu bağlamda standart modellerden farklı olan İstanbul Bayezit Cami Haziresi'ndeki bir sarıkla taçlandırılmış mezar taşı ile belirlenmiş ve mezarının önü bir Kur'an betimlemesi bezenmiş Bayezit Cami İmamı Abdurrahman Gürses'in kabri ile Tarsus'taki Daniyal Aleyhiselam Türbesi'ndeki sandukayı taçlayan karşılıklı birer çiçek dalı ile bezenmiş mezar taşı ilginç örnekler oluşturmaktadır. Örnekler çoğaltılabilir.

Kentler dışında bazı kasabalar ve özellikle kırsal kesimde yöresel gereçlerle yapılmış mezar taşları ile karşılaşılır. Bunlar arasında bazı özgün yaklaşımlarla süslenmiş örnekler görülmektedir. Örneklersek Antalya - Alanya, Kayseri - Develi, Adana - Karaisalı, Ayvalık - Havran v.b. gibi yörelerde Alanya'da bor taşı, Karaboynuzlar'da say taşı olarak adlandırılan Kayseri Develi'de çengeme taşı olarak isimlendirilen yöresel taşlarla yapılmış mezar taşları vardır. Bunlar arasında bor ya da say taşından yapılan mezar taşları hem biçim hem süslemeleriyle ilgi çekmektedir. Bu dalda uğ-

raş veren bir usta Karaboynuzlar'dan Yusuf Yıldız'dır. 25 yıl öncesine kadar say taşının yüzünü keserle düzledikten sonra çeşitli çubuklar (keski kalemleri) yanı sıra çekiç ve keserle taşı yonarak yörede hece taşları olarak adlandırılan

mezar taşları yapmakta ve bunları yazılarla bezemekteydi.²⁴⁴ Örnekler çoğaltılabilir ve Antalya örneklerine benzer taşlara rastlanan Karaisalı Hacı ve Develi Gümüşören, v.b. gibi yörelerdeki mezarlıklarda görülen taşlar eklenebilir.

859 Konya, Musalla Mezarlığı'nda mezar taşları.

860 İstanbul, Bayezit Cami Haziresi'nden Bayezit Cami baş imam hatibi Hafız Abdurrahman Gürses'in (1909 - 1999) 20. yüzyıl sonunda yapılan kabri.

861 Tarsus'dan Danial Aleyhisselam Türbesi'nden bir mezar taşı.

862 Akseki. Antalya yolundaki bir mezarlıktan selvi motifiyle bezenmiş gelin olamamış bir kıza ait mezar taşı.

863 Bursa, Emir Sultan Mezarlığı'ndan ay yıldızla taçlanmış bir mezar taşı.

Oltu Taşı İşlemeciliği

Oltu taşı ile yapılan işler Oltu taşı işlemeciliği başlığı altında kümelenmektedir. Değerli taşlar arasında Oltu taşı ayrı bir yer tutmaktadır. Bu taştan yapılan tespihler ve kolye, iğne, yüzük v.b. gibi süs eşyası bulunmaktadır. Kolektif çalışma ürünü olan bu örneklerin bir grubu altın, gümüş v.b. gibi değerli metallerle süslenmiştir.

Bilindiği gibi Oltu taşı olarak bilinen siyah keharbar (Erzurum taşı) ya grimsi, ya yeşilimsi genellikle siyah ve yumuşak bir kömür çeşididir.²⁴⁵ Ülkemizin bilinen ve işletilmekte olan Oltu taşı yatakları Oltu-Olu yolu ve Tortum Gölü arasında yer tutan Akdağ'ların kuzey doğu uzantısını meydana getiren Dutlu Dağı sırasının yamaçlarında bulunmaktadır.²⁴⁶ Oltu taşı ocakları Dutlu, Günlüce, Güzelsu ve Gökçedere köylerinin kuzey ve kuzey batısında yer tutar.²⁴⁷ Merceklerdeki maden kazarak koparılır sonra ağaç ya da demir tekerlekli ipe çekilip hareket ettirilen kasa şeklinde el arabası, kayaçları sökmeğe yarayan demir muşta, kısa saplı krikto kazması, deveci ya da cep feneri çekici v.b. gibi gereçler kullanılarak sökülün maden dışarı taşınır.²⁴⁸ Ocaklardan elde edilen maden yumruları bir çekiç ya da keserle en fazla ceviz ya da fındık büyüklüğünde parçalara ayrılır.²⁴⁹ Yörede "kobut"²⁵⁰ olarak isimlendirilen bu parçalar çarka takılarak şekillendirilir. Yerden oldukça yumuşak çıkan ve bu nedenle kolay işlenip cilalanabilen Oltu taşı eğer nemli bir ortamda saklanmazsa kısa zamanda yumuşaklığını kaybeder ve giderek sertleşerek parçalanıp dağılır. Bu nedenle ocaklardan elde edilen taş açık havada bekletilmeden kısa zamanda köylere nakledilir ve çuval içinde, evde hazırlanmış bir çukura yerleştirilerek, satışa kadar bu çukurda üzeri örtük durur. İşleyiciler tarafından işleniş sırasında ise, işlenecek parçalar yine bir gün su içinde tutulur. Taşın işlenene kadar korunmasına özen

864 İşlenmemiş ve işlenmiş Oltu taşları.

865 Oltu taşına çakmanın yapılışı.

866 Erzurum'dan Oltu taşı tesbihler.

gösterilmiş olması ve bir yıldan fazla bekletilmiş olması gereklidir.²⁵¹

Taşın işlenmesinde ucu düz ve keskin bıçaklar, bileği taşı, ya ağaç ya da madeni bir çark kullanılmaktadır. Elle döndürülen çark, çarkı döndüren kol ve mil, milin ucuna takılmış ve taş parçalarını delmeğe yarayan küçük çelik bir bizden oluşmaktadır. Cilalamada ise odun kömürü tozu, yumuşak tebeşir taşı ve zeytin yağı gereklidir. Taşları yuvarlatmak ve delmek için çark başka biçimler vermek için bir yere kadar çark kullanılmaktadır. Sonra düzleştirilen yüzey özel bıçak, zımpara taşı, ege ve kömür tozu ile şekillendirilmektedir.²⁵² Bazı örneklerde süslemeler de gözlenmektedir. Yörede çakma, yarma v.b. gibi isimlerle bilinen süslemeler taşın üzerine açılan yuvalara gümüş, altın tellerden kesilen yerleştirilerek yapılmaktadır.

Günümüzde Erzurum'da Rüstem Paşa Hanı'nda ve Oltu'da Oltu Taşı El Sanatları İş Merkezi'nde pek çok ışık bu taşla çeşitli ürünler yapmaktadır. Ürünler arasında tesbihler göz kamaştırmaktadır. Çakma ve yarma çalışmalarıyla Hasan Parlak, Mustafa Çelik, İhsan Çelik, Halit Coşkun, Metin Çelebi'nin yapmış olduğu tesbihler ilgi çekmektedir.

867 Oltu taşına yarmanın yapılışı.

Taş Yontuculuğu

Nevşehir, Kırşehir, Antakya ve Çorum v.b. gibi bazı illerimizde çeşitli taş türleriyle çeşitli büyüklükte ve biçimde üç boyutlu çalışmalar yapılmaktadır. Bu üretim merkezleri arasında Nevşehir'de ponza taşı ile yapılmış peri bacaları, Kırşehir'de çeşitli mermerlerle oluşturulmuş yumurtalar, yazı takımları, tabaklar ve vazolar görülmektedir. Mermer kullanarak yapılan çalışmalar arasında İstanbul'da Kastamonulu Selim Özdemir'in yaptığı minare korkulukları kayda değer. Bu usta dışında Uzunköprülü minareci kardeşler Rasim Mumin Pamuk'un minare süslemeleri ilgi çekmektedir.

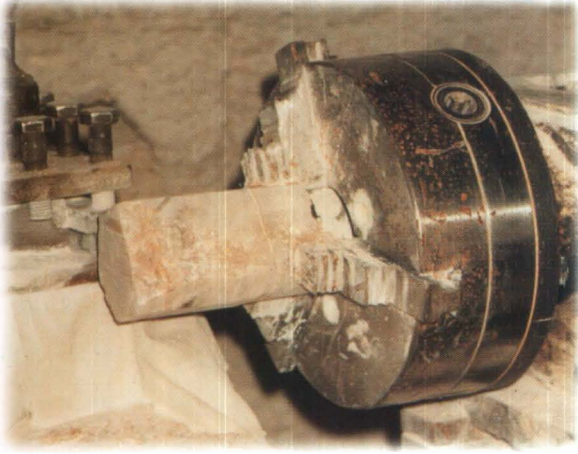
Kırşehir'deki işlikler arasında 1990'lı yıllarda Muharrem Şahin işliği Afyon'dan getirterek yaptığı ürünlerle ilgi çekmekteydi. Burada Muharrem Usta tornaya sıkıştırdığı mermer parçasını kalemlerin içine yerleştirdiği elmas kalemle yontmakta ve değişik biçim ve boyutlarda vazolar yapmaktaydı.

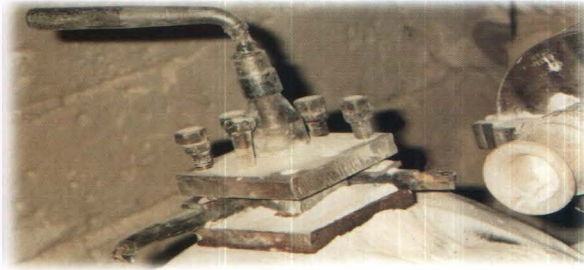
869 - 870 Kırşehir'den bir işlikten işlenmemiş mermer ve tormanın görünüşü.

868

Adana, Karaisalı
Hacılardan
doğal taşlar.

871 - 872 Kırşehir'de ustanın kalemlige taktığı elmas kalemle tornada vazo yapışından ayrıntılar.

873 Kırşehir'de ustanın kalemlige taktığı elmas kalemle tornada vazo yapışından ayrıntılar.

874 - 875 Aynı işlikten bir cila makinesi ve elle yapılan su zımparasında kullanılan gereçler.

Tornada biçimlendirdiği vazoları çapıt zımpara ile temizlemekte ve su zımpası yaparak cilalamaktaydı.

Günümüzde Antakya'da ise Aptullah Özalp bir işliğe dönüştürdüğü evinde aile fertleriyle heykel türü çalışmalar yapmaktadır. İnsan ve hayvan figürleri yapan sanatçı kendi ifadesine göre kalker taşı, alabaster ve siyah taş kullanmakta ve bu taşları keser, bıçak v.b. gibi keskilerle biçimlendir-

dikten sonra bunların yüzeylerini törpü ve zımpara ile düzgünleştirerek cilalamaktadır.

Benzer çalışmalara Çorum'da da rastlanmaktadır. Özellikle Boğazköy'de çeşitli uygarlıkların figürinlerinden yapılmış reproduksiyonlar yanı sıra hayvan ve insan betimlemeleri ile yapılmış üç boyutlu yeni denemeler dikkat çekmektedir.

Taşçılık

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde mermer ve kufeki taş olarak isimlendirilen kalkerli taş türleri taşçılıkta kullanılmıştır. Mermer yatakları açısından en zengin yöre Afyon'dur. Afyonu Marmara ve Ege olarak isimlendirilen adı geçen bölgelerde çeşitli yataklardan çıkarılan damarlı, damarsız ağırlıklı beyaz ve renkli mermerler izlemektedir. Mermer dışında Ankara, Kayseri, Alanya, Şanlı Urfa, Diyarbakır - Midyat, İnebolu, Ahlat v.b. gibi merkezler taşları ile ünlüdür. Bu taşları Ankara ve Kayseri'de yakın çevreden, Alanya Toroslar'daki say yataklarından Midyat ise Batman yolundaki taş ocakları v.b. gibi yerlerden sağlanmaktadır. Genellikle fildişi rengi tonlarında olan bu kufeki taşlardan Ankara kırmızı, Ahlat kırmızı damarlı, Murdurnu - Göynük yeşil, İnebolu ise siyaha çalan koyu gri renkli taşlarıyla ayrılmaktadır.

Genellikle kentlerde bazı işliğin yöre dışından getirilen mermer yanı sıra yöresel gereçler buna karşılık

kırsal kesimde yalnız yöresel taşlar kullandığı gözlenmektedir. Bu konuda dışardan getirilen gereçlerin erken örneklerine mermerle kaplanmış Isparta Ekrem Bey Çeşmesi²⁵³, daha geç örneklere ise Şişli Camisinin minberi ile Konya'da bazı camilerin minber ve vaaz kürsüleri örnek verilebilir. Konya'da İbrahim Kabakçı ustanın çalışmalarına dikkat çekilebilir. Ankara'da Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara taşından yapılmış bir grup çeşme ise kullanılan yöresel gereçlere güzel örnekler oluşturmaktadır.

876 - 877
İstanbul, Şişli
Camisi'nin minberi ve
aynı minberden bir
ayrıntı.

878 Ankara, Denizciler Caddesi üzerinde yer alan, ayna taşı ay beş kollu yıldızla bezenmiş bir çeşmenin ayrıntı.

879 Ankara, Atatürk Bulvarı'ndaki İtalyan Sefareti kapısındaki çeşmelerden birinin 1939 tarih ayna taşından bir ayrıntı.

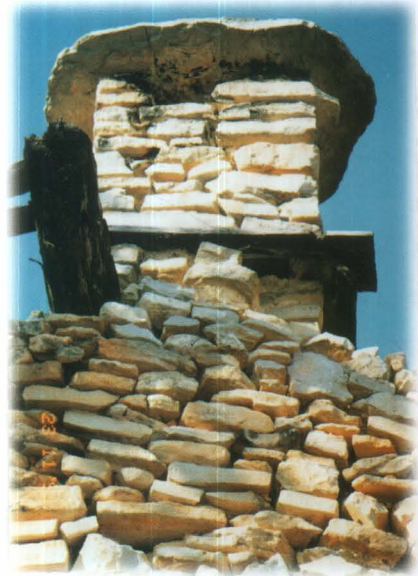
880 - 881 Eşme, Çivril Iğdır'dan bir çeşme ve çeşmeyi bezeyen ay yıldız motifinden detay.

Bunlar arasında Atatürk Bulvarı üzerindeki İtalyan Sefareti kapısının iki yanını bezeyen biri 1939 tarihini veren iki çeşme ve Denizciler Caddesi üzerinde yer alan, ayna taşı ay yıldız motifiyle bezenmiş çeşmeler hem tarih vermesi hem de Cumhuriyetin bir simgesi olan ay ve beş kollu yıldız ile bezenmiş olması açısından değer arz etmektedir. Benzer bir ay ve beş kollu yıldız motifi Eşme, Çivril, Iğdır'da rastlanan büyük bir olasılıkla Cumhuriyet Dönemi'nde onarılmış, bir çeşmenin kemer köşeliklerini bezemektedir.

Yöresel taş türü ile yapılan taşçılık kırsal kesimde sivil mimari alanında zengin çeşitlendirmeler sunmaktadır. Bu bağlamda Alanya Karaboynuzlar'da "Maşallah Sene 1343 (1924 M.)" tarih kitabeli Yusuf Yıldız evi tarih vermesi açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır. Benzer

882 - 883 Karaboynuzlar'dan doğal taşlar.

884 - 885 Alanya, Karaboynuzlar'daki Yusuf Yıldız'ın evi, evin kitabesi ve evin taş örgüsünden bir ayrıntı.

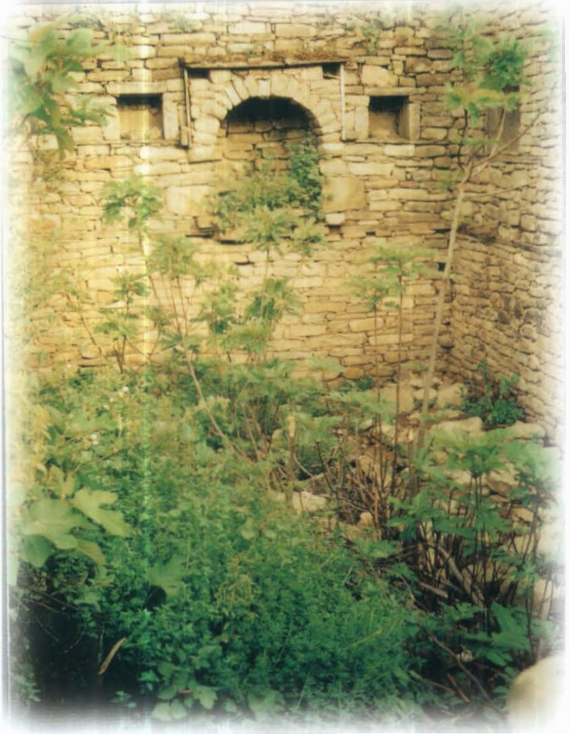
bir durum bu evle yakın zamanlarda Adana Karaisalı Hacılar'da yapılmış bir grup ev için söz konusudur. Bu evler hem yöresel taşlarıyla hem güçlü duvar örgüleriyle hem de duvarlarına gömülen ocak ve dolap düzenlemeleriyle kayda değer.

Bu örneklerle Alanya'dan taş örgülü ve taş kitabeli bir grup ev; Nevşehir ve Kayseri'den taş örgülü ve yüksek

ocaklı başka bir grup ev ve Behramkale'den kırmızıya çalan taş evler eklenebilir. Bunlar İnebolu'dan 20. yüzyılın ilk yarısına kadar kiremit yerine koyu gri marla taşıyla kaplanmış çatılı evler yanı sıra Diyarbakır, Şanlı Urfa'da ve Midyat'tan taş örgüsü dışında taşıyıcı sistemleri ve pencereleri süslü bir grup evle zenginleştirilebilir.

886 - 887 Adana, Karaisalı Hacılar'dan bir evin bir cephesinden bir ayrıntı ve doğal taşlar.

888 - 889 Adana, Karaisalı, Hacılar'dan taş ocaklı bir evden bir duvarının görünüşü ve aynı evin duvar örgüsünden bir ayrıntı.

Bilindiği gibi taş ya Develi'de "daşlık", olarak isimlendirilen taş ocağın-
dan ya da topraktan çıkarılmakta ve sonra işlenmektedir. Bu konuda kaynak
kişilerden alınan bilgilere göre Antalya'nın Alara Çayı, Çakallar, Avsallar,
Karaboynuzlar ve Aksu yolu (Dere boyu) v.b. gibi yerlerinde toprak altından
biçilmiş gibi kalıp kalıp çıkan, sarımtırak yumuşak dokulu işleme kolay taş-
lardan say taşları önce temizlenmekte sonra işlenmektedir.²⁵⁴ Alanya'da Kuyu-
lar önünde yer aldığı kaydedilmiş olan Daşçı Pazarı gibi bir semt, "Daşçı Ali,
Kerim Daş v.b. gibi lakaplar ve bazı taş ustalarından alınan bilgiler²⁵⁵ Alan-
ya'da da bazı işliklerde Karaboynuzlar'dan alınan ve "por taşı" olarak isimlen-
dirilen taşların bazı işliklerde ise bu taşın "gök daş" olarak adlandırılan orta-
sında çeşitli kalınlıkta mavi bir kuşak bulunan ve keski ile çalışırken dış atan
başka deyişle çatlayıp parçalanan genellikle bir tür sıva çekilerek mala ile ça-
lışılarak süslenen²⁵⁶ bir türünün de işlendiğini ortaya koymaktadır. Midyat'da
ise Batman'daki taş ocaklarından çıkarılan yumuşak dokulu taşlarla hemen
yakınındaki bir işlikte taş katılaşmadan çalışılmaktadır.²⁵⁷ Örnekler çoğaltıla-
bilir.

Çeşitli taş türleri ile çalışılan taşçılıkta tarak, dişli, taş kalemi, murç,
çarpacak olarak isimlendirilen ağız mala gibi geniş bir tür keski madırğa ola-
rak adlandırılan bir tür çekiç kullanılarak taşla biçim verilmektedir.

Süslemelere gelince taşların bazı yörelerde yüzleri keserle yonularak te-
mizlenmekte ve çeşitli çelik kalemler (ağızlı demir çubuklar) ile çekiç ya da
keserle oyarak bazı yörelerde yan yan yapıştırarak bazı yörelerde ise yüzü sıva-
narak mala ile bezenmektedir. Yapılan parçaların arasında temelde oyma ile
bezenen örneklerde süslemeler ya yüksek kabartma ve alçak kabartma ya ter-
sine kabartma ya yüzeyden parça çıkarak yapılan oyma başka deyişle delik işi
ile bezenmiştir.

891 - 892 Midyat, Batman yolundaki taş
ocağından sağlanarak işlenmiş taşlar.

893 Kastamonu, İnebolu'dan marla taşı ile
kaplanmış bir evin damından bir ayrıntı.

890 Karaboynuzlar'-
dan temizlenmemiş
bir say taşı.

Bu arada bir grubun taraklanarak bezendiği de gözlenmektedir. Taş işçiliğinde "taraklı mozaik", olarak isimlendirilen bu tür bezemelerin ilginç bir örneği Bursa Ulu Camisinin yanına yapılmış olan bir çeşmede görülmektedir. Burada mermer levha taranarak süslenmiştir.

Taş işçiliğinde başka bir süsleme tekniği mozaik tekniğidir. Bir kalıba yerleştirilen çeşitli büyüklük ve renkte küçük taş parçaları üzerine bir tür harç dökülerek uygulanan bu tekniğin bir de doğal biçimli taşlar dizilerek harç dökülmeden yapılan çeşitlemesi bulunmaktadır.

20. yüzyılın son çeyreğinde giderek azaldığı gözlenen mozaik tekniğinin yüzyılın ikinci yarısında birinci türüne İstanbul, İzmir'de bazı ışıklar yer döşemeleri, çeşitli kurna ve alaturka apteshane taşlarıyla, Konya'da bazı ışıklar yer döşeme taşları ve havuz çeşitlemeleriyle; ikinci türe ise Kaş ve Antalya'da bazı yapılar siyah beyaz renkli taşlarla yapılmış bahçe düzenlemeleri ile güzel örnekler vermektedir.

Benzer bir gidiş mozaik tekniği dışında uygulanan diğer süsleme ve yapım teknikleri için söz konusudur. Günümüzde taş işçiliğinin mezar taşçılığı dışında büyük ölçüde eski önemini yitirdiği, Şanlı Urfa Garajlar çevresi, Kayseri Develi, Molu, Alanya Karaboynuzlar Midyat v.b. gibi bazı yöreler dışında taş işliklerin Afyon, Bursa çevresinde görüldüğü gibi büyük kuruluşlara dönüştüğü ve taş işçiliği yapılan yöresel işliklerde de elle yapılan bazı işlerin giderek elektrikli makinele yapıldığı gözlenmektedir. Bu konuda yapılan bir taramada büyük kentler çevresinde başka yörelerden getirilen taşların giderek elektrikli tornalarda işlendiği, elektrikli cila makinesi kullanıldığı ve çapıt zımparası, su zımparası v.b. gibi işlemlerin de elektrikli makinele yapıldığı belirlenmiştir.

894 Oyma ile bezenmiş Gelibolu Tayyare Sineması çeşmesi ayna taşı.

895 - 896 - 897 - 898 Kayseri, Molu'da çarpacak, madırğa dağ kalemi ve tarakla çalışan ustalardan ayrıntılar.

TOPRAK İŞLERİ

Uapılışında çeşitli toprak türleri kullanılan işler toprak işleri başlığı altında kümelenmektedir. Mimariyle bağlantılı tuğladan çiniye çanak, çömlek, güveç, testi v.b. gündelik ağırlıklı mutfak eşyası yapımı ve süslemesine kadar yayılan bu işler günümüzde çinicilik. Seramik ve çömlekçilik - testicilik olmak üzere iki ana başlık altında uygulanmaktadır.

Çinicilik - Seramik

Tablet, levha biçiminde yüzeyi sırta kaplanmış çeşitli bezemelerle süslenmiş pişmiş topraktan yapılmış tablet - levha olarak isimlendirilen çini ve aynı nitelikleri bulunan kab,

900 Kütahya'da bir saat çevresine deseni geçiren ustanın çalışmasından bir ayrıntı.

899
Ankara Palas Otelinin
süs kubbesi ile taçlanmış
girişini bezeyen Kütahya
çini panolar.

kacak, lamba v. b. gibi ürünlere verilen ad olarak tanımlanabilecek seramikler çeşitlemeler arz etmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nin çinicilik ve seramik alanında başlıca üretim merkezleri Kütahya²⁵⁸ ve İz-nik'dir. Erken tarihli çini örnekleri Türkiye Büyük Millet Meclisi, Gazi Köşkü, Ankara Palas Otel, Gazi Paşa ve Kayış tren istasyonu binaları, Etnografya Müzesi v.b. gibi başkent yapıları yanı sıra Konya Postane Binası v.b. gibi yapılarını bezemektedir.

Bu yapılar çizilmiş planlarına işlenerek Ankara'dan Kütahya'ya ısmarlanmış tablet biçiminde büyük bir gruba pano olarak tasarlanmış kaplama çinilerle süslenmiştir. 1924 yılında Mimar Vedat Tek'in onardığı Çankaya'daki Atatürk Köşkü ve 1923 - 24 yılında yapılan II. Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası tablet biçimi turkuaz çinilere, Ankara Palas

901 Ankara, Gazi
Tren İstasyonu
Binası'nın bir
cepheden
görünüşü.

Oteli, Maliye Bakanlığı Binası, 1928 de yapılmış Gazi Paşa Tren İstasyonu Binası, kitabesi henüz okunamamış Kayaş Tren İstasyonu Binası²⁵⁹ 1927 yılında açılan Etnografya Müzesi, 1926 yılında tamamlanan Konya Postane Binası çini kaplamalarıyla güzel örnekler oluşturmaktadır. Örnekler çoğaltılabilir.

Aynı zaman diliminde 1929 yılında Ekrem Bey tarafından yaptırılan Ekrem Bey Çeşmesi'nde ise seramik kullanılmıştır. Bu çeşmenin batı, kuzey ve güney cephelerinin kemer alınlıklarının her biri bir Kütahya tabağı ile bezenmiştir. Yarı çapları 13. 5 cm. arasında değişen, ikisi dış bükey biri iç

bükey daire biçimindeki bu tabaklar sonradan fayansla kaplanan alınlıkların içine gömülmüştür.²⁶⁰

Genellikle sır altı tekniği ile bezenmiş bu çini ve seramiklerde Kütahya'da sırça olarak isimlendirilen şeffaf sır kullanılmıştır. Bazı örneklerde renkli sıra da rastlanmaktadır. Bakır oksit, demir oksit ve toprak boylarla bezenmiş çinilerin tek renkli ve çok renkli olmak üzere iki türü vardır.

Kütahya'da halk dilinde endaze olarak isimlendirilen şablonun aynı işleme ve duvar nakışında olduğu gibi kağıt üzerine çizilmiş deseninin belli aralarla iğne ucuyla delinmiş konturları üzerinden, dövülerek toz haline getirilmiş meşe

902 Ankara, Gazi Tren İstasyonu Binası'nın yapılan onarımı sırasında beliren "Gazi" yazılı Kütahya çini pano.

kömürü tozu doldurulmuş tülbent kesesinin geçirilerek transfer edilmiştir.²⁶¹ Sonra eşek kılından yapılmış fırçalar kullanılarak desen boyanmıştır. Kütahya'da halk diliyle yazmada (desenleme) zeh çekmede (bölme çizgisi çekme) de kullanılan fırçalar 1955'li yıllarda yapılan bir araştırmada çizilerek kayıt edilmiştir.²⁶² Bu araştırmadan alınan bilgiden çiniciler arasında kalem tabir edilen tahrir fırçalarının, boya fırçalarının kartal, hindi ya da kaz tüylerinin kökündeki içi boş kısma, testere dişi gibi tırtıllı tarafı fırçanın içine gelecek biçimde geçirilen, kap içinde ıslatılmış eşek yelesi kıllarından yapıldığı ve iyi boya

903 Isparta, Ekrem Bey Çeşmesi'nden çini tabaklar.

904 Kütahya'dan Sıtkı Olçar'ın yaptığı tabak ve çeşitli hayvan figürleri.

905 Isparta, Ekrem Bey Çeşmesi'nden çini tabaklar.

906 Kütahya'dan Sıtkı Olçar'ın yaptığı çeşitli hayvan figürleri.

alan kıl ve samur fırçalarda görüldüğü gibi çini üzerinde büyük damla gibi yığılmayı önleyen bu fırçalarla çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Kütahya'da işlikler uzun yıllar tabak, vazo, bardak v. b. gibi seramik türlerinde üretimini sürdürmüş ve ürünlerini Anadolu ve Rumeli'ye göndermiştir. Seramikler dışında Kütahya çinileriyle kaplanan yeni camiler ve 20. yüzyılın ikinci yarısında hacca gidenlerin evlerinin ön cephesini bir çini tablet ya da tabakla bezemesinin alışkanlık biçimine dönüşmesi çinilerinin de İstanbul'dan Konya'ya kadar yayılmasına neden olmuştur. Kütahya'da çok yönlü çalışmalar sürdürülmekte ve yeni ürünler yapılmaktadır. Yeni ürünler arasında kuş, kedi v.b. gibi hayvan figürleri, ev biçimleri v.b. gibi biblo türü çalışmalar eski örneklerden farklılıklar arz etmektedir.

İkinci bir üretim merkezi İznik'tir. Burada çini ve seramik türü örnekler yapılmaktadır. Burada son yıllarda onarılan Süleyman Bey Medresesi bir Çiniciler Çarşısına dönüştürülmüştür ve içinde çok sayıda usta çalışmaktadır.

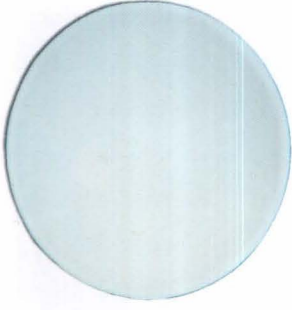
Bugün Kütahya ve İznik'te bu dalda çalışmakta hem mimariyle bağlantılı çini panolar hem taşınır nitelikte hazır ürünler alınarak bunlar elle boyanmaktadır. Büyük ölçüde makineleşen ve elektrikli fırınlar kullanılan çinicilikte parçalar önce desenlenip boyanmakta kurutulduktan sonra sırçalanıp (sırlanıp) fırınlanmaktadır. Kütahya'da yapılan çalışmalar arasında Sıtkı Olçar, Ayhan Özbey, Mehmet Salih Akkaya, Enver Ertan, Ahmet Kerkük'ün çalışmaları ilgi çekmektedir. Mehmet Yıldırım, Süleyman Bayat, Abdurrahman Yıldız, Mustafa Kaygısız bilinen ünlü çarkçılardır. Kırmızı rengin yeniden Kütahya kazandırılmasında Mehmet Koçer'in katkıları büyüktür.

907 - 908 Bir işlikten üç ayaklar ve çeşitli ayaklar.

909 - 910 Kütahya'dan sır ve ıslatılmış sır.

912 - 913 İznik Süleyman Paşa Medresesi'nden çini boyayan ustaların çalışmasından ayrıntı.

911 Kütahya'da desenlenmemiş bir tabak ile tabağın desenlenip sırlanmış ve fırınlandıktan sonraki durumu.

914 İznik, Süleyman Paşa Medresesi'nin görünüşü.

915 Tokat'tan sırsız erzak küpleri.

Çömlekçilik Testicilik

Genellikle mutfak gereksinimini karşılamak ve mimarinin bazı yerlerinde kullanmak amacıyla topraktan yapılan üç boyutlu ürünleri oluşturmak için yapılan işler halk dilinde çömlekçilik, testicilik olarak isimlendirilmektedir. Bu iş dalında yapılan ürünler testi, çömlek, küp, bardak, güveç sakı v.b. gibi taşınır nitelikte parçalar ve baca tepeliği, künk, v.b. gibi mimariyle bağlantılı taşınmaz nitelikli parçalar olarak sıralanabilir. Her türün çeşitli işlevle, çeşitli boyutlarda yapılmış sırsız ve yeşil, sarı, kahverengi sırlı türleri vardır. Bunların gerek biçimleri gerekse sırlamaları çeşitlemeler içermektedir.

Çömlekçilik ve testicilik dalında İstanbul Göksu ve Eyüpsultan'da yapılan yüzey araştırmaları dışında Avanos'da²⁶³; Bilecik, Kınık'da²⁶⁴; Erzurum Yiğitbaşı köyünde²⁶⁵; Karacasu'da²⁶⁶; Denizli, Çivril Iğdır köyü; Tavas; Giresun Şebinkarahisar²⁶⁷; Çanakkale Akköy ve Ayaş'ta yapılan araştırmalar, gözlemler ve yayınlarlar çömlekçilik ve testiciliğin Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde önceleri oldukça yaygın bir biçimde uygulandığını ve günümüzde bazı yörelerde artık uygulanmadığını, Çanakkale Eceabat'da ise yeni bir vizyon kazanarak süregelmesini ortaya koymaktadır.

916 Ayvacık'tan çift kulplu bir testi.

917 Çanakkale, Behramkale'den bir zeytin yağı küpü .

Bu araştırmalardan alınan bilgilere göre çömlekçiliğin erken örnekleri İstanbul'da karşımıza çıkmaktadır. İstanbul'da Eyüpsultan'da 1936 yılında mahallede tek kaldığını ileri sürdüğü atelyesini kapatan Sıtkı Özkil 1930'lu yıllarda Kemerburgaz Pirinççi köyü ve Sultan Çiftliğinden getirilen toprakla büyük, küçük küpler, testi, kahve tavaşı, turşu küpü, güveç, reçellik, kavanoz, aşurelik, çocuk kumbarası, saksı, soba borusu bacası, oturak v.b. gibi çömlekler üretmiştir. Bunları çamurları ayırıydı ve ateş tuğlasıyla yapılmış fırınlarda odunla pişirilirdi. ²⁶⁸

918 Beypazarı Tarih Müzesi'nden kapaklı bir güveç.

919 Ayvalık Mezarlığı'ndan mezar sulamak için bırakılmış testiler.

İstanbul'da başka bir üretim merkezi Göksu'dur. Burada 1938 den beri çalışan Hasan Usta sonradan Rifat Toğay tarafından işletilen bir atelye kurmuştur. Ustalar bu atelyede çevreden ve Kumburgaz'dan gelen toprakla testi, küp, tabak, güveç ve saksı yapmaktadır.²⁶⁹

Anadolu'da süregelen başka bir üretim merkezi Avanos'dur. Çömlekçilikte diğer üretim merkezlerinden şekillendirilen ürünün bazılarının kurutulmasından sonra Özonak'tan getirilen kırmızı toprak boya-sı ile boyanması ve perdahlanması ayrı bir konumu olan Avanos çömlekçiliği Kızılırmak yatakları, Gedik, Kurabayır, Cinderesi, Ali Bey ve Kızılöz v.b. gibi yörelerden getirilen toprakla çanakthane olarak da isimlendirilen işlikte bazen topraktan oluşturulmuş çarkla yapıl-

makta ve yanalak adı verilen ünitelerde kurutulmakta sonra fırınlarda pişirilmektedir. Örnekler arasında sırlı küp örneklerine de vardır. Burada yapılarak dışarıya satılmış sırlı küp örneklerine Sindel Höyük, Konya v.b. gibi yörelerde de rastlanmaktadır. Galip Körükçü tanınan bir ustadır.

Başka bir üretim merkezi Konya Sille'dir. Burada Yaşar Bulut kendi işliğinde kış ayları dışında çalışmakta ve ya Sille'nin Yazı köyü civarından kireçtaşı bulunmayan toprak ya da Aydın Nazilli'den getirttiği toprakla küp, güveç, vazo, tabak, saksı baca tepeliği yapmaktadır.²⁷⁰ Çarkta eliyle biçimlendirdiği ürünün gövde, boyun ve ağız kısmının tamamladıktan sonra kalem olarak

isimlendirdiği tahta bir çubuk kullanarak bazen ürünü çamur yaşken geometrik bezemelerle süslemektedir. Biçimlendirme işlemi biten ürünleri önce kurutup sonra pişirmektedir. Fırınladığı ürünlerini ateş söndükten sonra bir gün fırının içinde bekletmektedir. Fırın ve ürünler soğuduktan sonra onları tek tek dışarı çıkarmaktadır.²⁷¹

Daha başka bir üretim merkezi Adapazarı'dır. Burada Kaynarca çıkışı yönünde Dağ dibi Kandıra Karasu Sapağında Hasbi Uluç ve Muharrem Uluç çömlekçilik ve

testicilik yapmaktadır. Testi, güveç, çömlek, küp v.b. gibi mutfak gereksinimi karşılayan kap yanı sıra baca kapakları üretmektedir. Bu konuda Hasbi Uluç'tan²⁷² alınan bilgiye göre toprak Poy-

920 Ayaş'tan bir küp.

razdan getirilmektedir. Önce havuza alınan toprak mengene ile çeşitli işlemlerden geçtikten sonra oluşturulan çamur çömlekçi çar- kında elle şekillendirilmekte havaya bağlı olarak bir hafta ile on- onbeş gün arasında kurutulmaktadır. Sonra fırına dizilmekte fırının ağı çamurla sıvanmakta yirmi dört saat ile otuz saat arası hafif ateşte pişirilmektedir. Fırın kızarınca ve hafif alev çıkarınca pişirme işlemi tamamlanmakta bir gün bekletilmekte ve fırın açılarak içindeki çömlekler çıkarılmaktadır.

Daha da başka bir üretim merkezi ise Menemen'dir. Burada Ahmet Tashomcu ve Emin Göç çömlek çeşitlemeleri yapmaktadır. Sille'den farklı olarak burada yapılan ürünlerin

921 Adana, Örcün Köyü'nden yeşil sırlı peynir basmak için yapılmış bir küp.

bir grubunun renklendirildiğiye sırladığı kaydedilmiştir. İstenilen biçim verilen ürünler kurutulduktan sonra fırça ile astarlanmakta ve renklendirmekte ve küp gibi kapların içi sırlanmakta. Tekrar kurularak pişirilmektedir.²⁷³ Boyalı örnekler Kınık'da da yapılmaktadır. Alacalı, bayrak, çarlistan v.b. gibi adlarla bilinen süslemeli örnekler burada ocaklık adı verilen işliklerde Bağlık, Köklük ve Karşı dan getirilen toprakla yapılmaktadır. Bunlar çarkın tabanca tahtası olarak isimlendirilen tahtası üzerinde biçimlendirilmekte ve tavlana (kuruyana) kadar bekletildikten sonra kile bandırma adı verilen astar-

922 - 923 Avanos'ta Galip Körükçü işliğinden çamur biçimlendirme uygulamaları.

lama işlemi yapılarak astar kurumadan değişik renkli boya boynuzlarıyla akıtma tekniği kullanarak bezenmekte ve en son olarak fırınlanmaktadır. ²⁷⁴

Günümüzde üretimi yapılan iller Bilecik, Bitli, Denizli, Çankırı, Diyarbakır Elazığ, Gümüşhane, Kırklareli, Muş ve Niğde; bilinen ustalar ise Aydın Karacasu'dan Süleyman Sertkaya, Denizli'den Necip Savcı, Eskişehir Nihalçık Sorkun Köyü'nden Ayşe Ünsal, Bitlis'ten Enise Özkan olarak sıralanabilir.

Örnekler çoğaltılabilir. Bu merkezlere daha büyük boyutlu erzak küpleri yanı sıra yeşille sırlanmış çömlek çeşitlemeleriyle ilgi çeken Tokat, Sivas, Zara ve daha sarı renkli toprakla ürünler veren Midyat'ın bazı köyleri ile büyük boyutlu zeytin yağ küpleriyle Çanakkale ve testiciliğin bir süre devam ettirildiği Ankara'dan Ayaş, Çanakkale'den Akköy eklenebilir.

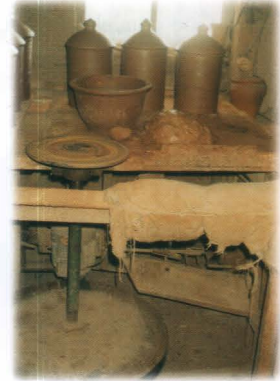
20. yüzyılın son çeyreğinde çarşı, pazara sürülen yeni ürünlerle bu dalın giderek önem ve işlevini yitirdiği görülmektedir. Örneklersek su geçirmez testileriyle ünlü bir merkez olan Ayaş'ın çeşitli testileri, turfân adı verilen iki saplı tereyağ yapmağa yarayan kapları ve küplerinin²⁷⁵ yapımı 1980'lerin başında son atelyenin kapanmasıyla sona ermiştir. Burada 1950 -1981 yılları arasında uğraş veren üç atelyenin kapatılan işliklerin kalıntıları bu yapıların planı konusunda bilgi vermekte ve bir iş yerinin bir iş-

924 - 925 - 926 - 927
Aynı işlikten boya, çamur ve
çarklardan ayrıntılar.

928 - 929 Hasbi Uluç
Usta'nın işliğinde yapılan
ürünler ve çamur .

930 Kayseri, Develi
Sindel Höyük'ten yoğun
çalmak için yapılmış bir
Avanos küpü.

931 Akköy Cami'sinden bir saksı.

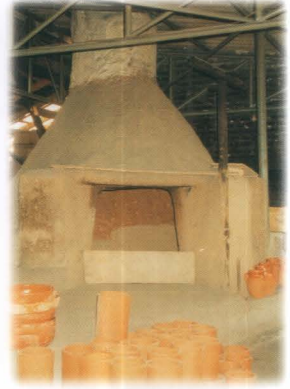
lik, havuz ve bir fırından oluşmuş olduğu ²⁷⁶ anlaşılmaktadır.

Benzer bir durum Çanakkale Akköy için söz konusudur. Buradaki testiciliğe 1982 yılında eğilen Savaşın burada erkeklerin dokuz metre derinlikteki ocaktan kil çıkardıkları killi kadınların süzerek, dinlendirerek, bekleterek bir çamur yaptıklarından ve çarkçıların bunları şekillendirmesinden sonra fırında pişirerek testi yaptıklarından söz etmektedir. ²⁷⁷

Bu konuda kaynak kişi olarak başvurulmuş Saadet Metin ²⁷⁸ beş sene öncesine kadar testi ve bardak yapılan köyün sakinlerinin artık bu alanda çalışma yapmadığını belirtmiştir. Kendisi de aynı zamanda usta olan Metin bu konuda bildiklerini şöyle aktarmıştır. Burada "manda meymeni", adı verilen tek kulplu testi, "orak meymeni" olarak isimlendirilen çift kulplu şişkin karınlı testi ve "yatık" denilen develerin taşınması için yapılmış, çift kulplu, basık karınlı testi yanısıra "bucut" olarak isimlendirilen yirmilik ya da çorba kasesi, saksı ve emzikli bardak yapıldı. Tellenerek başka de-

932 Çanakkale, Akköy'den tek ve çift kulplu testiler, küpler.

933 - 934 Hasbi Uluç Usta'nın işliğinden fırın ve yapılan ürünler.

935 - 936 Ustanın çalışmasından ayrıntılar.

yişle aşı ve beyaz toprak boyası kullanarak parmakla "kam-
çaklar" adı verilen motiflerle süslenen bu ürünlerin telleri-
nin (toprak boyalarının) kırmızı olan aşı boyası Kızıltepe kö-
yünden beyaz toprağı Çanakkale'den Jandarma yanından,
toprağı ise köyümüze yakın olan mağaralardan getirilirdi.
Mağaralardan erkeklerin organlarla çıkardığı toprak orada
üleşilir (paylaşılır) eve getirilirdi. Eve getirilen toprak seri-
lir, kurutulur, dövülür sonra havuza atılır, çalkalana çalka-
lana hamur gibi yapılır. Dört gün dondurulurdu (kurutulur-
du). Dondurulan çamur "çamur basma" adı verilen işlemlerle
parçalara ayrılırdı. Hava almadan çatlamadan sakız kıvamı-
na gelen çamur "künde" olarak isimlendirilen her ürüne yete-

cek büyüklükte yarı silindir biçiminde küçük parçalara ayrı-
lırdı. Çarkta şekillendirilen kündeden ya testi ya da bardak
yapılırdı. Baş aşağı kurutulan testilerin kulpları karın ile ağız
arasına yazın bir gün kışın ise dört gün sonra takılırdı. Hem
kulplama hem emzikleme (emzik çekme) beceriyle yapılırdı.
Kurutma, kulplama ve emzikleme işleri bittikten sonra yan-
mayan toprak boya ile süslenmiş testiler bardaklar fırına yı-
ğılırdı. İnce odunla yavaşça kızdırılan fırına kalın odun kon-
mazdı. Bir gün bir gece tüten fırının kızdığını bacasına tavuk
tüyü tutarak sınırlardı sonra fırını ısıtıp pişirirlerdi. Fırın kır-
mızı renk alınca (bir ucundan bir ucu görününce) testilerin
piştiğini anlardı.

937 Çanakkale, Eceabat'dan boyalı küp ve testiler.

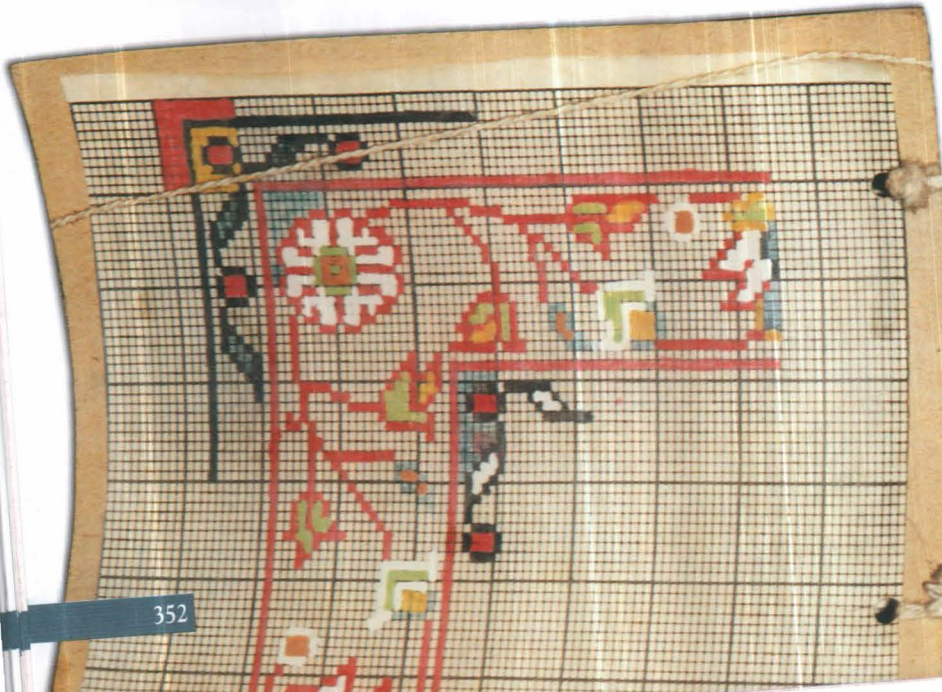
938 Çanakkale, Eceabat'dan delik işi fenerler.

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİ
HALK PLASTİK SANATLARININ
GENEL DEĞERLENDİRMESİ ve SONUÇ**

939 - 940 Isparta Müzesi'nden halı deseni kartonları.

29 Ekim 1929 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Dönemi sanatı seksen yılı aşan geçmişiyle Türk sanatında bir dönem oluşturmaktadır. Anadolu ve çevresinde Selçuklu Dönemi, Beylikler Dönemi ve Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden süzülerek gelen engin bir kültürden beslenen bu dönem Türk sanatına kattığı yeni ürünlerle gelişmektedir. Hem geleneksel olarak nitelendirilebilecek sanatları hem yeni arayışları bünyesinde toplayarak ser-

pilen bu dönem aynı zamanda Türk sanatını 21. yüzyıla taşıyan bir dönem olarak Türk kültüründe önemli bir yer tutmaktadır. Türk sanatı plastik, fonetik ve dramatik sanatlar alanlarında verdiği pek çok ürün bu konuda gözler önüne sermektedir. Bunlar arasında sanatsal bir etkinlik olma dışında görsel belge olma niteliğini taşıyan plastik sanatların bir ayrıcalığı ve plastik sanatlar ailesi içinde ise toplumun her kesiminde uygulanan halk sanatlarının özellikli bir konumu vardır.

Bilindiği gibi halk plastik sanatları resim, heykel ve mimari örneklerinden oluşan güzel sanatlar dışında kalan el sanatları ve el işlerini kapsamaktadır. Göz duyumu ile algılanan, mekanda yer kaplayan, bir kitlesi hacmi olan, ya bir ya da birden fazla kişinin hem yararlı hem güzel ürünler oluşturmak için çeşitli gereçler ve teknikler kullanarak uyguladığı sanatlardır. Bu sanatlar işçinin, ustanın, artizanın yaptığı etkinlik doğrultusunda el işinden artistik el sanatları düzeyine ulaşan çeşitli farklı estetik kategorilerdeki ürünlerini kapsamaktadır.¹

20. yüzyılda tanımı, sınıflaması, alan terminolojisi konusunda bir birliğe varılmamış belgelenme çalışmaları günümüze değin tamamlanamamış bu sanat dallarında oluşturulan ürünlerin bir grubu Kültür ve Turizm Bakanlığının öncülüğünde müze² koleksiyon ve arşivlerde toplanmış, bunların bazıları üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmış ve bu araştırmalar Kültür ve Turizm Bakanlığı, çeşitli bankalar ve çeşitli üniversiteler³ v.b. gibi kurumlar dışında bazı kişisel çabalarla yayımlanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti halk plastik sanatları dalları ağaç işleri, alçı işleri, boynuz işleri, cam işleri, mahya işleri, deri işleri, iplik işleri, kağıt işleri, keçe işleri, metal işleri, ot işleri, sabun işleri, taş işleri ve toprak işleri ana başlıkları çevresinde kümelen-

941
Konya'dan teneke
iş yapan bir
dükkânden ayrıntı.

942 - 943
Giresun'dan
kalaycı dükânları.

mektedir. Bunların büyük bir gurubu bu ana başlıklar altında çeşitli dalları kapsamaktadır. Dalları kapsayan ana başlıklar altında alt başlıklar şöyle sıralanmakta ve çok geniş bir alana yayılmaktadır. Ağaç işleri: bastonculuk, beşikçilik, boya işleri yapımıcılığı, dülgelik, kaşıkçılık, künde-kari işleri, marangozluk, oymacılık, sandıkçılık, sedefçilik, semercilik, sepet örücülüğü, tespihçilik; cam işleri: boncukculuk, cam altı resim yapıcılığı, mahya işleri, deri işleri: cami perdesi yapımıcılığı, çarıkçılık, Karagöz oyunu karakter ve göstermelik yapımıcılığı, koşumculuk, köşkerlik, kunduracılık, saraçlık, terlikçilik; iplik işleri: dokumacılık, halıcılık, işlemecilik, kilimcilik, kolan dokumacılığı, nakışlı çul dokumacılığı, oyacılık, örgücülük, örücülük, tentenecilik, tülü yapımıcılığı, yazmacılık, yorgancılık; metal işleri: alemcilik, bakırcılık, bıçakçılık, demir işleri, gümüşçülük, kalay işleri, kuyumculuk, nalbantlık, pirinç işleri, teneke işleri; ot işleri: hasırcılık, kamış diziciliği, sepetçilik, süpürgecilik, urgancılık, üzerlik otu işleri; taş işleri: Eskişehir taşı işleri, mezar taşçılığı, Oltu taşı işlemeciliği, taş yontuculuğu, taşçılık; toprak işleri: çinicilik, seramik, çömlekçilik, testicilik.

Kurumsal bir eğitim almadan anadan, babadan, us-tadan geleneksel yollarla öğrenilerek uygulanan bu dalların bir grubu evlerde bir grubu ise çarşıda yapılmaktadır.

Evlerde bir iş, bir uğraş bir sanatsal bir etkilik olarak sürdürülen bu işler çarşıda genellikle halk dilinde ekmek parası kazanmak için bir işlikte yapılan bir iş olma niteliğini taşımaktadır. Bu arada halıcılık, işlemecilik, kilimcilik, testicilik, çini boyama v.b. gibi bazı dallarda ev de çarşıya işlik hizmeti vermektedir. Bu bağlamda çarşının desen kartonu çizerek evlere dokuttuğu halılar, kilimler ya da belli bir siparişe ısmarladığı testiler v.b. parçalar yapılan işlere örnekler oluşturmaktadır.

Benzer bir olgu çarşının yönlendirdiği bazı yöre pazarları için söz konusudur. Evlerde bu tür pazarlarda satmak için de ürünler yapılmaktadır. Evlerde yapılan artistik

nitelikler arz eden parçalara gelince bunlar çeyiz çevresinde kümelenmektedir.

Evlerde en yaygın uygulanan dokumacılık, halıcılık, işlemecilik, kilimcilik, kolan dokumacılığı, nakışlı çul dokumacılığı, örgücülük, örücülük, tentenecilik, tülü yapımı v.b. gibi dallar içeren iplik işleridir. Bu konuda her yörede yapılan uygulamalar arasında Adana, Tarsus, Hadim, Bepazarı, Karadeniz Ereğli, Rize, Denizli, Ödemiş, Şile, Gaziantep dokumalarıyla; Konya, Kayseri, Karaman, Taşkale, Isparta, Yaşlıbedir, Kula halılarıyla; Çorum, Kastamonu, Alanya yün iplikle işlenmiş giysileriyle, Silifke, Arvalı Gaziantep delik işiyle bezenmiş örtüleriyle, Adana, Tarsus pamuk iplikle işlenmiş peşkirleriyle, Karaman deve boncuklu nazarlıklarıyla ve Emirdağ, Eşme, Sivas, Van kilimleriyle; Emirdağ, Konya Ereğli, şanlı Urfa, Van kolanlarıyla; Adana, Silifke, Tarsus, Eşme nakışlı çul dokumalarıyla; Karapınar, Hakkari, Akşehir, Yunak, Sivas, Çamlı Hemşin çoraplarıyla; Aydın, Ödemiş, Elazığ oyalılarıyla; Kastamonu, Tarsus, Karaisalı çarşaf başlarıyla; Rize, Ordu, Sinop, Behramkale, Safranbolu tentenecilikle; Konya, Karapınar, Taşkale tülüleriyle ile kayda değer.

İplik işlerini Hoyran, Gümüşsu Sidel Höyük yörelerinde yapılan hasırcılıkla ot işleri; Taraklı, Korucu Avcaşı, Bademli, Akseki yörelerinde yapılan kaşıkla ağaç işleri ve Akköy, Civril v.b. yörelerde yapılan çömlek, testicilerle bir grup toprak işleri izlemektedir.

Çarşılarda yapılan yazmacılık, yorgancılık, bakırcılık, demircilik, gümüşçülük, çinicilik, çömlekçilik v.b. gibi işlik gerektiren işlere gelince bunların dağılımlarında farklılıklar gözlenmektedir.

Örneklesek 20. yüzyılın ilk yarısında oldukça yaygın bir biçimde uygulanan yazmacılık, bakırcılık, kalaycılık, nalbantlık, demircilik, dallarında ve 20. yüzyılın sonlarına kadar yaygınlığını koruyan teneke işleri, kalaycılık ve yorgancılık işleri dallarında bir azalma söz konusudur. Ben-

945 Isparta'dan Boğaziçi manzaralı bir halı.

zer bir olgu 20. yüzyılın ortalarına değin daha çok uygulanan boynuz işleri için söz konusudur. Bursa, Sivas ve Tosya'daki bıçak yapımı dışında Sivas'ta tarak yapan Mustafa Kutluca dışında bir kaç usta bu alanda uğraş vermektedir.

Günümüze ulaşan parçaların üzerinde farklı amaçlarla yerleştirilmiş yazılı bezemeler vardır. Önceleri Arap alfabesiyle düzenlenmiş yazı şeritleri Harf İnkılabından sonra Latin Alfabesiyle kaleme alınmıştır. Bunlar ya ürünü yapan sanatçının adını, ya ürünün yapıldığı yeri ve yapıldığı tarihi ya da ürünün kime ait olduğunu belirten ve motifi tamam-

layıcı bilgiler sunan yazılar biçimindedir. Ürünlerin oluşumu ilgili yazılı açıklamalar içeren örnekler sayıca azdır. Başka deyişle örneklerin çoğu kitablesizdir. Kitabeli örneklerin bir grubunda ürünle ilgili kopuk, kısa bilgiler yer almaktadır.

Anı niteliğindeki parçalar üzerinde ise yazılı açıklamalar ya armağan edildiğini belirtmek ya da bir anıyı yaşatmak için kullanılmıştır. Bu bağlamda kitabe türü yaklaşımlara halk mimarisinde beliren bazı yapılar, at arabaları, bir grubu firma etiketine dönüşmüş keçe, yazma ve çini parçaları ve halılar, kilimler işlemeler örnek verilebilir. Bir anıyı kaydetmek için yapılmış uygulamalara ise "İstanbul Boğazi-

çi", yazılı Isparta halıları ile Malatya Atatürk Evindeki, "Türkiye kahramanı Gazi Mustafa Kemal Paşa" yazılı halı ve Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Müzesindeki "Gazi Mustafa Kemal Paşa," yazılı kadife havlı dokuma ilginç örnekler oluşturmaktadır.

Bu arada yazılı bezemeleriyle Sivas ilgi çekmektedir. Burada ağızlık, kalem v.b. gibi ürünlerin üzerinde Latin harfleriyle "Sivas Hatırası" v.b. gibi yazı şeritlerine yer verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde halk plastik sanatlarında kullanılan gereçler 20. yüzyılın ilk yarısında yöresel ağırlıklıdır. Halk sanatçıların çalışmaları yörede bulunan gereçler yönlendirmiştir. Örneklersek çoğunlukla taş bulunan yörelerde taş, ağaç bulunan yörelerde ağaç işleri bitki örtüsü açısından otlarla zengin olan yörelerde ot işleri uygulanmıştır. Bu bağlamda İnebolu çevresinde beliren marla taşı,⁴ Alanya⁵ ve Karaisalı çevresinde karşımıza çıkan por ya da say taşı, Kayseri çevresinde görülen çengene taşı ya da Midyat'ta kullanılan taşlar güzel örnekler oluşturmaktadır. Benzer bir olgu Rize, Kastamonu, Bolu, İnegöl, Antalya, Kozak Yaylası v.b. gibi yöreler çevresinde görülen kızıl çam, gürgen, kadran, kestane v.b. gibi gereçlerle uygulanan ağaç işleri ve Çanakkale Akköy, Konya Silile, Nevşehir Avanos v.b. uygun toprak yataklarından elde edilen

948 İnebolu, Abana arasındaki deniz kıyısından taş yatakları.

947 Kastamonu, Küre'den ormanlar.

949 Karapınar'dan taranmış doğal yün çileleri.

çamur ve boyalarla uygulanan toprak işleri dışında kındra yetişen Göller Bölgesi, Sultan Sazlığı v.b. gibi yörelerde yapılan hasırcılık için söz konusudur. Örnekler çoğaltılabilir.

Gözlenen dallar arasında en yaygın alan yün, pamuk, keten ve ipek iplikle uygulanan iplik işleridir (tekstil) . Konya, Karaman, Van, Sivas yün, Çanakkale, Yahyalı, Silifke kıl; Bursa, Bilecik, Alanya, Antakya, Elazığ ipek; Rize, Kastamonu, Ereğli, Sinop keten ve Adana, Tarsus pamuklu iplikle yapılmış dokuma kilim,

950 Karapınar'dan çarşıda boyatılmış yün çileleri.

951 Konya, Yükselen'den evde kırmızıya boyanmış yün çileleri.

halı, nakışlı çul ve işlemeleriyle kayda değer. Bütün bu iplik işlerinin bir grubunda kullanılan doğal malzemeden yapılmış, el bükümlü ve doğal boyalı ipliklerden yapılmış örnekler göz kamaştırmaktadır. Büyük bir grubunda yapay boyalarla renklendirilmiş örneklerle de rastlanan iplik işlerinde 20. yüzyılın son çeyreğinde yün ve tiftiğin büyük ölçüde çarşıda taratıldığı giderek boya işlerinin azaldığı Karaman, Taşkale, Aksaray, Karapınar, Yükselen, Ladik, Silile, Ayvacık v.b. birkaç yörede bazı evler ve bazı boyacılar tarafından boya işlerinin yapıldığı bu

arada önceleri gezginci biçimde dolaşan boyacıların kaybolduğu fark edilmektedir. Sürdürülen boya işleri arasında Beypa-zarı kaya küftü kınası ile yapılmış, Taşkale ceviz kabuğu ile yapılmış sarı kahverengi tonları; Yahyalı asma yaprağından elde ettiği siyah, asma yaprağı ve narpuzdan elde ettiği yeşil (haki yeşil, narpuz) ve çamurdan elde ettiği boz (bej) cevizden elde ettiği saz (acı sarı) renkleri ile dikkat çekmektedir. Bu arada şıhlı çamur katkılı mordan'la, Karapınar boyayı fiks etmek için kullandığı yerel suyu ile gözden kaçmamaktadır.

952 Kars'tan boncuk işi bir hayvan nazarlığı.

953 Çorum, Alacahöyük Müzesi'nden
boncuklarla bezenmiş bir eyer örtüsü.

Halk plastik sanatlarında ya yalın bir biçim oluşturmak ya süslemeli bir biçim oluşturmak ya da bir biçimi süslemek için yapılan teknikler halk dilinde el işi ve makine işi olarak isimlendirilen iki yolla uygulanmaktadır. Makinenin devreye girdiği alanlar teknoloji doğrultusunda bir gelişme göstermekte ve bağlı başına ayrı bir araştırma konusu oluşturmaktadır.

Elle yapılan teknikler ise bazı aşamalarla gerçekleştirilen işlemlerle uygulanmaktadır. Bunlar kullanılan gerece bağlı olarak değişmekle ve bazen benzer bazen farklı çeşitlendirmeler içermekte birlikte iplik işleri: dokumanın atkı ve örgü çevresinde kümelenen iplik hareketleriyle uygulanan işlem basamaklarıyla; ağaç, metal, taş işleri: çeşitli bıçaklarla yapılan oyma, çekiçlerle gerçekleştirilen dövme çevresinde

954 Adana, Örcün Köyü'nden düzgün sıralamalarla yerleştirilmiş motiflerle bezenmiş bir buğday çuvalı.

kümelenen işlem basamaklarıyla temelde benzer çıkış noktalarından kaynaklanmaktadır. Benzer bir durum metal, cam, alçı, toprak işlerinde kalıpla yapılan döküm dışında ağaç, metal işlerinde uygulanan delik işi ve cam, alçı ve toprak işlerinde elle çekilerek, yoğrularak yapılan biçimlendirmeler için söz konusudur. Ancak bu dallarda gereçlerle sınırlı olan ustaların farklı araçlar aracılığıyla uyguladıkları teknikler farklı aşamalarla farklı çeşitlemeler içermektedir. Örneklersek işlemlerde iğne ile uygulanan dokuma üzerindeki iplik yönlendirmeleriyle oluşan tekniklerin benzerleri iğne kullanmadan yapılan kirkitli ve mekikli dokumalarda, örgülerde; temelde dövmeden gelişen oyma çeşitlemelerinin metal, ağaç, taş işlerinde ve yoğrulan hamurla yapılan biçimlendirmelerdeki benzer işlemlerin toprak, alçı ve sabun işlerinde paralel el hareketleriyle yapıldığını izlenmektedir. Her tekniğin kapsamında çeşitlemeler bulunmaktadır. Bazen yörelere göre farklılıklar arz eden çeşitlemelerin bütünü bugüne dek belgelenememiştir.

Bütün bu teknik uygulamalarda gözlenen genel akış çizgisi 20. yüzyılın ilk yarısında elle yapılan işlerin yaygın olduğunu ve giderek gelişen teknoloji ile bağlantılı olarak elin işlevini yavaş yavaş makinelerle devir ettiğini ortaya koymaktadır. Teknik uygulamalarda makineden alınan yardım önce küçük ölçekli ev, dükkan düzeyinde belirlemekte ve bu olgu büyüyerek el işlerinin ağır ağır kaybolduğu ve el işi yapan işliklerin sanayi kuruluşlarına fabrikalara dönüştüğü görülmektedir. Günümüzde iplik işleri (tekstil), toprak, metal, taş, cam v.b. gibi gereçlerle yapılan işler bu konuda tanıklık etmektedir. Durum böyle olunca elle bir nesne oluşturma, biçimlendirme ve süsleme farklı boyutlara doğru yönelmekte ve ya artistik ya da boş zamanları değerlendirme amacıyla yapılan etkinlik olma niteliğine bürünmektedir. El işlerinde en yaygın uygulama ve çeşitlilik işleme, tentene, örgü, halı, kilim, oya, nakışlı çul v.b. gibi iplik işlerinde kendini hissettirmektedir. Yeni arayışlar ise teneke işlerinde belirmektedir. Gerek mimariyle bağlantılı saçak, oluk, oluk kovası gerek taşınır nitelikteki eşya türleri ve bunlara çeşitli el

955 Afyon, Emirdağ Suvermez'de sergilenen bir çeyizden kına bezleri.

956 Beypazarı, Kıbrısçık Köyü'nden fes üstüne takılan gümüş başlıklar.

makasları yanı sıra makaralarla yapılan bezemeler teneke işlerinin 20. yüzyılın ilk yarısında beğeni kazandığına işaret etmektedir. Elle uygulanan teknikler açısından Selçuklu Dönemi, Beylikler Dönemi ve Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde uygulanan tekniklerin yinelenildiği Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde yeni bir teknik görünmemekte tekniklerin yapılışında giderek sayısı artan makine ile yapılan uygulamalar yenilikleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda halk dilinde tornada çekilerek biçimlendirilen bastonlar, mermer vazolar, metal kaplar; elektrikli kalem olarak isimlendirilen kalemlerle bezenen metal ürünler, fabrikalarda dokunan kumaşlar, boyanan çiniler elle yapılan işlere değer kazandırmaktadır.

Halk sanatlarının seçilen türleri doğum, evlenme ve ölüm yaşamın gibi yaşamın üç ana dönemiyle ilgili olaylar çevresinde kümelenmektedir. Bunlar doğum için hazırlanan beşikler, çocuk yatak takımları, giysiler; evlenme çevresinde kümelenen ev eşyaları ve giysiler ve ölüm çevresinde kümelenen mezar taşları, ölünün sarıldığı halı ve kilimler, sandukalara örtülen örtüler şeklinde sıralanabilir. Örnekler arasında günlük gereksinim dışında özel günler için hazırlanmış parçalar ayırt

957 Kastamonu, Azdavay'dan bir gelin duvağı.

958 Kilim dokumadan tasarlanmış bir beşik.

edilmektedir. Özellikle düğün olayı çevresinde kümelenen ürünler zengin çeşitlenmeler içermektedir. Al duvaklar, gelin bağlıkları, damat giysileri yörelere bağlı dağılımıyla engin bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

959 Tokat, Latifoğlu Konağı Müzesi'nden ağaçtan yapılmış bir beşik.

Benzer bir durum doğum olayı için söz konusudur. Çeşitli gereçlerle hazırlanmış çocuk beşikleri gerek gereçleri gerek biçim gerekse süslemeleriyle kayda değer. Bu özel günler için hazırlanan yemeklerde kullanılan çeşitli gereçle yapılmış eşya türleri ise halk sanatlarının farklı işlevle gelişen zenginliğini gözler önüne sermektedir. Örnekler çoğaltılabilir ve bunlara bu özel günlerin yaşandığı konutlar, yaşanan çevre ve günlük olaylar çevresinde kümelenen halk sanatlarından ve bazı değişimler gösteren parçalardan başka eklemeler yapılabilir. Gelenekler, görenekler ve inanç sistemiyle bağlantılı bir akış çizgisi gözlenen halk plastik sanatlarında 20. yüzyılın ilk yarısında gelenekler ve inanç sistemi türlerin oluşumu ile seçiminde çok etkili iken giderek göreneklerin rolünün büyüdüğü ve iletişimin de güçlenmesiyle bir değişim sürecine girildiği gerek maddi (nesnel) gerek manevi (tinsel) değer yargılarında değişiklikler halk sanatlarına da yan-

960 Van'dan überlik panoları.

961 Sivas'tan überlikle yapılmış bir pano.

sıdığı gözlenmektedir. Yaşam ve düşünce biçiminin değişmesine bağlı olarak ev ve çarşı işlerinde 20. yüzyılın ikinci yarısında büyük bir grupta önceki örneklerden farklılıklar vardır. Manevi kültür alanında halk kültüründe yaygın bir inanç olan nazar çevresinde kümelenen ya üzerlik otu ya da mavi bocuklardan yapılan nazarlıların ya süs ya da hayvan koşumlarına dönüşen ve bir grubu işlev değiştiren yeni biçimleri güzel örnekler oluşturmaktadır.

Maddi kültür alanında ise gelişen teknolojinin sağladığı olanaklarla ya eski türlerin giderek yerini yeni biçimlere bıraktığı az örneklerle süregeldiği ya da işlev değiştirdiği gözlenmektedir. Yeni mimari biçimlerinin tekniklerinin giderek halk sanatındaki geleneksel gereçleri bir kenara ittiği ve bazı sanat dalları ile ilişkili iş kollarının da kaybolduğu fark edilmektedir. Yerini yeni biçimlere bırakan türlerin yapımında kullanılan gereçler ve işçiliğin konut mimarisinde beliren değişimine Karadeniz'in ağaçtan, Akdeniz'in taştan yapılmış, İnebolu'nun marla taşı ile kaplanmış evleri ve Konya çevresinin düz damlı küp bacalı evleri;⁶ süregelenlere ise önceleri daha yaygın biçimde çatılan çardakların Akdeniz ve Ege'nin bazı yörelerinde karşımıza çıkan çeşitlemeleri ilginç örnekler oluşturmaktadır. Konut mimarisi dışında bazı camilerde çardak kuruluşlarına rastlanmaktadır. Örnekler arasında Tarsus Cami damında yer alan çar-

962 Rize'den nazar boncuğuyla bezenmiş bir köç biçimli mezar taşı.

963 - 964 Konya, Yükselen'den küp
bacalı evler ve bir evin bacasından
ayrıntı.

dak kuruluşu ile Kastamonu Cami ise şadırvanı ile ayırt edilmektedir.

Benzer bir olgu evlerin içinde kullanılan eşyalar için geçerlidir. İç dekorasyonda da çoğunlukla yeni türlere olan ilgi artmıştır. Bazı yörelerde geleneksel konut dokusu ve dekorasyonu korunmaktadır. Evlerin yapım geçreleri, teknikleri ve planları paralelinde mutfak, banyo, kiler v.b. gibi ünitelerdeki değişiklikler döşeme biçimlerine de yansımış özellikle halk dilinde beyaz eşya olarak isimlendirilen eşyaların da katkısıyla yeni türler ve eski türlerin işlev değiştiren örnekleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda beyaz eşya örtüleri ilgi çekmektedir. Bu arada bazı yörelerde geleneksel Türk mutfağının süregeldiği ve keşkek, güveç ve kebaplar çevresinde önceleri kullanılan ocak, tandır yanı sıra kap kacağın kullanılmaya devam edildiği bazı yörelerde ise geleneksel yemeklerin sunuluşunda yeni türlerle zengin masalar düzenlendiği gözlenmektedir. Bazı yörelerde ise dekoratif eşya çeşitlemelerine yöneldiği fark edilmektedir.

Günümüzde bazı türlerin işlevini yitirilişine bazı türlerin işlev değiştirdiğine işaret eden örnekler ulaşım araçları alanında da kendini göstermektedir. Bu bağlamda on yıl öncesine kadar ulaşımında kullanılan develerin, eşeklerin atların ve at arabalarının giderek yerini motorlu araçlara bıraktığı ve bu kez motorlu araçlarda terk heybesi, işlemeli havlular v.b. gibi iplik işleri örneklerinin işlev değişikliği ile kullanıldığı görülmektedir.

Halk plastik sanatları dallarında duygu, düşünce ya da doğadaki güzellikleri aktarma dışında nesneleri bezemek için seçilen

965 Alanya'dan çardaklı bir ev.

966 Alanya, Karaboynuzlardan bir çardaklı evden ayrıntı.

967
Kastamonu, Şeyh
Şaban Veli Cami
Şadırvanı.

968 Ankara, Beypazarı'ndan tavuk ve kuzu etiyle yapılmış geleneksel yolla ikram edilen güveçler.

969 Adapazarı, Taraklı'dan tavuk etiyle yapılmış keşkek tabağı.

970 Antalya, Kaş yolundan bir deve.

971
Afyon, Emirdağ
Bademli'den
samanlıkta
korunan bir at
arabası.

972 - 973 Adana'dan
motosiklette yeni bir işlevle
kullanılan bir terk heybesi
ve heybeden ayrıntı.

konular somut ve soyut konular ana bağlıkları altında kümelenmektedir. Nesnel değerleriyle algılanan somut konular: çiçekler, yapraklar, ağaçlar v.b. bitkisel bezemeler; ya insan, hayvan ya da el göz, ayak v.b. gibi bir uzuv biçimi yansıtılan figürlü bezemeler; testi, ıbrık, vazo, ev, mescit,

gemi v.b. gibi nesnel bezemeler ve bunların karışık seçimiyle oluşturulmuş vazoda çiçek, tabakta meyve, manzara v.b. gibi karışık bezemeler biçiminde sıralanmaktadır. Soyut konular ise üçgen, daire, çokgen, dikdörtgen v.b. gibi geometrik bezemeler yanı sıra harf ve sayılardan oluşan

974 - 975 Konya, Yükselen Hacı
Mehmet Ağa Camisi'nden çok
renkle bezenmiş halılar.

yazılı bezemelerle tasarlanmıştır. Örnekler en yaygın konuların bitkisel bezemeler olduğunu onu geometrik bezemelerin izlediğini figürlü ve yazılı bezemelerin ise genellikle diğer konularla birlikte ele alındığını ortaya koymaktadır.

Konular açısından ilgi çeken bir özellik gözlenen biçimlerle konuların adlandırılmasındaki farklılıklardır. Bazı motifler yansıttığı biçimden farklı anlamlarla yüküdür. Duyguların aktarılmasında baş vurulan bu yolda verilmiş örnekler folklorik değerleri açısından önem arz etmektedir.

Düşünceler açısından ise dikkat çeken konular olaylar çevresinde kümelenmektedir. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanları ya da ünlü kişi portreleri ile bezenmiş bir grup portreli halı bir grup Isparta halısı güzel örnekler oluşturmaktadır. Benzer bir durum teknolojik gelişmeler açısından geçerlidir. Bu konuda ağaç, metal işlerinde beliren İstanbul Boğaziçi Köprüsü betimlemeleri ve Develi'nin şıhlı köyünde karşımıza çıkan hoparlorü de işlenmiş cami betimlemesi seçkin örnekler oluşturmaktadır.

Seçilen konuların sergilenişinde ya somut ya soyut biçimlendirmelere baş vurulmuş ya nesnel değerleri ön planda tutularak çeşitli biçimler oluşturmuş ya da nesnelerin optik görüntüsü dışında geometrik biçimlerin yardımıyla non - figüratif biçimlendirmeler yapılmıştır. Üç boyutlu çalışmalarda strüktür iki boyutlu çalışmalarda tekstürü ön planda tutulmuştur.

Başka deyişle üç boyutlu örneklerde çok yüzeyli bütün kitleye iki boyutlu çalışmalarda ise yalnız bir yüzeye eğilmiştir.

İki boyutlu çalışmaların süslemeli örneklerinde ise genellikle soyutlamalara yönelmiştir. Bir grupta gerek çizgi gerek renkte doğaya karşı bir tavırla klasik estetik kuralları dışında yorumlarla biçimlendirmeler yapılmış bir

grupta daha gerçekçi bir yaklaşımla oluşturulmuş farklı üsluplarda biçimler yansıtılmıştır. Genel eğilimin antinaturalist bir çizgide geliştiği gözlenen biçimler arasında bazen bir tür kavram ressamlığı olarak nitelendirilebilecek kalıplar sunulmuş bazen naiv bir üslupla tasarılar yansıtılmış bazen stilize edilen bitkilerle yep yeni bir doğa yaratılmıştır. İnsan hayvan figürlerinde ise ya soyutlamalar yapılarak, kurlsız çizgilerle ya da gerçekçi gözlemlere dayanan çizgilerle bazı şekiller aktarılmıştır. Non - figüratif biçimlendirmelerde özgür çizgi ve renklerle geometrik biçimlerin üst üste, yan yana yerleştirildiği bambaska bir dünya sergilenmiş ve optik değerlere yorumlayacak görüntüler kazandırılmıştır. Özellikle kilim, nakışlı çul dokuma ve örgülerde özgün tasarımlar ortaya konmuştur.

Biçimlerin renklendirmesinde iki ana yol vardır. Bunlardan birincisi tek renkli parçalardan ikincisi ise birden fazla renkli parçalardan oluşmaktadır. Çok renkli parçalarda renk çizgiyi tamamlayıcı bir anlayışla ele alınmıştır. Bir grupta biçimlerin doğadaki gerçek renkleri dışında bir grupta ise doğadaki gerçek renkleri seçilmiştir. Birinci grupta renklerle ışık, gölge v.b. gibi onları gerçeğe yaklaştıran onların oylum içinde alması gereken yeri almasını sağlayan öğelerden kaçınılmış büyük, küçük lekelerle biçimleri renklendirilmiştir. İkinci grupta ise tonlamalarla ışık gölge oyunları yapılmıştır. Her iki grubun bileşimi olan üçüncü bir grupta ise her iki yolu da bir arada kullanılarak bileşik bir üsluba

976 Kayseri, Develi'de dokunan minaresi hoparlörle bezenmiş bir halı.

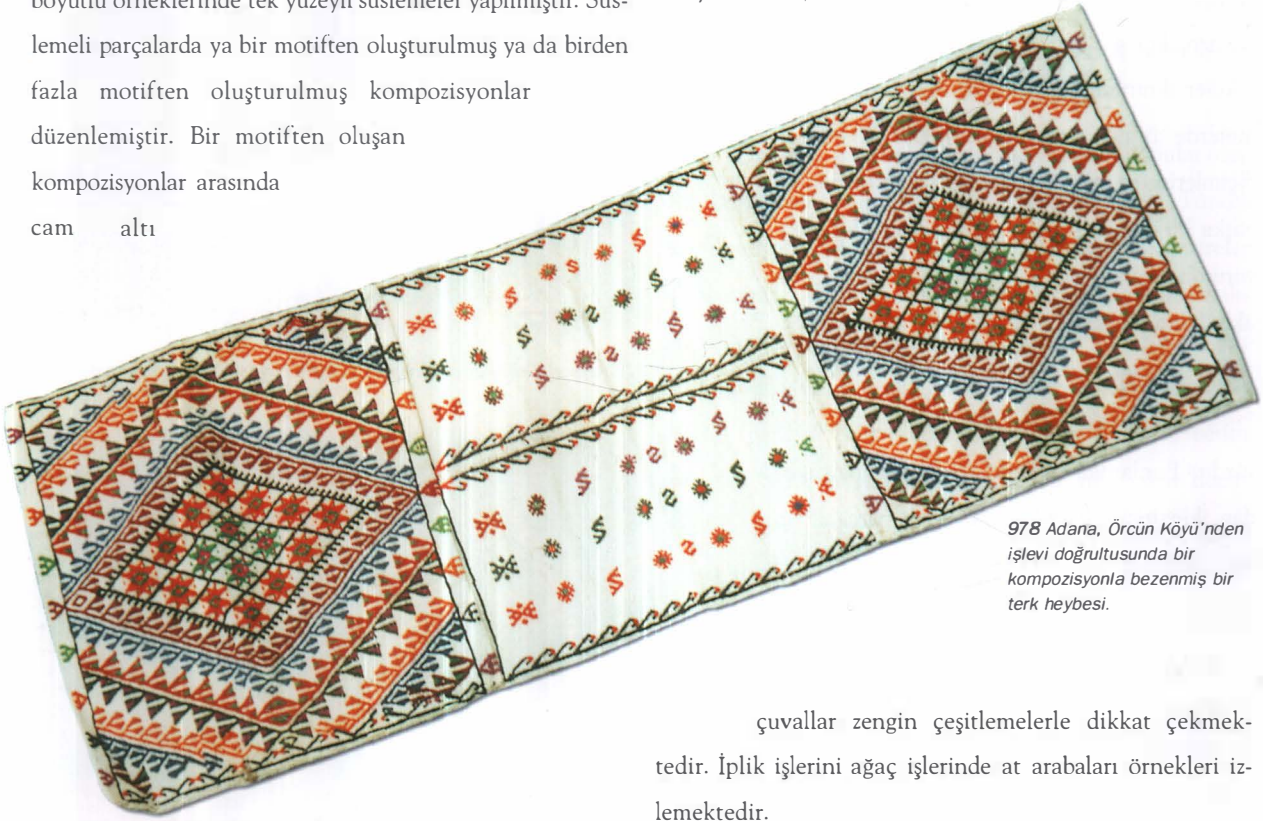

977 Karaman, Taşkale'den geometrik bezemeli bir kilim.

yönelinmiştir. Genellikle kırmızı, mavi, yeşil, sarı, mor v.b. gibi canlı renkleri sert kontrastlarla kullanmıştır. Bazı örneklerde ise mavi, pembe v.b. gibi pastel renklerle biçimler renklendirilmiştir.

Çoğunlukla gerek yalın ifadeli gerek süslemeli kompozisyonlarda oluşturmak istenen biçimlerin kullanım biçiminin getirdiği sınırlama ile bağlantılı uygulamalar vardır. Süslemeli parçaların üç boyutlu örneklerinde çok yüzeyli iki boyutlu örneklerinde tek yüzeyli süslemeler yapılmıştır. Süslemeli parçalarda ya bir motiften oluşturulmuş ya da birden fazla motiften oluşturulmuş kompozisyonlar düzenlemiştir. Bir motiften oluşan kompozisyonlar arasında cam altı

sıralamalarla düzenlenmiş, bir merkeze doğru yönlendirilmiş kompozisyonlar ve bir merkezden dağılan kompozisyonlara yeni örnekler katılmıştır. Üç boyutlu çalışmalar kapsamında metal, ağaç, toprak işlerinde ürünün bütününe artistik bir yaklaşımla ele alındığı yalın ifadeli ve çeşitli süslemeli ilginç örnekler verilmiştir. İki boyutlu örneklerde ise özellikle iplik işlerinde çok başarılı örnekler sergilenmiştir. Bu konuda çadırlar, heybeler,

978 Adana, Örcün Köyü'nden işlevi doğrultusunda bir kompozisyonla bezenmiş bir terk heybesi.

resimleri ve Karagöz tasvirleri dikkat çekmektedir.

Birden fazla motiften oluşturulmuş kompozisyonlar ya bütün bir yüzeyi ya bir yüzeyin belli bir ünitesini süslemek amacıyla su (bordür) biçiminde tasarlanmıştır. Bütün bir yüzeyi bezemek amacıyla tasarlanmış kompozisyonlar kapsamında düzgün sıralamalarla düzenlenmiş kompozisyonlar, atlamalı sıralamalarla düzenlenmiş kompozisyonlar, bağlantılı sıralamalarla düzenlenmiş kompozisyonlar, geçmeli

çuvallar zengin çeşitlemelerle dikkat çekmektedir. İplik işlerini ağaç işlerinde at arabaları örnekleri izlemektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki halk plastik sanatlarının Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nin halk sanatı ailesi içinde halk edebiyatı, halk müziğini de kapsayan fonetik sanatlar, halk oyunları halk danslarını da içeren dramatik sanatları gibi bir yeri vardır. Klasik estetik kurallarına göre resim, heykel ve mimari gibi güzel sanat olarak nitelendirilen plastik sanatların dışında kalan bu sanatlar iş ürününden artistik el sanatlarına kadar farklı estetik kategorilerde örnekler içermekte ve estetik kategorileri çerçevesinde ya yaratıcı

güçle tasarlanan ürünün niteliği ya ürünün oluşum sürecinde izlenen işlem basamaklarında gözlenen doğaçlama uygulama becerisiyle başka deyişle iş yapma gücü ile bağlantılı olarak isimlendirilen kavramlarla büyük bir zenginlik ortaya koymaktadır.

Ancak bu dönemin kültürünün gör-sel bir belgesi olma nitelini taşıyan, çoğunlukla anonim , azı imzalı olan ürünlerinin oluşum sürecindeki aşamalarında ustalaca sergilenen bazen otomasyona dönüşmüş ritim ile dramatik sanatların en önemli ögesi olan hareket olgusunu da katarak plastik sanatlara farklı bir boyut kazandıran halk plastik sanatlarının derleme ve belgeleme işlemleri günümüze değin tamamlanmamış gözükmetedir. Gerek müzecilik gerek bilimsel çalışmalarla çok yol aldığımız günümüzde daha geniş bir bakış açısıyla konuya eğilmeli bu dalın ürünleri derlenerek gün ışığına kavuşturulmalı, bunlarla ilgili arşivler oluşturulmalı, yeni yapılanacak müzelere bunlar yerleştirilmeli, bilimsel araştırmalarla bunlar belgelenmeli ve her alan dalları ile birlikte ele alınarak daha kapsamlı yayınlar yapılmalıdır.

Böylece Türkiye Cumhuriyeti Dönemi halk plastik sanatları Selçuklu Dönemi, Beylikler Dönemi ve Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nden devir olarak 21. yüzyıla aktardığı güçlü miras ve yeni yaptığı örnekleriyle, dallarıyla, ustalarıyla tanınmalı ve tanıtılmalıdır.

979 - 980 Adana, Örcün Köyü'nden işlevi doğrultusunda bir kompozisyonla bezenmiş bir terk heybesinden ayrıntılar.

Notlar
Kaynakça
Fotoğraflar Listesi
Çizimler Listesi

Notlar

Giriş

- ¹ Encyclopedia Britannica-., 1970, C. 8, s. 149.
- ² Encyclopedia of World Art ., 1970, C. 7, s. 270.
- ³ T. C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Küçük Sanayi ve El Sanatları Yayın No DPT 768 -IPD:26, Ankara, 9. Mart, 1969.
- ⁴ Hasan, Çalış., Köy El Sanatları Kılavuzu, Yayın No 1, Ankara, Güven Matbaası, 1969, s. 9.
- ⁵ Esat, Bozyiğit., Üniversitelerde Yapılan El Sanatları Konulu Tezler Bibliyografyası, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 179, Ankara, 1992.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

Halk Plastik Sanatlarına Toplu Bakış

- ¹ Bozyiğit., Üniversitelerde Yapılan El Sanatları Konulu Tezler Bibliyografyası, a. g. e.
- ² Türkiye Müzeleri, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 2002.
- ³ H. Örcün Barışta., Gazililerin İş Eğitiminde Dayandığı Bazı Geleneksel Kaynaklar, Yaşattıkları Teknikler, Kullandıkları Yöresel Gereçler ve Yansıttıkları Özgün Biçimler, 2. Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 73-92.
- ⁴ H. Örcün Barışta., Cumhuriyet Dönemi Halk Plastik Sanatları Üzerine, Celal Esat Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri, 7 -10 Mart 1994, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 2000, s. 86.
- ⁵ H. Örcün, Barışta., 19 - 20. Yüzyıl İç Anadolu ve Orta Akdeniz Bölgesi Türk Kirkitli Dokumaları Üzerine, Türk

Soylu Halkların Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1998, s. 42.

- ⁶ H. Örcün Barışta., Konya Yükselen Eski Bilecikten Bazı Halı Örnekleri, Selçuk Üniversitesi, Türk El Sanatlarını Araştırma ve Uygulama Merkezi Semineri, 1994, s. 106.
- ⁷ Burhan Paçacıoğlu., Sivas El Sanatlarından Ağzılıkçılık Sanatı, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları İzmir, 1985, s. 224 - 229.
- ⁸ Barışta., 19 -20. Yüzyıl Türk Kirkitli Dokumaları Üzerine, A. g. m., s. 43.
- ⁹ İsmail, Öztürk., Bitki Boyaları Üzerine Birkaç Not ve Yenikent Köyünden Boyama Örnekleri, Türk Etnografya Dergisi, 1982, S. 17, s. 49 - 58.
- ¹⁰ Emrullah, Güney., Nevşehir Yöresinde Cehri Yetiştirilmesi ve Boyacılığı, Folklor ve Edebiyat, 1994, S. 1, s. 58 -62.
- ¹¹ Sıtkı, Soylu., Mut Yöresinde Kök Boyacılık, İçel Kültürü, 1987, S. 1, s. 28 -29.
- ¹² İbrahim Gündüz., Yeşeren Çöl Karapınar ve Karapınar'a Bağlı Türk Köylerinde Yapılan Kök Boyalar, Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler, Güven Matbaası, Ankara, 1985, s. 580 -583.
- ¹³ Naci, Eren., Antalya Bölgesinde Bitkisel Boyacılık, Türk Etnografya Dergisi, 1977, S. 16, s. 43 - 53.
- ¹⁴ Mehmet, Uslu., Bodrumun Dokumacılık ve Boyacılığı, İkinci Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, 1984, s. 356 - 376.
- ¹⁵ Barışta., 19 - 0. Yüzyıl Türk Kirkitli Dokumaları Üzerine, A. g. m., s. 43.

- ¹⁶ İsmail Öztürk., *Doğal Bitkisel Boyalarla Yün Boyama*, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999, s. 86.
- ¹⁷ H. Örcün Barışta., *XX. Yüzyıl Türk Oyalarında Seçilen Belli Başlı Konular Gözlenen Estetik Değerler ve Plastik Özellikler*, Milletlerarası Türk Folkloru ve Halk Edebiyatında Yeni Görüşler, Ankara, 1985, s. 240.
- ¹⁸ H. Örcün, Barışta., *Yazmacılık, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı, İstanbul*, 1994, C. 7, s. 457.
- ¹⁹ Selma, Gündüz., *Yemeni ve Yazmacılık*, G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Resim - İş Bölümü yayınlanmamış lisans tezi, 1949 - 50.
- ²⁰ H. Örcün Barışta., *Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşlemciliği Desen ve Terminolojisinden Örnekler*, A. g. e.
- ²¹ Ayşe, Özkan., *Konya Yöresinde Tentene Perdeler*, Milli Kültür, Kültür Bakanlığı, 1992, S. 92, Konya Yöresinde Tentene Perdeler, s. 63.
- ²² H. Örcün, Barışta., *Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşlemciliği Desen ve Terminolojisinden Örnekler*, A.g.e., s. 62.
- ²³ H. Örcün, Barışta., *Kastamonu El Sanatlarından Bağ İş*, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 1988, s.183.
- ²⁴ Barışta., *Kastamonu El Sanatlarından Bağ İş*, A. g. m., s. 183.
- ²⁵ Barışta., *Doğu Karadeniz Bölgesi El Sanatları*, A. g. m., s. 81. Ayrıca Bk. *Rize El Sanatları*, A. g. m., s. 118 - 120.
- ²⁶ Silvana, Şimşek., *Emirdağ'dan Çarşı Yorganları*, Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Emirdağ Kaymakamlığı, Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları, Yayın No:2, s. 99 - 115.
- ²⁷ Feruz, Yaşar., *Tarsus ve Çevre Köylerde Tesbit Edilen Yorgan Süslemeleri*, Dünden Bugüne Tarsus, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 170 - 176.
- ²⁸ Cavidan Ergenekon., *Tepme Keçe Sanatı ve Hayvan Keçelerinden Örnekler*, Erdem, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 1999, C. 10, S. 29, s. 453.
- ²⁹ Musa Seyirci - Ahmet Topbaş., *Keçecilik ve Anadolu'daki Bazı Keçe Merkezleri*, A. g. m, s. 267, 268.
- ³⁰ Musa Seyirci - Ahmet Topbaş., *Anadolu'da Keçecilik*, A. g. m., s. 748 - 751.
- ³¹ Barışta., *XX. Yüzyıl Türk Oyalarında Seçilen Belli Başlı Konular*, Gözlenen Estetik Değerler ve Plastik Özellikler, A. g. m., s. 240 - 241.
- ³² H. Örcün Barışta., *Türk El Sanatlarından El Örgüsü Çoraplar*, Erdem, Atatürk Kültür Merkezi Dergisi, 1986, C. 2, S. 6, s. 876, 877.
- ³³ Eyüp Çoşkun., *Camaltı Resimleri, Skylife, Türk Hava Yolları*, 2001, S. 215, s. 76.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

Türk Halk Plastik Sanatları Dalları

- ¹ Naci, Eren., *Hece Tahtaları*, 1. Ulusal El Sanatları Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 145- 197.
- ² Naci, Eren., *Hece Tahtaları Antalya -Burdur -Bolu - Muğla Çevresi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1984.
- ³ *Türk El Sanatları*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara, 1993, s. 207.
- ⁴ Cengiz Ertem., *Devrek Bastonunun Sanatsal ve Kültürel Boyutları*, Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:201, Ankara, 1994, s. 181- 190.
- ⁵ Bu konuda bilgi Raşit Korum'dan alınmıştır.
- ⁶ H. Örcün, Barışta., *Doğu Karadeniz Bölgesi El Sanatları*, I. Milletlerarası Türk Edebiyatı ve Folklor Kongresi, Selçuk Üniversitesi, 1988, s. 83.
- ⁷ H. Örcün, Barışta., *Konya ve Çevresi Halk Resmi*, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 1992, C. V, s. 37 - 43.
- ⁸ Barışta., *Konya ve Çevresi Halk Resmi*, A. g. m., s. 38.
- ⁹ Atanur, Meriç., *İzmir Dikili'deki Tevfik Ustanın Lake Tarzı Çalışmaları*, Türkiyede El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı, HAGEM, Ankara, 1997, s. 378 - 381.
- ¹⁰ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, S. 403, Ankara, 1974, s.284.
- ¹¹ Hüseyin Şahin., *Malatya Çevresi Kapı Kilidi Örneklerinden"Pağa"Üzerine Bir Etnoarkeolojik Çalışma*, 8. Ulusal

- El Sanatları Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 13-15 Kasım 2002, Özetler.
- ¹² Hüsnü, Züher., Konya, Korucu (İvrindi Balıkesir), Taraklı (Geyve-Sakarya), Çan (Çanakkale), Bademli (Çevizli - Akseki - Antalya) Kaşıklarındaki Desen Ayrıcalıkları, s. 285 - 293.
- ¹³ Türk El Sanatları., A. g. e., s. 199.
- ¹⁴ M. Reşat, Sümerkan., Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları, T. C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, 1998, s. 79.
- ¹⁵ Hüsnü, Züher., Anadolu'da Ağaç Kaşık Sanatının Dünü Bugünü, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 340.
- ¹⁶ Mehmet, Önder., Konya'da Kaşık Sanatı Dünü Bugünü, 4 Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, 189 - 191.
- ¹⁷ Osman, Kunduracı., Konya'da Kaşıkçılık, Yaşayan Konyalı Sanatçılar ve Eserleri, Konya Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları No:10, tarihsiz, s. 104.
- ¹⁸ Fevzi, Çoşkun., Tavşanlı Oyaları., 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 45.
- ¹⁹ Fevzi Çoşkun., Tavşanlı Süslü Boyalı Kaşıkları, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 88.
- ²⁰ Türkçe Sözlük., A. g. e., s. 554.
- ²¹ Haşim, Karpuz., Doğu Karadeniz Bölgesinde Ahşap Kap Yapımı, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları. İzmir, 1985. s. 168 - 184.
- ²² H. Örcün Barışta., Rize El Sanatları, Rize, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997, s. 112.
- ²³ Nail, Tan., Kastamonu'da Ağaç Oyma Sanatkarı Mehmet Ali Özeftani, Türk Etnografya Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1982, S. XVII, s. 145 - 153.
- ²⁴ Bu konuda bilgi Mehmet Nalbant'tan alınmıştır.
- ²⁵ Bu konuda bilgi Remzi Gözükara'dan alınmıştır.
- ²⁶ Vildan. Çetintaş., Tarsus ve Köylerinden Ahşap Oyma Sandık Örnekleri, Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 265.
- ²⁷ Sümerkan., A. g. e., s. 33.
- ²⁸ Sümerkan., A. g. e., s. 34.
- ²⁹ Rahmi, Aras., Ağaç Kakmacılığı, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 11.
- ³⁰ H. Örcün, Barışta., Türk Sanatında Sedef Kakmacılık ve Günümüzdeki Durumu, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 65, 66.
- ³¹ Nuri Taner., Bir Halk Sanatı Olarak Semercilik ve Türkiye'de Bu Sanatla İlgili Terim, Deyim ve Araçlar, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1987, C. V. s. 380.
- ³² H. Örcün Barışta., Tosya'da Semercilik, I. Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996, s. 182-185.
- ³³ Pakize, Kayadibi., Tarsus ve Köylerinde Semercilik, Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 177-181.
- ³⁴ Nuri, Taner., Yalova İlçesinde Semercilik, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985s. 291-327.
- ³⁵ Musa, Seyirci., Deve Folkloru ve Güney Göçerlerinde Deve Donanımları, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırması Dairesi Yayınları, Ankara, 1987. s. 332.
- ³⁶ Mehmet Uslu., Sepet Örmeciliği, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 335.
- ³⁷ Barışta., Doğu Karadeniz Bölgesi El Sanatları, A. g. m., s. 82. Ayrıca Bk. Rize, Kültür Bakanlığı Yayınları 1898, Ankara, 1997s. 112.
- ³⁸ Ali, Baş., Karadeniz Bölgesinde Fındık Hasadına Bağlı Olarak Gelişen El Sanatları Türk Halk Kültüründen Derlemeler, Kültür Bakanlığı, s. 18 -29.
- ³⁹ Sümerkan., Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları, A. g. e., s. 82-86.

- ⁴⁰ Zekai Şenyurt İstanbul'da çalışan bir tesbih ustasıdır.
- ⁴¹ Fügen, İter., *Bir Anadolu Kenti İskilip, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara, 1992, s. 44-45.
- ⁴² Erkin, Saygı., *Paşabahçe Ürünleri 70'i aşkın Ülkede Satılıyor*, Art Dekor, Temmuz-Ağustos, 1993, s. 69
- ⁴³ Önder, Küçükerman., *Camcılık, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı - Tarih Vakfı, İstanbul*, 1994, C. 2, s. 372.
- ⁴⁴ Füsün Arman - Hülya Kanbay., *Camın Öyküsü, At Dekor*, Temmuz - Ağustos, 1993, s. 64-71.
- ⁴⁵ Ari, İstanbulluoğlu., *Osmanlı Cam Sanatının Merkezi İstanbul*, Art Dekor, Temmuz - Ağustos, 1993, s. 66.
- ⁴⁶ Şefik, Kabaş., *Işık Cam İçin Çok Önemli*, Art Dekor, Temmuz - Ağustos, 1993, s. 69.
- ⁴⁷ Deniz, Ayhan., *İzmir Cumaovası Görece Köyünde Göz Boncukculuğu, 1. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir 1984*, s. 59 - 69.
- ⁴⁸ Yusuf, Gül., *Antik Kentler - Mitoloji, Tarih, Arkeoloji, Etnografya, Terminoloji, İzmir*, 1998, s. 235.
- ⁴⁹ Önder, Küçükerman., *3000 Yıllık Akdeniz Camcılığının Anadolu'daki Son İzleri - Göz Boncukculuğu, Türkiye Touring Ve Otomobil Kurumu*, 1987, s. 42.
- ⁵⁰ Uğur, Göktaş., *Karagöz Terimleri Sözlüğü, Anadolu Sanat Yayınları, İstanbul*, 1986, s. 22, 23.
- ⁵¹ Türkçe Sözlük., A. g. e., s. 169.
- ⁵² Kutlu, Özen., *Sivas Yöresinde Çarıkçılık ve Tokalı Zara Çarığı, 3. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir*, 1984, s. 182.
- ⁵³ Esen, Çağlayan, Beyzat., *Tokat Bölgesi Geleneksel Kıyafetleri, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara* 1990, s. 16.
- ⁵⁴ Göktaş., *Karagöz Terimleri Sözlüğü'nün arkasındaki çizimlerden derlenmiştir.*
- ⁵⁵ Göktaş., *Karagöz Terimleri Sözlüğü, A. g. e., s. 27.*
- ⁵⁶ Göktaş., *Karagöz Terimleri Sözlüğü, A. g. e., s. 62.*
- ⁵⁷ Göktaş., *Karagöz Terimleri Sözlüğü, A. g. e., s. 13.*
- ⁵⁸ Şahinde, Özçelik., *Hacivat İle Karagöz, G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Resim İş Bölümü, yayınlanmamış lisans tezi.*
- ⁵⁹ Türkçe Sözlük., A. g. e., s. 509.
- ⁶⁰ Türkçe Sözlük., A. g. e., s. 316.
- ⁶¹ Türkçe Sözlük., A. g. e., s. 875.
- ⁶² Emine, Başuğur., *Bursa'da Saraçlık, Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Kültür Bakanlığı*, 1994, s. 20.
- ⁶³ Türkçe Sözlük., A. g. e., s. 861.
- ⁶⁴ Mazlum, Nusret Kılıçkiran., *Kilis'te Köşgerlik, 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir*, 1984, s. 202, 203.
- ⁶⁵ Uğuroğlu, Barlas., *Unutulmuş Bir Ayakkabıcılık Türü Safranbolu'da Yemencilik, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara*, 1992, s. 45-58.
- ⁶⁶ Hüseyin, Şahin., *Arapgir'de (Malatya) Yemencilik ve Ahşap Çivili Kundra Yapımı, I. Türk Halk Kültürünü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara* 1996, s. 273-284.
- ⁶⁷ Musa, Seyirci., *Kaybolan Yemenciliğimizin Son İli "Çarık" Ustası, El Sanatları Dergisi, Selçuk Üniversitesi Türk El Sanatlarını Uygulama ve Araştırma Merkezi*, 1997, S. 1, s. 180.
- ⁶⁸ Erdoğan, Erol., *Konya'da Mestçilik, Yaşayan Konyalı Sanatçılar ve Eserleri, Konya Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, N. 10, İzmir*, 1998, s. 106-108.
- ⁶⁹ Türkçe Sözlük., A. g. e., s. 522.
- ⁷⁰ Kayhan, Keskinok., *Ankara'da Küçük El Sanatları, G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Resim İş Bölümü, yayınlanmamış lisans tezi*, 1945.
- ⁷¹ Türkçe Sözlük., A. g. e., s. 688.
- ⁷² Başuğur., A. g. m., s. 17.
- ⁷³ Türkçe Sözlük., A. g. e., s. 784.
- ⁷⁴ Çetin, Aytaç., *El Dokumacılığı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul*, 1982, s. 2.
- ⁷⁵ Firdevs, Kaya - Cavidan Ergenekon., *Mekikli El Dokumacılığı, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi, Yayın No:25, Ankara*, 1989.
- ⁷⁶ Yüksel Şahin, Yağan., *Türk El Dokumacılığı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Sanat Dizisi:29, İstanbul*, 1978, s. 196.
- ⁷⁷ Şerife, Sezgin., *Buldan Dokumaları ve İşlemeleri, Birinci Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları*, 1984, s. 324.

- ⁷⁸ Mustafa, Arlı., Kandıra İlçesinde Keten El Dokumacılığı, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1983, C. V, s. 31-43.
- ⁷⁹ Emel, Kahya., Çorum İlinde Dokunan Kargı Bezi, I. Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996, s. 236-239.
- ⁸⁰ Nuray, Kazioğlu., Üzümlü Örneğinde Yaşanan El Dokumalarındaki Bozulma Nedenleri ve Çözüm Önerileri, Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara, 1994, s. 272.
- ⁸¹ Barışta., Doğu Karadeniz Bölgesi El Sanatları, A. g. m., s. 82.
- ⁸² H. Örcün, Barışta., Kastamonu'da Dokumayla İlgili Sanatlar, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1987, C. V, s. 61.
- ⁸³ Günay, Atalayer., Buldan Weaving, Image, 1991, S. 47, s. 16-19.
- ⁸⁴ H. Örcün., Barışta, Konya Hadim Dokumacılığı, Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1994, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s. 3.
- ⁸⁵ Nail, Tan., Tosya'da Dokumacılık., Kültür ve Sanat, Türkiye İş Bankası, 1991, S. 9. s. 60-63.
- ⁸⁶ H. Örcün, Barışta., Konya Hadim Dokumacılığı, A. g. m., s. 12.
- ⁸⁷ Şerife, Sezgin., Geleneksel Dokumalarımızdan Kutnu Kumashlar ve Günümüzde Gaziantep'te Dokunan Kutnular, Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara, 1994, s. 413.
- ⁸⁸ Halide, Sarioğlu., Boyabat İlçesi Çember Dokumaları, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1997, s. 346-359.
- ⁸⁹ Halide, Sarioğlu., Eflani Çember Dokumaları ve Bu Dokumaların Günümüz Koşullarında ve Anlayışında Yeniden Değerlendirilmesi, Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, HAGEM, s. 256-264.
- ⁹⁰ Barışta., Konya Hadim Dokumacılığı, A. g. m., s. 3.
- ⁹¹ Feriha Akpınarlı., Şanlı Urfa Cülha Dokumacılığı, Şurkav Yayınları, :13, 1996, s. 65. -78.
- ⁹² Barışta., Rize, A. g. m., s. 114.
- ⁹³ Barışta., Doğu Karadeniz Bölgesi El Sanatları, A. g. m., s. 83.
- ⁹⁴ Mehmet, Sabır., Efram, I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları İzmir, 1984, s. 312.
- ⁹⁵ H. Örcün, Barışta., Alanya ve Çevresinin Mekikli Dokumaları, Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, Alsav, 1996, s. 37.
- ⁹⁶ H. Örcün, Barışta., Alanya Müzelerindeki İşlemeler, 5. Alanya Tarih ve Kültür Semineri, Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, Alsav, 1996, s. 465.
- ⁹⁷ Nihal, Ülger., Tarsus ve Çevre Köylerinde Savan Dokumacılığı, Düünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 165. -169.
- ⁹⁸ H. Örcün, Barışta., Örcün Köyü Tekstil Sanatları Üzerine, Düünden Bugüne Karaisali, Kuvayi Milliye Şenlikleri Konferanslar Dizisi, Adana, Karaisali, 2001, s. 92.
- ⁹⁹ Cemal, Meydan., Tokat Yöresi El Dokumacılığı, Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu, Kültür Bakanlığı, 1994, s. 316.
- ¹⁰⁰ M. Reşat, Sümerkan., Doğu Karadeniz'de Dokuma Kolanlar, İkinci Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, 1984, s. 274. Ayrıca Bk. Sümerkan, Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları, A. g. e., s. 105.-112.
- ¹⁰¹ H. Örcün Barışta., Konya Yükselen Eski Bilecik'ten Bazı Halı Örnekleri, A. g. m., s. 105.
- ¹⁰² Türkçe Sözlük, A. g. e., s. 354.
- ¹⁰³ Çetin, Aytaç., El Dokumacılığı, Devlet Kitapları, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1982, s. 135.-137.
- ¹⁰⁴ Besim, Atalay., Türk Halıcılığı ve Uşak Halıları, T. C. İş Bankası Kültür Yayınları, 1967.

- 105 H. Örcün, Barışta., Karaman Taşkale Halılarından Örnekler, Erdem, Atatürk Tültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 28, C. 10, I, s. 44.
- 106 Bekir, Deniz., Taşpınar Halılarında Desen, Birinci Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, 1984, s. 112.
- 107 Bekir Deniz., Aksaray Halıları, Sanatsal Mozaik, 1996, S. 11, s. 64. -70.
- 108 Hulusi, Güngör., Türk Halıları, İstanbul, 1984.
- 109 H. Örcün, Barışta., Isparta Halıcılığı Üzerine, Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 1994, s. 53.
- 110 Bekir, Deniz.-Harun Ürer., Selçuk (İzmir) Civarında Yaşayan Tekeli Yörüklerinde Halı ve Düz Dokuma Yaygıları,, Erdem, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 28, C. 10, I, s. 125-130.
- 111 Yeşim, Öztürk., Balıkesir-Sındırgı Yöresi Yağcıbedir Halıları, Kültür Bakanlığı, 1992.
- 112 Bekir, Deniz., Sındırgı (Balıkesir) Yöresi Yağcıbedir Halıları, Erdem, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 28, C. 10, I, s. 111.
- 113 Gülsen, Bedük., Malatya Akçadağ'da Halıcılık, Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1992, S. 16, s. 55-57.
- 114 H. Örcün, Barışta., Türk İşlemelerinden Teknikler, Ankara, 1978. Genişletilmiş II. Baskı, Türk İşlemelerinden Teknikler, Gazi Üniversitesi Mesleki Yaygın Eğitim Fakültesi Yayın No:2, 1997, s. 45.
- 115 Semra, Arslanoğlu., Cumhuriyet Dönemi Tarsus'tan Çapraz İğne İşlemeli Peşkir Örnekleri, Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 192 -203.
- 116 Barışta., Hadim Dokumacılığı, A. g. m. s. 3, 4.
- 117 Semra, Arslanoğlu., Cumhuriyet Dönemi Ayaş'tan Kanağıçe İşleme Örnekleri, Ayaş ve Çevresi Kültür -Sanat Araştırmaları Sempozyumu, Ayaş Belediyesi, 1997, s. 137-158.
- 118 Barışta., Köyü Tekstil Sanatları Üzerine, A. g. m., s. 93-97.
- 119 H. Örcün, Barışta., Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Tebliğler, Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayını No:2, 1995, s. 15-34.
- 120 Gönül, Yılmazkurt., Tarsus ve Çevresinden Derlenen Nakışlı Çarşaflardan Örnekler, Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 204-212.
- 121 Fatma, Bayraktar., Emirdağ Yöresi Giysisi Saya'dan Örnekler, Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları, No 2, 1995, s. 87-98.
- 122 Hakkari Kilimleri, Hakkari Valiliği, Ankara, 1997. Ayrıca Bk. H. Örcün Barışta, Hakkari El Sanatları Sergisinin Ardından Dünden Bugüne Hakkari'den Bazı Tekstil Ürünleri, Dağların Kenti Hakkari, Hakkari Valiliği, 2000, S. 17, s. 3 -6.
- 123 Bekir, Deniz., Yunddağ Yöresi Kilim ve Düz Dokuma Yaygıları, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 1992, s. 69- 84.
- 124 Bekir, Deniz., Ayvacık (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1998.
- 125 Bekir, Deniz.- Harun Ürer., Selçuk (İzmir Civarında Yaşayan Tekeli Yörüklerinde Halı ve Düz Dokuma Yaygıları, A. g. m., s. 125 -133.
- 126 Recai, Karahan., Kırşehir Kilimlerinin Dünu Bugünü, Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1861, Hagem Yayınları:273, Ankara, 1977, s. 65 -79.
- 127 H. Örcün, Barışta., Emirdağ ve Çevresinin Kırktılı Dokumaları, Sanatsal Mozaik, 1997, S. 18, s. 22 -25.
- 128 Adnan Güçlü., Emirdağ Yöresi Kilimlerinden Örnekler, Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu Emirdağ Kaymakamlığı, Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları, No 2, 1995, s. 47 -63.
- 129 Neriman, Görgünay., Eşme Kilimleri, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 1994.
- 130 Necati, Demir - Metin Yerli., Ordu Yöresi Cepni Kilimleri, Erdem, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 28, C. 10, s. 101 -110.
- 131 Naci, Özcan., Antayla Yöresi Kilimleri, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Hagem, 1966, s. 244-247.
- 132 İsmail, Öztürk. - Öznur, Aydın., Karatepe Kilimciliği,

- Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1992, S. 13. s. 48-54. Ayrıca Bk. Musa Seyirci Karatepe Kilimleri, Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları. 1992, S. 15, s. 78-79.
- ¹³³ Şerife, Sezgin., Gaziantep Kilimciliğinin Dünü Bugünü, I. Uluslar arası Eşme Kilim Festivali Türkiye Kilimciliğinin Üretim ve Pazarlama Sorunları Sempozyumu, 1995, s. 229-237.
- ¹³⁴ Aysen, Soysaldı., Tarsus ve Köy ve Yaylalarından Kilim ve Çuval Örnekleri, Düünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 213-242.
- ¹³⁵ Nihal Ülger., Emirdağ Örenköy Çarpana Dokumalarından Örnekler, Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Emirdağ Kaymakamlığı, Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları, No 2, 1995, s. 116-132.
- ¹³⁶ M. Reşat Sümerkan., Doğu Karadeniz'de Dokuma Kolanlar, 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 268-277.
- ¹³⁷ Taciser, Onuk. - Feriha Akpınarlı - Serpil Ortaş, Özlem Alp., Tarsus El Sanatları, T. C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları 2087, s. 32-33.
- ¹³⁸ Alev, Çakmakoglu., Mersin'in Ala Çuvaları, Kültür ve Sanat, İş Bankası, Yayınları, 1988, S. 1, s. 66-69.
- ¹³⁹ Taciser, Onuk - Feriha Akpınarlı, Özlem Serpil Alp., İçel El Sanatları, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998.
- ¹⁴⁰ H. Örcün, Barışta., Çiçek Oyları, P Sanat ve Kültür, Çiçek ve Sanat, 1999, S. 13, s. 142.
- ¹⁴¹ Güran, Erbek., Erkek Oyları, I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 135-146.
- ¹⁴² Ergül, Önge., Ege Erkek Oyları, Sanatsal Mozaik, 1997, S. 21, s. 54-56.
- ¹⁴³ Taciser, Onuk., Adana ve İçel Boncuk Oyları, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, HAGEM, 1996 s. 240 -243. Ayrıca Bk. Onuk, Tarsus El Sanatları, A. g. e., s. 36-38.
- ¹⁴⁴ Emel, Erkaplan., Tarsus ve Çevre Köylerinden Boncuk Oya Örnekleri, Düünden Bugüne Tarsus Sempozyumu Bildirileri, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 160-164.
- ¹⁴⁵ Fevzi, Coşkun., Tavşanlı Oyları, II. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 40-45.
- ¹⁴⁶ Tevhide, Özbağı., Emirdağ ve Birkaç Çevre Köyünden Derlenen Bazı Oylar, Emirdağ Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları, No 2, 1995, s. 64-86.
- ¹⁴⁷ Tevhide, Özbağı., Elazığ İğne Oylarından Bir Derleme, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyonu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997, s. 315-320.
- ¹⁴⁸ Atanur, Meriç., Malatya İğne Oyları., Kültür ve Sanat, Türkiye İş Bankası, Yayınları, 1992, S. 16, s. 33-35.
- ¹⁴⁹ Nihal, Ülger., Ayaş Tığ Oylarından Örnekler, Ayaş ve Çevresi Kültür Sanat Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 165-169.
- ¹⁵⁰ Semiha, Dinçsoy-Ayla Polat., Yün İşleri, İstanbul, 1967, Milli Eğitim Basımevi, s. 18.
- ¹⁵¹ Kenan, Özbel., Türk Köylü Çorapları, İş Bankası Kültür Yayınları 164, İstanbul, 1976. Knitted Stockings From Turkish Villages, Türkiye İş Bankası Cultural Publications, 164, İstanbul, 1981.
- ¹⁵² Betsy, Harrell., Anatolian Knitting Designs. Fotoğraf: Sivas Stoking Patterns Collected in an Istanbul Shantytown, Redhouse Press, İstanbul, 1981.
- ¹⁵³ H. Örcün, Barışta., Türk El Sanatlarından El Örgüsü Çoraplar, Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi, 1986, C. 2, s. 867-886.
- ¹⁵⁴ Müjgan, Üçer., Sivas'ın İki Köyüne Ait Bazı Çoraplar, Türk Etnografya Dergisi, Ankara, 1982, S. XVII, s. 109-114.
- ¹⁵⁵ Hatice, Doğruyol., Ayaş'ta Tiftik Çorap Yapımında Kullanılan Doğal Boyalar, 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 52 - 57.
- ¹⁵⁶ Gülsüm, Parlar., Emirdağ ve Bazı Köylerinden Patik Örnekleri Üzerine, Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu Tebligler, Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları, No 2, 1995, s. 35-46.
- ¹⁵⁷ Hüseyin, Şahin., Malatya El Dokuması Çorap ve Eldivenler, Kültür ve Sanat, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1992, S. 16, s. 78-81.

- 158 Münevver, Ünsal., *Van Çorapları, Dünyada Van, Van Valiliği Kültür Sanat Dergisi*, 1997, S. 9, s. 14.
- 159 Barışta., *Rize El Sanatları*, A. g. m., s. 116, 118.
- 160 Sümerkan., *Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları*, A. g. e., s. 117, 118.
- 161 Barışta., *Türk El Sanatlarından El Örgüsü Çoraplar*, A. g. m., s. 880- 882. Ayrıca Bkz. *Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatlarında Sivas Çorapları*, Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumu, Bildiriler, Sivas Valiliği. -Sivas Hizmet Vakfı, Sivas 2003, s. 631-639.
- 162 Barışta., *Karaman Taşkale Dokumacılığı*, A. g. m., s. 6.
- 163 Barışta., *Karaman Taşkale Dokumacılığı*, A. g. m., s. 7.
- 164 Özkan., A. g. e., s. 63.
- 165 Barışta, Rize, A. g. m., s. 116.
- 166 H. Örcün, Barışta., *Kastamonu'da Dokumayla İlgili Sanatlar*, A. g. m. s. 63.
- 167 Tomris, Kath., *Tarsus Yöresinde Çarşaf, Peşkir Uçlarına Yapılan Bağlamalar ve Özellikleri, Dünden Bugüne I. Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları*, 1998, s. 254-262.
- 168 Sevim, Arslan., *Halı Sanatına Özgün Bir Yaklaşım:Tülli, Sanatsal Mozaik*, 1966, S. 12, s. 66.
- 169 Reyhan, Kaya., *Türk Yazmacılık Sanatı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul, 1974, s. 62.
- 170 Kemal, Türker., *Ağaç Baskı Tokat Yazmaları, Türkiye İş Bankası Yayınları*, 1996.
- 171 H. Örcün, Barışta., *Kastamonu'da Yazmacılık*, Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1988, C. 2, s. 195-210.
- 172 Zerefşan, Kars., *Bartın'da Yazma Basmacılığı, I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları*, İzmir, 1984, s. 248-262. Ayrıca Bk. *Bartın'da Yazmacılık Sanatı*, Nuran Kayabaşı-Feryal, Söylemezoğlu, Erdem, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 29, C. 10, II, s. 361-368.
- 173 Neriman, Görgünay-Muhtar, Kutlu., *Elazığ'da Çit Basma, I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları*, İzmir, 1994, s. 212-233.
- 174 Gülsen, Bedük., *Malatya'da Geleneksel Bir El Sanatı Bervanik Baskıcılığı, Kültür ve Sanat, Türkiye İş Bankası Yayınları*, 1992, S. 16, s. 55-57.
- 175 H. Örcün, Barışta., *Kastamonu'da Yazmacılık*, Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 1988, S. 10, s. 196.
- 176 Barışta., *Kastamonu'da Yazmacılık*, A. g. m., s. 199.
- 177 Gülümser, İleri., *Kastamonu'da Kumaş Baskısı*, G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Resim-İş Eğitimi Bölümü yayınlanmamış lisans tezi, 1962, s. 8.
- 178 Cumhur, Kebeci., *Kastamonu'da Yazmacılık*, G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi yayınlanmamış lisans tezi, 1976, s. 11.
- 179 Kebeci., *Kastamonu'da Yazmacılık*, A. g. e., s. 13.
- 180 Uğur, Derman., *Osmanlılarda Renk Çümbüşü*, Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, C. 11, s.189.191.
- 181 Türkçe Sözlük., A. g. e., s. 472.
- 182 Seyirci - Topbaş., *Anadolu'da Keçecilik*, A. g. m., s. 594.
- 183 Musa, Seyirci Ahmet Topbaş., *Keçecilik ve Batı Anadolu'daki Keçe Merkezleri, 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları*, İzmir, 1984, s. 258.
- 184 Cavidan. Ergenekon., *Tepme Keçe Sanatı Üzerine, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara*, 1996, s. 198.
- 185 Haşım, Karpuz., *Keçe Yapım Sanatı, Yaşayan Konyalı Sanatçılar ve Eserleri, Konya Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları*, N. 10, İzmir, 1998. s. 78.
- 186 Seyirci - Topbaş., *Keçecilik ve Anadolu'daki Bazı Keçe Merkezleri*, A. g. m., s. 264, 265.
- 187 Musa, Seyirci - Ahmet, Topbaş., *Anadolu'da Keçecilik*, Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 1999, C10, S. 30, s. 583, 584.
- 188 Tahsin, Öz., *İstanbul Camileri*, C. 1, Ankara, 1968, s. 13-15.
- 189 Mustafa, Arlı., *Beypazarında Yapılan Dövme Bakır Eşya*, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 18-24.
- 190 Gündag, Kayaoğlu., *Anadolu'da Yaşayan Bakır Ibrik Bıçimleri, I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi*, İzmir 1984, s. 263-266.
- 191 Gündag, Kayaoğlu., *Copper Cauldrons, Turing, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu*, 1980, S. 66/345, s. 49-65.

- 192 Gündag, Kayaoğlu., Braizers, Turing, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1981, S. 67/346, s. 56-62.
- 193 Gündag, Kayaoğlu., Copper Ewers, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, 1980, S. 66/345, s. 49-56.
- 194 Gündag, Kayaoğlu., Bakırcılık (Tarihçe, Teknikler Günümüzdeki Durumu) 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 186, 187.
- 195 Kayaoğlu., Bakırcılık, A. g. m., s. 187.
- 196 Kayaoğlu., Bakırcılık, A. g. m., s. 187.
- 197 Bu konuda bilgi Mustafa Üzümcü'den alınmıştır.
- 198 Bu konuda bilgi İsa Torun'dan alınmıştır.
- 199 Haşım, Karpuz., Sürmene Bıçakçılığı ve Bugünü, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1992 s. 117-126.
- 200 Doğan, Kaya-Uğur Mestçi., Sivas'ta Bıçakçılık, Sivas İli Sanat Kültür ve Araştırma Vakfı. Yayın No:6, 2002.
- 201 Karpuz., Sürmene Bıçakçılığı, A. g. m., s. 9, 10.
- 202 Müjgan, Üçer., Ata Yadigarı El Sanatlarımız: Sivas Bıçakçılığı, Revak, Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün XI. II. Vakıf Haftasına Armağanı, Sivas, 1995, s. 63-71.
- 203 Kutlu, Özen., Divriği Demirci Esnafının Geleneksel Kapı Süsleme Sanatı, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985. s. 198-204.,
- 204 Berrin, Alper., Kemaliye Evlerinde Metal İşçiliği, 4 Ulusal El Sanatları Sempozyum Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985. s. 2.
- 205 Sümerkan., Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları, A. g. e., s. 130-133.
- 206 Halit, Çal., Tarsus Kapı Halkaları ve Tokmakları, Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı, 1998, s. 141.
- 207 Halit, Çal., Geleneksel Ayaş Evlerinde Kapılar ve Kapı Tokmakları, Ayaş ve Çevresi Kültür Sanat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Ayaş Belediyesi, 1997, s. 94.
- 208 Zeki, Mehmet Kuşoğlu., Resimli Ansiklopedik Türk Kuyumculuk Sözlüğü, İstanbul, Ötüken, 1994, s. 51.
- 209 Barışta., Doğu Karadeniz Bölgesi El Sanatları, A. g. e., s. 84.
- 210 Sümerkan., Trabzon Yöresi Geleneksel Sanatları, A. g. e., s. 46.
- 211 Canan, Suner., Ankara Yöresindeki Geleneksel Gümüş Kadın Takılarının Geçmişteki ve Bugünkü Durumu, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 247.
- 212 Barışta., Doğu Karadeniz Bölgesi El Sanatları, A. g. m., s. 84.
- 213 Barışta., Doğu Karadeniz Bölgesi El Sanatları, A. g. m., s. 85.
- 214 Barışta., Doğu Karadeniz Bölgesi El Sanatları, A. g. m., s. 84.
- 215 Yakute, Develioğlu., Trabzon'da Gümüş Kazaz Örucülüğü, Motif, Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik Klubü, 2002, S. 30, s. numarası yoktur.
- 216 Zeki, Kuşoğlu., Türk Kuyumculuk Terimleri Sözlüğü, A. g. e., s. 132.
- 217 Sümerkan., Trabzon ve Çevresi Geleneksel El Sanatları, A. g. e., s. 54.
- 218 Kuşoğlu., A. g. e., s. 151.
- 219 Kuşoğlu., Türk Kuyumculuk Terimleri Sözlüğü, A. g. e., s. 84.
- 220 Kuşoğlu., Türk Kuyumculuk Terimleri Sözlüğü, s. 61
- 221 Türkçe Sözlük., A. g. e., s. 529.
- 222 Zeki, M. Kuşoğlu., Kuyumculuk, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı - Tarih Vakfı, İstanbul, 1994, C. 5, s. 145.
- 223 Kuşoğlu., Türk Kuyumculuk Terimleri Sözlüğü, A. g. e., s. 68.
- 224 Kuşoğlu., Türk Kuyumculuk Terimleri Sözlüğü, A. g. e., s. 61.
- 225 Suner, Ankara Yöresindeki Geleneksel Gümüş Kadın Takılarının Geçmişteki ve Bugünkü Durumu, A. g. m., s. 250.
- 226 Suner., Ankara Yöresindeki Geleneksel Gümüş Kadın Takılarının Geçmişteki ve Bugünkü Durumu, A. g. m., s. 240.
- 227 Suner., Ankara Yöresindeki Geleneksel Gümüş Kadın Takılarının Geçmişteki ve Bugünkü Durumu, A. g. m., s. 241.
- 228 Kuşoğlu., A. g. e., s. 111.

- 229 Musa, Seyirci., Antalya'da Nalbantlık, Türk Etnografya Dergisi, Kültür Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1991, S. XIX, s. 149-161.
- 230 Seyirci., A. g. m., s. 151.
- 231 Barışta., Rize El Sanatları A.g.m., s. 120-121.
- 232 Sümerkan., Trabzon Yöresi Geleneksel El Sanatları, A. g. e., s. 132.
- 233 H. Örcün, Barışta., Düz Damlı Konya Evlerinde Görülen Küp Bacalar Türk Halk Mimarisi Sempozyumu, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Başkanlığı. - Selçuk Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara, 1991s. 36.
- 234 Barışta., Düz Damlı Konya Evlerinde Görülen Küp Bacalar, A. g. m., s. 36.
- 235 H. Örcün, Barışta., Göller Bölgesi'nde Yetişen Kamışın Öyküsü Kındıradan Hasıra, Art Dekor, Mayıs, 1999, s. 130.
- 236 Barışta., Doğu Karadeniz Bölgesi El Sanatları, A. g. m., s. 87.
- 237 Barışta., Doğu Karadeniz Bölgesi El Sanatları, A. g. m., s. 86.
- 238 Türkçe Sözlük., A. g. e., s. 814.
- 239 Türkçe Sözlük., A. g. e., s. 826.
- 240 İsmail Engin., Edirne's Fruit Shaped Soap, Image, 1989, S. 23, s. 30.
- 241 Ayten, Özçelik., - Zeynel, Yeşilay., Meerchaum Pipes, Image, Issue 2, 1987.
- 242 Bu konuda bilgi Hasan Konuşkan'dan sağlanmıştır.
- 243 Teknik bilgiler Sivrihisar Caddesi 46 numarada yer alan Sanatçılar Odası'nda çalışan Muharrem Yılmaz'dan alınmıştır.
- 244 H. Örcün, Barışta., Antalya'nın Kitabeli Evleri, Sanatsal Mozaik, 1996, S. 16, s. 36. Bu makalenin adı Alanya yerine Antalya olarak basılmıştır.
- 245 Hayati Doğanay., Erzurum'da Oltu Taşı İşlemciliği, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 111.
- 246 Doğanay., A. g. m., s. 112.
- 247 Doğanay., A. g. m., s. 113.
- 248 Doğanay., A. g. m., s. 115.
- 249 Doğanay., A. g. m., s. 117.
- 250 Bu bilgi Suat Albayrak'tan alınmıştır.
- 251 Doğanay., A. g. m., s. 117.
- 252 Doğanay., A. g. m., s. 118.
- 253 H. Örcün, Barışta., Isparta Ulu Cami Çeşmesi Üzerine, Isparta'nın Dünü Bugünü Sempozyumu Bildirileri, II, Süleyman Demirel Üniversitesi, 2001, s. 11.-14.
- 254 Bu konuda bilgi taş ustası Yusuf Yıldız'ın oğlu İsmail Yıldız'dan alınmıştır.
- 255 Bu konuda bilgi Mevlut Düş'ün torunu taş ustası Mithat Düş'den alınmıştır.
- 256 Bu konuda bilgi Mithat Düş'ten alınmıştır.
- 257 Bu konuda bilgi Gebro Çevik'den alınmıştır.
- 258 Ali Rıza Balaman., Kütahya'da Geleneksel Seramikçilik, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 54. -61.
- 259 H. Örcün, Barışta., Ankara Gazi Paşa ve Kayaş İstasyon Binalarından Kütahya Çinileri, Atatürk Uluslar arası Kongresi, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara, 2000, C. II, s. 1301.-1310.
- 260 H. Örcün, Barışta., Isparta Ulu Cami Çeşmesi Üzerine, A. g. m., s. 11-14.
- 261 H. Örcün, Barışta., XX. Yüzyıl Baş Kütahya Çinilerinden Örnekler, Milli Kültür, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, S. 56, s. 73 -77.
- 262 Mehmet, Kirezci., Kütahya Çini Süslemeleri, G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Resim İş Eğitimi Bölümü, yayınlanmamış lisans tezi, 1955, s. 12-14.
- 263 Mahmut, Bahadır., Avanos Çömlekçiliğinin Dünü Bugünü, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 28-33.
- 264 Serap, Ünal., Kınık ve Avanos Çömlekçiliği, Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1990, S. 9, s. 62-70.
- 265 Tomris, Bakır., Ananevi Seramik Yapımına Anadolu'dan Bir Örnek, Nazlı Nene Seramik Yapıyor, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 35-53.
- 266 İsmail, Öztürk., Karacasu İlçesinde Testicilik, Halkbilim

Dergisi, 6/1977, C 4, S. 28, s. 25-31.

267 Türk El Sanatları., A. g. e., s. 226, 227.

268 Filiz, Yenişehirlioğlu., Eyüpte Bir Çömlekçi Ailesi, V. Eyüpsultan Sempozyumu. Eyüp Belediyesi, İstanbul, 2002, s. 69, 70.

269 Filiz, Yenişehirlioğlu., Çömlekçilik, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı - Tarih Vakfı, İstanbul, 1994, C. 2, s. 530.

270 Bu gözlem Konya'ya 7 km. uzaklıkta olan Sille'de 1998 yılında yapılmıştır.

271 Barışta., Düz Damlı Konya Evlerinde Görülen Küp Bacalar, A. g. m., s. 37.

272 Hasbi Uluç Yugoslavya, Yeni Pazar'dan göçmen olarak gelen bir aileden gelmektedir. 66 yaşında olan usta Adapazarına çocukken gelmiştir.

273 Gül., Antik Kentler., A. g. e., s. 237.

274 Ünal., A. g. m., s. 62-64.

275 Hatice, Doğruol., Ayaş Testiciliğinin Düünü-Bugünü, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 130, 131.

276 Nurşen, Özkul., Ayaş Çömlekçiliği, Ayaş ve Çevresi Kültür - Sanat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Ayaş Belediyesi, 1997, s. 112.

277 Yılmaz, Savaşçın - Gülsen, Yener - Bekir, Yılmaz., Akköy Testiciliği ve Sorunları, 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1984, s. 246-253.

278 2002 yılı Ağustos ayında testi tüccarı Mehmet Sallı'nın kızı Akköylü 57 yaşında olan Saadet Metinle görüşülmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatlarının Genel Değerlendirilmesi ve Sonuç.

1 H.Örcün, Barışta., Sanat Tarihi Bakış Açısından Geleneksel Türk El Sanatları Tamlaması ve Çevresinde Kümelenen Terimlere Bir Yaklaşım. 8. Ulusal El Sanatları Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi -Kültür Bakanlığı, İzmir, 2005, s.59-70.

2 H.Örcün, Barışta., Cumhuriyet Döneminin Ankara'ya Armağanlarından Ankara Beypazarı Kültür ve Sanat Müzesindeki Halılar Üzerine. Cumhuriyetin Sekseninci Yılında Her Yönüyle Ankara Sempozyumu, Ankara Büyükşehir Belediyesi- Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Ankara, 2004, s.202-206, 351-357.

3 H.Örcün, Barışta., Günümüzde El Sanatları Eğitimi Yapılan Yüksek Öğrenim Kurumları ve Bu Kurumlarca Yapılan Süreli Yayınlarla Belirlenen Eğitim Kurumları Dışında Uygulanan El Sanatları Üzerine. V.Türk Kültürü Kongresi, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2005, s.1-9.

4 H.Örcün, Barışta., İnebolu Evlerinde Gözlenen Marla Taşıyla Kaplanmış Çatılardan Bazı Örnekler. Motif, 2003, Y.9, S.35, s.10-13.

5 H.Örcün, Barışta., Alanya'dan Bazı Say Taşından Yapılmış Kitabeli Evler. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, 1996, 1997, 1998, 1999, 2001, Alanya Belediyesi, Alsav, s.46-50. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatlarında Sivas Çorapları. Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumu, Bildiriler, Sivas Valiliği. -Sivas Hizmet Vakfı, Sivas 2003, s. 631-639.

6 Barışta., Konya, Evlerinde Görülen Küp Bacalar, A.g.m.

Kaynakça

- ACAR, B. Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar. Akbank, İstanbul, 1965.
- AKBİL, F. Türk El Sanatlarından Örnekler. Akademi Yayınları, 1971.
- AKÇA, H. Afyonkarahisar'da Geleneksel El Sanatları. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1994, S. 21, s. 50.-53.
- AKPINARLI, F. Kahramanmaraş Ağaç Oyma Sanatı. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1991, S. 10, s. 26-29.
- AKPINARLI, F. Şanlıurfa Cülha Dokumacılığı. Şurkav Yayınları: 13, 1996.
- AKSEL, M. Anadolu Halk Resimleri. İstanbul, 1960.
- ALBAYRAK, A.G. - ÇİVİCİ, Ş. - İNCE H. Geleneksel El Sanatları Türkiye Profili Ön Araştırma Raporu, Milli Eğitim Bakanlığı, Kız Teknik Öğretim Genel Müdürlüğü, 2004.
- ALPER, B. Kemaliye Evlerinde Metal İşçiliği. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1985, s. 1-3.
- ALPER, M. Kapadokya'da Toprağın Biçimlenişi. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 4-10.
- ARLI, M. Kandıra İlçesinde Keten El Dokumacılığı. II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1983, s. 31-43.
- ARLI, M. Beypazarı'nda Yapılan Dövme Bakır Eşya. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 17-27.
- ARLI, M. Köy El Sanatları. Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları: 1185, Ders Kitabı : 339, Ankara, 1990.
- ARMAN, F. - KANBAY, H. Camın Öyküsü, Art Dekor, Temmuz Ağustos, 1993, s. 64-71.
- ARSLAN, S. Halı Sanatına Özgün Bir Yaklaşım. Tülü, Sanatsal Mozaik, 1996, S. 12, s. 64-66.

- ARSLANOĞLU, S. Cumhuriyet Dönemi Ayaştan Kana-
na-İçe İşleme Örnekleri. Ayaş ve
Çevresi Kültür. - Sanat Araştırmala-
rı Sempozyumu, Ayaş Belediyesi,
1997, s. 137-158.
- ARSLANOĞLU, S. Cumhuriyet Dönemi Tarsus'tan
Çapraz İğne İşlemeli Peşkir Örnekle-
ri, Düünden Bugüne Tarsus Sempo-
zyumu, Berdan Tarih ve Kültür Var-
lıklarını Koruma Vakfı Yayınları,
1998, s. 192-203.
- ATALAY, B. Türk Halıcılığı ve Uşak Halıları.
Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,
1967.
- ATALAYER, G. Yörük Dokumaları. Kültür ve Sanat,
İş Bankası Yayınları, 1990, S. 7, s.
65-68.
- ATALAYER, G. Buldan Weaving. Image, 1991, S. 47,
s. 16-19.
- ATLIHAN, Ş. Ayvacık Bölgesinde Çuvallar. Kültür
ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1990,
S. 5, s. 56-61.
- ATLIHAN, Ş. Batı Anadolu'da Yaşayan Yörüklerde
Heybe ve Torba Dokumalar. Erdem,
Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek
Kurumu Akatürk Kültür Merkezi,
1999, S. 28, C. 10, I, s. 35-41.
- AYHAN, D. İzmir Cumaovası Görece Köyünde
Göz Boncukculuğu. I. Ulusal El Sa-
natları Sempozyumu Bildirileri, Do-
kuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanat-
lar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s.
59-69.
- AYHAN, F. Çukurova Şalvarları. Düünden Bugü-
ne Tarsus Sempozyumu, Berdan Ta-
rih ve Kültür Varlıklarını Koruma
Vakfı Yayınları, 1998, s. 80-93.
- AYTAÇ, Ç. El Dokumacılığı. Milli Eğitim Bakan-
lığı Mesleki ve Teknik Öğretim Ki-
tapları, İstanbul, 1982.
- BAHADIR, M. Avanos Çömlekçiliğinin Düünü Bu-
günü. 4. Ulusal El Sanatları Sempo-
zyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üni-
versitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi
Yayınları, İzmir, 1985, s. 28-33.
- BALAMAN, A. R. Kütahya'da Geleneksel Seramikçi-
lik. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyu-
mu, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel
Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir,
1985, s. 54-61.
- BAKIR, T. Ananevi Seramik Yapımına Anado-
lu'dan Bir Örnek Erzurum Yiğitbaşı
(Sos) Köyünden Nazlı Nene Seramik
Yapıyor. 4. Ulusal El Sanatları Sem-
pozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül
Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakülte-
si Yayınları, İzmir, 1985, s. 35-53.
- BALI, M. Arapkir'de El Sanatları. 3. Ulusal El
Sanatları Sempozyumu Bildirileri,
Dokuz Eylül Üniversitesi. Güzel Sa-
natlar Fakültesi Yayınları, İzmir,
1984, s. 65-72.
- BARIŞTA, H. Ö. Türk İşlemelerinde Teknikler. An-
kara, 1978. Genişletilmiş II. baskı
Türk İşlemelerinden Teknikler, Gazi
Üniversitesi Mesleki Yaygın Eğitim
Fakültesi Yayın No:2, 1997.
- Techniques From Turkish Embro-
idery. Ankara 1977. Genişletilmiş II.
Baskı Techniques From Turkish
Embroidery, Gazi University Infor-
mal Vocational Education Faculty
Publication Number 3, 1977 (Yu-
kardaki kitabın İngilizcesi)
- Cumhuriyet Dönemi Türk Halk İşle-

meciliği Desen ve Terminolojisinden Örnekler. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1984. Genişletilmiş II. Baskı, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 2001.

Gazililerin İş Eğitiminde Dayandığı Bazı Geleneksel Kaynaklar, Yaşattıkları Teknikler, Kullandıkları Yöresel Gereçler ve Yansıttıkları Özgün Biçimler. 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 73-92.

Türk Sanatında Sedef Kakmacılık ve Günümüzdeki Durumu. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 62-68.

XX. Yüzyıl Türk Oyalarında Seçilen Belli Başlı Konular, Gözlenen Estetik Değerler ve Plastik Özellikler, Milletlerarası Türk Folkloru ve Halk Edebiyatında Yeni Görüşler. Ankara, 1985, s. 231-243.

Türk El Sanatlarından El Örgüsü Çoraplar. Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1986, C. 2, s. 867-886.

Kastamonu'da Dokumayla İlgili Sanatlar. III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, C. V, s. 57-66.

Doğu Karadeniz Bölgesi El Sanatları.

I. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Kongresi, Selçuk Üniversitesi, 1988, s. 81-91.

XX. Yüzyıl Başlı Kütahya Çinilerinden Örnekler. Milli Kültür, 1987, S. 56, s. 73-77.

Kastamonu'da Yazmacılık. Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1988, C. 2, s. 195-210.

Kastamonu El Sanatlarından Bağ İşi, Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1988, s. 179-189.

Konya Evlerinde Görülen Küp Bacalar. Türk Halk Mimarisi Sempozyumu, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Başkanlığı. - Selçuk Üniversitesi, 1991, s. 35-44.

Karaman Taşkale Dokumacılığı. Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 1992, s. 1-12.

Konya ve Çevresi Türk Halk Resmi. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 1992, C. V, s. 37-43.

Konya Hadim Dokumacılığı. Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Kültür Bakanlığı, 1994, s. 1-16.

Isparta Halıcılığı Üzerine, Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yak-

laşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 201, Ankara, 1994, s. 53-66.

Yazmacılık. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı. - Tarih Vakfı, İstanbul, 1994, C. 7, s. 455-457.

Emirdağ İşlemeleri Üzerine. Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları No 2, 1995, s. 15-34.

Burdur, Çeltikçi Damat Giyimi. Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1996, S. 26, C. 9, s. 491-497.

Antalya'nın Kitabeli Evleri. Sanatsal Mozaik, 1996, S. 16, s. 34-37.

Bu makalenin adı Alanya yerine Antalya olarak yayımlanmıştır.

Konya Yükselen Eski Bilecikten Bazı Halı Örnekleri. El Sanatları Dergisi, Selçuk Üniversitesi Türk El Sanatlarını Uygulama ve Araştırma Merkezi, 1997, S. 1, s. 99-113.

Tosya'da Semercilik. I. Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu, Kültür Bakanlığı HAGEM, 1996, C. I, s. 182-185.

Rize El Sanatları. Rize/Rize Handicrafts, Kültür Bakanlığı, 1977, s. 110-122.

Emirdağ ve Çevresinin Kırkitli Dokumaları. Sanatsal Mozaik, 1997, S. 18, s. 22-25.

19.. -20. Yüzyıl İç Anadolu ve Orta Akdeniz Bölgesi Türk Kırkitli Dokumaları Üzerine. Türk Soylu Halkların Halı Kilim, ve Cicim Sanatı Uluslar arası, Bilgi Şöleni Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 39-54.

Karaman Taşkale Halılarından Örnekler. Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 28, C. 10, I, s. 44-48.

Göller Bölgesinde Yetişen Kamışın Öyküsü. -Kındıradan Hasıra. Art Decor, Mayıs 1999, s. 130-131.

Çiçek Oyları. P Sanat Kültür Antika, 1999, S. 13, s. 142-145.

Cumhuriyet Dönemi Halk Plastik Sanatları. Celal Esat Arseven Anısına - Sanat Tarihi Bildirileri, 7. -10 Mart 1994 Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul, 2000s. 85-90.

Hakkari El Sanatları Sergisinin Ardından. -Dünden Bugüne Hakkari'den Bazı Tekstil Örnekleri. Dağların Kenti Hakkari, 2000, S. 17, s. 3-6.

Ankara Gazi Paşa ve Kayaş Tren İstasyonu Binalarından Kütahya Çinileri. Atatürk 4. Uluslar arası Kongresi, Atatürk Araştırmaları Merkezi, 2000, C. II, s. 1301-1310.

Örcün Köyü Tekstil Sanatları Üzerine. Dünden Bugüne Karaisalı, Kuva-yı Milliye Şenlikleri Konferanslar Dizisi. -Adana Karaisalı, 2001, s. 91-102.

Isparta Ulu Cami Çeşmesi Üzerine. Ispartanın Dünü Bugünü Yarını Sempozyumu Bildiriler, Süleyman Demirel Üniversitesi. -İsvak, 2001, C. 3, s. 11-14.

Alanya'dan Bazı Say Taşından Yapılmış Kitabeli Evler. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri, 1996, 1997, 1998, 1999, 2001, Alanya Belediyesi, Alsav, s.46-50. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Halk Plastik Sanatlarında Sivas Çorapları. Cumhuriyetin 80. Yılında Sivas Sempozyumu, Bildiriler, Sivas Valiliği. -Sivas Hizmet Vakfı, Sivas 2003, s. 631-639.

İnebolu Evlerinde Gözlenen Marla Taşıyla Kaplanmış Çatılardan Bazı Örnekler. Motif, 2003, Y.9, S.35, s.10-13.

Cumhuriyet Döneminin Ankara'ya Armağanlarından Ankara Beypazarı Kültür ve Sanat Müzesindeki Halılar Üzerine. Cumhuriyetin Sekseninci Yılında Her Yönüyle Ankara Sempozyumu, Ankara Büyük Şehir Belediyesi- Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Ankara, 2004, s.202-206, 351-357.

Günümüzde El Sanatları Eğitimi Yapılan Yüksek Öğrenim Kurumları ve Bu Kurumlarca Yapılan Süreli Yayınlarla Belirlenen Eğitim Kurumları Dışında Uygulanan El Sanatları Üzerine. V.Türk Kültürü Kongresi, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 2005, s.1-9.

Sanat Tarihi Bakış Açısından Geleneksel Türk El Sanatları Tamlaması ve Çevresinde Kümelenen Terimlere

Bir Yaklaşım. 8.Ulusal El Sanatları Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi -Kültür Bakanlığı, İzmir, 2005, s.59-70.

BARUTÇUGİL, H.Ebru Sanatımız. Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, C. 12, s. 193- 198.

BARLAS, U. Unutulmuş Bir Ayakkabıcılık Türü Safranbolu'da Yemencilik. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 1992, s. 45-58.

BAŞ, A. Karadeniz Bölgesinde Fındık Hasadına Bağlı Olarak Gelişen El Sanatları. Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1995 Kültür Bakanlığı, s. 18-29.

BAŞUĞUR, E. Bursa'da Saraçlık. Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Kültür Bakanlığı, 1994, s. 17-24.

BAYRAKTAR, F. Emirdağ Yöresi Giysisi Saya'dan Örnekler. Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları No 2, 1995, s. 87-94.

BEDÜK, G. Malatya'da Geleneksel Bir El Sanatı Bervanik Baskıcılığı. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1992, S:16, s. 55-57.

Malatya Akçadağ'da Halıcılık. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1994, S. 23, s. 46-48.

BEHZAT (ÇAĞLAYAN), E. Tokat Bölgesi Geleneksel Kıyafetleri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, 135, Ankara, 1990.

- BOZYİĞİT, E. Üniversitelerde Yapılan El Sanatları Konulu Tezler Bibliyografyası. Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 179, Ankara, 1992.
- Üniversitelerimizde El Sanatları Konulu Tezler. Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 201, Ankara, 1994, s. 85-102.
- COŞKUN, E. Camaltı Resimleri, Skylife, Türk Hava Yolları, 2001, S. 215, s. 68-78.
- COŞKUN, F. Tavşanlı Oyları. 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 40-45.
- Tavşanlı Süslü Boyalı Kaşıkları. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 84-107.
- ÇAĞLAYAN, E. B. Tokat Bölgesi Geleneksel Kıyafetleri. Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1990.
- ÇAKMAKOĞLU, A. Mersin'in Ala Çuvalları. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1988, S. 1, s. 66-69.
- ÇAL, H. Geleneksel Ayaş Evlerinde Kapılar ve Kapı Tokmakları. Ayaş ve Çevresi Kültür Sanat Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, Ayaş Belediyesi, 1997, s. 91-110.
- Tarsus Kapı Halkaları ve Tokmakları. Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 140-145.
- ÇETİNTAŞ, V. Tarsus ve Çevre Köylerinden Ahşap Oyma Sandık Örnekleri. Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 263-282.
- DEMİR, N. - YERLİ, M. Ordu Yöresi Çepni Kilimleri. Erdem, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 28, C.10, s. 101-110.
- DENİZ, B. Taşpınar Halılarında Desen. I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 112-119.
- Yunddağ Yöresi Kilim ve Düz Dokuma Yaygıları. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 1992, s. 69-84.
- Aksaray Halıları. Sanatsal Mozaik, 1996, S. 11, s. 64-70.
- Ayvacak (Çanakkale) Yöresi Düz Dokuma Yaygıları. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 1998.
- Sındırgı (Balıkesir) Yöresi Yağcıbedir Halıları. Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 28, C. 10, I, s. 111-124.

- DENİZ, B. ÜRER, H. Selçuk (İzmir) Civarında Yaşayan Tekeli Yörüklerinde Halı ve Düz Dokuma Yaygılar. Erdem, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 28, C. 10, I, s. 125-133.
- DERMAN, G. Resimli Taş Baskısı Halk Hikayeleri. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1989.
- DERMAN, U. Osmanlılarda Renk Çümbüşü Ebruculuk. Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, C. 11, s. 189-192.
- DEVELİOĞLU, Y. Trabzonda Geleneksel Gümüş Kazaz Örucülüğü. Motif Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik Kulübü, 2002, S. 30, s. numarası yoktur.
- DOĞANAY, H. Erzurum'da Oltu Taş İşlemeciliği. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 111-129.
- DOĞRUYOL, H. Ayaş'ta Tiftik Çorap Yapımında Kullanılan Doğal Boyalar. 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 52-58.
- Ayaş Testiciliğinin Dünü Bugünü. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 130-139.
- DULKADİR, H. Malatya Düz Dokumalarından Örnekler. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1992, S. 16, s. 62-65.
- DURUL, Y. Yörük Kilimleri. İstanbul, 1977.
- Anadolu Kilimlerinden Örnekler 2. Akbank, İstanbul, 1987.
- ENGİN, İ. Edirne's Fruit Shaped Soap. Image, 1989, S. 23, s. 30.
- ERBEK, G. Erkek Oyaları. I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 135-146.
- EREN, N. Hece Tahtaları. I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 147-197.
- Hece Tahtaları. - Antalya, Burdur, Bolu, Muğla Çevresi. - Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1984.
- Kaşık ve Kaşıkçılık. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1984.
- ERDOĞAN, Ü. Eşmenin Karaahmetli Köyü Yöresel Kilimleri ve Günümüzde Dokunan Ticari Kilimler Arasındaki İlişkiler. Türkiye'de Çağdaş El Sanatları Gelenegi ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri. Kültür Bakanlığı Yayınları:1861, Hagem Yayınları. 237, Ankara, 1997, s. 80-85.
- ERGENEKON, C. Tepme Keçe Sanatı Üzerine. I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, 1996, C. Is. 197-201.
- Tepme Keçe Sanatı ve Hayvan Keçelerinden Örnekler. Erdem, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, Ankara, 1999, C. 10, S. 29, s. 312-315.
- ERKAPLAN, E. Tarsus ve Çevre Köylerinden Bon-

- cuk Örnekleri. Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 160-164.
- EROL, E. Sikke Nasıl Yapılır. -Konya'da Sikkecilik ve Sorunları. Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 201, Ankara, 1994, s. 155-158.
- Konya'da Mest ve Çorap Mestçilik. Yaşayan Konyalı Sanatçılar ve Eserleri, Konya Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, N. 10, İzmir, 1989, s. 106-108.
- ERSOY, M. T. Beypazarı İlçe Merkezinde Yapılan Tel Kırma İşi. Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 201, Ankara, 1994, s. 159-180.
- ERTEM, C. Devrek Bastonunun Sanatsal ve Kültürel Boyutları. Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri. Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:201, Ankara 1994, s. 181-190.
- EŞBERK, T. Türkiye'de Köylü El Sanatları Mahiyeti ve Ehemmiyeti. T. C. Yüksek Ziraat Enstitüsü Çalışmalarından Sayı 44, Ankara, 1939.
- EYÜPOĞLU, Ü.- OKAYGÜN, I. - YARAŞ, F. Doğal Boyalarla Yün Boyama. Uygulamalı Eğitim Vakfı, İstanbul, 1983.
- GERÇEK, G. Eskişehir Civarı Cicim ve Sili Dokumacılığı. Türk Etnoğrafya Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Eski Eserler Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1982, S. XVII, s. 35-48.
- GÖRGÜNAY, N. Bardız Kilimleri. II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1883, s. 89-101.
- GÖRGÜNAY, N. - KUTLU, M. Elazığ'da Çit Basma. I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir 1984, s. 212- 233.
- GÖRGÜNAY KIRZIOĞLU, N. Eşme Kilimleri. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, S. 78, Ankara, 1994.
- Türk Halk Kültüründe Doğu Anadolu Dokumaları ve Giysileri. Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları No 7, Ankara, 1994.
- GÜÇLÜ, A. Emirdağ Yöresi Kilimlerden Örnekler. Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Emirdağ Kaymakamlığı, Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları No 2, 1995, s. 47- 63.
- GÜNEŞ, H. Malatya'da Manusa Dokumacılık Sanatı. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1992, S. 16, s. 47-50.
- GÜNGÖR, H. Türk Halıları. C. I, İstanbul, 1984.
- GÜNDÜZ, F. Yemeni ve Yazmacılık. G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Resim İş Eğitimi Bö-

- lümü yayınlanmamış mezuniyet tezi, 1950.
- GÜREL, P. Ebru. Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları, 1999, C. 12, s. 199-202.
- Hakkari Kilimleri. Hakkari Valiliği, Ankara, 1997.
- HASIRCILAR, A. Manisa'nın Salihli İlçesine Bağlı Gökeyüp Beldesinde Güveççilik. I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı Hagem, 1996, s. 218-221.
- İLERİ, G. Kastamonu'da Kumaş Baskı. G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Resim İş Eğitimi Bölümü yayınlanmamış lisans tezi, 1962.
- İLTER, F. Bir Anadolu Kenti İskilip. Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992.
- İSTANBULLUOĞLU, A. Osmanlı Cam Sanatının Merkezi İstanbul. Art Dekor, Temmuz. -Ağustos, 1993, s. 66.
- KABAŞ, Ş. Işık Cam İçin Önemli. Art Dekor, Temmuz. - Ağustos, 1993, s. 69.
- KADEMOĞLU, O. Anamas Yaylalarında, Türkiyemiz, Ak Yayınları, 1973, S. 10, s. 19-28.
- KAHYA, E. Çorum İlinde Dokunan Kargı Bezi. I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı HAGEM, 1996, s. 236-239.
- KARAHAN, R. Kırşehir Kilimlerinin Dünyü Bugünü. Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları:1861, Hagem Yayınları:237, Ankara, 1977, s. 65-79.
- Konya Ereğli Yöresinde Begdik Adıyla Bilinen Bir Grup Türk Kilimi. Türk Soylu Halkların Halı Kilim ve Cicim Sanatı Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 161-170.
- Van Kilimleri. Van Kilimleri, Van Valiliği, Ankara, 1998, sayfa numarası olmadığından verilememiştir.
- KARPUZ, H. Doğu Karadeniz Bölgesinde Ahşap Kap Yapımı. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 168-184.
- Sürmene'de Bıçakçılık. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 1992, s. 117-131.
- Keçe Yapım Sanatı. Yaşayan Konyalı Sanatçılar ve Eserleri, Konya Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, N. 10, İzmir, 1998, s. 78-79.
- Bartın'da Yazma Basmacılığı. I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 248-262.
- Tarsus Yöresinde Çarşaf ve Peşgir Uçlarına Yapılan Bağlamalar ve Özellikleri. Dünyen Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 254-262.

- KAVCI, E. Ödemiş Yolüstü Köyünde Günümüzde Dokumacılık. Motif, Halk Oyunları Eğitim Derneği Gençlik Kulübü Dergisi, 2002, S. 30, s. numarası yoktur.
- KAYA, R. Türk Yazmacılık Sanatı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Sanat Dizisi:15, İstanbul 1974.
- KAYABAŞI, N. -SÖYLEMEZOĞLU, F. Bartın'da Yazmacılık Sanatı. Erdem, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 29, C. 10, II, s. 361-368.
- KAYADİBİ, P. Tarsus ve Çevre Köylerinde Semercilik. Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 177-181.
- KAYAOĞLU, G. Anadolu'da Yaşayan İbrik Biçimleri. I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 263-270.
- Bakırcılık (Tarihçe, Teknikler ve Günümüzdeki Durumu). 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İzmir, 1985, s. 185-187.
- Kahramanmaraş'ta Bakırcılık. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1991, S. 10, s. 30-35.
- KAYIPMAZ, N. Mısır Koçanı Yaygılar. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1995, S. 25, s. 62-63.
- KAZICIOĞLU, N. Üzümlü Örneğinde Yaşanan El Dokumalarındaki Bozulma Nedenleri ve Çözüm Önerileri. Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 201, Ankara, 1994, s. 271-278.
- KEBECİ, C. Kastamonu'da Yazmacılık. G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Resim İş Eğitimi Bölümü yayınlanmamış mezuniyet tezi, 1976.
- KESKİNOĞ, K. Ankara'da Küçük El Sanatları. G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Resim İş Eğitimi Bölümü, yayınlanmamış mezuniyet tezi, 1945.
- KILIÇKIRAN, M. N. Kiliste Köşkerlik. 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 198-203.
- KOCA, E. Tarsus Geleneksel Erkek Giyimi. Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 94-108.
- KOÇU, R. E. Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü. Sümerbank, Ankara, 1967.
- KUNDURACI, O. Konya'da Kaşıkçılık. Yaşayan Konyalı Sanatçılar ve Eserleri, Konya Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, N. 10, İzmir, 1998, s. 104-105.
- Akseki İlçesi Bademli Köyü Kaşıkçılığı. Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 1997, S. 4, s. 109-123.

KUŞOĞLU, M. Z. Resimli Ansiklopedik Türk Kuyumculuk Terimleri Sözlüğü. Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1994.

Kuyumculuk. Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı - Tarih Vakfı, İstanbul, 1994, C. 5, s. 144-145.

KÜÇÜKERMEN, Ö. Camcılık, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı -Tarih Vakfı, İstanbul, 1994, C. 2, s. 372-374.

3000 Yıllık Akdeniz Camcılığının Anadolu'daki Son İzleri. -Göz Boncukculuğu, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul, 1987.

KÜÇÜKİNCE, M. Çankırı'da El Zenaatları. G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Resim İş Bölümü, yayınlanmamış mezuniyet tezi, 1950.

KÜÇÜKKURT. - ERDOĞAN, Ü. Uşak İli Eşme İlçesi, Takmak Köyü Kilimleri, Erdem, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 29, C. 10, II, s. 307-312.

KÜÇÜKTURAL, Z. Ankara İli, Ayaş İlçesi Tentelerinden Örnekler. Ayaş ve Çevresi Kültür. - Sanat Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, Ayaş Belediyesi Yayınları, 1997, s. 7-20.

KÜRKÇÜOĞLU, C. Şanlıurfa Çarşıları ve Elsanatları. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1992, S. 14, s. 11-16.

MERİÇ, A. Malatya İğne Oyları. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1992, S. 16, s. 33-35.

Tosya Kuşığı. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1995, S. 27, s. 25-28.

İzmir Dikili'deki Tevfik Usta'nın Lake Tarzı Çalışmaları. Türkiye'de El sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı HAGEM Yayınları, Ankara, 1997, s. 378-381.

MEYDAN, C. Tokat Yöresi El Dokumacılığı ve Sorunları, Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri. Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:201, Ankara, 1994, s. 311-318.

NASRETTİNOĞLU, İ. Ü. Afyonkarahisar'da Keçecilik. Kültür ve Sanat, İş Bankası 1991, S. 9, s. 50-53.

OĞUZ, M.Ö.- AYDOĞAN, E.- AYKUZLAR, N. - ÖZKAN, T.S, Türkiye'de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Meslekler. Gazi Üniversitesi, THBMER, 2005

ONUK, T. İğne Oyları. Türkiye İş Bankası Yayınları, Genel Yayın No: 228, Ankara, 1981.

Kenzin (Ardıçlı) Tırlık Dokumalarından Örnekler, Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri. Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:201, Ankara, 1994, s. 319-323.

Adana ve İçel Boncuk Oyları. I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, HAGEM, 1996, s. 240-243.

- ONUK, T. - AKPINARLI, F. Karakeçili Türkmen Oyları. Sanatsal Mozaik, 1996, S. 16, s. 56-57.
- ONUK, T. Kırıkkale Karakeçili El Sanatları Ürünlerinden Örnekler. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997, s. 303-309.
- ONUK, T. - AKPINARLI, F. -ORTAÇ, S. -ALP, Ö. İçel El Sanatları. Kültür Bakanlığı, Ankara, 1998.
- ONUK, T. - AKPINARLI, F. -ORTAÇ, S. -ALP, Ö. Tarsus El Sanatları (Dokumacılık, Örucülük, İşlemecilik) Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, 2087, Ankara 1998.
- ONUK, T. - AKPINARLI, F. Güneydoğu Anadolu Karakeçili Türkmen Kilimleri. Türk Soylu Halkların Halı Kilim ve Cicim Sanatı. Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 239-246.
- ORTAÇ, H. S. Beypazarı İlçesi İpekli El Dokumacılığı. Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara, 1994, s. 325-330.
- Elazığ İğne Oyları, Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları:1861, Hagem Yayınları: 237, Ankara, 1997, s. 174-179.
- ÖNDER, M. Konya'da Kaşık Sanatı Dünü Bugünü. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 188-192.
- ÖNGE, E. Konya İğne Oyları, Kültür ve Sanat, İş Bankası, 1991, S. 9, s. 78-81.
- ÖNGE, E. Ege Erkek Oyları. Sanatsal Mozaik, 1997, S. 21, s. 54-56.
- ÖZ, T. İstanbul Camileri. C. 1, Ankara, 1962.
- ÖZBAĞI, T. Emirdağ ve Birkaç Çevre Köyünden Derlenen Bazı Oylar. Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları No 2, 1995, s. 64-86.
- Elazığ İğne Oylarından Bir Derleme. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyonu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997, s. 315-320.
- Ayaş Tenteneleri Üzerine. Ayaş ve Çevresi Kültür - Sanat Araştırmaları Sempozyumu, Ayaş Belediyesi, 1997, s. 1-5.
- ÖZBEL, K. El Sanatları I. Anadolu Çorapları Kılavuz Kitaplar IX, CHP Halkevleri Bürosu, Ankara, 1947.
- El Sanatları II. Oya ve Oya Çeşitleri, Kılavuz Kitaplar X, CHP Halkevleri Bürosu, Ankara, 1948.

- El Sanatları III. Eski Türk Kumaşları, Kılavuz Kitaplar, XI, CHP Halkevleri Bürosu, Ankara.
- El Sanatları IV. Eski Türk İşlemeleri, Kılavuz Kitaplar, XII, CHP Ankara.
- El Sanatları V. Kılavuz Kitaplar XII, Ankara.
- Türk Köylü Çorapları. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 164, İstanbul, 1976.
- Knitted Stockings From Turkish Villages. Türkiye İş Bankası Cultural Publications, 164, İstanbul, 1981.
- ÖZCAN, N. Antalya Yöresi Kilimleri. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı HAGEM, 1966, s. 244-247.
- ÖZEN, K. Sivas Yöresinde Çarıklık ve Tokalı Zara Çarığı. 3. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 181-196.
- Divriği Demirci Esnafının Geleneksel Kapı Süsleme Sanatı. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 193-214.
- Sivas Yöresi Tülüce Dokumaları. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1990, S. 6. s. 31-34.
- ÖZÇELİK, İ. Hacivat İle Karagöz. G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi, Resim İş Bölümü, yayınlanmamış mezuniyet tezi.
- ÖZKAN, A. Konya Yöresinde Tentene Perdeler. Milli Kültür,, 1992, S. 92, s. 62-64.
- ÖZKAN, S. Azdavay'da Kuşak Dokumacılığı. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997, s. 326-330.
- ÖZKUL, N. Ayaş Çömlekçiliği, Ayaş ve Çevresi Kültür - Sanat Araştırmaları Sempozyumu, Ayaş Belediyesi, 1997, s. 111-126.
- ÖZTÜRK, İ. -Aydın, Öznur. Karatepe Kilimciliği. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1992, S. 13, s. 48-54.
- Geleneksel Türk El Sanatlarına Giriş. Ankara, 1998.
- Doğal Bitkisel Boyalarla Yün Boyama, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999.
- ÖZTÜRK, Y. Balıkesir Sındırgı Yöresi Yağcıbedir Halıları. Kültür Bakanlığı, 1992.
- PAÇACIOĞLU, B. Sivas Halk El Sanatlarından Ağızlıkçılık Sanatı. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 224-229.
- Sivas El Sanatlarından Ağızlıkçılık. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1990, S. 6, s. 49-52.
- PARLAK, T. Oltu Taşı ve Kuyumculuk Sanatı. Oltu Ticaret Odası, Oltu, 2001.
- PARLAR, G. Emirdağ Kilimlerinde Motif, Renk ve Kompozisyon Özellikleri. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1994, S. 21, s. 33-36.
- Emirdağ ve Bazı Köylerinden Patik

- Örnekleri Üzerine. Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları, Yayın No :2, 1995s. 35-46.
- PEPE, A. C. Trabzon El Sanatları. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1993, S. 18, s. 49-51.
- SABIR, M. Ehram. I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 312-320.
- SARIOĞLU, H. Boyabat İlçesi Çember Dokumaları. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997, s. 346-359.
- Eflani Çember Dokumaları ve Bu Dokumaların Günümüz Tasarım Anlayışı İle Değerlendirmesine Yönelik Öneriler. Türkiye'de El Sanatları Geleceği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, HAGEM, Ankara, 1997, s. 256-264.
- Boyabat İlçesi Çember Dokumaları. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyonu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1997, s. 346.
- Nallıhan (Ankara) ve Göynük (Bolu) Yöresi Mekikli El Dokumacılığı. Erdem, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 30, C. 10, III, s. 553-563.
- SAVAŞCIN, Y. -YILMAZ, B. -YENER, G. Akköy Testiciliği ve Sorunları. 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 246-253.
- SAYGI, E. Paşabahçe Ürünleri 70'i Aşkın Ülkede Satıyor. Art Dekor, Temmuz-Ağustos, 1993, s. 69.
- SEYİRCİ, M. -Topbaş, A. Keçecilik ve Batı Anadolu'da Keçecilik Merkezleri. 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 254-268.
- SEYİRCİ, M. Deve Folkloru ve Güney Göçerlerinde Deve Donanımları. III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, C. V, s. 327-338.
- Antalya'da Nalbantlık. Türk Etnografya Dergisi, Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1991, S. XIX, s. 149-161.
- Karatepe Kilimleri. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1992, S. 15, s. 78-79.
- Turistik Amaçla Üretilen Döşemealtı Halılarında Bozulmalar. Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları: 201, Ankara, 1994, s. 403-407.
- Alanya Çevresinde Yaşayan Bahşiş Yörükleri. Kültür ve Sanat, İş Bankası

- sı Yayınları, 1995, S. 25, s. 41-45.
- Antalya'da Oturan Töngüşlü Yörükleri Dokumaları. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1997, s. 380.
- SEYİRCİ, M. - TOPBAŞ, A. Anadolu'da Keçecilik. Erdem, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 30, C. 10, III, s. 576-597.
- SEYİRCİ, M. Kaybolan Yemeniciliğimizin Son İki Çarık Ustası. El Sanatları Dergisi, Selçuk Üniversitesi Türk El Sanatlarını Uygulama ve Araştırma Merkezi, 1997, S. 1, s. 179-184.
- SEZGİN, İ. Buldan Dokuma ve İşlemeleri. I. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 321-335.
- Geleneksel Dokumalarımızda Kutnu Kumaşlar ve Günümüzde Gaziantep'te Dokunan Kutnular. Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları:201, Ankara, 1994, s. 413-421.
- Gaziantep Kilimciliğinin Dünü Bugünü. I. Uluslararası Eşme Kilim Festivali Türkiye Kilimciliğinin Üretim ve Pazarlama Sorunları Sempozyumu, 1995, s. 229-237.
- SOYSALDI, A. Tarsus Çevre Köy ve Yaylalarından Kilim ve Çuval Örnekleri. Düden
- Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 213-242.
- Türk Kilimlerinde Dokuma Teknikleri ve Boyama Özellikleri. Erdem, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, S. 30, C. 10, III, s. 599- 613.
- Ankara Yöresindeki Geleneksel Gümüş Kadın Takılarının Geçmişteki ve Bugünkü Durumu. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 239-262.
- SÜMERKAN, M. R. Doğu Karadeniz'de Dokuma Kolanlar. s. 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, 269-277.
- Trabzon Yöresi El Sanatları. T. C. Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 1998.
- ŞAHİN, H. Malatya El Dokuması Çorap ve Eldivenler. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1992, S. 16. s. 78-81.
- Arapgir'de (Malatya) Yemenicilik ve Ahşap Çivili Kundra Yapımcılığı. I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyum Bildirileri, Kültür Bakanlığı HAGEM, 1996, s. 273-281.
- ŞİMŞEK, S. Emirdağ Çarşı Yorganları. Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları No 2, 1995, s. 99-115.

- TAN, N. Kastamonu'da Ağaç Oyma Sanatkarı Mehmet Ali Özeftani. Türk Etnografya Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1982, S. XVII, s. 145-153.
- Kastamonu'da Yaşayan Halk Sanatı ve Zanaatları. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1989, S. 3, s. 36- 40.
- Kuşakçılık ve Tosya Kuşakları. IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, 1992, s. 219-223.
- Tosya'da Dokumacılık. Kültür ve Sanat, İş Bankası, 1991, S. 9, s. 60-63.
- TANER, N. Yalova İlçesinde Semercilik. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir 1984, s. 291-327.
- Bir Halk Sanatı Olarak Semercilik ve Türkiye'de Bu Sanatla İlgili Terim. Deyim ve Araçlar, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987, C.V. s. 377-398.
- TURGUT, H. Buldan Kasnak İşinin Desen ve Kompozisyon Özellikleri. 3. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 247-249.
- Türk El Sanatları. Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara, 1993.
- TÜRKER, K. Türkçe Sözlük. Türk Dil Kurumu, Ankara, 1974.
- Tokat Yazmaları. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1994, S. 24, s. 33-36.
- Ağaç Baskı Tokat Yazmaları. Türkiye İş Bankası Yayınları, 1996.
- Türkiye Müzeleri. Kültür Bakanlığı Anıtlar Müzeler Genel Müdürlüğü, 2002.
- Sivas'ta Bıçakçılık. I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı HAGEM, 1966, s. 292-294.
- YAMAN, Z. Kastamonu El Sanatları ve Giyim. - Kuşam Üzerine, Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1995, S. 27, s. 34-39.
- YAĞCI, L. Sivas'ta Bıçakçılık. I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı HAGEM, 1966, s. 292-294.
- YAŞAR, F. Tarsus ve Çevre Köylerinde Tesbit Edilen Yorgan Süslemeleri. Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 170-176.
- YILMAZKURT, G. Tarsus ve Çevresinde Derlenen Nakışlı Çarşafardan Örnekler. Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı, 1998, s. 204-212.
- YÖRÜK, Ö. Çanakkale Ayvacık Yöresi Halıları Üzerine Bir Araştırma. Kültür ve Sanat, İş Bankası Yayınları, 1990, S. 8, s. 70-75.
- USLU, M. Bodrum'da Dokumacılık. 2. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 356-375.

- Sepet Örmeciliği. 4. Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s. 328-338.
- ÜÇER, M. Sivas'ın İki Köyüne Ait Bazı Çoraplar. Türk Etnografya Dergisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 1982, S. XVII, s. 109-114.
- Ata Yadigarı El Sanatlarımız. Sivas Bıçakçılığı. Ravak, Sivas Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nün XIII. Vakıf Haftası Armağanı, Sivas, 1995, s. 63-71.
- ÜLGER N. Emirdağ Örenköy Çarpana Dokumalarından Örnekler. Emirdağ Kültür Araştırmaları Sempozyumu, Emirdağ Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği Yayınları No 2, 1995, s. 116-132.
- Ayaş Tığ Oyalarından Örnekler. Ayaş ve Çevresi Kültür - Sanat Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, Ayaş Belediyesi, 1997, s. 21-25.
- Tarsus ve Çevre Köylerinde Savan Dokumacılığı. Dünden Bugüne Tarsus Sempozyumu, Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Koruma Vakfı Yayınları, 1998, s. 165-169.
- Tarsus Sağlıklı Köyü Merkez Camii'deki Cicim Çulları. Erdem, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi, 1999, S. 30, C. 10, III, s. 643- 646.
- ÜNAL, S. Kınık ve Avanos Çömlekçiliği. Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, 1990, S. 9, s. 62-70.
- ÜNSAL, M. Van Çorapları. Van Valiliği Kültür Sanat Dergisi, 1997, S. 9, s. 14.
- YENİŞEHİRLİOĞLU, F. Çömlekçilik. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı -Tarih Vakfı, İstanbul, 1994, C. 2, s. 529-534.
- Eyüp'te Bir Çömlekçi Ailesi. V. Eyüpsultan Sempozyumu Tebligler, Eyüp Belediyesi, İstanbul, 2002, s. 66-71.
- ZÜBER, H. Konya, Korucu İvrindi. - Balıkesir, Taraklı Geyve. - Sakarya, Çan Çanakkale, Bademli Çevizli - Akseki - Antalya Kaşıklarındaki Desen Ayrıcılıkları, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Folklor Dairesi Yayınları: 45, Ankara, 1983, s. 285-293.
- Anadolu'da Ağaç Kaşık Sanatının Dünyü Bugünü. Dördüncü Ulusal El Sanatları Sempozyumu Bildirileri, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları, İzmir, 1985, s. 339-342.

Fotoğraflar Listesi

- 1 Afyon, Bolvadin Müzesi'nden mutfak araçları ile düzenlenmiş bir köşe.
- 2 Tokat, Latifoğlu Konağı Müzesi'nden bir sofra düzenlemesi.
- 3 - 4 Yozgat Müzesi'nden mutfak araçları düzenlenmiş bir köşe ve sahanlardan ayrıntılar.
- 5 Ankara 2002 İller El Sanatları Fuarı'ndan Şanlıurfa çadırından kahve takımları.
- 6 Adana, Karaisalı 2002 Kuvayi Milliye Şöleni'nden heybe tezgahı kurulmuş bir köşe.
- 7 - 8 Ankara 2002 İller El Sanatları Fuarı'ndan Giresun köşesinden bir mısır ve bir kahve değirmeni.
- 9 Adana, Karaisalı 2002 Kuvayi Milliye Şöleni'nden heybe tezgahı kurulmuş bir köşe.
- 10 Örselli'den çocukların oyuncak olarak oluşturdıkları bir halı tezgahı.
- 11 Aydın'dan cami motifli bir kilimden ayrıntı.
- 12 Aksaray'dan bir örnek halı bezi.
- 13 - 14 - 15 Yahyalı'da ayak olarak isimlendirilen suyla bezenmiş, bir halı ve bu örneklerden alınmış sular.
- 16 Konya Sille'de bir evden örneğine bakılarak dokunmuş bir halı.
- 17 Konya Sille'de bir evde halı dokuyan bir hanım.
- 18 - 19 Konya Sille'de bir evden halı dokunan bir oda ve halı örneği.
- 20 Antakya Müzesi'nden "929 Sıddık", yazısı okunan bir cepkenin arkasından ayrıntı.
- 21 346 (1927 M.) tarihli bir cam altı resmi.
- 22 İstanbul Ferruh Kethuda Camisi'nden Mehmet Nuri adı geçen 1927 tarihli levha ile bezenmiş deri kapı perdesinden ayrıntı.
- 23 Isparta'dan 1943 tarihli bir duvar halısı.
- 24 Silifke'den 29. 3. 1953 tarihli bir halı yastık.
- 25 Eşme Takmaklı Köyü'nden 1953, tarihli kilim.
- 26 Eşme Takmaklı Köyü'nden 1938, tarihli kilim.
- 27 "Yuvanız şen olsun", yazı şeritleriyle bezenmiş bir duvar halısı.
- 28 - 29 "Bilal Altan" ismi okunan bir bakır tepsi.
- 30 1973 ve aslan motifiyle bezenmiş bir duvar halısı.
- 31 Afyon Müzesi'nden Kocataş yazılı bir aba.
- 32 - 33 Ağzında, Kütahya Çini Fabrikası sahibi çinici "Ahmet Şahin" yazılı bir Kütahya vazosu.
- 34 "En iyi Üsküdar işi" damgalı yazma.
- 35 Afyon'dan, "Ali Korkmaz" yazılı keçe yaygı.
36. "Yeni Kapı Has İskoç" damgalı yazma.
- 37 Konya'dan 'Boyacı Ferhat', yazılı at arabası.
- 38 Konya'dan "Çetin" soyadı okunan kaşıklar.
- 39 "A.Üstün, Korucu Avcacı", yazılı oyun kaşıkları.
- 40 İstanbul, Eyüpsultan'dan "Eyüp", yazılı bir testi.
- 41 Afyon'dan, "Kardeş Boya" yazılı at arabası.
- 42 Tokat Gazioglu Han'dan yazmacı ustalarının elleri basılmış duvar-dan ayrıntı.
- 43 - 44 Afyon, Emirdağ, Elhan Evşili'den "Garip 6-8 1981" ve "Bayram", yazılı iki evden ayrıntılar.
- 45 Çanakkale'den "Gelibolu", yazılı bir başka testi.
- 46 Çanakkale, Süleymanköy'den bir evde asılan çeyizden, heybeler.
- 47 Ankara, Ayaş'tan serili çeyizden bir köşe.
- 48 Afyon, Emirdağ'da hazırlanan bir çeyiz köşesinden boğazsız çoraplar.
- 49 - 50 Afyon, Emirdağ'dan çeyiz sergilenen bir köşe.
- 51 - 52 - 53 Karaman'dan bir çeyiz köşesi.
- 54 - 55 Burdur, Arvalı'dan bir damat donu ve işlemelerinden ayrıntı.
- 56 Yund Dağından işleme bir önlük.
- 57 Çorum, Alacahöyük Müzesi'nden bir hayvan süti.
- 58 Karaisalı'dan bir terk heybesi.
- 59 Gaziantep'ten iki kol kapağı.
- 60 Afyon, Emirdağ, Bademli Camisi'nden bir halı.

61 Seydişehir Muallime Camisinden bir cenaze salı.

62 Afyon, Emirdağ Karacalar'daki Şeyh Halil Hacı Türbesi'nden bir seleser kilim şakı.

63 - 64 İnebolu'dan çatısı marla taşı ile örtülü bir ev ve aynı evden detay.

65 - 66 Karaisali'dan bir çardak ve aynı çardaktan bir ayrıntı.

67 Karaisali'daki bir çardaktan başka bir ayrıntı.

68 - 69 Alanya Akseki yolu üstündeki bir çardağın (dalbar) ön ve yan cepheden görüntüsü.

70 - 71 Adana Karaisali'da 2002 Kuvayi Milliye Şenlikleri'nde kurulmuş bir kıl çadır ve aynı çadırdan ayrıntı.

72 - 73 Adana, Örcün köyüne Nuhlu'dan getirilmiş nakışlı bir kıl dokuma çadır ve aynı çadırdan ayrıntı.

74 - 75 İzmit, Derbent'ten bir mısır ambarı.

76 Safranbolu, Bulak'dan imece yöntemiyle çalışmak için kullanılan bir harman meydanı ve dövenlikler.

77 - 78. Kayseri, Develi'den küçük meydanı bezeyen bir dibek taşı ve tahta tokmak.

79 Safranbolu, Bulak'daki bir evden ocak başı düzenlemesi.

80 Kayseri, Develi, Şıhlı'dan bir evin köşesi.

81 Aksaray'dan bir evin köşesi.

82 Konya, Hadim'den eski bir konaktan bir ocak.

83 Konya, Yükselen'den bir tandır.

84 Konya, Sarayönü'nden bir tandır.

85 Develi, Sindel Höyük'den bir ocak ve bir kapalak (yufka sofrası).

86 Antalya, Döşemealtı'nda bir ocak.

87 Van, Hoşap'tan bir tandır.

88 Develi'den bir evin avlusunun köşesinde pişen yarma çorbası.

89 Afyon, Emirdağ, Bademli'den bir aşure kazanı.

90 Kastamonu, Tosya'dan açık havada pişirilecek yemek için hazırlanmış bir kapaklı helke.

91 Afyon, Emirdağ Karacalar'dan bir ocak.

92 Birgi ve Bolu'dan tentene yapan bir hanım.

93 Bolu'dan tentene yapan bir hanım.

94 İnebolu'dan tentene perdeli bir ev.

95 Safranbolu, Yörük Köyü'nden bir evin penceresinden ayrıntı.

96 Safranbolu'dan tentene perdeli bir ev.

97 Karaman, Taşkale'den koyunlar.

98 Antalya, Serik'den keçiler.

99 - 100 Çanakkale, Ayvacık pazarından işlemeler ve çeşitli iplikler.

101 - 102 Çanakkale, Süleymanköy'den Dobak projesine doğal boya yapan ustalar.

103 Aksaray'da bir boyahaneden yün iplikler.

104 İpeğin kozadan çekilişi.

105 Bursa'dan ipek böcekleri ve ipek kozası.

106 Karaisali'dan tırlık olarak isimlendirilen pamuk iplik kukaları.

107 Adana'dan bir sepet pamuğu.

108 - 109 - 110 - 111 Karaisali'dan pamuk eğiren kadınlar.

112 Ödemiş pazarından Özbekistan'dan getirildiği söylenen ipek iplikler.

113 Kastamonu'da sandıklarda kalmış bir İtalyan iplik etiketi.

114 - 115 - 116 Develi Sultan Sazlığı'ndan kindra ve berdi otları.

117 Kastamonu, Küre çevresinden çam ağaçları.

118 Eşme,Çivril yolu kenarından mermer yatakları.

119 - 120 Tokat'tan serigrafi ile bezenmiş yazmalar.

121 Beypazarı'nda bir kalaycı dükkânı önünden elde yapılmış bakır kaplar.

122 Göynük pazarında satılan fabrikasyon bir ibrik.

123 Amasya'da bir kalaycı dükkânı önünden el yapımı bakır kaplar ve leğenler.

124 Tosya çarşısından fabrikasyon bakır kaplar ve leğenler.

125 Karaman, Taşkale'den ibrikler.

126 Bursa'dan Gaziantep'ten getirilmiş bir boyacı sandığı.

127 İstanbul, Mısırlı Çarşısı Hasırcılar Kapısı'nın yanında yer alan bir dükkândan 1970'li yıllarda yapılmış bakır panolardan birinden Boğaziçi Köprüsü betimlemesi.

128 Kütahya'da Çini Müzesi'ne dönüştürülen Yakup Külliyesi İmareti'nden bir çini fiske.

129 - 130 Yeniköy yazılı bir yemeni ve aynı yemeniden bir ayrıntı.

131 Adana, Örcün köyünden gül oyaları.

132 - 133 Adana, Örcün köyünden papatya oyaları ile bezenmiş bir yemeni ve aynı yemeniden ayrıntı.

134 Elazığ'dan bülbül dala konmuş motifleriyle bezenmiş oyali bir yemeniden detay.

135 Kayseri'den el motifleriyle bezenmiş bir kilimden ayrıntı.

136 Sivas Müzesi'nden hayvan figürleriyle bezenmiş 1768 envanter numaralı çoraplar.

137 Çanakkale, Behramkale'den geometrik bezemeli boğazsız çoraplar.

138 Kastamonu'dan kazan kulpu, motifleriyle bezenmiş çarşaf başları.

139 Kastamonu'dan sarhoş yolu motifleriyle bezenmiş çarşaf başları.

140 Kastamonu'dan reçel tabağı motifleriyle bezenmiş çarşaf başları.

141 Karaman'dan antinaturalist üslûpla oluşturulmuş bir motifle bezenmiş bir nakışlı guldan ayrıntı.

142 Kayseri, Yahyalı'dan soyut konulu bir perdeden detay.

143 Kayseri'den soyut konulu bir kilimden ayrıntı.

144 Cami tasvirli bir camaltı resmi.(Hakkı Acun'dan alınmıştır.)

145 Konya Kadınhan'dan dolgulu mekik, içi boş çilek ve sümbül motifleri ile bezenmiş mekik oyaları.

146 Afyon, Emirdağ Bademli'den farklı iki üslupla oluşturulmuş motiflerle bezenmiş bir keçe yaygı.

147 Kayseri, Develi Şihli'da dokunmuş, bir koç motifi ile bezenmiş halı çantadan ayrıntı.

148 Afyon'dan Yaşar Kocataş'ın yapmış olduğu tek renkli bir keçe örtüden ayrıntı.

149 - 150 Batman'dan bir rengin tonlarının sırası atlanarak yapılmış renklendirme ile çapraz iğne ile işlenmiş bir örtü ve aynı örtüden bir ayrıntı.

151 - 152 Batı estetik kurallarına uygun bir anlayışla renklendirilerek bezenmiş bir plak ve arka yüzü.

153 - 154 Mısırlı Çarşısı'nın Hasircılar Kapısındaki dükkânı bezemek için, 1970'li yıllarda yaptırılmış İstanbul yapılarıyla bezenmiş bakır levhalar.

155 Mehmet Köseoğlu'nun pirinçten yapmış olduğu tek motiften oluşturulmuş bir kompozisyonla tasarlanmış metal pano.

156 Kapalı kompozisyon biçiminde düzenlenmiş, "Bismillahirrahmanirrahim" yazısı ve çiçeklerle bezenmiş bir camaltı resmi.

157 - 158 Hakkari'den sularla tasarlanmış kompozisyonla bezenmiş çoraplar.

159 Afyon, Emirdağ Çarşı Camisinden bir kara döşeme kiliminden ayrıntı.

160 Afyon, Emirdağ Bademli Camisi'nden bir namazla türtü kilim.

161 Konya'dan bir aleyçikten ayrıntı.

162 Konya'dan geometrik sularla bezenmiş keçe aleyçikten ayrıntılar.

163 - 164 Konya'dan geometrik sularla bezenmiş keçe aleyçikten ayrıntılar.

165 Bursa, Emir Sultan Mezarlığı'ndan bir hece tahtalı mezar.

166 Ayvalık, Mezarlığı'ndan bir kadına ait hece tahtası.

167 İstanbul, Kapalı Çarşı'daki bir dükkândan bir kanundan ayrıntı.

168 İstanbul, Kapalı Çarşı'da bir dükkândan cura, bağlama ve sazlar.

169 - 170 Gaziantep'ten kaval ve zurnalar.

171 - 172 Mısırlı Çarşısı'nda bir dükkândan Beykoz bastonlarının çerker ve uçlarından ayrıntılar.

173 İstanbul, Beykoz Dereese köyünden bastonlar ve ustanın bir bastonu egeleyişinden ayrıntı.

174 - 175 İzmir, Kestane Pazarı'nda bir dükkândan Kozak Yaylası'nda yapılan bastonlar.

176 Adana'dan bir çocuk beşiği.

177 Afyon, Bademli'den bir çocuk beşiği.

178 - 179 Karadeniz Ereğlisi Etnografya Müzesi'nden bir beşik ve aynı beşikten bir ayrıntı.

180 İstanbul'dan Kızılçam üzerine resimle bezenmiş manzaralar.

181 - 182 İstanbul, Kapalı Çarşı'da 1950'li yıllarda yapılmış çam ağacı kütüğü parçası üzerine bir manzara ile pano ve panonun arka yüzü.

183 Ankara, İlyakut Köyü Camisi'nden boyanarak bezenmiş bir rahle.

184 - 185 - 186 Eşme, Takmaklı Köyü Camisi'nden boyanarak bezenmiş tavan göbeği ve minberden ayrıntılar.

187 Konya'da 1990'lı yıllarda Hüseyin Ertavukçu tarafından boyanmış bir araba.

188 Konya'da bir işliğin duvarına seçim için yapılmış örnekler.

189 İstanbul, Samatya'da Rahmi Ustanın bezediği at arabasından ayrıntı.

190 Konya'dan 1990'lı yıllarda Mehmet Emin Eberdes tarafından boyanmış bir at arabası.

191 Karaman'da 1990'lı yıllarda at arabası, römork ve kamyon nakışlayan Ali Şen Usta'nın boyaları.

192 Konya'dan 1990'lı yıllarda Mehmet Emin Eberdes tarafından boyanmış bir at arabası tekerleklerinden ayrıntılar.

193 - 194 Rize Beşikçiler'den kafesi cephele bir ev ve aynı evden bir ayrıntı.

195 - 196 Ankara, Gündül'den dökülmüş sıvaları mimari kuruluş ayrıntılarını izlememize olanak veren bir evin yan cephesinden ayrıntılar.

197 İnebolu, Başköy Camisi'nin onarım görmüş çatı kuruluşundan ayrıntılar.

198 Tarsus, Aziz Gürses Camisi'nin birdam üstü çardağı.

199 Karaisalı'dan, yapı cephesine yerleştirilmiş bir çardak.

200 - 201 Safranbolu, Yörük Köyünden bir samanlık kilidi ve bir samanlık kapısı.

202 Konya Çarşısı'ndan tahta kaşıklar.

203 - 204 - 205 - 206 - 207 Taraklı'da kaşığın yapılışı.

208 Bucalan Köyünden kaşıklar.

209 İzmir, Kestane Pazarı'nda bir dükkânda satılan kaşıklar.

210 - 211 Kündekâri tekniğinin Mevlüt Çiller tarafından uygulanışı ve ustanın yaptığı bir kündekâri tavandan ayrıntı.

212 Diyarbakır'dan tabureler

213 Tokat'tan ay-yıldızlı sandalye.

214 - 215 İzmit'ten hece tahtaları ve mezar kapakları.

216 Gaziantep, Nizip'ten bir taht.

217 Sivas'tan ağaç işçiliği ve ipek sarma ile süslenmiş bir kalemlik.

218 Bursa'dan nalınlar.

219 Sivas'tan ipek iplik kullanılarak süslenmiş bir kalemlik.

220 - 221 Recai ve Tuğrul Ender'in yaptığı İstanbul, Selimiye Parkı'ndaki kuşevleri.

222 Ağaç topar ve çaput parçaları ile tasarlanmış bir nazarlık.

223 Kahramanmaraş'dan yaygı ve kürekler.

224 Pireyit olarak isimlendirilen ekmek kalıpları.

225 İzmir, Kestane Pazarı'ndan bir marangoz dükkânında satılan kaşık, tokmak, havan (döveç) ve topaçlar.

226 - 227 Bursa, Tuz Pazarı'nda fırın külekleri ve sap takılmak üzere mengeneye sıkıştırılmış bir fırın küleğinden bir ayrıntı.

228 Bursa'da bir fırından ekmek küleği.

229 Samsun'dan bir sofa.

230 Tokat'tan bir sinek.

231 Gaziantep'ten elekler.

232 - 233 Taraklı'dan çam sinek ve aynı sineğin dibinin görünüğü.

234 Bolu'dan bir çutura.

235 - 236 Tokat'tan hamur yoğuran bir hanım ve bir hamur teknesi.

237 - 238 Oyma bir rahle ve aynı rahlenin kapalı biçimi.

239 Malatya Ulu Cami Minber'inden ayrıntı.

240 - 241 Edremit, Pazarcık Camisi'nin minberinin külâh ve tacının görünüşü ve ay yıldız motifi ile süslenmiş dolabından ayrıntı.

242 Kahramanmaraş'tan, oyma bıçakları.

243 Kahramanmaraş'tan, oyma bıçakları.

244 Midyat'tan oyma ve delik işi ile bezenmiş bir koltuk.

245 - 246 Bursa'dan ön yüzü bir cami biçimiyle bezenmiş bir sandık ve sandıktan ayrıntı.

247 - 248 - 249 Şanlıurfa'dan yüzeyden içe doğru oyularak bezenmiş bir sandık ve aynı sandıktan iki ayrıntı.

250 Konya'dan küçük bir oya sandığı.

251 Bursa'dan bir kabaralı sandık.

252 - 253 İç kapağı gemi tasvirli sandıklar.

254 - 255 Sedef kakma tablanın hazırlanışı ve sehpayı süslemede kullanılan sedef tel ve oyma bıçağı.

256 Gaziantep'ten sedef kakma eşyalar.

257 Tokat'dan bir semerci dükkânının önünden semerler.

258 Kahramanmaraş'tan bir semer.

259 - 260 Tire'den bir ustanın iş sandığından bir ayrıntı ve semerler.

261 Beypazarı'ndan semerler.

262 Taraklı'dan deri de kullanarak yapılmış bir semer.

263 - 264 İvrindi'den semerler.

265 - 266 - 267 - 268 Kayseri, İncesu'dan ustanın yaptığı kilimli bir semer ve ustanın semeri sarışı ve başka bir ustanın işleyişinden ayrıntılar.

269 - 270 - 271 Tarsus'dan havutu bir halı ile örtülmüş bir deve ve havutundan ayrıntılar.

272 - 273 - 274 Silifke'den havutu kilim ve nakışlı çulla örtülmüş bir deve.

275 - 276 İstanbul'da işlenen, Çanakkale Biga'dan getirilmiş söğüt dallar ve bu dallardan ayrıntı.

277 - 278 - 279 Giresun'dan bir balık çörteni ve bu çörtenin ağız ve dibinden ayrıntılar.

280 Şirince'den sepetler.

281 - 282 Tire'den boncuklarla bezenmiş sepetler.

283 Bolu'dan bir sepet.

284 Rize'den bir tietr.

285 Şirince'den sepetler.

286 Rize'den değişik dipli sepetler.

287 - 288 Giresun'dan fındık dallarıyla örülmüş sepetler.

289 Tespihlerden örnekler.

290 Konya'da bir dükkândan, ağaçtan yapılmış zikir tespihleri.

291 Tarsus, Sağlıklı köyü Merkez Camisi'nden bir tespihlik.

292 İstanbul, Mısırlı Çarşı'sında bir dükkândan tespihler.

293 Develi Çarşısı'ndan çeşitli tespihler ve Kozan'da andız ağacından yapılan el sürdükçe kızaran açık kahverengi tespihler.

294 - 295 - 296 2000 yılında yapılmış olan "Tesbih Sanat Olunca" Sergisi'nden torna tezgahı, tespih yapımında kullanılan kompas, testere çeşitli bıçaklar.

297 Konya'dan bir tesbihçi dükkânı köşesi.

298 Tespih tanesinin yapılışı ve torna tezgahı başında tane yuvarlanması.

299 Akseki, Merkez Camisi'nin mihrabından ayrıntı.

300 - 301 - 302 Boynuzu işkenceye sıkıştırılışı ve tarağa diş açılışı.

303 Aynı işlikten işlemeğe hazırlanmış ve tarak yapılmış boynuzlar.

304 Sivas'tan Kutluca Usta işliğinden fırın.

305 Katılmış bir cam eriyiği parçası.

306 Paşabahçe'den kandil şişeleri.

307 - 308 Bir şişenin yapılışından ayrıntılar.

309 - 310 Tokat, Gök Medrese Müzesi'nden beli cam boncuklarla bezenmiş kadın giysisi ve aynı giysiden ayrıntı.

311 - 312 Tire'den deri ve boncuklarla bezenmiş bir semer ve semerden bir ayrıntı.

313 Kastamonu'dan boyunu plastik boncuklarla bezenmiş bir eşek.

314 - 315 İzmir, Görece'deki bir işlikten cam fırınının ağız ve demir yolu rayı biçimindeki bir tezgâhtan bir cam çubuğu.

316 İzmir, Görece'deki Rasim Altınışkara boncuk işliğinin avlusundan bir görüntü.

317 - 318 Aynı avludan boncuklar.

319 - 320 - 321 - 322 Aynı işlikten yataktan cam eriyiği alınışı, yuvarlayıp soğutularak boncuğa dönüşen kitlenin demirle itilişi v çubuğun üzerinde bir göz boncuğunun tamamlanışı.

- 323 Cami tasvirli bir camaltı resmi.
- 324 - 325 Develi Ulu Camisi'nin minberini bezeyen camaltı resmi ve minberden detay.
- 326 Büyük bir olasılıkla Sinop'ta yapılmış, bir camaltı resmi ile bezenmiş bir tepsisi.
- 327 Şahmeran betimlemeli pano.
- 328 Kabe tasvirli bir camaltı resmi.
- 329 - 330 - 331 Kahraman Yıldız, Aziz Tosyalı, Fehmi Alkar'ın hazırladığı mahyalardan örnekler.
- 332 - 333 - 334 Kahraman Yıldız, Aziz Tosyalı, Fehmi Alkar'ın camilere astığı mahyalardan örnekler.
- 335 - 336 Manisa, Yund Dağından bir gelin ayakkabısı.
- 337 Sivas, Gürün'den bir heybe.
- 338 Kars'tan bir heybe.
- 339 - 340 İstanbul, Ferruh Kethuda Camisi'nin kapı perdesi ve aynı perdeden bir ayrıntı.
- 341 - 342 Muharrem Akvardar'n yaptığı Sultan Ahmet Camisi kapı perdesi ve aynı perdeden bir ayrıntı.
- 343 Muharrem Akvardar'n yaptığı Yeni Cami kapı perdesinden ayrıntı.
- 344 - 345 - 346 İstanbul Mesih Mehmet Paşa Camisi'nin kapı perdesi ve aynı perdeden iki ayrıntı.
- 347 Ödemiş, Çarşı Camisi'nin kapı perdesinden ayrıntı.
- 348 - 349 Deri işin kullanılan araç ve gereçler.
- 350 - 351 - 352 Ustra'nın deri iplikle sırum yapısından ayrıntılar.
- 353 - 354 Konya, Selimiye Camisi'nden kilim ve deri ile yapılmış bir kapı perdesi ve aynı perdeden bir ayrıntı.
- 355 - 356 Gaziantep'den körükler.
- 357 Kütahya Ulu Camisi'nin Saraç İsmail'in yaptığı kapı perdesi.
- 358 Safranbolu Kaymakamlar Evi'nin vitrinini bezeyen bir çift erkek çarığı.
- 359 Tokat, Gök Medrese Müzesi'nden aynalı çarıklar.
- 360 Şahinde Özçelik tarafından çizilmiş, Zenne tasviri.
- 361 Şahinde Özçelik tarafından çizilmiş, Karagöz tasviri.
- 362 - 363 Kastamonu'dan at koşumları.
- 364 - 365 - 366 Amasya'dan at koşumları.
- 367 - 368 Konya'dan at koşumları.
- 369 - 370 - 371 Konya'dan at başlığı ve eyer.
- 372 - 373 Antakya'dan çarıklar.
- 374 - 375 - 376 Antakya'dan hedikler.
- 377 - Gaziantep'ten yemeniler.
- 378 - 379 Kahramanmaraş'tan bir tezgâh ile çarık ve yemeniler.
- 380 Kahramanmaraş'tan terlikler.
- 381 - 382 - 383 Beypazarı'ndan mest yapılışı.
- 384 - 385 İzmir Çarşısı'ndan, Konya'da yapılmış mestler.
- 386 - 387 Denizli'de yapılan bir el sanatları sergisinden efe giysileri ve çizimleri.
- 388 Kastamonu'dan bir eyer ve ayrıntı.
- 389 Safranbolu'dan bir eyer.
- 390 Nizip'ten bir kedene.
- 391 - 392 Nizip'ten eyerler.
- 393 - 394 İstanbul Kapalı Çarşı'dan kösele tabanlı kilim dokuma yüzlü ve kutnu yüzlü terlikler.
- 395 Amasya, Yassıçam'dan iki pedallı bir tezgâh.
- 396 Muğla'dan düven adı verilen üç pedallı bir tezgâh.
- 397 - 398 - 399 Antakya, Harbiye'den bir ipek kumaş dokuma tezgâhı ve aynı tezgâhtan iki ayrıntı.
- 400 - 401 Karadeniz Ereğlisi'nden çözölmüş bir tezgâh ve tezgâhtan bir ayrıntı.
- 402 - 403 - 404 Beypazarı Ulaş'ta bir evden bir çukur tezgâhın kapalı ve açık görünüşü ile bir çıkılık.
- 405 Ödemiş pazarından tek renkli dokumalar.
- 406 İnebolu pazarından çok renkli, yollu dokumalar.
- 407 - 408 Rize'den keten lifi iplik ve feretiko dokuma.
- 409 Karadeniz Ereğlisi'nden iki dar kenarı bezemeli bir peşkirden ayrıntı.
- 410 Karadeniz Ereğlisi'nden iki dar kenarı bezemeli başka bir peşkir.
- 411 Karadeniz Ereğlisi'nden yollu bir dokuma.
- 412 - 413 Bolu, Göynük'ten işleme izlenimi veren çemberler.
- 414 Erzurum'dan bir ehlam dokumadan ayrıntı.
- 415 Konya, Hadim'den haneli bir sofra bezi.
- 416 - 417 Rize'den makaslı keşan bir dokuma peştimalın orta ve dar uçlarından ayrıntılar.
- 418 - 419 - 420 - 421 - 422 - 423 Gaziantep'den Mehmet Mekki Usta'nın dokuma tezgâhları ve kutnu, alaca, meydana dokumaları.
- 424 - 425 - 426 Adana, Karaisalı Hacı Hasan Köyünden tarak, çıkılık dolap.
- 427 - 428 - 429 Adana, Karaisalı Hacı Hasan Köyünden bir çul-falıktan ayrıntılar.
- 430 - 431 - 432 Adana'dan bir savan ve Karaisalı'da düzenlenen 2002 Kuvayi Milliye Şenliklerinden bir savan dokuma tezgâhından ayrıntılar.
- 433 Adana, Karaisalı Hacı Hasan Köyünden bir sofra bezi.
- 434 Kayseri'den bir filikli savandan ayrıntı.
- 435 - 436 Adana, Karaisalı'dan nakışlı bir savandan ayrıntılar.
- 437 Adana, Karaisalı'dan bir sofra bezi.

438 Konya'dan bir mekikli dokuma tezgâhı.

439 - 440 - 441 - 442 Amasya'dan mahat dokuma çeşitlemeleri.

443 - 444 Beypazarı'ndaki Halil Dük işliğinden çapıt da kullanılarak yapılan bir yolluktan görüntüler.

445 Hakkari'den bele kuşak olarak bağlamak için yapılmış bir dokumanın ön ve arka yüzünün görünüşü.

446 - 447 - 448 - 449 Amasya, Yassı Çamdan mahat dokuma tezgahları.

450 Kayseri, Develi, Şihli'dan kıldan dokunmuş bir çuval ve bir heybe.

451 Alanya, Karaboyunlar köyünden kıl yanı sıra yün kullanılan bir dokuma tezgâhından görüntüler.

452 Yahyalı pazarından yan halıları.

453 Aksaray'dan bir heybe.

454 Konya'dan Mevlana Türbesi betimlemeli bir duvar halısı.

455 Konya'dan Sultan Selim Cami betimlemeli bir seccade.

456 Konya, Yükselen'den bir seccade.

457 Aksaray'dan minderler.

458 Karaman, Taşkale'den bir çalma yastık.

459 - 460 Isparta'dan bir evin samanlığına kurulmuş bir halı tezgâh ve tezgâhtan ayrıntı.

461 - 462 Çifti düğümünün atılışı ve düğümün ucundaki fazla ipin diğer elde tutulan çakı ile kesilişi.

463 Isparta'dan güllü sandalye halıları.

464 Halı dokunduktan sonra kırkılışı.

465 Kayseri, İspa Pazarı'ndan bir halı onarımcısının çalışmasından ayrıntı.

466 Kırşehir'den çölgüsü pamuklu bir yastık.

467 Bolvadin Müzesi'nden bir yastık.

468 Bolvadin Müzesi'nden bir küstüm yastık.

469 Bolvadin Müzesi'nden bir kına bezi.

470 - 471 Göynük'ten sarma ile işlenmiş bir çevre ve aynı çevreden ayrıntı.

472 - 473 Erzurum'dan çapraz iğne ile bezenmiş bir perde ve bir ayrıntı.

474 Afyon, Emirdağ'dan beze kaneviçe dikilerek yapılan çapraz iğne.

475 Gaziantep'ten dival işi takımı.

476 Alanya, Atatürk Ev'i'nden bir kasnak.

477 Beypazarı'ndan bir bohça köşesi.

478 - 479 Beypazarı'ndan çapraz iğne ile bezenmiş bir bohça köşesinden ayrıntılar.

480 Karaman'dan bir nazarlık.

481 Konya'dan deve boncuğu ile yapılmış bir nazarlık.

482 Buldan işi bir örtüden ayrıntı.

483 Buldan işi iler bezenmiş bir çevre.

484 - 485 İstanbul'dan çarşıda astagan işi tezgahı bir ayrıntı.

486 Eşme'den bir selvili namazlağa.

487 Kayseri, Develi, Şihli'dan bir kilim tezgahı.

488 Eşme'den bir altınbaş kilimi.

489 - 490 Eşme'den bir toplu kilim ve aynı kilimden bir ayrıntı.

491 Malatya'dan bir beşik.

492 Van'dan aynı parzumdan bir ayrıntı.

493 Van'dan bir heybe.

494 Van'dan bir parzum.

495 Kayseri, Develi Şihli'dan eski soyşak olarak isimlendirilen kilim parçası.

496 Kayseri, Develi'den bir soyşak kilimden ayrıntı.

497 Kayseri, Develi Şihli'dan yeni soyşak olarak isimlendirilen bir kilim dokumadan ayrıntı.

498 Kayseri, Develi'den bir soyşak kilimden ayrıntı.

499 Amasya, Yassı Çamdan bir yük bağlama kolanı.

500 Tarsus'dan deve başında kullanılan bir kolan.

501 - 502 - 503 Adana, Karaisalı'dan eşek bağı olarak kullanılan kolanlar.

504 - 505 Van'dan kolanlar ve üçünden ayrıntı.

506 - 507 Van'dan yer yer püsküllerle bezenmiş bir kolan ve aynı koldan bir ayrıntı.

508 Çarpana ile yapılan bir kolan.

509 Kayseri, Pınarbaşı Sarız'dan bir nakışlı çul.

510 Kayseri, Pınarbaşı Sarız'dan bir nakışlı çul yaygıdan ayrıntı.

511 - 512 Sumak olarak isimlendirilen dokumanın yapılış biçimi.

513 Silifke'den bir nakışlı çul heybe.

514 Eşme'den nakışlı çul bir yaygının ön ve arka yüzünden bir ayrıntı.

515 Silifke'den iplikleri koparılmadan dokunmuş bir nakışlı çul dokumanın ön ve arka yüzünden ayrıntı.

516 - 517 Karaman'dan bitkisel bezemelerle bezenmiş bir sumak peşkir.

518 Çorum'dan bir kahve değirmeni kabı.

519 Silifke'den bir yastık.

520 Tarsus'tan nakışlı çulla bezenmiş bir semer.

521 - 522 Adana, Karaisalı, Hacı Hasan Köyü'nden bir sofra ve aynı sofradan bir ayrıntı.

523 - 524 Adana, Örcün Köyü'nden ala çuval olarak isimlendirilen gelin çuvalı ve aynı çuvaldan bir ayrıntı.

525 Tokat'tan bir önlükten ayrıntı.

526 Doğu Bayezit'tan bir heybe.

527 Adıyaman'dan bir iğne oyası.

528 Sandıkta, şerit biçiminde hazırlanmış ve kartona sarılarak bekletilen bir oya.

529 Ödemiş'ten bir oyali mendil.

530 Hopa ve Artvin'de yas evine giderken götürülen oyali mendil.

531 Van'dan boncuk oyalari.

532 Adana, Örcün Köyünden boncuk oyali bir namaz örtüsü.

533 - 534 Elazığ'dan iğne oyalari.

535 - 536 Ödemiş'te bir hanımın iğne oyasi yapısından ayrıntılar.

537 - 538 Amasya, Yassı Çam'da hanımların tığ oyasi yapısından ayrıntılar.

539 - 540 Ödemiş'te bir hanımın mekik oyasi yapısından ayrıntılar.

541 İstanbul'dan bir iğnedanlık.

542 Taşkale'den beş şişle örülen bir çorap.

543 Taşkale'den bıçak ucu motifi ile bezenmiş bir para kesesi.

544 Çorum, Alacahöyük Müzesi'nden 236 envanter numaralı kahve değirmeni kabı.

545 - 546 Çorum, Alacahöyük Müzesi'nden 239 envanter numaralı kahve değirmeni kılıfı ve aynı kılıftan bir ayrıntı.

547 - 548 Emirdağ, Yunak'da bir beyin tek şişle örgü örüşünden ayrıntılar.

549 - 550 Çorlu'dan çetikler.

551 Afyon'dan eldivenler.

552 Ankara, Ayaş'da bir hanımın beş şişle çorap örüşünden ayrıntı.

553 Çamlı Hemşinli bir hanımın nakışlı çorap örüşünden bir ayrıntı.

554 - 555 - 556 Sivas'dan düz örgüyle örülmüş renkli çoraplar.

557 Sivas'dan eldivenler.

558 Van'dan burnu orlon iplikle örülmüş bir çorap.

559 Ankara, Ayaş'dan çoraplar ve öreke.

560 Samsun'dan beş şişle örerken nakışlanan bir çoraptan ayrıntı.

561 Ankara, Ayaş'dan kalıpta ütülenen bir çorap.

562 - 563 Van'dan örerken nakışlanmış çoraplar.

564 Van Müzesi'nden yüzü tiftikle örülmüş bir çift reşik.

565 Van Müzesi'nden başka bir çift reşik.

566 Bitlis'ten bir harik (yün ayakkabı) ve tabanının görünüşü.

567 Yün ayakkabının (harik) yapılışı.

568 Şırnak'tan tiftik yüzü ayakkabının altına giyilen ağaçtan yapılmış bir tür ayak kızağı.

569 - 570 Afyon, Emirdağ Büyük Kütüklü Yaylası'nda kaytan yapılışından ayrıntılar.

571 Karaman, Taşkale'den bir kaytan yapımından ayrıntı.

572 Karaman, Taşkale'den çatal, topak ve yassı örgü ile yapılmış bir kaytan.

573 Karaman, Taşkale'den bir ambar kilidi kaytanı.

574 - 575 Afyon, Emirdağ'dan başka bir kaytan ve aynı kaytandan bir ayrıntı.

576 - 577 Bolu, Göynük'ten tentene bir örtü .

578 Safranbolu, Yörük Köyü'nden eteği tentene ile bezenmiş bir perde.

579 İnebolu'dan eteği tentene ile bezenmiş perde.

580 İnebolu'dan dikey bir suyla bezenmiş, bütünü tentene bir perde.

581 İnebolu'dan bütünü tentene ile bezenmiş perde.

582 Ankara, Beypazarı'ndan çapraz iğne ve tentene ile bezenmiş bir perde.

583 Amasya, Yassıçam'dan bir hanımın yastık kılıfı tentenesi örüşünden ayrıntı.

584 Rize, Çayeli'nden bir iğne tentenesinden ayrıntı.

585 - 586 Rize, Çayeli'nden iki tentene.

587 - 588 Rize, Çayeli'nden iğne tentenesi ile bezenmiş bir yastık ve aynı yastıktan bir ayrıntı.

589 Rize, Çayeli'nden eski örnekten dolgulu bir iğne tentenesi.

590 - 591 Çanakkale, Behramkale'de bir hanımın dolgulu iğne tentenesini yapısından ayrıntılar.

592 Çanakkale, Behramkale'den dolgulu bir iğne tentenesinden ayrıntı.

593 - 594 Dut ve hanım göbeği örneği.

595 - 596 Beş düğümlü hasır örneği ve bir ayrıntı.

597 Kastamonu'da bir hanımın bağ işi uygulayışından ayrıntı.

598 - 599 Adana, Karaisalı'dan dokumanın iplikleriyle yapılan iki renkli bağ işi ile bezenmiş bir çarşaf ve bağ işinden bir ayrıntı.

600 - 601 Adana, Karaisalı'dan havlu kenarına başka iki iplik kullanarak yapılan bağ işi ve bağ işinden bir ayrıntı.

602 Kayseri'den düğüm tentenesiyle bezenmiş pamuklu dokuma bir oklava torbasından ayrıntılar.

603 Adana, Örcün Köyü'nden bağ işi ile bezenmiş bir pamuklu dokuma kahve değirmeni torbası.

604 - 605 Eşme'den at örtüsü türü bağlama batık bir tülü ve aynı tülüden ayrıntı.

606 Karaman, Taşkale'den yaygı türü bir tülü.

607 Karaman'dan başka bir yaygı tülü.

608 Kayseri, Yahyalı'dan yaygı türü bir tülü.

609 Safranbolu, Yörük köyünden bir çeki tülüden ayrıntı.

610 Cihanbeyli'den ara ara tülü görünümlü bir perdeden ayrıntı.

611 Kayseri, Develi Ulu Camisi'nden eğrilmiş yünle düğümlenerek bezenmiş bir namazla.

612 Adana, Karaisalı'dan eğrilmemiş yün düğümleriyle bezenmiş bir heybeden ayrıntı.

613 Çok renkli bir Cide yazması.

614 Tek renkli sofrta örtüsünden ayrıntı.

615 İstanbul'dan "Hisaryolu, Has-iş" damgalı bir yazma.

- 616 İstanbul'dan "Has İş Üsküdar" damgalı bir yazma.
- 617 Yazmacılar Hanı'ndaki bir işlikten yazmacı tezgâhından stampa ve boyalar.
- 618 Kalıbın stampaya basılışı.
- 619 Kalıbın kumaşa basılışı.
- 620 Tokat'ta Yazmacılar Hanı.
- 621 Yazmacılar Hanı'nda kurutulan yeni basılmış bir yazma.
- 622 Rize'den yorganlar.
- 623 - 624 İstanbul'dan bir yorgan ve yorgandan bir ayrıntı.
- 625 Rize'den yorganlar.
- 626 Rize'den yorganlar.
- 627 Bir ebru tezgâhı.
- 628 Ebru sandığının boyaya hazırlanışı.
- 629 Ebru sandığına boyanın serpilişi.
- 630 Boyası hazırlanmış sandığa kağıdın kapatılışı.
- 631 Boyası hazırlanmış sandıktan kağıdın kaldırılışı.
- 632 - 633 Manisa, Akhisar'dan Orhan Patoglu'nun yaptığı keçe, yelek, küllah ve yaygılar.
- 634 Taraklı'dan içi keçe kaplı, önü nakışlı bir semer.
- 635 Isparta, Yalvaç'dan bir kıymalı keçeden ayrıntı.
- 636 - 637 - 638 - 639 Afyon'dan keçenin hasıra serilişi ve hasıra döşenmiş biçimi.
- 640 Afyon'dan Ali Korkmaz'ın yaptığı bir yaygı.
- 641 Tire'deki bir işlikte yünün yayılışı.
- 642 Kastamonu'dan içi keçe kaplı önü ve arkası nakışlı bir semer.
- 643 Keçe işliğinden keçe sıkıştırıcısında dürülmüş bir keçe.
- 644 Tire'den bir keçeci dükkânı ve bazı örnekler.
- 645 Tokat'ta bakırdan döverek yapılmış mangallar.
- 646 - 647 Kütahya, Yeşil Cami ile Malatya Yeni Caminin onarımlarından sonra kubbelerine takılmış alemler.
- 648 İzmir'de Büyükdemir Han'dan alemler.
- 649 İstanbul, Kapalı Çarşı'daki bir dükkândan piriñş alem ve şamdanlar.
- 650 İzmir'de Büyükdemir Han'dan alemler.
- 651 Kütahya, İshak Fakih Camisi şadırvanı alemleri.
- 652 Bursa'da Gazi Orhan Camisinin ay yıldızlı alemleri.
- 653 - 654 Tosya'da 1993'de yapılan 6. Kültür Turizm Festivali çerçevesinde hazırlanan yemekte kullanılan bakır kaplar.
- 655 - 656 - 657 - 658 Beypazarı, Tarih Müzesi'nden bakırdan yapılmış ibrik leğen, batarya çeşme ve ibrik.
- 659 Beypazarı, Tarih Müzesi'nden bakırdan yapılmış sefertası.
- 660 İzmir'de bir dükkândan bakır çanlar.
- 661 - 662 Beypazarı, Tarih Müzesi'nden bakırdan yapılmış sahan ve ibrik.
- 663 Amasya'dan kalaycı ve bakırcı dükkânından eski yeni bakır eşyalar.
- 664 İstanbul, Kapalı Çarşı'da bir dükkândan Erzincan'dan getirtilmiş çok renkli boyanmış bakır duvar tabakları.
- 665 Diyarbakır'dan bakır döven bir ustanın çalışmasından bir ayrıntı.
- 666 Bir bakır tezgâhı.
- 667 - 668 Gaziantep'ten bir bakır tezgâhından ayrıntılar.
- 669 Bir bakır tezgâhından çelik kalemlerle bakırın kazınışından ayrıntı.
- 670 Beypazarı'ndan ibrikler.
- 671 Bir bakır semaver.
- 672 Bursa, Ulu Camisi'nden boyanmış bir bakır mihrap şamdanı.
- 673 Siyah boyalı kapaklı sahanlar ve bir kildan.
- 674 - 675 Sivas'tan tek ağızlı ve çift ağızlı cep bıçakları.
- 676 - 677 Tosya'dan boynuz saplı bıçak yapılan bir işlikten iki ayrıntı.
- 678 Bolvadin Müzesi'nden demir ütüler.
- 679 Ankara'dan bir bahçe için yapılmış masa ve sandalye takımı.
- 680 - 681 Safranbolu, Yörük Köyü'nden iki kapı kilidinin kapının içinden görünüşü.
- 682 Kayseri, Develi'den bir kapı kulpu.
- 683 Safranbolu, Yörük köyü'nden bir kapı halkası.
- 684 İzmir, Eşref Paşa'daki bir evden pencere demiri.
- 685 Bursa, Ulu Camisi'nden bir kapı üstü pencere demiri.
- 686 Kayseri, Develi'den bir pencere yel demiri.
- 687 Kayseri, Develi'den bir pencere demiri.
- 688 - 689 İzmir, Kestane Pazarı'ndan bir demirci dükkânı ve sıcak demir işliği yapan bir ustanın çalışmasından ayrıntılar.
- 690 - 691 Beypazarı'nda sıcak demir işçiliği yapan ustanın işliğinde tavllanmış demiri dövüşünden ayrıntılar.
- 692 - 693 Safranbolu'dan soğuk demir işçiliği yapan bir ustanın çalışmasından iki ayrıntı.
- 694 Safranbolu'dan Osmanlı örnekleri reproduksiyonları.
- 695 Malatya'dan oval bir pencere demiri.
- 696 İzmir, Damlacık Camisi'nin demirden yapılmış avlu kapısı ve ay yıldızlı tacı.
- 697 - 698 - 699 İzmir'den gümüş bir tabak süsleyen ustanın çalışmasından ayrıntılar.
- 700 Bir kakma işliğinden astar yapılan ve bitmiş aynalar.
- 701 Bir kakma işliğinden astar yapılan ve bitmiş aynalar.
- 702 Döküm tekniği ile oluşturulmuş ve çeşitli oyma teknikleri ile bezenmiş şekerlik, tepsi ve çay tabakları.
- 703 Midyat'tan bir çanta.
- 704 - 705 Midyat'tan bir çanta için kaynaklanarak hazırlanan şeritlerin törpülenişi.

706 Telkârî kelebek iğneleri.

707 Diyarbakır'dan bir telkârî tezgahında ustanın çalışmasından ayrıntılar.

708 - 709 - 710 - 711 Beypazarı'nda yapılan telkârî işinde tek tek tel-lerin biçimlendirilişi, kaynaklanışı.

712 - 713- 714 - 715 - Trabzon'dan telkârî kilitli hasır bilezilerinden ve kilitlerinden ayrıntılar.

716 - 717 1987 yılında, Tabzon'da yapılan bir imame ve duraklar.

718 -719 Beypazarı'ndan altın kaplama bir kemer tokası.

720 - 721 Savat işi yapan ustanın özel bir kalem (bıçak) kullanarak gümüşü oyuşu ve kullandığı kalem ile savatın sürüşü.

722 Erzurum'dan kalaylı bir sofa, tencere ve sahanlar.

723 - 724 Diyarbakır'dan kalaylı bir sofa ve ayrıntılar.

725 Diyarbakır'dan kalaylı bir bakır tas ve keçe.

726 - 727 Tire'den bir kalay tezgâhı ve parlatma keçeleri.

728 - 729 Ustanın kazan kalaylayışından ayrıntılar.

730 - 731 İbrik kalaylayan bir ustanın uygulamasından ayrıntılar.

732 - 733 Kalayla lehim yapan bir ustanın uygulamasından bir ayrıntı.

734 - 735 Beypazarı'ndan işliğinde kaynak yapan bir ustanın çalışmasından ayrıntı.

736 Trabzon hasır bileziğinden ayrıntı.

737 - 738 Beypazarı'ndan kaynak yapan ustanın çalışmasından ayrıntı.

739 Bir döküm ocağı.

740 - 741 Bir işlikten mumlan tasarlanan kalıplar.

742 - 743 - 744 Nalbant tezgâhı'ndan kösüretaşı, pranga ve sınıtraç.

745 - 746 - 747 Nalbant tezgahından yular, yavaşı ve bir örs.

748 İstanbul'dan bir piriñ sahlep güğümü.

749 Bursa, Ulu Cami Şadırvanından bir piriñ döküm musluk.

750 - 751 İzmir, Kestane Pazarı'nda bir kokoreç ocağı ve aynı ocaktan bir ayrıntı.

752 İzmir, Kestane Pazarı'ndan piriñ levha döven bir ustanın uygulamasından bir ayrıntı.

753 Samsun'dan döküm çanlar.

754 Gaziantep'ten bir tuluk.

755 - 756 İzmir'den bir şerbetçi güğümü ve kestane mangalı.

757 Konya'dan Mehmet Köseoğlu'nun yaptığı bir levhadan ayrıntı.

758 İzmir'den kahveci yedekleri.

759 Bir mangal.

760 Konya Çarşı'sından batatya çeşme, stit güğümü, berber musluğu v.b. gibi teneke işleri.

761 Bursa'dan bir kahve askısı.

762 Diyarbakır'dan İstanbul'a getirilmiş şerbetçi güğümleri.

763 - 764 Bursa'dan Erol Özkalay işliğinden çeşitli tokmaklar ile çeşitli gereçler ve kordon makarası.

765 İstanbul'dan köfte ocakları.

766 İstanbul'dan bir su oluğu kovası.

767 - 768 İstanbul'dan kalıp kesme uygulamasından bir ayrıntı ve ustanın kullandığı gereçler.

769 Kayseri, Develi'deki bir işlikten kordon makarası ve çeşitli dişliler.

770 - 771 İzmir'den bir pencere siperi ve aynı siperden ayrıntı.

772 Konya, Beyşehir gölü kenarında yetişen kındralar.

773 Kındıranın özü.

774 Kındıranın kabuğu.

775 Beyşehir'den Naile İlder'in yaptığı bir namazlık.

776 İstanbul'da burma adı verilen bükülük ipinden ayrıntı.

777 Develi, Sindel Höyük'ten bir kavalaktan ayrıntı.

778 - 779 Kayseri, Sindel Höyükte yapılan iki renkli hasır yaygınının ön ve arka yüzü.

780 Sindel Höyükten çeşitli seperler ile bir kavalak.

781- 782 Yumuşak hasır işçiliği için İstanbul'a getirilmiş kındralar ve bunlarla yapılmış sepetlerin birinden ayrıntı.

783 Sindel Höyükten bir işlik ambarı.

784 - 785 Kındıra kabukları ve kındıranın özünden Gümüşsu'da yapılan Hoyran'da bükülük adı verilen ip.

786 Konya, Hoyran'dan bir hasır dokuma tezgâhı.

787 Berdi otu ile yapılan ot yastıklar.

788 Berdi otu.

789 - 790 - 791 Berdi otu işliğinden yastık tepme sandığından ayrıntılar.

792 Antakya'da buğday sapları ile yapılan ürünler.

793 Samsun'dan mısır koçanı ile yapılan ürünler.

794 - 795 Buğday sapları ile yapılan ürünlerden uygulanan teknikler.

796 Trabzon'dan tabureler.

797 Gaziantep'ten hasır örgülü sandalye, tabure ve masa.

798 - 799 - 800 Adana'dan hızımanlar.

801 Çardak örtüsünden ayrıntı.

802 Çardak örtüsünde kullanılan gereçler.

803 - 804 Büyük Kütüklü Yaylası'ndan bir aleyçikten ayrıntılar.

805 - 806 Şanlıurfa'dan kamış diziciliği ve kamış sarıcılığıyla bezenmiş bir çadırın iç ve dış yüzünden ayrıntılar.

807 Edirne'den aynalı süpürge.

808 Adapazarı'ndan bir süpürge.

809 - 810 Adapazarı'nda bir işlikte otların hazırlanışı.

811 - 812 - 813 - 814 - 815 -816 - 817 - 818 Taslakçının kullandığı zincir, Edirne'den getirttiği tuğla, tepelikçinin kullandığı çıkırık, tokmak, bıçak, biz ve tepeliğin hazırlanışı.

819 Aynı ışikte taslağın hazırlanışından hazırlayışından ayrıntı.
820 Aynı, ışikte tepeliğin hazırlanışı ve bağlanışından ayrıntı.
821 Adapazarı'nda bir ışikte hazırlanan süpürgelerin dikişe gidişi.
822 - 823 Edirne'de bir ışikten ketane ve çırnak.
824 Aynı ışikten bağlama tezgâhı.
825 - 826 Aynı ışikten tepelik ile büyük ve küçük mengene.
827 - 828 Ustanın bir tavan süpürgesini bağlayışı.
829 Kastamonu'dan boğma ip, bükülmemiş kendir lifi ve bir urgan.
830 Tire Kutu Han'dan bir urgan çilesi.
831 - 832 - 833 Tire Kutu Han'da bir ustanın urgan yapışından ayrıntılar.
834 - 835 - 836 - 837 Ustanın Gediz'den sağladığı kendir lifi, ve kulandığı iskat, tarak ve çark.
838 Diyarbakır'dan bir üzerlik askı.
839 Şanlı Urfa'dan üzerlik askıları.
840 - 841 Hasankeyf'den yeni yapılmış üzerlik askılar ve birinden ayrıntı.
842 - 843 - 844 - 845 Edirne'den mis sabunları.
846 Eskişehir taşı kuyusu.
847 - 848 Eskişehir taşından yapılmış ürünler.
849 Eskişehir taşı işçiliğinde kullanılan testere, tahra (satır) kaba ve ince iş bıçakları.
850 Eskişehir'den doğal Eskişehir taşının usta tarafından işlenişi.
851 Eskişehir taşının yumuşatılmış biçiminin görünüşü.
852 Ustanın Eskişehir taşını oyuşundan bir ayrıntı.
853 - 854 Katı ve cıvık olarak isimlendirilen farklı yoğunlukta olan balmumu kapları.
855 Oyulmuş pipo başı, boncuk v.b. gibi ürünlerin delinmesinde kullanılan torna.
856 - 857 Ustanın balmumundan çıkarılan pipo başlarını bezle parlatışından bir ayrıntı.
858 Delikleri delinmiş pipo başları.
859 Konya, Musalla Mezarlığı'nda mezar taşları.
860 İstanbul, Bayezit Cami Haziresi'nden Bayezit Cami baş imam hatibi Hafız Abdurrahman Gürses'in (1909 - 1999) 20. yüzyıl sonunda yapılan kabri.
861 Tarsus'dan Danial Aleyhisselam Türbesi'den bir mezar taşı.
862 Akseki - Antalya yolundaki bir mezarlıktan selvi motifile bezenmiş gelin olamamış bir kıza ait mezar taşı.
863 Bursa Emir Sultan Mezarlığı'ndan ay yıldızla taçlanmış bir mezar taşı.
864 İşlenmemiş ve işlenmiş Oltu taşları.
865 Oltu taşına çakmanın yapılışı.
866 Etzurum'dan Oltu taşı tespihler.

867 Oltu taşına yarmanın yapılışı.
868 Adana, Karaisalı Hacılardan doğal taşlar.
869 - 870 Kırşehir'den bir ışikten işlenmemiş mermer ve tornanın görünüşü.
871 - 872 Kırşehir'de ustanın kalemlige taktığı elmas kalemle tornada vazo yapışından ayrıntılar.
873 Kırşehir'de ustanın kalemlige taktığı elmas kalemle tornada vazo yapışından ayrıntılar.
874 - 875 Aynı ışikten bir cila makinesi ve elle yapılan su zımparasında kullanılan gereçler.
876 - 877 İstanbul, Şişli Camisi'nin minberi ve aynı minberden bir ayrıntı.
878 Ankara, Denizciler Caddesi üzerinde yer alan, ayna taşı ay beş kollu yıldızla bezenmiş bir çeşmenin ayrıntı.
879 Ankara, Atatürk Bulvarı'ndaki İtalyan Sefareti kapısındaki çeşmelerden birinin 1939 tarih ayna taşından bir ayrıntı.
880 - 881 Eşme, Çivril Iğdır'dan bir çeşme ve çeşmeyi bezeyen ay yıldız motifinden detay.
882 - 883 Karaboynuzlar'dan doğal taşlar.
884 - 885 Alanya, Karaboynuzlar'daki Yusuf Yıldız'ın evi, evin kitabesi ve evin taş örgüsünden bir ayrıntı.
886 - 887 Adana, Karaisalı Hacılar'dan bir evin bir cephesinden bir ayrıntı ve doğal taşlar.
888 - 889 Adana, Karaisalı, Hacılar'dan taş ocaklı bir evden bir duvarının görüntüsü ve aynı evin duvar örgüsünden bir ayrıntı.
890 Karaboynuzlar'dan temizlenmemiş bir say taşı.
891 - 892 Midyat, Batman yolundaki taş ocağından sağlanarak işlenmiş taşlar.
893 Kastamonu, İnebolu'dan marla taşı ile kaplanmış bir evin damından bir ayrıntı.
894 Oyma ile bezenmiş Gelibolu Tayyare Sineması çeşmesi ayna taşı.
895 - 896 - 897 - 898 Kayseri, Molu'da çarpacak, madırğa dağ kalemi ve tarakla çalışan ustalardan ayrıntılar.
899 Ankara Palas Otel'i'nin süs kubbesi ile taçlanmış girişini bezeyen Kütahya çini panolar.
900 Kütahya'da bir saat çevresine deseni geçiren ustanın çalışmasından bir ayrıntı.
901 Ankara, Gazi Tren İstasyonu Binasının bir cepheden görünüşü.
902 Ankara, Gazi Tren İstasyonu Binası'nın yapılan onarımı sırasında beliren Gazi yazılı Kütahya çini pano.
903 Isparta Ekrem Bey Çeşmesi'nden çini tabaklar.
904 Kütahya'dan Sıtkı Olçar'ın yaptığı tabak ve çeşitli hayvan figürleri.
905 Isparta, Ekrem Bey Çeşmesi'nden çini tabaklar.

906 Kütahya'dan Sıtkı Olçar'ın yaptığı çeşitli hayvan figürleri.

907 - 908 Bir ışikten üç ayaklar ve çeşitli ayaklar.

909 - 910 Kütahya'dan Sıtkı Olçar'ın yaptığı çeşitli hayvan figürleri.

911 Kütahya'da desenlenmemiş bir tabak ile tabağın desenlenip sırlanmış ve fırınlandıktan sonraki durumu.

912 - 913 İznik Süleyman Paşa Medresesi'nden çini boyayan ustaların çalışmasından ayrıntı.

914 İznik, Süleyman Paşa Medresesi'nin görünüşü.

915 Tokat'tan sırsız erzak küpleri.

916 Ayvacık'tan çift kulplu bir testi.

917 Çanakkale, Behramkale'den bir zeytin yağı küpü .

918 Beypazarı, Tarih Müzesi'nden kapaklı bir güveç.

919 Ayvalık Mezarlığı'ndan mezar sulamak için bırakılmış testiler.

920 Ayaş'tan bir küp.

921 Adana, Örcün köyünden yeşil sırlı peynir basmak için yapılmış bir küp.

922 - 923 Avanos'ta Galip Körükçü işliğinden çamur biçimlendirme uygulamaları.

924 - 925 - 926 - 927 Aynı ışikten boya, çamur ve çarklardan ayrıntılar.

928 - 929 Hasbi Uluç Usta'nın işliğinde yapılan ürünler ve çamur .

930 Kayseri, Develi Sindel Höyük'ten yoğurt çalmak için yapılmış bir Avanos küpü.

931 Akköy Camisinden bir sakı.

932 Çanakkale, Akköy'den tek ve çift kulplu testiler, küpler.

933 - 934 Hasbi Uluç Usta'nın işliğinden fırın ve yapılan ürünler.

935 - 936 Ustanın çalışmasından ayrıntılar.

937 Çanakkale, Eceabat'dan boyalı küp ve testiler.

938 Çanakkale, Eceabat'dan delik işi fenerler.

939 - 940 Isparta Müzesi'nden halı deseni kartonları.

941 Konya'dan teneke işi yapan bir dükkândan ayrıntı.

942 - 943 Giresun'dan kalaycı dükkanları.

944 - Konya, Yükselen Hacı Mehmet Ağa Camisi'nden 1973 tarihli bir halı.

945 Isparta'dan Boğaziçi manzaralı bir halı.

946 Gazi Üniversitesi, Mesleki Eğitim Fakültesi Müzesi'nden "Gazi Mustafa Kemal Paşa" yazılı bir makine halısı.

947 Kastamonu, Küre'den ormanlar.

948 İnebolu, Abana arasındaki deniz kıyısından taş yatakları.

949 Karapınar'dan taranmış doğal yün çileleri.

950 Karapınar'dan çarşıda boyatılmış yün çileleri.

951 Konya, Yükselen'den evde kırmızıya boyanmış yün çileleri.

952 Kars'tan boncuk işi bir hayvan nazarlığı.

953 Çorum, Alahöyük Müzesi'nden boncuklarla bezenmiş bir eyer örtüsü.

954 Adana, Örcün Köyü'nden düzgün sıralamalarla yerleştirilmiş motiflerle bezenmiş bir buğday çuvalı.

955 Afyon, Emirdağ Suvermez'de sergilenen bir çeyizden kına bezleri.

956 Beypazarı, Kırbrısık köyünden fes üstüne takılan gümüş başlıklar.

957 Kastamonu, Azdavay'dan bir gelin duvağı.

958 Kilim dokumadan tasarlanmış bir beşik.

959 Tokat, Latifoğlu Konağı Müzesinden ağaçtan yapılmış bir beşik.

960 Van'dan üzerlik panoları.

961 Sivas'tan üzerlikle yapılmış bir pano.

962 Rize'den nazar boncuğuyla bezenmiş bir koç biçimli mezar taşı.

963-964 Konya, Yükselen'den küp bacalı evler ve bir evin bacasından ayrıntı.

965 Alanya'dan çardaklı bir ev.

966 Alanya, Karaboynuzlar'dan bir çardaklı evden ayrıntı.

967 Kastamonu, Şeyh Şaban Veli Cami Şadırvanı.

968 Ankara, Beypazarı'ndan tavuk ve kuzu etiyle yapılmış geleneksel yolla ikram edilen güveçler.

969 Adapazarı, Taraklı'dan tavuk etiyle yapılmış keşkek tabağı.

970 Antalya, Kaş yolundan bir deve.

971 Afyon, Emirdağ Bademli'den samanlıkta korunan bir at arabası.

972 - 973 Adana'dan motorsiklette yeni bir işlevle kullanılan bir terk heybesi ve heybeden ayrıntı.

974 - 975 Konya, Yükselen Hacı Mehmet Ağa Camisi'nden çok renkle bezenmiş halılar.

976 Kayseri, Develi'de dokunan minaresi hoparlörle bezenmiş bir halı.

977 Karaman, Taşkale'den geometrik bezemeli bir kilim.

978 Adana, Örcün Köyü'nden işlevi doğrultusunda bir kompozisyonla bezenmiş bir terk heybesi.

979 - 980 Adana, Örcün Köyü'nden işlevi doğrultusunda bir kompozisyonla bezenmiş bir terk heybesinden ayrıntılar.

Çizimler Listesi

1. Çizim: Adana, Nuhlu'dan nakışlı bir kıl dokuma çadır ve aynı çadırdan ayrıntılar. Çizen ,Muhammed Görür.
2. Çizim: Çengelköy motifi. Çizen Canan Suner.
3. Çizim: Çengelköy kenarı suyu. Çizen Canan Suner.
4. Çizim: Çengelköy kenarı suyu. Çizen Canan Suner.
5. Çizim: Rumeli işi motifi ve Rumeli kenarı suyu. Çizen Canan Suner.
6. Çizim: Şileli kenar suyu. Çizen Canan Suner.
7. Çizim: Yeniköy kenar suyu. Çizen Canan Suner.
- 8 - 11. Çizim: Döşemealtı'ndan dallı isimli halıdan motifler. Çizen Aysen Soysaldı.
- 12 - 19. Çizim Döşemealtı'ndan koyun gözü, heybe suyu, tutmaç, heybe suyu, deve suyu, deve suyu kanca ve toplu motifleri. Çizen Aysen Soysaldı.
- 20 - 29. Çizim: İstanbul yazmalarından hamamiye, Trabzon kenarı, parçalı, kenar, girland, kestaneli, tek ağaç, tek ağaç kenarı, horoz kuyruğu, kaynana yumruğu ve havuz, Çizen Canan Suner.
- 30.Çizim: Rize'den mekik motifli yorgan. Çizen Özlem Uslu.
- 33.Çizim: Rize'den çerçeve motifli yorgan. Çizen Özlem Uslu.
- 31.Çizim: Rize'den fiyonk adlı motifli yorgan. Çizen Özlem Uslu.
- 32.Çizim: Rize'den dünya adlı yorgan. Çizen Ayşin Tapaş Çetin.
- 33.Çizim: Rize'den çerçeve motifli yorgan. Çizen Özlem Uslu.
- 34.Çizim: Rize'den pervane motifli yorgan. Çizen Özlem Uslu.
- 35.Çizim: Rize'den tren yolu motifli yorgan. Ayşin Tapaş Çetin.
36. Çizim: Rize'den kelebek motifli yorgan. Çizen Ayşin Tapaş Çetin.
37. Çizim: Rize'den çavuş motifli yorgan. Çizen Ayşin Tapaş Çetin.
38. Çizim: Rize'den yarım ay motifli yorgan. Çizen Özlem Uslu Çetin.
39. Çizim: Rize'den kırlangıç motifli yorgan. Çizen Özlem Uslu Çetin.
40. Çizim: Rize'den şemsiye motifli yorgan. Çizen Ayşin Tapaş Çetin.
41. Çizim: Rize'den küp yıldız motifli yorgan. Çizen Ayşin Tapaş Çetin.
42. Çizim: Rize'den baskılı baklava motifli yorgan. Çizen Ayşin Tapaş Çetin.
43. Çizim: Rize'den Adana isimli motifli yorgan. Çizen Ayşin Tapaş Çetin.
44. Çizim: Rize'den beş orta isimli motifli yorgan. Çizen Ayşin Tapaş Çetin.
45. Çizim: Semerin ağaç ünitesinin çizimi. Çizen Murat Çerkez.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİ HALK PLASTİK SANATLARI

H.Örcün Barışta

H.Örcün Barışta halkbilimin plastik estetik değerlerine önem veren bir sanat tarihçisidir. Bu derlemede Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nin güzel sanatları gibi plastik sanatlar, fonetik sanatlar, dramatik sanatlar dallarından oluşan halk sanatının halk plastik sanatlarını belli başlı özellikleriyle tanıtmayı ve genç kuşakların eğitim ve öğrenimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Yazar burada, güzel sanatların dalları dışında kalan, sanat, müzik, edebiyat gibi çok genel anlamlı bir tanımlama olan ve çok geniş bir alanı kapsayan el sanatları ailesi içinden bir grubu halk plastik sanatları adlandırması altında ele almıştır. Kurumsal eğitim almadan bir plastik sanat dalını uygulamayı atadan, babadan, nineden, anadan, ustadan, geleneksel yollarla öğrenen yöresel düzeyde, yöreye özgü, anonim ve özgün ürünlerle çalışmalarını sürdüren halk plastik sanatçılarının ürünleri belli bir sistematikle sergilemiştir. Bu yolla halk plastik sanatlarının zenginliğini kullanılan gereçlerden yola çıkarak alfabetik bir dizinle meslekler sırasıyla gözler önüne sermeye çaba harcamıştır.

